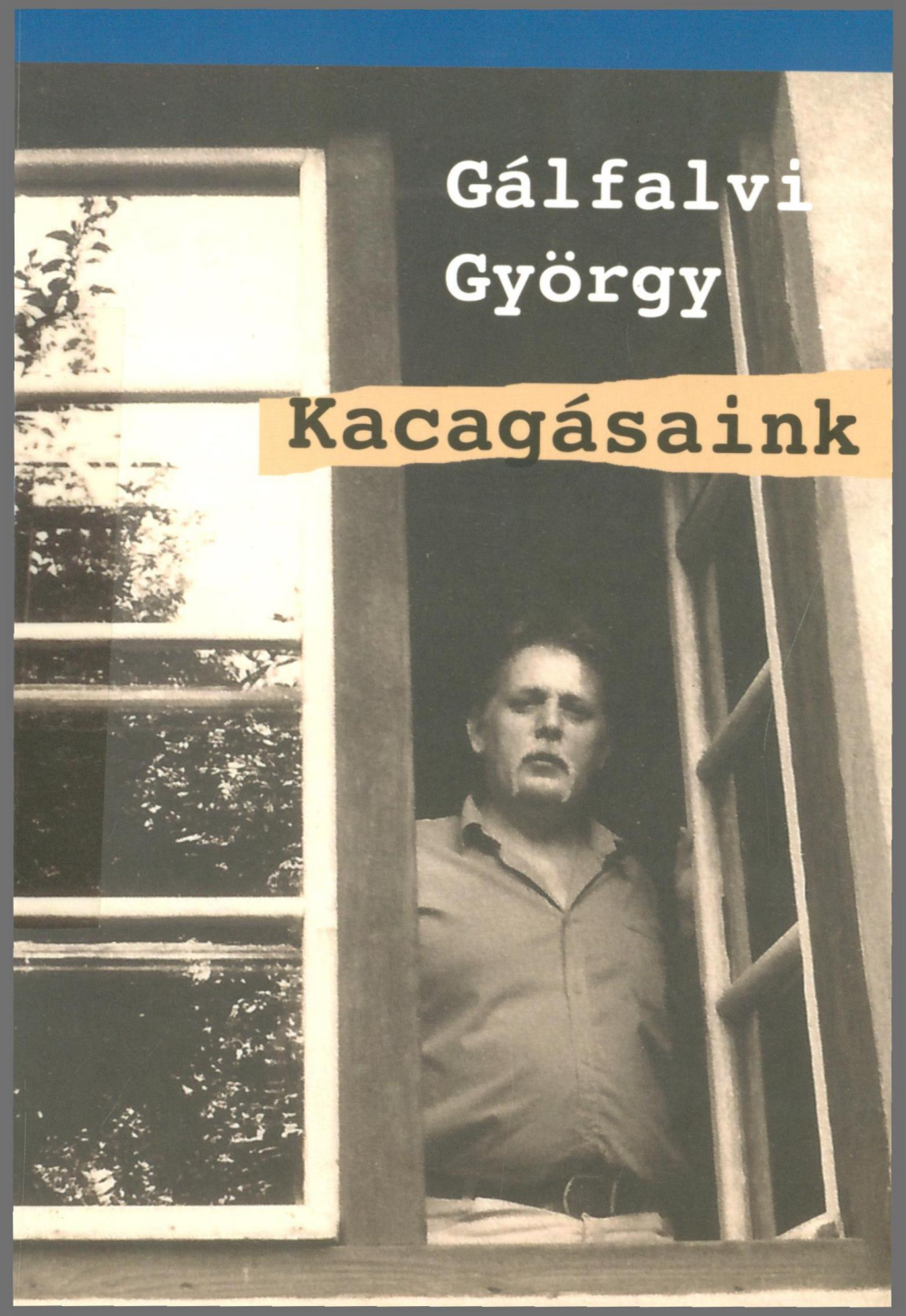

The background of the cover is a photograph of a man with a beard and mustache, wearing a light-colored button-down shirt, looking out from a window. To his left is a window with multiple panes showing foliage outside. The text is overlaid on the dark interior of the window.

Gálfalvi
György

Kacagásaink

„Életem során volt úgy, hogy féltem. De másoktól és önmagamtól megtanultam: ahhoz, hogy az életet az én létezés technikával elviseljem, nem szabad túlságosan félni. Most már csak féltek. A félelem elkopott bennem.”

„A legintelligensebb embereknek is mindig el kell magyarázni, hogy én elsősorban magyar vagyok, ez a lényeges, Romániában élek, ez teljesen esetleges. Történhetett volna jobban is, lehet, hogy történhetett volna rosszabbul. De értsük meg, ez a sorrend: magyar vagyok, és Romániában élek. Nem magyarul beszélő román vagyok, nem magyar kifejezésű, ezt mindig kikértem magamnak.”

„Az alkalmatlan pillanatokban megszólaló ördög Márai Sándor tolmácsolásával hol csüggeszt, hol bátorít: sorsdöntő kérdésekben sohasem a többség véleménye a fontos, hanem azon keveseké, akik más véleményen vannak.”

„Nekünk nem szabad elkövetni azt, hogy méltánytalanok legyünk, éppen azért, mert annyi méltánytalanság ért minket.”

X 247063

GÁLFALVI GYÖRGY

Kacagásaink

Emlékiratok

Holnap Kulturális Egyesület
Nagyvárad

Noran Libro Kiadó
Budapest

2016

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001182426

Szerkesztette: Szűcs László

Műszaki szerkesztő: Benkő J. Zoltán

Borítóterv: Faragó Ágnes

A borító Kántor László fotójának felhasználásával készült.

X 247063

A könyv megjelenését a Communitas Alapítvány támogatta

Felelős kiadó:

Pozman Erika, a Holnap Kulturális Egyesület ügyvezetője,
Kőrössi P. József, a Noran Libro kiadó vezetője

Készült a debreceni Kinizsi Nyomdában

Felelős vezető: Bördös János ügyvezető igazgató

ISBN 978-615-5513-82-4

Számolok a kiszámíthatatlansággal

A Székelyföld 2011. márciusi számában jelent meg egy részletes interjú bátyáddal, Zsolttal. Ő elég aprólékosan beszámol családodok származásáról, a háború végi menekülésről, a németországi időkről. Kézenfekvő tehát, hogy ezekre a dolgokra nem kérdezek rá. Viszont egy családon belül is mindenki másképp éli meg a gyerekkorát. A te gyerek- és kamaszkorod az ötvenes évekre tehető. Ekkor éli virágkorát a Magyar Autonóm Tartomány és székvárosa, Marosvásárhely. A középiskolát a Bolyai Farkas Líceumban végezted. Az érettségit viszont már az Unirea-Egyesülés Líceumban tetted le 1960-ban. Hogyan élted meg ezeket az időket?

Ahhoz az interjúhoz engedelmeddel (és Zsolt bátyám engedelmével) néhány adatot hozzátennék. Apai nagyapánk Gálfalvi János valóban Gagyban volt negyvenöt évig unitárius lelkész, de a család nem Gagy környékéről, hanem a Nyikó mentéről származik. Nagykadácson született, az apja, dédnagyapánk Gálfalvi Pál tanító a lustrák szerint 1848-as honvéd volt, s mint ilyen, a kiegyezés után valamicske nyugdíjat is kapott. Unokabátyám, Gálfalvi Sándor a Székelykeresztúri Árvaház néhai igazgatója szerint felmenőink nemzedékeken át vízimolnárok voltak Nagykadácson, az ő gyermekkorában még emlegették a Gálfalvi-malmokat. Ez számomra nagyon fontos adalék,

mert némileg megmagyarázza a víz iránti elemi vonzalmamat. Marosvásárhelyen mindmáig kedvenc tuszkulátumom egy kiszolgált tutajúsztató, gyermekkorom óta saját szerzeményű idegszanatóriumom, ahol a lezúduló víz felséges kedvem szerint hegyi patakok csobogását vagy vízesések robaját idézi, s valószínűleg egykori vízimalmok zakatolását vagy kalapálását is. Apai nagymamám, Firtos Róza családja Felsőbencédéről származik, címeres nemeslevél tanúskodik erről, Firtos büszke várával. Édesapámék heten voltak testvérek, közöttük öten tölem kődobásnyira, a marosvásárhelyi református temetőben pihennek.

Édesanyánk Budapesten született, a Veress Pálné utcában, de szülei, nagyszülei a marosvásárhelyi katolikus temetőben nyugszanak, ő apám mellett a reformátusban. Anyai dédnagyapám, Ternovszky Béla annak a Királyi Táblabíróságnak volt elnöke 1899 és 1914 között, amelynek épületét olyan sikeresen dúlták fel 1990 márciusában. A Ternovszky és az Andreánszky család – anyai dédnagyanyám családja – a Felvidékről származik, Liptó környékéről, őseink között elsősorban lengyelek, de poroszok is voltak, szépanyám, Villax Cecília egyenesen Franciaországból érkezett Napoleon seregeivel, Ági lányom szerint valószínűleg markotányosnőként. Űknagyapám Trnovsky-ból magyarosított Ternovszkyra a nevét. Édesanyám apai nagyszülei poroszok voltak. Azért szállkáztam fel így a családfámat, hogy fogódzót kínáljak azoknak a jólétesülteknek, akik megbocsáthatatlan liberalizmusomat nehezményezve idegenszívúságemre gyanakodnak.

Igazad van, egy családon belül is mindenki másképpen éli meg a gyermekkorát. Bátyám kilenc évvel idősebb nálam, a nővérem négy és féllel, s főleg az első években a korkülönbség lényege-

sen befolyásolja a világra való rálátásunkat. Viszont bátyámmal ifjúkorunktól kezdve lényege szerint ugyanabban a közegben forogtunk, ha más-más pozícióban is, s most, hogy mellőregedtem, borozgatásaink közben kísértetiesen ugyanazokat az emlékeket és anekdotákat koptatjuk. Az én világra való rácso-dálkozásomat – az éntudat ébredésének paradicsomi pillanatai elmúltával – az határozta meg, hogy a világ tele van érthetetlen ellentmondásokkal. Tisztos szegénységben éltünk (apám hazaérkezésünk után kistisztviselőként tudott elhelyezkedni, s amikor végre elismerték jogászdiplomáját, vállalati jogtanácsosként sem keresett sokkal többet), de anyánk a másfélszobás lakásban egykori „nagyházunk” emlékeit őrizte és saját értékrendjét akarta belémszulykolni. Gyerekkorom Marosvásárhelyén az utcán alig lehetett román szót hallani, az udvarunkon viszont igen. A függőtornácos bérházban, ahol felnőttem, egymás után költöztek be a Mezőségről a román, főleg roma családok. Anyám állandóan „magunkfajta” úrigyerekekkel akart összehozni, akiket rettenetesen untam, az udvargyerekek között viszont jól éreztem magam. Nem emlékszem nemzeti vilongásra gyerekkoromból, de személyes példákon követhettem, hogy egykori pajtásaim közül egyeseket hogyan lehetett idővel elvadásítani. Másokat nem, de azok többsége elmagyarosodott. A magyar kultúrának akkoriban még centripetális ereje volt Marosvásárhelyen. Az, hogy a Magyar Autonóm Tartomány székvárosában élek, bennem nem tudatosodott. Természetes volt, hogy magyarok vagyunk, természetes volt, hogy románok is vannak a világon, az is természetes volt, hogy magyar iskolába járok, de az már érthetetlen, hogy a „Iosif Rangheți” név díszleg a homlokzatán. Otthon, a családban akarva-akaratlanul fülelve tudomásul kellett vennem a kettős beszéd imperatívuszát; azt

is korán elkönyveltem, hogy értékrendem nem egyezik az édesanyáméval. „Egyik ember annyi mint a másik, bár a bőre barna vagy fehér” – énekeltem anyám fülébe, korán megnyilvánuló alkati kajánsággal a frissen tanult indulót –, s mikor odaértem a szövegben, hogy „nincs a földön gazdagabb, szebb ország, minden ember érzi, hogy szabad” jóanyám a fejéhez kapott, elrohant a tanítónőhöz patáliát csapni, miért tanít nekem hülyeségeket. Édesapám reálisabban gondolkozott, szót értett az emberekkel, kitűnően beszélt románul és németül, fiatalon jókedélyű ember lehetett, de halálosan megsértődött az életre, idegei gyakran felmondták a szolgálatot. Talpig becsületes, családcentrikus emberek voltak a szüleim, lehetőségeiken belül mindent megtettek értünk, de az önmaga és mások számára kényelmetlen, tüskéslelkű és önfejű emberkével, aki voltam, nem tudtak mit kezdeni, kalamajkáim előtt értetlenül és tanácstalanul álltak. Szegény apám nagyon erős ember volt, rettenetesen meg tudott verni, s erre bőven adtam alkalmat. Székely János jegyezte meg bölcs borozás közben váratlanul az almafa alatt: nehéz lehetett a szüleidnek. Nekem se volt könnyű. *Se nőrszök, se őzikék* című naplómban leírtam már, hogyan burzsujfiókázott le az iskola aligazgatónöje, s útmutatása nyomán társaim is burzsujfiókának csúfoltak kórusban, pedig én is olajos pirítóst vittem tízóraira. (Egyébként máig szeretem.) Dühödten végigverekedtem váltott ellenfelekkel a szüneteket és a hazáig vezető utat, tépett ruhában, kék foltokkal kimintázva állítottam be, otthon apám pofozott fel, amiért hagytam magam megverni, hiába üvöltöttem, hogy többen voltak. Csoda-e, hogy nem akaródzott sem az iskolába menni, sem otthon ülni? Felhúzódtam a padlásra, a galambjaim közé (lakásunk egyetlen fényűzését a különbejáratú padlás jelentette, ahova a konyha előteréből egy létrán lehetett

feljutni) olvasási örületem elhatalmasodásával a könyveket is oda vittem fel magammal, csak sötétedés után ereszkedtem le az ellenséges világba. A társulási ösztön és a felfedező hajlam azonban erősebbnek bizonyult a dacosan vállalt remetéskedésnél. A szülői felügyelet alól a világba való kiszabadulásban az áttörést az úszóedzések jelentették. Edzések ürügyén a Vikendteleptől a Ritz-fürdőig becsatangoltam a Maros-partot, napon-ta végigúsztam a több kilométeres Turbina-árkot, mellékesen a közbeeső strandra is benéztem.

Ha apám találkozott az edzőmmel, megbeszélték, hogy a lábmunkámon még javítani kell (ma is kellene), ezzel le voltam fedezve. Télen korcsolyáztam, de akkor sem szorítkoztam a pályára, a Maros jegén és a Turbina-árkon száguldoztam a mélyvizek fölött. Tavasszal és ősszel középtávutottam, az evezésbe is belekóstoltam, de igyekeztem kikerülni az edző látóköreből, inkább a Maros-holtágakban lapátoltam és csáklóztam. Bolyongásaimon társak kerültek, falkába verődünk, mint a kóbor kutyák, az interperszonális kapcsolatok lényegéről és változatosságáról igen használható tapasztalatokat szereztem. Akkori társaim életpályáját később is követtem. Legközelebbi barátomból, Réti Öcsiből (Albert volt a becsületes neve, de ezt akkor kevesen tudták róla) Európa-bajnok asztaliteniszező lett, Szász Karit, a falkavezért rablógyilkosságért ítélték el, szabadulása után felakasztotta magát, Pető Laci évtizedekig megbecsült szakmunkás volt, ma sikeres vállalkozó, s ha találkozunk, hosszan elbeszélgetünk a régiokról, aprólékosan emlékezünk egymás galambjainak a családfájára is.

Nem tudom felidézni, mikor állítottam be a Szentgyörgy utcai Szövetkezeti Könyvtárba. A könyvtárosra, Erdélyi Emilre (Erdélyi Lajos fotóművész és újságíró édesapjára) viszont pontosan

emlékszem, s ha nem emlékeznék, elsétálhatnék Izsák Márton holokausz-émlékművéhez, melynek központi alakját róla mintázta a szobrász. Emil bácsi született pedagógus volt, olyan szeretettel fogadott és irányított, mint addigi tanárain közül senki. Nemcsak kezembe adta a könyveket, hanem el is beszélgetett róluk, sohasem számonkérően, hanem őszinte érdeklődéssel hallgatott, s egyszer csak ott álltam a nyugdíjasok olvasóköreben, jóformán észre sem vettem, hogy könyvismertetést tartok, tizenkét évesen. Hányatott életem során több százszor álltam közönség elé többé-kevésbé irodalmi rendezvényeken, de a közszereplésben való jártasságot Erdélyi Emil bizalmának köszönhettem. Otthon, egy kredencben – most a konyhakredencünk – hányódott ugyan néhány könyv, de én közülük csak a Petőfi-összesre emlékszem. Édesapámat nyugdíjas korában – addigra már bensőségessé vált a kapcsolatunk – sokszor kaptam olvasáson, főleg Arany János kései verseit szerette, de gyerekkoromban könyvekről a családban nem beszéltünk. Ameddig bátyám 1955-ben könyvtárával együtt haza nem költözött Kolozsvárról, a Szövetkezeti Könyvtár volt az egyetlen forrásom.

Mire felső tagozatos lettem – az én korosztályom hét elemi-t járt, utána felvételi következett – rendeződni látszott helyzetem az iskolában. Lekopott rólam, hogy *burzsujfióka* vagyok, *poéta* lett belőlem. 1957-ben megnyertem a Református Kollégium fennállásának négyszázadik évfordulójára kiírt pályázatot egy, a székely vértanúkról szóló százöt szakaszos elbeszélő költeménnyel (őszintén remélem, hogy a megdicsőült pályamű elvesztett). Októberben megjelent nyomtatásban egy versem, három társammal tettük fel a Bolyai szoborra a leplet, jutalmul másnap az avatáson mi kezdtük el a díszőrséget, évfordulós ünnepségeken szavaltam zengeményeimet, műveltségi versenyeken képvi-

seltem a Bolyait, egyszóval csúcson voltam. De Székely Jánostól tudjuk: „Boldogtalan, ki feljutott a csúcsra / mert visszaúttá válik minden útja, / S minden lépte lefele vezet.” Én nem léptem, hanem szabadesésben zuhantam. 1958 novemberében, hét hónappal az érettségi előtt, kicsaptak az ország összes iskolájából. Először csak a KISZ-ből zártak ki, ahova három héttel azelőtt vettek fel, mert első KISZ gyűlésemen ellene szavaztam egy osztálytársam kizárásának, akinek szüleiről akkor derült ki, hogy kulákok voltak, s ő eltitkolta. Szegény Kozma Béla, egyszemélyben igazgatóm és magyartanárom, némi emberismeretre alapozott rossz előérzettel mellém ült és próbált visszatartani, de én hajthatatlan voltam. A kizárás előtt osztályfőnöknőm, pártos bosszorka, igyekezett meggyőzni, hogy tartsak önbírálatot, mert az jó benyomást kelt, de nem tudtunk szót érteni, s a vita során az egykori burzsujfióka mellé tizenhat éves koromban megkaptam a címzetes osztályellenség titulust is. A kizárás még nem jelentette volna az iskolából való eltávolításomat, de ráadásul – a baj nem jár egyedül – nyilvánosan, a tanári szoba előtt összezsécsaptam egyik tanárommal, akivel hétvégeken, házibulikon tegeződtünk, csak miesnapokon magázódtunk, mert soros szerelmem előtt lehazugozott, ezt kikértem magamnak, mire előbb ő vesztette el a fejét, azután én. Nem részletezem, hogyan fogadták kicsapásomat a szüleim. Sajnáltam őket, de rendíthetetlen voltam: eszményképeimre, Marc Riviére-re (Romain Rolland: *Az elvárásztól lélek*) és Jaques Thibault-ra (Roger Martin du Gard: *A Thibault család*) hivatkozva elszántan magyaráztam, hogy nem szabad megalkudni.

Rövid téblábolás után a Szakszervezetek Művelődési Házának könyvtárosa – oszlopos tagja voltam a Salamon Ernő irodalmi körnek, amely vasárnap délelőttönként Molter Károly

elnökletével tartotta gyűléseit az olvasóteremben – felajánlotta: legyen segédkönyvtáros mellette, természetesen nem hivatalosan, de az igazgató hallgatólagos beleegyezésével. Az volt a feladatom, hogy az egykori Aranyosszéki Szövetkezeti Könyvtár anyagát, amelyet 1940-ben Tordáról Marosvásárhelyre menekítettek, s ott hevert a pincében, elrendezzem. Nekiveselkedtem, de már a B-betűnél elakadtam. Kezembe került ugyanis Balázs Ferenc *Rög alatt* című könyve, s én, mert nemcsak a könyveknek, hanem az embereknek is megvan a maguk sorsa, beleolvastam. Pontosan emlékszem a mozdulatra, ahogyan a pincéből felcipelt könyvhalomból kiemeltem, leporoltam, belelapoztam, nem az elején, hanem valahol a közepén kezdtem el olvasni, csak délután, a padláson, télikabátban vettem előről az oldalakat. Akkor már túl voltam a magyar, francia, orosz klasszikusokon, felhabzsoltam csaknem minden általam elérhető az irodalomból (természetesen cseppet a tengerből) de ez az élmény, intenzitásában és természetében gyökeresen különbözött minden addigi olvasmányomtól. Csak Németh Lászlótól *A minőség forradalma* volt ehhez mérhető hatással rám, amikor két év múlva a kezembe került. Később többször is újraolvastam Balázs Ferenc változatos formákban megírt, de lényege szerint mindig ugyanarról szóló üdvтанát, kerestem hatásának titkait, s arra a következtetésre jutottam, én voltam olyan befogadásra kész időszakban, amikor éppen erre az élményre, ezekre a gondolatokra volt szükségem. Balázs Ferenc írásai – a *Rög alatt* nyomán egész életművét felkutattam – emberi alapállása katalizátorként segített eltöprengenem azon, mi dolgunk a világon, mi az a feladat, amiért lehet és érdemes értelmesen élni, s hallatlan szerencsémnek tartom, hogy a forrongó, útját kereső ifjonchoz éppen a legjobbkor érkezett a támogatás. Balázs Ferenc nyomán

Tamási Áron gondolatát a magam számára így parafrázáltam: „Azért vagyunk a világon, hogy azzá legyünk, akik lehetnénk.”

Az Aranyosszéki Szövetkezeti Könyvtár anyagát elrendeztem. 1959 nyarán tiszteletteljes kérelemmel fordultam a Tanügyminisztériumhoz: engedélyezzék, hogy középiskolai tanulmányaimat befejezzem. Kéresemhez csatoltam a Szakszervezetek Művelődési Háza igazgatójának ajánlását is, amelyben igazolta példás szorgalmamat és töredelmes bűnbánatomat. Kegyelemben részesültem, így szeptemberben, az Unirea–Egyesülés Líceum XI. C. osztályának tanulója lettem, 30 lány és 7 fiú mellett. Tőlem telhetően meghúztam magam, takaréklánggra álltam, önmagam hamisítványává szelídültem, fogcsikorgatva igyekeztem beleszűrökülni környezetembe, így különösebb bonyodalmak nélkül sikerült 1960-ban leérettségiznem. Utólag mérlegelve: a kicsapás – a Balázs Ferenc élményemet leszámítva is – hasznomra vált. Két egymást követő évfolyammal járok érettségi találkozókra, bőven van, akiknek a sorsát követem.

Az 1956 utáni retorziók már egyértelműen jelzik, hogy a román sofőr vezette autó a roncstelep felé tart. Már ekkor a hatalom látókörébe kerültünk. A középiskolában osztálytársad volt Moyses Márton, aki 1970. február 13-án, egy évvel Jan Palach prágai mártírjuma után, a brassói pártszékház előtt felgyújtotta önmagát. Beszélj róla. Ismerted-e példának okáért a verseit?

Kérdésedről Böződi György szavai jutnak eszembe. Amikor arról faggattam, miért akadt el a Gábor Áronról készülő regényében, bevallotta alapvető dilemmáját: ha ő megírja a meredek valóságot Gábor Áronról, azt az olvasók a regényíró fantazmagóriájának tartanák, a köztudatban élő romantikus képet pedig

továbbra is valóságosnak. Nos, az én Moyses Márton képem is vaskosabb annál, mint ami róla a köztudatban él, de szerintem egyáltalán nem sérti nimbuszát. Régi rögeszmém, hogy a valóság önmagában érdekesebb és színesebb a fikciónál vagy legendánál. Moyses Mártonról Benkő Levente írt egy jó, mert pontos könyvet (*Bűn volt a szó*), az anyaggyűjtés során engem is megszólaltatott, őszintén elmondtam emlékeimet, ott elolvashatók. Kérdésed nyomán annyit tennék hozzá, az emlékektől elvonatkoztatva, hogy akkor sem tartottam különösen jóknak Moyses Márton verseit, amikor a Salamon Ernő irodalmi körben felolvasta, vagy beszélgetéseink közben elmondta őket, s most hogy újraolvastam életművének megmaradt töredékét, túlzásnak tartom a ráaggatott „zseniális” jelzőt. Ezek a versek megrázó kordokumentumok, ezért értékesek. Moyses Mártont elsősorban áldozatnak nevezném, egy korszak áldozatának, ahol a kamaszkorból alig kinőtt fiatalokat néhány leírt vagy kimondott szó alapján meggyanúsítottak, megkínóztak, elítéltek, elzártak, megnyomorítottak és ellehetetlenítettek. Moyses Márton alapvető tragédiája az, hogy nem tudott az lenni, aki lehetett volna (lásd előző válaszomból a Tamási-parafrazist), ezért kilátástalan helyzetében úgy érezte, halálával adhat értelmet életének.

Hatvanas évek eleje, Kolozsvár, már az egyesített Babes-Bolyai, magyar nyelv és irodalom fakultás. 1965-ben szerzel diplomát. Egy olyan nagy nemzedék pályakezdésének voltál a cselekvő részese, amelyet később az irodalomtörténészek rendezőelve második Forrás nemzedékként kategorizál.

Ekkortól az erdélyi magyar irodalmi és szellemi életben valami új kezdődik, egyfajta szembefordulás az addig egyeduralgó szocreál kánonnal. Ekkorra tehető az előttek járók, Szilágyi Domokosék,

Lászlóffy Aladárék, Bálint Tiborék, Szilágyi Istvánék első köteteinek megjelenése. Több mint negyven év után miként élnek benned azok az idők, változtak-e akkori meglátásaid?

Azok az idők ma is elevenen élnek bennem, hiszen az ember legfontosabb emléke a szándéka. A hatvanas évek azért voltak lázasak, mert tele voltunk szándékokkal, tervekkel, álmokkal és nemcsak álmodoztunk, el is indultunk álmaink megvalósítása felé, azon túlmenően, hogy akkori mélységes meggyőződésünk szerint a kimondott szó is tettel ér fel. Akkor sem akartam, most sem akarok társaim nevében beszélni, magántörténelmemet mondom. Én, egészen enyhén szólva, nem voltam képzett marxista, bár többször vizsgáztam sikerrel az egyetemen marxizmus-leninizmusból, a kiadott kötelező bibliográfiára szorítkozva. Annak idején a középiskolában Moyses Marci állandóan egy-egy Lenin-kötetet hordott magánál, azt kérte számon a valóságon. Hogy állhassam vele a vitát, nekiveselkedtem az empiriokriticizmusnak, de letettem, mert untam. Marx és Engels műveivel sem jártam több szerencsével. Jobb olvasmányaim akadtak, válogattam közöttük, megtanultam okosan gazdálkodni az olvasnivalóval. Amikor a művelődési vetélkedők következtek, egy hétre hazaküldtek az iskolából egy-egy öl könyvvel, hogy felkészülhessek és kivágjam a rezet a Bolyai dicsőségére. Döntő többségükben bűnrossz szovjet regények voltak, ma már csak egyre emlékszem közülük, a *Tizenkilencenre*. Szerzője, Fagyeyev, Majakovszkijhoz hasonlóan öngyilkos lett, de ezt nem volt ildomos emlegetni. Emlékszem viszont, és akár passzusokat tudnék belőle még idézni, egy füzetecskére, amelyet Budapesten adtak ki a hatvanas évek elején, *Lenin utolsó írásai* volt a címe. Tanárainkkal s később a pártaktivistákkal és a belügyisekkel való vitáinkban, hiányér-

zetünket hangoztatva látványosan, de eredménytelenül lehetett ezekre az ellenlbasainkat hergelő írásokra hivatkozni. A hatvanas évek elején záporoztak ránk azok a könyvek és folyóiratok, amelyeket nem lehetett letenni. Szoltsenyicin elbeszélésére emlékszem, az *Ivan Gyeniszovics egy napjára*, amelyet a Nagyvilág közvetlenül megjelenése után közölt fordításban, Jevtusenko és társai verseire (én Vozsnyeszenszkijt és Vinokurovot jobban szerettem), s akkor fedeztem fel, mert addig nem jutott el hozzám, Jeszenyint. Magolás nélkül ragadt meg emlékezetemben Ladányi Mihálytól a *Csatangolások*, s természetesen a korszak slágerverse, Váci Mihálytól a *Még nem elég*, de akkor jegyeztem meg Buda Ferenc nevét is, évek múlva, első találkozásunkkor felmondtam neki *Lennék kisgyermek* és *Roham* című verseit. A sokat emlegetett nemzedéki tudatról annak idején szóban és írásban éppen elégszer elmondtam a véleményemet, „akkori meglátásaim”, hogy a te szavaiddal éljek, azóta sem változtak. A kívülállók egymással összetéveszthetőnek nevezték a költőket, az ellenlbasok „sikerbandának” az egész társaságot, s valóban többé-kevésbé ugyanazok a hatások érték a nemzedéket, ugyanazokat a könyveket olvasták, ugyanazokra az alkotókra figyeltek, de egyedüli példány mivoltukat írásaikban és vitáikban erős kontúrokkal hangsúlyozták. Tanultak, tanultunk egymástól, de elsősorban önmagunktól: az őszinteség kényszerét (emlékezetem szerint az őszinteség volt a kulcsszavunk), a kimondás bátorságát, a továbbgondolás örömet, a másokért és önmagunkért érzett felelősséget. A körüli vitákról készült jegyzőkönyvek, amelyeket rendszerint a múzsák körmöltek, tudtommal valahol lappanganak, de emlékezetünkben mindnyájan őrizzük egy-egy számunkra különösen fontos mozzanat lenyomatát. Én többek között arra emlékszem, hogy egyszer Nagy István a szemünkre vetette a szo-

cializmus nagy eszményei iránti bűnös közömbösségünket, erre azt válaszoltam, hogy nekünk, fiataloknak is meg kellett és meg kell küzdenünk eszményeinkért és az önmagunkkal folytatott csatákban legalább olyan súlyos sérüléseket kaphatunk, mint az osztályharcban. Utólag elismerem, hogy ott és akkor szavaim legalábbis szentségtörésnek számítottak. Nagy Istvánnal a körben később még összetűzttem Szilágyi István egyik novellája kapcsán, s ennek rám nézve sokkal keservesebb következményei lettek. Az „egyeduralkodó szocreál kánonnal való szembefordulás” érdemét nem lehet a Forrás első vagy második nemzedéke számára kisajátítani, de kétségtelen, hogy a reálisan létező, általunk hamisnak tartott tilalomfák kidöntéséért, a korlátok megazításáért, az általuk behatárolt szellemi tér tágításáért folytatott hosszas és fordultatos küzdelemben e két nemzedék fontos szerepet vállalt. Hadd tegyem azonnal hozzá: csatározásainkban lényeges, olykor sorsdöntő segítséget kaptunk azoktól, akik előttünk jártak. De e „sikerbanda” sikeres útja korántsem volt annyira sima, mint amilyennek a kívülállók látták, s aki figyelmesen hajolt a művek fölé, erről már akkor meggyőződhetett. Azok a sérülések, melyeket a körülményekkel és önmagukkal vívott ütközetekben a fiatalok kaptak, olykor bénítóak, nemritkán végzetesek voltak. Mindkét nemzedék párját ritkítóan „halékonynak” bizonyult, elég ha ujjbegyre szedjük a veszteségeket. Nem lehet következmények nélkül kételkedni, nem lehet következmények nélkül csalódní, nem lehet következmények nélkül magunkra maradni a bizonytalanságban. Márpedig Láng Gusztáv pontosan fogalmaz: „nem a kétely nélküli hit, hanem az elnémított kételemek kora a hatvanas évek. Akkor még az egész nemzedék furcsa kételemkűségben élt; a politikai gyakorlat sok viselt dolga taszította őket, de úgy érezték, alapvető elveik hozzá kötik” (Láng Gusztáv:

A költő és az Ige; Kivándorló irodalom, Kolozsvár, 1998). Ehhez a magam részéről hozzátenném: bár erkölcsi eszményképünk az őszinteség, a teljes igazság kimondása volt és rendkívül önérzetesen nem tűrtük el, hogy a hatalom csendre intsen, mi magunk tapasztottuk saját szánkra a tenyerünket, amikor kételyeinkről hallgattunk. De huzamosabb ideig képtelenek voltunk áltatni magunkat, a valóság és az eszmények összevetésében nyilvánvalóvá vált ellentmondásokat sajnálatosan szükségszerű, egyedi hibáknak nevezni. A kételyek nem engedték magukat elnémitani, a politikai gyakorlattal szembeni ösztönös, később egyre tudatosabb ellenérzés megerősödött, az alapvető elvekhez kötő szálak összekuszálódtak, meglazultak, elszakadtak. Az elvekhez és eszményekhez a magunk módján, de az élmény természeténél fogva közösen is kötődtünk; a kételyekkel mindenkinek egyedül kellett szembenéznie, mert jó ideig egymás előtt is röstelltük, miközben egyre közelebb engedtük magunkhoz.

A fáma szerint, az államvizsga utáni búcsúbanketten évfolyamtársaidnak tartottál egy szpicset a népszolgálatról, arról, hogy ki kell menni falura tanítani, sorsközösséget vállalni az istenadta néppel, az erdélyi magyarsággal. Jobbára ez történt az egész társasággal, ha jól tudom azonban, szinte egyedülként a nemzedékből, te kerültél be a sajtóba, a Bukarestben megjelenő Ifjómunkás szerkesztő-riportere lettél. Nem látok én itt ellentmondást, hisz itt, más eszközökkel ugyan, de azt tetted, amire kollégáidat biztattad. A Dali Sándor főszerkesztette hetilap ekkor éli fénykorát. A lapban lezajló viták, az Ifjómunkás-matinék mellett, a valóságfeltáró, szociografikus vétetésű riport megújulásának is az időszaka ez, amelyből oroszánrészt vállaltál. Az itt töltött négy év alatt alkotott riportjaidból áll össze a Forrás köteted, 1974-ben jelenik meg Szülőföldön, világszé-

len címmel. Beke György a sorsvállalás riportjaiként, Cseke Péter a cselekvés költészeteként értékelte. A Forrás-sorozatban ez az első ilyen úttörő tematikájú könyv, ez nyitja meg az útját Cseke Péter, Bodó Barna, Molnár H. Lajos, Tófalvi Zoltán tényfeltáró munkáinak. A korparancs indított erre az útra vagy a két háború közötti valóság-irodalom példája lebegett a szemed előtt? Hogy mást ne mondjak, ott élt Vásárhelyen Böződi György, a Székely bánja szerzője, akivel nagyon jó viszonyban voltál, akár mesterednek is tekinthetted...

A fáma téved, vagy legalábbis csúsztat. Tudtommal az államvizsga után nem tartottunk búcsúbankettet, hacsak nem nevezzük annak a kihelyezés utáni sörözést Bukarestben, egy Zahana nevű köpködő teraszán, ahol néhányan arról vitatkoztunk, kiből lesz közülünk elsőnek igazgató, s el is találtuk, mert egyik legkorlátoltabb kollégánkat neveztük meg. Olyan „szpicset”, amilyent említesz, már csak azért sem tarthattam, mert május óta tudtam, az Ifjómunkás akar alkalmazni, s ezt nem is titkoltam kollégáim előtt. Aznap az elsőik között választhattam, s szándékosan a legrosszabb helyet, Nyárádselyét kértem, mert tudtam, hogy oda senki sem pályázik. (Később már az Igaz Szó szerkesztőjeként egy hetet töltöttem Selyén, megnéztem, honnan „futottam” el. Szociográfiában számoltam be a tapasztaltakról, első könyvemben olvasható.) A csúsztatásnak viszont van reális alapja. Én öt éven keresztül kitömtem kollégáimat és egyáltalán mindenkit Balázs Ferenc eszméivel, aki valóban a falu felemeléséért való szolgálatvállalás prófétája, s rögeszméje szerint nem szabad engedni, hogy az emberek úgy éljenek, ahogy akarnak, arra kell készíteni – készíteni és nem kényszeríteni – mindenkit, hogy úgy éljen, ahogy legjobb képességei szerint tudna. Nem arattam sikert Balázs Ferenc eszméivel, s korán levonhattam a

következtetést: aki hatni akar, annak visszaütnék. A csúsztatás másik fogódzója az lehetett, hogy első feleségem falun volt tanárnő, én évekig arra készültem, mellette fogom megváltani a világ rám eső részét. De egyre többet kezdtem közölni, s be kellett látnom, hogy a Balázs Ferenc óta megváltozott körülmények között az írás más életformát kíván. Amikor Dali hívására igent mondtam, azonnal hozzátettem, legalább, hogyha ott leszek, nem fogják meghúzni az írásaimat, mert akkor már rossz tapasztalataim voltak a szerkesztők önkényeskedésével kapcsolatban. Dalinak egyébként azonnal elmondtam, hogy a káderlapommal problémák adódhatnak, ő valami olyasmit morgott a bajusza alatt, hogy tudja. Leírtam róla: egészen különleges makarenkói képességgel gyűjtötte maga köré a problémás embereket, s azok, természetük szerint, problémákat is okoztak neki. Egy évbe telt, amíg káderlapomat rendbe tette – Augiász istállóját gyorsabban ki lehetett takarítani – de ő, attól kezdve, hogy a katonaság után megérkeztem, a szerkesztőség teljes jogú tagjaként kezelt, előteremtette a fizetésemet, még valamilyen névre szóló papírt is aláíratott velem havonta, amelyet a titkárnő, miután a szobából kiléptem, hivatali pontossággal továbbított a szemétkosárba.

Köszönöm, hogy az *Ifjűmunkásnál* végzett munkámra emlékszel és emlékeztetsz. Annál is inkább köszönöm, mert tapasztalatom szerint „oroszlánrészből” kismacskának járó porciót sem emlegetnek, Cseke Péter kivételével, aki számon tartja és hallgatóinak tanítja az Ifjűmunkásnak ezt a korszakát. Számomra ez volt szerkesztői pályafutásom legemlékezetesebb szakasza, éreztem magam előtt a tért s magamban az erőt, hogy ki is töltöm. Keresztül-kasul bejártam az országot, maradéktalanul kiéltem beavatkozási viselkedésemet, közben érdekeket és dölyföket sértettem, helyi hatalmasságokkal ütköztem, mosolyogva

hallgattam, amikor közölték velem, kitörik a nyakamat (a magyarok) vagy megégetnek (a románok). Nyugodtan mosolyoghattam, mert Dali széles háta mögött viszonylag biztonságban tudhattam magam. Volt olyan lapszám, amelyben álnévvel, szignóval vagy aláíratlanul négy-öt írásom jelent meg, recenzáltam és polemizáltam, szerkesztettem a Diákszemmel című rovatot a középiskolásoknak, az Aulát az egyetemistáknak, özönlöttek a levelek, értelmes fiatalokat ismertem meg, többen közülük később az Igaz Szónál is munkatársaim lettek. Gyakran közölt a Diákszemmelben Markó Béla, őt 1968-ban Kézdivásárhelyen is meglátogattam, ebből is látszik, tudtam én helyezkedni. Kérdezted, hogy a korparancs indított-e erre az útra, vagy a két háború közötti valóságirodalom példája lebegett-e szemem előtt. Mindkettő. Én végigolvastam a Magyarország felfedezése sorozatokat, a régít és az újat is, csaknem hiánytalanul sorakoznak könyvespolcomon. Természetesen végigolvastam minden elérhető az idevágó szakirodalomból. Rengeteget tanultam, de a magam számára használható egyetlen érvényes példát nem találtam. Talán Szabó Zoltán *A tardi helyzet és Cifra nyomorúság* című szociográfiája áll a legközelebb ahhoz (szemléletében és megformálásában egyaránt) amit én a műfajról gondolok. Az általad említett Bözödi Györggyel a köztünk lévő korkülönbség ellenére közeli barátságban voltunk, de a *Székelly bánja* szerint inkább történelem és szociológia, s mint ilyen hallatlanul értékes adattár – információ – de megformálásában, mint formációt (hogy tudálékoskodjak) nem nevezném a szociográfia klasszikus példájának.

Elnézéset kérem, de ki kell igazítsalak. A *Szülőföldön, világszélien* című Forrás-kötetemből csak a bevezető vallomás és két riportbetét jelent meg az Ifjűmunkásban. A kötet nagy ré-

szét az Igaz Szóban, a címadó írást az Utunkban közöltem. Az Ifjómunkásba természetszerűleg csak rövidebb írások fértek. De ha már a példaképek szóba kerültek: publicistaként Bálint György lényeglátása és stílusa volt számomra vonzó; riporterként Kacsó Sándornak a két háború közötti Brassói Lapokban sorjázó tényfeltáró, érdekvédő írásai jelentettek bátorítást. Ezért esett jól, hogy 1968-ban egy riportom megjelenése után (*Miért váltották le Székely Ferencet?*) Kacsó Sándor magához hívatott, a Házsongárd melletti lakásában eléem jött és könnyes szemmel megölelt. Később rájöttem, hogy Kacsó Sándor öregségére gyakran elérékenyedett, de elismerő kézfogásának nagyon örvendtem.

1970-ben miért mentél át a Hajdu Győző vezette Igaz Szóhoz? Gondolom az egyik szempont az lehetett, hogy hazamehettél Vásárhelyre, a döntés másik oka pedig a már említett szerkesztői szenedély a valóságirodalom iránt. Arra gondoltál, hogy az Igaz Szónál nagyobb öleléssel, irodalmi igénnyel tudod megvalósítani az erdélyi szociográfikus riportázsról az elképzeléseidet? Hellyel-közzel ismerem ezeket a törekvéseidet, akár kudarcaidat is. A rendszerváltozás után, mint főszerkesztő sem tettél le ez irányú elképzeléseidről. Mégsem hozott az egész egy koherens, látványos eredményt, mondjuk olyant, mint amit a két háború közötti falukutatók felmutattak. Pedig lett volna, s lenne bőven megírni való. Azért kérdelek mindezeket, mert szerkesztőségünk egy éve meghirdetett „Erdély felfedezése” címmel egy pályázatot, és sehol semmi, még csak jelzés sem érkezett. Mi lehet ennek az oka?

Erre a kérdésre már többször válaszoltam, sőt kérdés nélkül is vallottam róla naplójegyzeteimben. A lényegre szorítkozva: Dali

távozása után – 1968-ban Király Károly hívására a Megyei Tükör főszerkesztője lett – felszámolódtott a parlamentáris demokrácia az Ifjómunkásnál, s a megváltozott légkörben nem éreztem jól magam. Több mint negyven év után is nehezemre esik erről beszélnem, mert radikális kudarcként éltem meg a változásokat, s bár helyére tettem, ma is sajnó az emlék. A Marosvásárhelyre való költözésemkor természetesen az is súllyal esett a latba, hogy megszülettek a lányaim, szerettem volna, ha nagycsaládban, anyanyelvi környezetben nőnek fel. Az, hogy írásaim – már csak terjedelmi okokból is – tágabb keretbe kíváncsoztak, csak ezután került mérlegelésre, hiszen szociográfiát és kritikát más-hol is közölhettem. Utólag nézve életem legokosabb lépése volt, hogy hazajöttem, de mint általában az okos lépéseket, nagyon nehezemre esett megtennem.

Jól kezdődött a szerkesztés az Igaz Szónál, 1970 és 1974 között huszonhat szociográfiát és irodalmi riportot sikerült közölni – te is a szerzők között voltál – úgy tűnt, kedvező szeleket lehet a valóságirodalom vitorlájába fogni, író-olvasó találkozókon dícsérték a folyóirat új irányvonalát, s én, bár tudtam, hogy a szerkesztőségben belül sem örül mindenki a mezei hadak beáramlásának az irodalom szalonjába, visszafordíthatatlanná akartam tenni a szociográfia térnyerését, ezért egy kerekasztal-értekezletet kezdeményeztem, melyen vitaindítóként Benkő Samu és Mikó Imre beszélt volna arról, mi is az a szociográfia és mihez kezdhetnénk vele. Hajdu Győző felneszelt, átvette a szervezést, Benkő Samu és Mikó Imre nem kapott meghívást az értekezletre, az alkalmi vitaindító, a ránk uszított Bajor Andor törekvéseinket a nyugati irodalom és ideológia előtti hajbókolásnak és divatjelenségnek aposztrofálta, ezek után mi, a szociográfiával rohamozók eleve védekezésre szorultunk. Az áttörésnek szánt

értekezlet anyaga *Ünnepi készülődés* címmel jelent meg egy párt-kongresszust köszöntő számban. Ismét radikális kudarcként élttem meg a történeteket, megfordult a fejemben, hogy elmegyek a laptól, de nem volt hova. Úgy tűnt, visszamenőleg is összeomlott valami, amit addig építettem. Rossz pillanataimban kilátástalannak ítéltam a helyzetemet, de nem akartam megadni magam. Hogy a bennem forrongó indulatokat féken tartsam, reggelenként edzőterembe jártam, színészbarátaimmal nekiveselkedve emelgettük a súlyzókat, rángattuk a rafinált szerkentyűket, ők sorra kigyúrva mentek át a határon szerencsét próbálni; délutánonként kilométereket futottam a Csereerdőben, amíg sikerült ellazulnom. Az tartotta bennem a lelket, hogy abban az időben ismét rajban szálltak fel a fiatal költők és írók, a szerkesztőség részéről, a kritikai rovatok mellett én feleltem az irodalmi körökért, sorra látogattam őket, az Igaz Szó Irodalmi Színpadán fellépési lehetőséget kínáltunk számukra, s 1977 májusában – akkor már Markó Bélával együtt – megszerveztük a *fiatal írók találkozóját*.

De visszatérnék még néhány mondat erejéig a szociográfiáról faggató kérdésedre. Az a kegyelmi pillanat, amit a hatvanas évek második felében az Ifjúságunknál, illetve a hetvenes évek elején az Igaz Szónál sikerült kihasználni, elmúlt. A riport, nevezhettük akár irodalmi riportnak, akár szociográfiának (a kettő korántsem ugyanaz), de semmiképpen szociografikus riportáznak, visszasüllyedt szolgálólánynak, egyes szerkesztők és kiadók alkalmi feladatok kipipálására kívánták használni, de valóságtartalma miatt veszélyes műfajnak tartották. Emlékszünk, milyen kálváriát jártak végig Beke György könyvei megjelenésük előtt és után, s emlékszünk saját írásaink és könyveink sorsára is. Kivételes szerencse és kedvező esetlegességek soroza-

ta kellett ahhoz, hogy a magunk megszenvedett tapasztalatai az olvasók elé kerüljenek.

Igazad van, Pista, a „rendszerváltozás” után is lett volna bőven megírni való. Annak, hogy mégsem írták meg, az az oka, hogy a szociográfia strapás. Talpalást, utánajárás, pepecselést igényel. Ritka az olyan író, akinek nem kell „tanulmányozni” a valóságot, mert anélkül is árad belőle, hogy csak a *Puszták népe* vagy az *Anyám könnyű álmot ígér* szerzőjét említsem. Azt se felejtjük el, amit a műfaj létjogosultságáért folyó csatározásokban magunk is hangsúlyoztunk: a szociográfia lényege szerint cselekvést, változást, beavatkozást sürgető irodalom. Művelőjének elsősorban az a dolga, hogy feltárja a helyzetet, de kimondatlanul is felteszi magának és olvasójának a kérdést: ki lesz az, aki cselekszik, változtat, beavatkozik. Egy haszonelvű, végletesen elközömbösödött világban a cselekvés mániákusa is óhatatlanul arra a következtetésre jut, nekem még lenne borsóm, de már nincs fal, amire hányjam. De a kérdésed végén felelgetett szomorú tapasztalatoddal szemben egy másik tapasztalatot szegezek. Az Alapítvány Erdély Magyar Irodalmáért három évvel ezelőtt szociográfiai pályázatot hirdetett, s ha nem is özönltek a kéziratok, a nyolc beérkezett pályamunkából három valóban szociográfia volt. A szerzők közül csak Boros Ernőt ismertem, Berszán Réka Klára és Dénes Emese nevét akkor olvastam először. A díjátadás után azt ígérték, írnak még szociográfiát. Van tehát remény.

Riportkönyved után két interjúköteted jelent meg. A Marad a láz?ban nemzedéktársaidat, a második Forrás nemzedék 11 képviselőjét vallatod. A Találkozásainkban pedig jobbra a „pályán kívüliekkel”, az ilyen-olyan felsorolásokból kimaradókkal beszélgetsz. A „lá-

zas” könyvedet Szilágyi Júlia Egy mítosz 12 arca címmel recenzálja, Huszár Sándor pedig felteszi a kérdést: „Egy forrásból hány patak lesz?” Azt kérdelem tehát: valóban mítosz volt a láz, és hány patak lett belőle? Hogyan látod, most már kellő távolságból, a józan hűvösség birtokában nemzedékedet?

Erre a kérdésre részben már válaszoltam az előzőekben. Az interjú – ez is, amit éppen bütykölünk – szerintem az a műfaj, amelyben a szerző mással mondatja el, amit akar. A *Marad a láz?* tulajdonképpen jelentés akkori közérzetemről. A sorozatot, melynek darabjait, mielőtt kötetben megjelentek, az Utunk és az Igaz Szó közölte – azért kezdtem el, hogy kilábaljak abból a letargiából, amelybe a szociográfiai kerekasztal kudarca után süppedtem. Elsősorban az érdekelt, hogyan gondolkodnak vissza kenyerespajtásaim mindarra, ami „mítosztalan már, de lelkiismeret még” (Farkas Árpád: *Avaron*), hogyan élték meg a Gaál Gábor körből való kirepülésünk óta eltelt évtizedet, hogyan érzik magukat abban a szellemi közegben, amelyben többé-kevésbé felnőtt fejjel élnünk adatott. Az elmúlt évtizedben szemmel tartottuk egymást, természetesen csaknem mindent tudtam róluk, műveikről kiskötetnyi értekezést írtam, tehát a válaszokat megelőlegezhettem, ritkán értek meglepetések. Az interjúalanyaimhoz fűződő személyes viszonyomról a figyelmes olvasó az írások alapján talán képet alkothatott magának. Ez a viszony, bár árnyalataiban olykor módosult, lényegében azóta sem változott. Ma sem tudom „már kellő távolságból, a józan hűvösség birtokában” nézni a nemzedéket. Örvendek, hogy közöttük lehettem, örvendek, hogy akarva-akaratlanul egymás mondatait, sőt gondolatait is foltozgattuk, s különösen örvendek annak, hogy többségükkel mindmáig barátok maradtunk.

Huszár Sándor és Szilágyi Júlia általad említett eszmefuttatásával kapcsolatban ma annyit jegyeznek meg: Huszár Sándor pontosan tudta, hogy egy forrásból annyi patak lesz, ahánynak ereje van hosszú távon is medret ásni; Szilágyi Júlia ráértett arra, hogy nem szeretem az irodalom mítoszait, mert félreértéseket okoznak az alkotók körül. Egyébként lényeglátó elemzésükért akkor is nagyon hálás voltam, ma is az vagyok. Amikor a sorozatot elkezdtem, Kapusy Antal azt írta Gyimesfelsőlokról, ahol akkor lakott: „Kapsz érte néhány kézfogást és jónéhány rúgást. Megéri.” A kézfogásokat és a rúgásokat, az arányok szigorú betartásával, ezúton is nyugtázom. Nem mindig onnan érkeztek, ahonnan számítottam rájuk. Nekem megérte.

Ha nem ismernélek, nem hinném el: az 1989-es decemberi fordulat után első reakciódban már megnyilvánult a székszezsiz. Állítólag azt mondtad, kérdezted: na lássuk, hogy fogjuk el...ni. Az Egy áruló monológja című könyved arról győzött meg, hogy nem véletlenül szaladt ki szádon az az el...ni szó. Nagy a gyanúm, hogy már akkor tudtál valamit, valamivel többet, mint mi, a szalmalángú lelkesedők?

Az inkriminált mondat emlékezetem szerint 1989. december 23-án délután öt óra körül mormolódott, miután a marosvásárhelyi RMDSZ-t négyen megalakítottuk, de nem tudtuk pontosan, minek nevezzük. Még köztünk, alapítók között is vita van arról, hol történt az alapítás, a konyhában vagy a szobában (én a szobára emlékszem), egyéb részletekről nem is beszélve, s az elmúlt húsz év tapasztalatai megerősítették bennem a kételyt az emlékezésre alapozó történelem hitelességét illetően. Kipontozás nélkül szalonképesen így idézném általad említett mormogásomat: „Is-mét alkalmunk van valamit elrontani. Lássunk hozzá.” Nem töb-

bet, hanem mást tudtam, mint a fenntartás nélküli lelkesedők. Akkor már beláttam Székely János axiómájának igazát (éveken át hömpölygő vitáink során ellentmondtam neki): a világ szerkezete megváltoztatható, a törvényei nem. Engem – tudtommal – lelkes tagnak ismertek, írásban és szóban többen is emlegették tetterekészségemet és optimizmusomat, (lásd: edgáriánizmus) de azokban a napokban az életem során felgyülemlett tapasztalat hatására felerősödött bennem a szkepszis, szokása szerint a legalkalmatlanabb pillanatokban szólított meg az ördög, s olykor a próféta beszélt belőle. Élesen emlékszem egy párbeszédre 1989. december 22-én alkonyatkor, a kapunk előtt: Markó Béla azt mondta, mától más világ lesz. Azt válaszoltam, ne áltassuk magunkat, mert nem lehet a múltat egészében lezárni, egyik napról a másikra új könyvbe továbblapozni, mert a politikai hatalmat könnyebb megváltoztatni, mint az emberekbe évtizedeken át sulykolt eszméket, s itt konkrétan a nacionalizmusra gondoltam. A más, új világról viszont eszünkbe jutottak Batsányi versének kezdősorai, fel is mondtuk egymásnak, s ennek a beszélgetésnek is szerepe volt abban, hogy másnap délelőtt az Igaz Szót Látóra kereszteltük. Még egy idézetre emlékszem azokból a napokból – amíg meg nem kopott a memóriám, nagy citatológus voltam – de arra nem, melyik gyűlésen süttöttem el Jevtusenko szavait: „A forradalmakat idealisták álmodják meg, fanatikusok hajtják végre és gazemberek használják ki.”

Ismerek egy fényképet, amely később rákerült Ágoston Vili egyik könyvének a borítójára is. Egy szögesdrót kerítés mögött a következő személyek láthatók: Te, Tamás Gáspár Miklós, Duray Miklós, Ágoston Vilmos, Molnár Gusztáv és Vári Attila. Beszélj arról az emberről, akinek a temetésére összegyűlt a díszes társaság. És egyáltalán: ma

el tudnád-e képzelni egy ilyen fotót? Kérdem ezt az Egy áruló monológjának az ismeretében.

Az a fénykép itt van a könyvespolcomon. Ott volt 1983. október 27-én is, amikor a tüvétevők Duray Miklós *Kutyaszorító* című művét keresték és nem találták, (a könyvet Csíky Csabától kaptam, Sütő Andrásnak adtam tovább és Szöcs Gézánál vesztett nyoma), a szerző fizimiskáját viszont vélhetőleg nem ismerték. A díszes társaság Kapusy Antal temetésére gyűlt össze, aki életem egyik legfontosabb embere volt. Első feleségem bátyjaként ismertem meg 1960-ban, de barátságunk messze meghaladta a családi kapcsolatot, azt is mondhatnám, elvonatkoztattunk attól, hogy sógorok vagyunk, s válásom, majd az ő válása (felesége is barátnőm maradt) sem hozott akár árnyalatnyi változást egymáshoz való viszonyunkban. Tőle kaptam meg Németh László könyveit, elsőként *A minőség forradalmát* és *Ha most lennék fiatal* című esszéjét, melyek a legjobbkor érkeztek és lényegesen befolyásolták érdeklődésemet. Később is nagyon fontos írásokra hívta fel a figyelmemet, élete végéig hasznélveztem széleskörű műveltségét. Eszperantista volt, németből és lengyelből fordított szépirodalmat és ismeretterjesztő írásokat. Munkatársa volt a Korunknak és az Utunknak, *Az öregedés tudománya* címmel nagysikerű könyve jelent meg a Korunk Könyvek sorozatban. Egészen kivételes kapcsolatteremtő képességet fejlesztett ki, tudatosan, hiszen betegsége korlátozta (fiatalkorától izomsorvadásban szenvedett, melyet orvosként próbált féken tartani), a körülményekhez képest a lehető legteljesebb életre törekedett. Híres levelező volt, a felülmúlhatatlan Ilia Mihályon kívül én is tőle kaptam életemben a legtöbb levelet. Abban is hasonlított Ilia Mihályhoz, hogy a mélyben kiépülő határtalan hazában jó

ügyekre kész embereket kötött össze, akik nélküle talán nem találták volna meg egymást. Rendszeres levelezőpartnerei közül Fábry Zoltánra emlékszem s természetesen Németh Lászlóra, aki 1970-ben, marosvásárhelyi látogatásán Molter Károlyon kívül egyedül Kapusy Antalt kereste meg a lakásán, s este, a bemutatkozó utáni banketten – *A két Bolyai* című drámáját játszották – legnagyobb meglepetésemre megkerülte az asztalt, hogy kezdet foghassunk. Nem azért üdvözölt, mert híve voltam, hanem, mert tudta, Kapusy Antal barátja vagyok. Halálakor Gáll Ernő *Hagyatéka: Szellemerkölcs* címmel búcsúztatta Kapusy Antalt.

A magam részéről természetesen ma is el tudnék képzelni egy ilyen fényképet, hiszen rajta szereplő társaimmal legalább egy évtizeddel a fényképezőgép elkattanása előttől – és azóta is – bár nem mindig felhőtlen, de időt és főleg vitát álló barátságban vagyunk. Vári Attilával hetente hosszan csevegünk, Ágoston Vilka *Godír és Galanter* című regényét én mutattam be az Írók Boltjában, Tamás Gáspár Miklóst kilencedikes tanulóként ismertem meg a Brassaiában, ahol a pedagógiai gyakorlaton nagyszerűen lehetett az ő tudására alapozni, s engem akkor is érdekel, amit azóta másoktól és önmagától tanult, amikor nem értek vele egyet; Molnár Gusztáv hol kolozsvári, hol marosvásárhelyi padlásszobámban tűnt fel, Markó Bélát én világosítottam fel, hogy lehallgatási jegyzőkönyvében általa ismeretlenként jegyzett Editorul „munkanév” Molnár Gusztávra vonatkozik, az én hasonló irataimban azonnal azonosítottam. Duray Miklóst 1967 októberében Balogh Edgár hozta az asztalomhoz az Akváriumban (rövid ideig az Ifjúság munkás kolozsvári szerkesztője voltam), azzal a mondattal, hogy „nektek ismernetek kell egymást”. (Lásd: *Haza a mélyben!*) Perceken belül kiderült, hogy Duray Marosvásárhelyre készül, Kapusy Antalhoz. Este már

együtt hangoskodtunk a diákkori padlásszobában, amelyet sikerült ismét megszereznem, s átmenetileg hármasban laktunk ott Kenéz Ferencsel és állapotos feleségével. Talán nem mellékes adalék: Durayt a hetvenes években én ismertettem meg Lezsák Sándorral a pozsonyi Aranyfácán sörözőben, mert nekik ismerniük kellett egymást.

De sejtésem szerint az *Egy áruló monológjának* emlegetésével arra céloztál, hogy vajon ez az alapállásában mára már nem egységes társaság egymás mellé állna-e még egyszer legalább egy közös fénykép erejéig, s talán arra is, hogy bevallottan megszenvettem, amikor barátaim elkezdtek egymást árulózni. Nem térek ki a válasz elől. Én gyermekkoromtól számot vetettem azaz, az udvarban, az utcán, az osztályban tapasztaltak alapján, hogy pajtásaim bőrszínében, származásában, gondolkodásában inkább többé, mint kevésbé különböznek egymástól. Olvasmányaimból is hamar megtanulhattam, amit Niels Bohr úgy fogalmazott meg: „Az ellentétek nem kizárják, hanem kiegészítik egymást.” Nem tudom pontosan mikor jegyeztem meg Bohr szavait, de azt igen, hogy a Gaál Gábor körben már idéztem, s meg is kaptam a replikát rá, hogy ez marhaság. Én mindenesetre nemcsak a „magamfajta”, „hasonszórú” vagy éppenséggel „velem azonos” barátok társaságára szorítkoztam, hanem azok is érdekeltek, akik engem kiegészítettek. Viták során alakult ki az okos ellenfél véleményének tisztelete. Miközben a magam véleményét körömszakadtáig védtem, feltételeztem, hogy vitapartnerem is azt mondja, amit gondol, s joga van mást gondolni. Korán tapasztalnom kellett, hogy a tárgyilagosságra (a tárgyilagosság: a legtisztább magány – írta Osvát Ernő) és empátiára való törekvésem néha olyan barátaimtól is elválaszt, akikkel lényeges dolgokban egyetértünk. Máig sajog a seb, az idő sem képes be-

gyógyítani: ifjúságom társával, Szócs Kálmánnal öngyilkossága előtt azért veszünk össze, mert nem segitettem neki haragudni Páskándi Gézára, akit ő bohócnak aposztrofált, ugyanis zsigeri és ebből fakadóan elvi alapon volt ellensége az abszurdnak és az abszurdoidnak.

Szerkesztőként arra törekedtem az Igaz Szónál – és lehetőségeim tágulásával hangsúlyosabban a Látónál –, hogy a folyóiratban olyan szerzők művei is egymás mellé kerüljenek, akik az életben nem szívesen állnának szóba egymással. Ebben a törekvésemben olykor szelíd, máskor élesebb konfliktusokat is felvállaltam, de csökönyösen ragaszkodtam ahhoz az álláspontomhoz, miszerint a szerkesztőnek, ha már odakerült, azt is tudnia kell, miért jó az olyan írás is, amely nem az ő ízlésvilágába illeszkedik, s szerzője nézeteivel sem ért egyet. Sohasem abból indultam ki, mi az, ami az írókat egymástól elválasztja, hanem – partikularitásukat tiszteletben tartva – abból, hogy mindnyájan a magyar irodalmat képviselik, akkor is, ha ezt egymásról nem ismerik el. Legkellemetlenebb, olykor lélekölő csatáim a Látó Irodalmi Színpada körül adódtak, de ma is örömmel tölt el, hogy azon a százhuszonegy esten sikerült a magyar irodalom csaknem minden arra érdemes egyéni és csoportos, itthoni és héthatáron túli műhelyét bemutatnunk a marosvásárhelyi közönségnek. Ezekről az estekről kevés fényképet, de sok emléket őrzök, itt most csak egyet idézek fel, korántsem kitérőként. 1991-ben az elsők között láttuk vendégül a Kortárs szerzőit, népes és tekintélyes szerzőgárdával érkeztek. A sikerült találkozó után oldott hangulatban borozgattunk, a beszélgetés párbeszéddé alakult Mészöly Miklós és Cseres Tibor között. Mi, már akkor is öszülő „fiatalok” – Bertók Lászlóra, Kis Pintér Imrére, Szakolczay Lajosra emlékszem – órákig meg sem szólaltunk, s

nem is akaródzott megszólalnunk, mert hallgatni érdekesebb volt. Művekről volt szó és szerzőkről, a dolgok természeténél fogva a politika is szóba került. (Minden kajánság nélkül jegyzem meg: Cseres Tibor az akkori MDF, Mészöly Miklós az akkori Fidesz elkötelezett híve volt.) Két, homlokegyenest ellenkező szellem feszült egymásnak, vitáztak, ellentmondtak, tárukoztak, mondták a magukét, idővel nekipirosodtak és felemelték a hangjuk, de szellemes odavágásaik során sem hangzott el egyetlen sértő szó, inszINUÁLÓ jelző. Amikor hajnalodván kikísértem őket – a „fiatalok” nálam aludtak – feledhetetlenül belém ivódott a kép: a jóízű beszélgetés után jókedvűen, egymást karonfogva ballagtak szállásukra. Acsarkodó és tőlem is acsarkodást elváró társaimat olvasva és hallgatva én Cseres Tibor és Mészöly Miklós egymást karonfogó gesztusára gondolok.

Markó Béla Egy irredenta hétköznapij című, a szekus lehallgatásokról kiadott dokumentumkönyvéről írt recenzióban azt írod, hogy miközben a „kékszemű fiúk” keményen dolgoztak, „mi torkunk szakadtából, harsányan kacagtunk”. Mondd, egy olyan szerkesztőségben, ahol Hajdu Győző keverte a kártyákat, s ahol a szigorú tekintetű, de szemérmes Székely János volt az íróasztalszomszédod, hogyan lehetett harsányan kacagni?

Úgy, hogy szerencsésen választottam meg a létezés technikámat. Még mindig jobb volt jókedélyű, kvaterkázó, harsányan kacagó fickónak látszani, mint engedni, hogy a szorongás és az indulat kikönyököljön belőlem. Székely János figyelmeztett annak idején, hogy szerkesztőségi gyűléseken arcomra van írva az ellenkezés, a belőlem sugárzó feszültség rá is áterjed, sőt árad felé, fél, hogy egyszer robbanni fogok. A kacagás képes-

sege sírnivalóan sovány vigasz, de vannak helyzetek, amelyeknek az elviseléséhez a keservesen jóízű röhögések adnak erőt. Ilyen helyzet volt a Hajdu Győzővel való kényszerű együttélés, de ilyen helyzet volt mindenekelőtt a Szekuritáté jelenléte életünkben, a tudat, hogy ők tudják, hogy mi tudjuk azt, hogy lehallgatnak, és mégis beszélünk. Persze, akár sajnálhattuk volna lehallgatóinkat: azt szerették volna képzelni, hogy torkunkon tartják vasmarkukat, mi pedig önmagunkat és egymást bátorítva torkunkszakadtából, harsányan kacagtunk, nehogy szűkölni kezdjünk. Ráadásul fültanúi lehettek, amikor mi összejöveteleinken egyenként, részletesen és sokoldalúan kielemeztük őket és korántsem voltunk kíméletesek.

Miért mentél el nyugdíjba? Szerintem szerkesztői csúcsformában léptél le.

Nem, nem voltam csúcsformában, kezdtem lépegetni lefele. Sporthasonlattal szólva: már nem tudtam bejátszani az egész pályát. Én, szerkesztőként, eredendő kíváncsiságomon túlmenően tudatosan törekedtem arra, hogy lehetőleg minden lényeges tudjak a régvolt és a legfrissebb irodalomról, igyekeztem lépést tartani a változásokkal, s a fordítások segítségével a világirodalmat is szemmel tartottam, de egyre inkább éreztem, hogy lemaradok. Nem arról van szó, hogy telítődött a memóriám, mint egy számítógépnek, hanem arról, hogy képtelen voltam tovább tágítani, az évek teltevel alkalmatlannak bizonyultam arra, hogy az új információkat befogadjam. Az évtizedek során önkínzó lelkiismeretességgel végigolvastam azokat a műveket is, amelyekhez az ízlésem és az akaratom nem fért hozzá, de egyre inkább nehezemre esett az öntájékoztató. Már

a héthatáron belül jelentkező fiatalokat sem tudtam számon tartani. Egyszóval éreztem: az én időm lejárt. Ezt az érzést az is erősítette, hogy kijáró emberként sem voltam olyan eredményes, mint a kezdet kezdetén. Mások is felemlgették, annak idején te is emlegetted, nyilván nem szemrehányásként: nekem könnyű volt. Valóban volt kapcsolati tőkém, amelyet még a hetvenes és nyolcvanas években szereztem, amikor olyan emberek lettek a barátaim és bajtársaim, akik akkoriban veszélyes ellenségnek számítottak, de 1989 után „helyzetbe” kerültek. Nem azért barátkoztam velük, hogy egyszer majd segítsenek, de jól esett, hogy a Látó indulásakor segítettek. Nagy László soraira emlékeztetve („Nekem a kérés nagy szégyen / Adjon úgy is, ha nem kérem”) kérés nélkül érkeztek a számítógépek és irodai felszerelések, érkezett a nyomda, hozhattam a pénzt a nyomda épületének megvásárlására. Varázslatos pillanatok voltak, örökre hálás vagyok a barátaimnak. De a varázslat nem tartott sokáig, a táru kapuk becsukódtak előttem. Hamarosan arra kényszerültem, amit a magam érdekében sohasem tettem volna meg: kopogtattam, előszobáztam, ha bebocsátottak, kuncsorogtam. Az évek során magasan képzett koldus lett belőlem, nem iskolai végzettségem, hanem a kéregetésben való jártasságom alapján. Kapcsolati tőkém fokozatosan elolvadt, az egykori adakozók kerülni kezdtek: az éhes ember nem szép. Arra még a folyóirat érdeke sem vitt rá, hogy új kapcsolataimat ne a rokonszenv, hanem a befolyási övezetek mentén építsem ki. A koldulás számítógépes módszerét, a pályázást már nem volt érkezésem megtanulni. Ismétlem, lejárt az időm, korábban le akartam lépni, de kollégáim marasztalása őszintének tűnt, valószínűleg az is volt. 2007 decemberében viszont hiába győzködött KAF, legalább addig várjak, amíg a depressziója elmúlik,

azt válaszoltam, addigra kilóg a bajuszom a koporsóból. Utólag nézve hamarabb eljöhettek volna: a Látó nélkülem is megjelenik, szerintem jó, a folyóirat jövőjét biztonságban látom, már amennyire az ilyesmit manapság ki lehet jelenteni. Az Igaz Szónál és a Látónál töltött éveim alatt sokszor éreztük úgy teljes joggal, hogy végveszélyben vagyunk, de mindmáig sikerült megmaradni. A munkán kívül ez adja erőt a továbbiakhoz.

Adjátok vissza az őrtornyomat címmel torokszorító esszét írtál a házatok melletti „műtárgyról”, a szekuval való viszonyodról. Jó néhányszor időztem én is nálatok, s el kell mondanom, egyáltalán nem zavart, emlékeim szerint épp úgy viselkedtünk, beszélgettünk, mint ha ott sem lett volna az a „vadászles”. Az írást azzal fejezed be, hogy végül is nem kéred vissza az őrtornyot, hanem az egyetlen életünkről szólni, amelyet nem megúszni, túlélni, hanem átélni kellett volna. Én nem értek teljességgel egyet ezzel. Szerintem, ha tényleg csak túléltek volna – többes szám alatt értsd az erdélyi magyar irodalmat –, akkor nem születnek meg azok a művek, amelyeket átélés nélkül nem lehetett volna megírni. Nem sorolok neveket és címeket...

Örvendek, hogy emlékszel erre az írásomra. Az őrtornyot, amely objektív valóságként állt a kertem sarkában, mi „magaslesnek” becértük, s természetesen metaforának szántam. Az ember alkalmazkodó állat, tudomásul veszi s többnyire elfogadja az elfogadhatatlant. Mi alkalmazkodtunk a helyzethez, tudomásul vettük, hogy megfigyelnek, lehallgatnak, kihallgatnak, házkutatnak, gyanúsítanak, fenyegetnek, a vegzatura végén vígan paroláznak s azzal búcsúznak, a viszontlátásra. Az első találkozáskor reflexszerűen elfogadtam a parolázásra kinyújtott kezét. Később igyekeztem elkerülni, idővel megtanulták, hogy

ki se nyújsák. Egyik jegyzőkönyvünkben arról panaszkodnak, hogy ingerült vagyok, ezért a kihallgatást kénytelenek megszakítani. 1989. december 10-én Mărieş ezredes teljes komolysággal felszólít, hogy ne fenyegetsem. Én ne fenyegetsem őt, két smaszszerral a hátam mögött, a parancsnoki szobában!

Ami egyetlen életünk túlélését és átélését illeti: az én olvasatomban az itt a gond, hogy kívülről nézve hiába teremtetünk meg belső szabadságunkat, az életünket bekeretező korlátok önkorlátozáshoz vezettek, végső soron a lét korlátozásához, mert ösztönös vagy szándékos, jogosnak vélt öntompításunkban a létérzékelésünket is letompítottuk. Nem élhettünk teljes intenzitással ízlésünk, alkatunk, erkölcsi meggyőződésünk szerint, kényelmesebb volt pótcselkvésekben keresni a teljesség vagy kiteljesedés illúzióját, ráadásul teljesen eredménytelenül, mert mocorgó lelkiismeretünk folyamatosan figyelmeztetett: igaz, hogy leszorítanak, de le is szorítjuk magunk. Tudomásul veszem, hogy a fiatalabbak, akiknek nem a mi életünket kellett túlélniük, nem találnak mentséget számunkra. Egyik kollégám szemembe mondta: lehet, hogy én szubjektíve becsületes maradtam, csak objektíve vagyok gazember, amiért azt az időszakot engedtem magammal megtörténni. Nem mentegetőztem, a magyarázatok közül egyetlen, triviálisan közhelyes körülményt említenék. Én, elővigyázatlanul, letettem két gyermeket túszként a társadalom kezébe, s ezzel eleve zsarolhatóvá váltam, kívülről és belülről egyaránt. Kívülről a zsarolás menetrendszerűen érkezett: Bătagă ezredes álnok jóindulattal emlékeztetett két okos lányom iránti atyai kötelességemre, Grama kapitány rólam írt periodikus jelentéseiben gyöngybetűkkel beszámolt lányaim dicséretes előmeneteléről és a tantárgyolimpiákon elért sikereiről. Intézkedési tervében (plan de măsurii) is szerepel-

tek: fel kell térképezni az iskolában a lányok baráti környezetét, s ellenőrizni, táskájukban tartják-e a lakás kulcsait. (Kitérő: egy ilyen feltérképezés során állapították meg, hogy rossz hatással vagyok édesanyámra és anyósomra. A feltérképezés ezúttal szó szerint értendő: anyám lakásának pontos alaprajzán a bútorok helyét és a telefont is bejelölték.) Ami a belső zsarolást illeti: kiélezett helyzetekben, de a hétköznapiakon is csillapított a tudat, hogy másokért is felelős vagyok, s mi következne abból, ha szabadon engedném indulataimat. Ez a felelősség tette elviselhetővé a korlátokat és önkorlátokat, a leszorítottság élményét, a félig megélt életet, a kint, hogy tompítani kellett magamat. Van szemem a saját életemhez, tudom, hogy alkatom szerint a lengyel huszárok közé álltam volna, akik karddal rohantak a tankok közé, de óriási szerencsémre idejében megtanultam: a kurjongatásnál vagy sopánkodásnál többet ér a szívós, következetes munka. Még akkor is, ha mindenkinek van egy másik élete is, amely nem a valóságban, hanem a képzeletében zajlik, s én nagyon élénk fantáziával vagyok megátkozva.

Valószínűnek tartom, irodalmunkból csaknem ugyanazokat a műveket sorolnánk fel azok között, amelyeket átélés nélkül nem lehetett volna megírni. De nincs olyan műszer, amely kimutatná: hány mű maradt megíratlan azért, mert lehetséges szerzőjének élete szorításában nem volt ereje az átéléshez, sőt a túléléshez sem. Elsősorban tragikusan eltávozott közös barátainkra és ismerőseinkre gondolok, de azok tragédiájára is, akik torzóban maradtak, mert tévutaikat is rosszul választották meg, ellehetetlenültek vagy ellehetetlenítették maguk.

Birtokában vagy a megfigyelési dossziédnak. Hatezer oldal. Érték-e meglepetések? Találtál-e benne olyan jeleket, amelyek alapján a „jós-

*tehetséged” újabb támpontokra lel? Hisz „nagyamának megint viszsza-
szanótt a füle” és „Hajdu Győző visszatért”. Legalábbis Vásárhelyre...*

Még mindig nem látom világosan, mi a szándékom ezzel a hatalmas anyaggal. Egyelőre próbálok utat vágni benne, de nem tudom mennyire lesz széles és hosszú, s azt sem, mennyire lesz célszerű feléje emelkednem. Mint életem során annyszor, ezúttal is közel engedtem magamhoz a kételyt: nem tudom, az olvasó számára mennyire lenne érdekes az én mindennapi életem dokumentálása. 1973-tól 1989. december 11-ig csaknem mindent rögzítettek, ami velem történt, nemritkán egyetlen napomról öt jelentés is beszámol, a lehallgatottak vagy az informátorok közlése alapján. A szerkesztőelv kialakításában az is hátráltat, hogy ez a hatalmas paksaméta paradox módon korántsem teljes: egyrészt hiányoznak belőle kolozsvári éveim (nem akarok rémálmaimra szorítkozni akkori élményeim felidézésekor), másrészt azokat az oldalakat sem mindig találtam meg, amelyek az intézményben, a Matei Basarab utcában még megvoltak, amikor először tették az asztalomra az iratokat, ki is választottam őket másolásra, s most hiányoznak. Értetlenségemet tetézi, hogy emlékezetem szerint teljesen ártalmatlan szövegek is eltűntek, nem látom a logikát a hivatal válogatásában.

Jóstehetségemet én „prófeta-lelkemnek” szoktam becézni, s lényegében ezúttal sem csapott be. Prófétának lenni könnyű, valóságismeret kell hozzá. Az informátorokat álnevük ellenére jórészt azonosítottam, akadt, aki saját nevén szerepelt, másokra a szövegekörnyezet alapján következtethettem. Az informátorok közül is többen meghaltak, tőlük már nem tudom megkérdezni, miért tették, amit tettek. Akitől lehetett, megkérdeztem. Egyikük, éppen az, akiről nem gondoltam volna, hogy ilyesmire

vetemedik, azt válaszolta: szörnyű időket éltünk. Igazat adtam neki. Valóban szörnyű időket éltünk, még szerencse, hogy nem lettünk mindnyájan besúgók.

Hajdu Győző nem visszatért, hanem el sem ment. Sem Vásárhelyről, sem az életünkből. Egy ideig ingázott Marosvásárhely és Bukarest között, de mindvégig marosvásárhelyi luxusvillájában élt. 1989 augusztusában, amikor a lovak közé dobtam a gyeplőt, azt válaszoltam Beke György kérdésére egy interjúban, abban sem vagyok biztos, hogy Hajdu Győző pórul jár a történelem ítélőszéke előtt s megosztottam vele rémálmodomat: bármely fordulat esetén felszínen marad. Próféta-lelkem ezt is előre látta. 1990 elején Hajdu Győző már Iliescu kíséretében volt látható, Corneliu Vadim Tudor fejére kért áldást, Păunescu parlamenti irodájában volt főhivatalnok, egy ideig a budapesti román nagykövetségen dolgozott, kitüntetések vett át mindkét oldalról, s azóta is kioktat minket, hogyan kell magyarnak lenni.

Ami az egykori vegzáló szerveket illeti, nem tudok újat mondani. 1989 előtt is biztos voltam, nem a levegőbe, hanem a lehallgatókészülékbe beszélek, most is biztos vagyok benne. Ahogy arról már beszámoltam, 1989. december 24-én Sütő András kérésére átmentem a szomszédba, azt hittem, hogy a frissen megalakult Polgárőrséghez csengetek be, de kihallgatótisztém, Grama őrnagy ugrott a nyakamba. Azóta nem ugrik, a hivatal elköltözött mellőlem, de hiába költözött el, érzem a jelenlétüket. Hajdu Győzőhöz hasonlóan a belügy sem tért vissza, mert el sem ment. József Attilával szólva: „Tudunk egymásról, mint öröm és bánat / Enyém a múlt és övék a jelen.” Félek, hogy a jövő is az övék lesz. Képtelen vagyok beletörődni, kénytelen vagyok számolni vele.

Kívülről figyelve rád, úgy tűnik, teljes a béke, a nyugalom. Ülsz az egykori őrtorony alatti padlásszobádban, olvasol, jegyzetelsz, levelezel, leltározol, forgatod, rendszerezed a hatezer oldalt, a „félíg írt” regényt, miközben gyűlnek, gyűlnek a hiányaink. Nagyön gyűlnek?

Hazudnék, ha nem ismerném el, hogy van a képben valami igazság. Béke van és nyugalom, ha nem is teljes, csak viszonylagos (lásd az előző választ), de ne legyünk telhetetlenek. Akkor derült ki, milyen nehéz volt a szerkesztőség hátizsákja, amikor letettem, megszusszantam és rácsodálkoztam a világra: így is lehetett volna élni. Persze, mindig sejtettem, hogy a hiba az én készülékemben van, a helyzetemért egyszerre voltunk hibásak én és a világ, a világ és én. Az energiagazdálkodásom rablógazdálkodás volt, a mindig soros feladatra a szükségesnél nagyobb erőt fordítottam, hajtott a lazításra képtelen, eszelős kötelességtudat, az állandó aggodalom, nehogy elmulasszak valamit. Végigloholtam az életemet, végigkergettem magamat rajta. Tisztában voltam vele, hogy ez alkati átok: gyerekkoromtól kezdve hiányként éltem meg a másságomat. Hiányzott belőlem társaim könnyedsége, éreztem, okvetlenül meg kell szereznem, de képtelen voltam rá.

A nyugalmat is az alkati átok teszi viszonylagossá. Szilánkos töredékeimben – akad belőlük az irattartómban – megírtam: évekkel ezelőtt, amikor a nyugdíjas évek szóba kerültek, idősebb ismerősöm megkérdezte, tudod, mi fog a legjobban hiányozni? Nem is gondolod: a stressz! Az önismeret zord tényeire alapozva magabiztosan válaszoltam: erről én már előre gondoskodtam. Stresszből egy életre belpájzoltam, s abban is biztos vagyok, hogy a hétköznapi folyamatossan termelik majd az utánpótlást. Még csak azt sem mondhatom, hogy az öregkori stresszek

természetüknél fogva mások, mint az eddigiek. A stressz forrása ugyanis bennünk van, úgy is mondhatnám, stresszből önellátóak vagyunk. A stressz személyre szóló, mindenkivel más vegyületet alkot.

A stresszt, amint a fentiekből kiderült, nem lehet kizárni a házból, pedig igyekszem. Évek óta nem hallgatok rádiót, ritkán nyitom ki a televíziót, napokig nem lépek ki az utcára, csak bevásárolni és az uszodába járok. Szerkesztőként nem tehettem, most már tehetem: leszűkítettem a kapcsolataimat, csak szívem szerint való barátaimmal találkozom. Idegen ez az évtized, ismerkedni ismerkedek, de barátságot kezdeményezni nincs kedvem vele. Ha tehetem, hetente háromszor leúszom a kétezer métert, utána súlyzózom, amíg megfeszülök és ellazulok; régi receptem ez, mindmáig bevált, ahányszor bajban voltam.

Azt a „félígírt” regényt készre nem (ez lehetetlen), de tovább akarom írni. Kötelességtudó embernek tartom magam, mielőtt – reményeim szerint rugalmasan – elszakadnék az élettől, szeretném megfizetni legfőbb adósságomat, elszámolni az emlékeimmal.

Mi lesz Marosvásárhellyel és milyen sors vár az erdélyi magyarságra a XXI. században? Kérem ezt annak az 1965-ben, Kolozsváron diplomázott fiatalembernek a nevében is, akit akkor sem hagytak hidegen ezek a ma már ódivatúnak tűnő kérdések.

Sajnálom, hogy ezek a kérdések ódivatúakká váltak, már eddig is sokba került és még többbe fog kerülni ez nekünk. Én 1965-ben sem akartam, s most sem akarok kitérni előlük, mert olvasmányaimból, Szabó Zoltán mellett mások nyomán is elindulva és személyes tapasztalataim alapján magamévá parafrázáltam:

az ember közérzete jórészt attól függ, milyen erős az a remény, amely közösségét élteti. De ahhoz, hogy a remény valóban éltető legyen és ne illúzió, elsősorban helyzettudatunk tisztázására van szükségünk. Márpedig ennek a tisztázásnak, az elkerülhetetlen kijózanodásnak, önreflexiónk – a széles spektrumot átölelő, világos fejű gondolkodók próbálkozásai ellenére – huszonkét, kilencvennégy, sőt ennél is több éve következetesen ellenáll. Éles az emlék: 1990. február 10-én csaknem meglincseltek, amikor a marosvásárhelyi gyertyás tüntetésen azokat próbáltuk visszatartani, akik némasági fogadalmunk ellenére skandálni kezdték, hogy „Európa velünk van”. „Ezt ki kell mondani, mert ez most a leglényegesebb” vágta a szemünkbe a megvesztegethetetlenek, s mi eltűnődtünk, igaz ugyan, hogy a hatalom nem lövetett köztünk – voltak ilyen jóslatok és sejtetően javaslatok is –, ellenben saját társaink vághatnak kupán vélt igazuk védelmében. Az, hogy Európára miben és mennyiben számíthatunk, mára talán már derengeni kezd. De azt még mindig tudatosítani kellene, hogy se Bukaresttől, se Budapeستől ne akarjuk elvárni, hogy helyettünk gondolkozzanak s élni érdemes életet teremtsenek számunkra.

Magyarok vagyunk, ez a lényeges, Romániában élünk, ez az esetleges. Ezt a mondatomat a Szekuritátén jobban kipreparálták, mint filológusok az Ómagyar Mária Siralmat. Nem arattam közönségsikert, amikor készséggel megmagyaráztam, hogy számomra mindkét vonatkozás fontos, így, ebben a sorrendben. Évtizedek múlva nem a román belügyisek, hanem magyar barátaim között arról kellett vitát nyitnom, miért nem tudtam együtt örövendezni a soros magyar miniszterelnökkel, aki kitüntetések átadása keretében elégtétellel állapította meg: a kitüntetettek „olyan korosztályhoz tartoznak, akik számára természetes, hogy kisebbségi viszonyok között élnek, egyszerre érezték, ér-

zik magukat magyarnak és románnak is.” (Elhangzott a Magyar Parlamentben, 2009. november 11-én.) Korántsem nekipirosodva, inkább fehéren azt jegyeztem meg, mi sem egyszerre, sem egymás után nem akarjuk románnak érezni magunk. És nemcsak azért, mert Nae Ionescutól tudjuk: „a magyarok és a zsidók jó románok lehetnek, de románok nem”.

Ülök tehát a padlásszobában vagy a kertben, körülülöm a „nagy közös asztalt”, amelyről Szócs Kálmánnal kamaszkorunkban álmodoztunk, egyedül csoportosulok, s néha olyasmiken is eltűnődöm, ha nem is ennyire tételesen, amit te így fogalmaztál meg: mi lesz Marosvásárhellyel és milyen sors vár az erdélyi magyarságra a XXI. században. Az eddig elmondottakra utalva két szóval válaszolok: nem tudom. A közteret szemmel tartva, a hozzám mégiscsak eljutó információk alapján azt jelenthetem: féltek. Életem során volt úgy, hogy féltem. De másoktól és önmagamtól megtanultam: ahhoz, hogy az életet az én létezés technikámmal elviseljem, nem szabad túlságosan félni. Most már csak féltek. A félelem elkopott bennem. Úgy látszik, a féltés kopásállóbb, mint a félelem. Féltésem egy töről fakad tanácsstalansággal. Mindkettő alapja az a megcsontosodott tapasztalat, hogy a világ irracionális. Nem a poénkodás kedvéért mondom: nem győzők értetlenkedni a világ irracionalitása fölött. Olvasmányaim alapján arra következtetek, mindig így volt e világi élet, eleinknek is kellemetlen lehetett ezt az irracionalitást a bőrükön érezni. Most nekünk kellemetlen. Irracionálisnak tartom ugyanis a nacionalizmust – sok egyéb mellett – annak minden velejárójával együtt. A magam részéről megpróbáltam racionálisan, sőt, empátiával megfejtani a román nacionalisták lelki-világát, kesergésüket, hogy kilencvennégy évvel Trianon után még csak itt tartanak – de csak a tigris-hasonlatig jutottam. A

tigris leütötte a zsákmányát, de nem tudja bekebelezni, mert az még mocorog (Bálint György szavaival: példátlan brutalitással védekezik) s külső tényezők is zavarják a megnyugtató jóllakásban. A tigris ezért ideges, s mint ilyen kiszámíthatatlan. Nekem számolnom kell ezzel a kiszámíthatatlansággal. Ugyancsak Bálint György nyomán, nem tudom egyenlő mércével mérni a védekezőt és a támadót, az erős Pétert és a gyenge Pált, de azzal is számolnom kell, hogy a mégoly érthető és jogos defenzív düh szintén irracionalitáshoz vezethet, tragédiába torkollhat. Olykor késztetést érzek, hogy megszólaljak, sőt felkiáltok: vigyázat! De rögtön röstelkedve kérdezem magamtól: ki vigyázzon? Európa? A kormányok? Mi egyenként? Hiszen lépten-nyomon azt tapasztaltam, hogy alkalmatlannak bizonyultak, alkalmatlannak bizonyultunk a vigyázásra, nincs szükség kellemetlenkedő lármafákra. Az alkalmatlan pillanatokban megszólaló ördög Márai Sándor tolmácsolásával hol csüggeszt, hol bátorít: sorsdöntő kérdésekben sohasem a többség véleménye a fontos, hanem azon keveseké, akik más véleményen vannak.

Maradnak tehát a szitaszűrőn átjövő hírek, a mégiscsak ideérő könyvek, folyóiratok, baráti levelek; marad az elégtétel, hogy azok a barátaim, akiket életükben becsültem, halálukban nem távolodnak, hanem közelednek hozzám, s azok, akik itt maradtak, töretlenül járják a maguk útját; marad az ellenállás és ellenélés értelmébe vetett hit, mindenek ellenére. Marad a kockázat vállalása, amikor az áruló monológját folytatva azt mormolom, hogy a személyes és intézményes autonómia tapasztalatom és meggyőződéseim szerint életképes és célravezető, de a színpadon ágáló önjelölt és önjáró autonóm politikusok között akad, akinek a látványa és szövege számomra hátborzongató, mert egyszerre látom őket retrospektíve és perspektivikusan.

De mindenekelőtt marad a bejárt pályámról jól ismert öröm, amellyel sohasem tudtam és most sem tudok betelni: ismét okos hadak gyülekeznek, tehetséges emberek teremtetek maguknak működő fórumokat például Csíkszeredában és Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Udvarhelyen, Nagyváradon. Erőnek kell lennie abban a kultúrában, abban az irodalomban, amely mindig meg tudott újulni, amely folyamatosan dobja fel a tehetségeket, amely ekkora érdeklődést tud önmaga iránt gerjeszteni.

Kérdezett: FERENCZES ISTVÁN
(Székelyföld, 2012. április)

Csobbanó szavaink

Ezt a könyvet jórészt nem én írom, mások már megírták rólam, de nem helyettem. 1974 januárjától 1989. december 15-ig rögzítették, miről beszéltem családommal, barátaimmal, irodalmi összejöveteleken, a szerkesztőségben, beszámoltak megmozdulásaimról, példás buzgalommal és megközelítő pontossággal megörökítettek csaknem mindent, ami velem és körülöttem e tizenöt év alatt történt. Amióta 2008 áprilisában elém tették a tizenöt vaskos kötetbe szuszakolt hatezer oldalt, nem győzök csodálkozni: mivel érdemeltem ezt ki, miért kellett ennyi energiát pazarolni rám, és minden bizonynyal nemcsak rám. Miért lett belőlem szekusfenntartó, akinek megfigyeléséből egy teljes gépezet húzott az átlagost többszörösen meghaladó jövedelmet. Nincs türelmem és lehetőségem, hogy szociológiai pontossággal feltérképezsem ezt a teljes gépezetet, csak azokat említem, akikre az irataim böngészése után következethetnek. Valaki(k) nek le kellett írnia a lehallgatott beszélgetéseket. Másvalakiknek le kellett fordítaniuk. Nem gépbe írtak, hanem kézzel, nem kell képzett grafológusnak lenni ahhoz, hogy a kézírásból az íródeák egyéniségére következtessenek. A magam részéről ezúton is köszönetet mondok P. D. főhadnagynak és N. A. kapitánynak (ők is csak szignóval jelzik fordításaikat), mert kollégáiktól eltérően könnyen olvasható, kulturált kézírásukkal megkönnyítették a kései érdeklődő saját magáról való tájékozódását. Ezeket az alapszövegeket felettesek egész sora kipreparálta, filológusokat

megszégyenítő körütekintéssel előszavazták, utószavazták, láb- és oldaljegyzetekkel látták el, az információkat ide-oda utalták. Ezeket az utasításokat valakinek lajstromba kellett szednie és végre is kellett hajtania. Például megszerkeszteni azt a Belügyi Tájékoztatót, amelynek a jelek szerint tizenöt éven keresztül tudomon kívül külső munkatársa voltam, de – fájdalom – többször idéztek szavaimból, mint írásaimból. Bele kell nyugodnom: visszhangosabban beszéltem, mint írtam.

A lehallgatási jegyzőkönyvek fölé hajlókon kívül nem kevesen lehettek, akik vigyázó szemmel követtek útjaimon. Mivel hajlott koromig, trombózisaim előtt hosszú lépésekkel szaporáztam – barátaim szerint rohantam – sajnálom azokat, akik gyalogszerrel loholtak a nyomomban, könnyebben követtek azok, akik azt figyelték, merre pöfögök Trabantommal. Kiszállásaimról – terepjáró ember lévén – telexek mentek a Belügyminisztérium Arad, Bihar, Hargita, Kolozsvár, Kovászna, Máramaros, Temes megyei szerveihez, kartársi segítséget kérve, tartsanak szemmel, amíg a felségterületükön kószálok. Fényképekkel illusztrált beszámolók érkeztek válaszul. Az egyik ilyen fénykép különösen kedves családi emlékünknél. Ötletszerűen indultunk el csavarogni a családdal, de ahogy az 2008-ban kiderült, titkosnak szánt nekivágásunkról rögvest megérkezett a tudósítás: „Az F. forrás közli: 1986.08.12. dátumon, 12 óra 10 perckor Gherasim célszemélyt (zárorjelben: Gálfalvi Györgyöt) megfigyeltük egy női személlyel (a fost observat cu o individă) és két kislánnyal Székelyudvarhelyen. Mellékelten csatolunk egy fényképet. Aláírás: Merdari Ioan alez-redes” Fiatalok és felszabadultak vagyunk a fényképen, én farmerben feszítek, Irma haját arcába fűjja a szél.

Ismétlem, nem teljesen értem a személyem iránti fokozott érdeklődést, miért löttek ágyúval felborzolt tollú verébre. Nem

próbáltam erőszakkal megdönteni a rendszert, igyekeztem indulataimat féken tartani, bár elismerem, ez nem mindig sikerült. De a jogos – vagy jogtalan? – önvédelemből magamra erőszakolt öntompításom ellenére egész életemben nem tettem mást, csak mondtam a magamét. Nem a másét, a magamét. Abban az értelemben gondolkoztam másként, hogy a magam módján gondolkoztam. Nehezen alkalmazkodtam mindenféle elváráshoz, mert magamhoz is nehezen alkalmazkodtam, nemhogy máshoz. Alkatilag önfejű vagyok, de az a fajta önfejű, aki közel engedi magához a kételyt: igazam az igazság-e? Egyik kedves szerzőm, Végel László sorait szívesen idézem: „Könnyű azoknak következeteseknek maradni, akik vakon hisznek igazságukban. De nehéz azoknak, akik kételkednek benne, akik elviselik a szkepszis és a viszonylagosság kockázatait, de mégis következetesek.”

Én, óriási szerencsémre, olvasmányaim hatására nagyon korán eldöntöttem, mi dolgom e világon, s tőlem telhetően igyekeztem felismert feladatomat szívósan elvégezni. Ebben az igyekezetemben akadályokba ütköztem, sorjázó konfliktusaimat ezek az ütközések okozták. Kezdetől fogva tisztában voltam, hogy helyzetemért, folytatásos csatározásaimért együtt vagyunk hibásak: én és a világ, a világ és én. Triviálisan leegyszerűsítve ez úgy nyilvánult meg, hogy kihallgatásaimon szememre vetették, nem tartom be a törvényeket, erre azt válaszoltam, én a saját törvényeim szerint akarok élni, s vannak esetek, amikor ezek a törvények felülírják az ország törvényeit. Harcmódom, a mégoly viszonylagos őszinteség meglepte kihallgatóimat, olykor kajánul figyeltem, hogyan igyekeztek alkalmazkodni. Ők is őszinték voltak, nyilván viszonylagosan.

Az első tizenhárom évről nincsenek írásos támpontjaim, a Szekuritátéval való kapcsolatomból őstörténetéből hiányoznak a

lehallgatási, kihallgatási és megfigyelési jegyzőkönyvek. Pedig meg kell lenniük valahol, ezt nemcsak kutyaöszönömmel érzem, hanem tapasztalatból tudom. A kolozsvári és temesvári kihallgatásom jegyzőkönyvét 1961-ben láttam, alá is írtam. Az írásos támpontok hiányában kizárólag memóriámra vagyok utalva, márpedig emlékezetem, hallásommal együtt, rohamosan gyengül. Sietnem kell az elszámolással.

Hogyan is kezdődött?

1961 őszen, egy előadás szünetében a Nyelvészeti Katedrával szemben levő 12-es terembe bekiáltott kolleganőm, Mihály Bertalan Olga (Murvai Olga néven lett kiváló nyelvtudós és egyetemi tanár. Két évvel ezelőtt temettük el, barátok voltunk, nagyon szerettem): – Gálfalvi, keres édesapád! Meglepődve léptem ki az ajtón, nem tudtam arról, hogy apám Kolozsváron lenne. A folyosón idős férfi várt, s bemutatkozás nélkül közölte: a Szekuritátétól vagyok, velem kell jönnie. Nem döbbsentem meg, tulajdonképpen számítottam erre a találkozásra. Megpróbálom dióhéjba foglalni, miért.

Első feleségemet, Kapusi Xéniát 1958-ban, az egyetemen zajló letartóztatási hullám keretében letartóztatták és napokig vallatták. Bizalmas barátnője volt Péterfy Irénkének, Páll Lajos menyasszonyának. Irénkét, a papleányt tíz évre ítélték, Xéniát alapos testi és lelki dögönyözés után, egészséges származására való tekintettel elengedték, de időről időre találkozóra hívták, s elbeszélgettek vele arról, mi történik az egyetemen. A vallo-másán kívül nem íratnak alá vele semmilyen kötelezvényt, de nyomatékosan figyelmeztették, hogy ezekre a találkozókra el kell mennie, mert bármikor elővehetik az ügyét. Jelen volt 1956. november 1-jén a Házsongárdi temetőben, megtalálták nála az ő kézírásával Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című ver-

sének másolatát és Páll Lajos verseit – ennél kevesebbért is zártak el embereket. Amikor 1960. november 12-én összegurultunk – ő ötödéves volt, én akkor kerültem fel az egyetemre – Xéni az első hajnalon elmondta nekem ezt a kötelezettségét. Ott álltam – pontosabban feküdtem – 18 évesen, vállamon egy lány fejével, aki megosztotta velem legféltebb titkát, s bocsáttassék meg nekem, hogy a pillanat nagyszerűségét átérezve elszorult torokkal közöltem: márpedig ennek véget vetünk. Szentnek mondott együgyűségemben halvány fogalmam sem volt arról, mire vállalkoztam, haditervem még éppen nem lehetett, de hajtott a hepcia és a beavatkozási viszketegség, amely életem során annyi bonyodalmat okozott. A legközelebbi találkozón – a Filológia egyébként kedves, segítőkész titkárnője volt a valószínűleg kényszerűen bejáratott üzenetközvetítő – én is megjelentem a Református Teológia sarkán és parázs, féltékenységi jelene-tet rendeztem. A lódenkabátos, középkorú, köpcös „csábító” meghökkenve hallgatta ordítózásomat: „ne zaklassa a meny-asszonyomat, mert szétverem a pofáját”. Tanácstalanul nézett Xénire, mintha tőle várt volna segítséget, magyarázza már meg a félreértést. A következő meghívó két napra rá érkezett, azzal a nyomatékos felszólítással, hogy Xéni egyedül jelenjen meg az Egyetem titkárságán. A dékánátus előtti ablakmélyedésben húzódtam meg, s amikor a köpcös feltűnt a folyosón, népes közönség előtt megismételtem monológomat, ha lehetséges, még nagyobb hangerővel. Az utcasarkit még talán, de ezt az előadást már nem lehetett volna mentegetni. Délutánra az éppen üresen maradt tantermekben húzódtunk meg, éjszakára Herz Sanyi-hoz (írói nevén Szíves Sándorhoz) kérezkodtunk be. Napokig bujkáltunk, alkalmi szállásokon éjszakáztunk és nappaloztunk. Annak, hogy nem találtak meg, egyetlen oka lehetett: nem is ke-

restek. Valahol valakik valamiért így döntöttek. Jó lenne tudni, miért? A titkárnő nem hozott több üzenetet, Xénit békén hagyták, tudtommal a kinevezése után sem zaklatták. Mások számára talán hihetetlen, számomra inkább érthetetlen, ami történt. Nem olyannak ismertem még később a hivatalt és apparátusát, hogy valakit kieresszen a karmai közül. Gyanakodhatnék, hogy Xéni valamit elhallgatott előlem, de nem gyanakszom. Annak idején pokolian büszkéek voltunk arra, hogy úgy mint mi, még senki sem szeretett és érzelmi fellobbanásunk időtállóan bizonyult, öt évet töltöttünk együtt. Egyenes embernek ismertem meg, mindvégig őszinték maradtunk egymáshoz. Lehet, túlságosan is azok. Vannak kapcsolatok, amelyek nem a hazugságon, hanem az őszinteségen futnak zátonyra.

A dióhéjban elmondottak után talán érthető, miért számítottam rá, hogy egyszer valaki elém áll és azt mondja: a Szekuritátétól vagyok, velem kell jönnie. Most tehát benyújtják a számlát, villant át rajtam. Közöltem, be kell jelentenem az évfolyamvezető tanárnak, hogy hiányozni fogok. A férfi bólintott, elkísért Szigeti József professzori szobájáig, de nem jött be velem. Szigeti szó nélkül hallgatta végig helyzetjelentésemet. Első év elején kitűnően barátságos volt, jelesre vizsgáztam nála, de Xénival való botrányosnak mondott kapcsolatom miatt megorrolt rám, mert nem szerettem a bonyodalmakat. Most az esedékes lelki fröccs mellőzésével karon fogott és átvezetett a dékáni irodába, ahol Szabó György szokásos faarcával csak annyit mondott: – Akkor hát menjen. (Szabó Györgyöt tanáromként is kedveltem, Antal Árpád és Balogh Edgár mellett ő volt az az előadó, akit szívesen hallgattam. Láng Gusztáv akkor még tanársegéd volt, az öt év alatt egyszer jött be helyettesíteni, a *Levél a hitveshez* elemezte feledhetetlenül. Évekkel később, az Igaz Szó szerkesz-

tőjeként munkatársi kapcsolatba kerültem Szabó Györggyel, s közvetlenül tapasztalhattam, hogy faarca milyen fanyar humort takar. Nyolcvan éves korában levélben búcsúzott el tőlem, elnézést kérve, hogy munkára alkalmatlannak ítélte magát.) Szigeti még mindig karonfogva visszavezetett a szobája elé és átadott az ott strázsáló férfinak. Szótlanul gyalogoltunk végig a Horea úton, befordultunk az Árpád (akkor már Traian) utcába, először léptem át a Szekuritáté küszöbét, kísérőm leltárba adott két férfinak, akik azonnal románra fordították a szót. Felvették adataimat, közben arra vártam, mikor kerül elő köpcös ismerősöm, de ő nem jelentkezett. Kihallgatóim megkérdezték, ismerem-e Moyses Mártont és Szokoly Eleket. Természetesen igennel válaszoltam, hiszen Moyses Marci iskolatársam, majd évfolyamtársam volt az egyetemen, de a másik csoportba osztották be, nem voltam ott, amikor 1960 novemberében az egyetemről elvitték. Szokoly Elek magántanuló volt a Bolyaiban, de vasárnaponként együtt jártunk a Salamon Ernő Irodalmi Körbe. Jobb íráskészsége volt, mint a kör tagjai többségének, egy felolvasott írása meg is jelent az Ifjúmunkásban, ma is emlékszem a címére (*Vajon néznek?*). Rokonszenves, csendes fiúnak ismertem meg, a vitákban higgadtan érvelt. Tűzkeresztségem, első kihallgatásom váratlanul rövidre sikeredett. Miután felvették az adataimat, tisztázták, hogy önmagammal vagyok azonos és bevallottam, az általuk emlegetetteket ismerem, közölték velem, hogy még aznap Temesvárra kell utaznom további kihallgatásra. Megjegyeztem, hogy nincs pénzem az utazásra, megnyugtattak, hogy odavissza szabadjegyet kapok. Bejelentettem, hogy el kell hoznom a bentlakásból a fogkefémeket és a pizsamámat, de azt a választ kaptam, hogy egy-két éjszakát nélkülük is kibírok. Rövid jegyzőkönyvet írtak az elhangzottakról, szó nélkül aláírtam, hiszen

minden igaz volt benne. Kiállítottak egy küldőcédulát, behívtak egy nálam alig idősebb, lenyalt hajú fiatalembert, kezébe nyomták a papírokat és a gondjaira bízta. Lóhalálában vágattunk az állomásra, lepecsételtük a szabadjegyeket, s éppen csak elértük a Kolozsvár–Temesvár személyvonatot.

Abból az útból legélesebben az alföldi táj maradt meg bennem. Húsz éves koromig nem jutottam túl Kolozsváron (kivéve 1944 és 1946 közötti portyámat, ahol az utazásokat zsenge korom okán jórészt átaludtam). Most nem tudtam betelni a síkság látványával. Kísérőmhöz egy szót sem szóltam, ő sem hozzám. Sohasem szerettem a piperkőcöket, első látásra ellenszenves volt és az is maradt. Váradig azzal szórakoztattam magam, hogy felidéztem a Svejkből azokat a jeleneteket, amikor éppen kísérik, s ő társalogni próbál kísérőivel. Időnként valószínűleg el is mosolyodtam, a Svejki mindmáig egyik kedvenc példatáram. Arra, hogy mi vár rám Temesváron, kíváncsian és némi aggodalommal gondoltam. Moyses Mártonról Benkő Levente írt egy jó, mert pontos könyvet (*Bűn volt a szó*, Charta Kiadó, 2002). Adatgyűjtéskor engem is megkérdezett és bőven idézte emlékeimet. Ezúttal arra térnék ki, hogy Marcival egyetértéseink mellett rengeteg vitánk volt, nem tudhattam, hogy e vitákból mit fogok másnap esedékes kihallgatásomon visszahallani. Nem kellett eldöntennem, mert előre tudtam: őszinte leszek, elmondom, hogy Marci alapjában a szocializmus híve – valóban az volt – kívülről fújta Lenin műveit, kifogásai az „érted haragszom, nem elened” szellemében fogantak. Késő este érkeztünk Temesvárra, kísérőm kiadós gyaloglás után a papírokkal együtt átadott a Szekuritátén a szolgálatos tisztnek, aki röviden közölte, hogy reggel 7-kor jelenjek meg a kapunál. Szállásomként egy közeli címet adott meg, elmagyarázta, hogy jutok oda. A kiérdemesült

garniszálló padlásszobájában (mosdó a folyosó végén) a plafonon nyüzsögtek a poloskák, de szerencsémre az én véretem a poloskák – a szúnyogokkal ellentétben – nem kedvelik, ennek később, terepjáró újságíróként gyakran láttam hasznát. Nem tudom felidézni, mit ettem a két nap alatt, s egyáltalán ettem-e valamit Temesváron és a vonaton.

Erről a kihallgatásról Benkő Levente könyvében részletesen beszámoltam. A könyvből tudtam meg, Moysést akkor már első fokon elítélték, Szokoly ellen még folyt a vizsgálat. Szokoly Facsádon élt, ezért kellett engem Temesvárra vinni. Azért kerültem a képbe, mert Moyses és Szokoly levelezésükben többször hivatkoztak azokra a vitákra, amelyeket Marosvásárhelyen folytattunk 1957-ben és 1958-ban, tehát tizenhat éves koromban. Ezekben a mindnyájunk által nagy horderejűnek tartott vitákban én megengedhetetlen liberalizmusról és elvi engedékenységről tettem tanúbizonyságot, ezért szapultak kétfelől, bár megítélésemben árnyalatnyi eltérés volt közöttük, amit több folytatásban fejtettek ki. Nem ironizálok, hiszen vérre ment a játék (Moyses fiatalon belehalt, Szokoly éveken át raboskodott) már akkor is, amikor alig nőttünk ki a kamaszkorból s még nem tanultuk meg, hogy az embernek, ha értelmiségiként akar a világban körülnézni, bizonyos távolságot kell tartania saját, mégoly őszinte elkötelezettségbe fogant nézeteitől is. Kihallgatóim terhelő adatokat szerettek volna gyűjteni Moyses másodfokon való elítéléséhez és Szokoly Elek tárgyalásához, nem akartak belenyugodni, hogy én ilyenekkel nem szolgálhattam. Nem velem leveleztek, hanem rólam, Szokolyval négy éve nem találkoztam, Moysesszel is elszakadtunk egymástól, miután engem érettségi előtt kicsaptak, ő pedig érettségi után kihagyott egy évet. Kezdő kihallgatott voltam, nehezen értettem meg, mi dolgom ebben a

minőségemben, egy idő után nekibátorodtam, kezdtem kiigazítani a kérdéseket, ellentmondtam, sőt kiselőadásra is vetemedtem. Kihallgatóimat mérhetetlenül felbőszítette, hogy fölöslegesen töltik velem az időt, kilátásba helyezték, hogy fenéken rúgnak és megpofoznak. Ezt a hangot én kikértem magamnak, mert nem akartam belátni, hogy ennél rosszabb is megtörténhet egy kihallgatáson, s még csak nem is kell ehhez olyan izgágának és önérzetesnek lenni, mint amilyen voltam. Végül aláírtam a többoldalas jegyzőkönyvet, mert nem volt benne semmi, amit nem írhattam volna alá – tudtommal sem Moyses, sem Szokoly tárgyalásán nem hangzott el a nevem – meghallgattam a tanácsot, miszerint nagyon vigyázzak magamra, mert tisztetlen és ingerlékeny vagyok. Ezt a szót nagyon megjegyeztem: akkor már (még) tűrhetően beszéltem és írtam románul, de azt hogy „irascibil” akkor hallottam először, szótárban kellett utánanéz-nem, mit jelent. Furcsa egybeesés, hogy utolsó kihallgatásomon, 1989. december 10-én Măries parancsnok ugyanezzel a jelzővel illetett: irascibil.

Alkonyatkor eresztettek útnak – immár kísérő nélkül – a második napon, az este maradék használható részét eltébláboltam Temesváron, mindenek előtt megkerestem Xéni szülőházát az Írisz utcában – ez volt a háztűznézőm – de akkor még nem mentem be a szüleihez, mert kapcsolatunk papíron való törvényesítése szüleim akadékoskodása miatt némi késleltetést szenvedett.

Abból a kihallgatásból sok tanulságot levonhattam volna, de én kevéssel is beértem. Abban a korban voltam, amikor a fiatal azért nem hallgat a tapasztaltabbra, mert nem olyan tapasztalatokat akar szerezni és saját tapasztalatai között is kényesen válogat, csak azt kívánja megtanulni, ami ínyére van. Én a törtétekből arra következtettem, hogy nem olyan fekete az ördög,

amilyenre festik, hiszen íme, elmondtam véleményemet és meghallgattak, meg akartak pofozni, de nem tették, hurrá, győzött az igazság, élhetek tovább a magam törvényei szerint. Két évig viszonylag zavartalanul és gondtalanul múltam az időt az egyetemen: az órákra ugyan ritkásan jártam, de a vizsgákat lettettem, péntek este elmentem a Gaál Gábor körbe, szombaton leutaztam Xénihez, hét közben ültem az Akváriumban (nemzedékem Pilvax-kávéháza ma bankfiók), beszélgettem barátaimmal, közben olvastam, olvastam, olvastam, néha írtam is. Tudtam róla, hogy egyik-másik társamat „behívták”, azt is suttogták, hogy ott ülnek körülöttünk, sőt közöttünk is a besúgók, de azaláltattam magam: engem már bevittek, kihallgattak, megforgattak, láthatták, nem tudnak velem semmit sem kezdeni, tehát nem érdemes velem foglalkozni.

1964 november kilencedikén nagyon megverték. Végre leírtam ezt a mondatot, megittam egy pohár vizet, s most várom, hogy enyhüljön a gyomromból a mellembe kúszó szorítás. Nincsenek illúzióim: tudom, hogy ezt a görcsöt a kibeszélés terápiája sem tudja feloldani. Negyvenkilenc éven át hallgattam róla, mindössze két embernek mondtam el, mi történt velem: Xéninek, mert ő látta el a sebeimet, s egy barátomnak, mert meg kellett neki valamit magyaráznom, amit enélkül nem értethetett volna meg. Az aforizma szerint, akinek nincsenek titkai, ahhoz bizalmatlanok az emberek. Ez volt az egyik legmélyebbre elásott titkom, most kimondtam. Még maradt néhány, s valószínűleg lesz közöttük olyan is, amit magammal viszek. Nem akarom a törtéteket dramatizálni. Ami számomra drámai volt, az más számára esetleg groteszknak tűnhetett. Az előzményekről azt kell itt elmondanom, hogy a Gaál Gábor kör egyik ülésén vitába kevertem magam Nagy Istvánval Szilágyi István egyik

novellája kapcsán. Ő azt állította, Szilágyi István nem ismeri a mai munkások életét, én bátorkodtam megjegyezni, hogy Szilágyi István nemrég vasúti fűtő volt, Nagy István utoljára a harmincas években dolgozott munkások között Galacon, mielőtt a politikában elmerült volna. Nagy István megsértődött, az első gyűlésen elpanaszolta, hogy a Gaál Gábor körben a fiatalok tiszteletlenek. Biztos vagyok benne, hogy nem akart feljelenteni, csak a keserűség fakadt ki belőle, de valakinél gellert kapott a megjegyzése, utána néztek, ki volt tiszteletlen Nagy Istvánnal. Ezúttal nem jöttek el a tanterem ajtajáig, már az egyetem előtt megszólítottak. Amikor közöltem velük, hogy szólnom kell a csoportvezető tanárnak, megnyugtattak, hogy ők már szóltak. Nem kellett gyalogolnom, autóval repítettek a Traian utcába, s bekísértek ugyanabba a szobába, ahol három éve már vendégszerepeltem Temesvárra indulásom előtt. Emlékezetem szerint félóránál hosszabb ideig volt alkalmam elgondolkozni azon, mi következhet. Számítottam arra, hogy Gaál Gábor köri-felszólalásaim szóba kerülnek, – s az is felsejlett bennem, hogy számon kérík a Nagy Istvánnal való incidensemét. Elhatároztam, hogy mentségemre hozom fel, nemrég szemináriumot dolgoztam írtam Nagy István egyik novellájáról, s bár korlátolt embernek, de olyan írónak tartom, akinek vannak emlékezetes írásai is. Éppen a címeket szedtem gondolatban újjbegyre, amikor kihallgatóim beléptek. Elöl egy magas, erősen kopaszodó, sasorrú elegáns férfi jött, a másikban felismertem köpcös ismerősömet, aki 1960 óta takonyfogó bajuszt növesztett. Temesvári kihallgatóimhoz hasonlóan ők sem mutatkoztak be. (Szigorúan személyes tapasztalataim szerint a bemutatkozás csak a hetvenes években jött divatba az intézménynél, bár 1983-as házkutatásomkor a biztosító tiszt ezt mellőzte.) A sasorrú velem szemben foglalt he-

lyet – én eleve a kihallgatószékbe ültem, ennyit már megtanultam Temesváron – a köpcös a hátam mögé állt, bár volt még szék s egy kanapé is a szobában. Személyi adataim felvétele után – a kihallgatás románul folyt, bár a köpcösről tudtam, hogy magyar, annak idején monológomat is magyarul intéztem hozzá – a sasorrú valóban a Gaál Gábor köréről kezdett érdeklődni. Készséggel, mondhatnám lelkesen kezdtem ecsetelni, mi is az a kör, mihez akarunk vele kezdeni, s elébe menve az esedékes további kérdéseknek, előadtam az őszinte beszéd imperatívuszáról vallott nézeteimet. A nyugodtnak indult párbeszéd akkor fajult el, amikor kihallgatóm emelt hangon fejemre olvasta, hogy az őszinteség ürügyén mi az idősebb nemzedékek megvalósításait vonjuk kétségbe, a külföldi irodalom kultuszával idegen érdekeket szolgálunk. Van egy hangfekvés, ami nálam kamaszkorom óta mindmáig kiüti a biztosítékot, önkéntelenül én is megemelem a hangom. Most is ez történt. Felháborodva közöltem, hogy a gyanúsításokat, egyáltalán ezt a hangot kikérem magamnak. A sasorrú arcán „mint félelem, sápadt el a harag” (Arany János), pattogva felordított: – Drept! (Vigyázz!) Akkor már katonaviselt ember voltam, harmadév után Aradon kaptunk másfél hónapig alaki kiképzést (ezt ötödév után Lippán még négy hónapon át megfejelték) a civil iménti felháborodása a mundérban történt beidomítottsággal az ösztönök szintjén viaskodott bennem, a vetélkedés eredményeképpen felemelkedtem, de félúton, laza bicskatartásban megálltam. A köpcös, akinek addig szavát sem lehetett hallani, kihúzta alólam a félig felszabadult széket – az én időmben sem Temesváron, sem Kolozsváron, sem Marosvásárhelyen nem voltak a kihallgatószékek rögzítve – és számomra teljesen váratlanul fenéken rúgott. Derült égből a seggrúgás – vontam le magam számára jóval később a tanulságot,

amikor már megtanultam, hogy az embernek állandóan résen kell lennie, s ez a szállóigévé vált mondatom nemcsak, sőt nem elsősorban a fizikai konfliktusokra vonatkozott. Ahhoz, hogy érthető legyen, mi következett ezután, rövid kitérőt kell tennem. Én végigverekedtem gyerekkoromat és a kamaszéveket. Az iskolában, az utcán, a grundon, a strandon ki kellett verekednem magamnak a helyemet. Sándor Zoltán osztálytársam mondta mosolyogva egy érettségi találkozón: mindig úgy emlékszem rád, hogy éppen verekszel. Sokszor alulmaradtam, de közben megtanultam, hogy ezek az összecsapások nem az angol úriemberek erkölcei szerint zajlanak, itt mindenekelőtt arra kell törekedni, hogy az ember ne hagyja magát, attól függetlenül, hogy kivel áll szembe. Genetikai hiányosság lehet: nem alakult ki bennem az erősebb tisztelete. Ezt magyaráztam elszántan a tanári konferencián, amikor kicsaptak, mert összecsaptam a tanárommal, s ezért éreztem elégtételt, amikor összetűztem soros szerelmem apjával, aki előzőleg mindkettőnket megpofozott, mert csókolózáson kapott a kapuban. Megvert, de én nem a vér, hanem a csók ízével a számban füttyörészve mentem haza.

Amikor 1964 novemberében a kolozsvári Szekuritátén a köpcös fenéken rúgott, nem a visszaütés bátorsága, hanem ösztöne indította el a kezem. Értek már ilyen alattomos támadások a grundon, amikor az utcák közötti focimeccseken kakaskodtunk, s én nem figyeltem a hátam mögé. Most sem figyeltem az ártalmatlannak tűnő köpcösre. Az adott pillanatban egyetlen célszerű riposztot választottam: könyökkel hátraütöttem, telibe találtam a köpcös orrát. Hallottam, hogy felnyögött, de csak a sasorrút láttam, aki két hosszú lépéssel megkerülte az asztalt és villámgyorsan az arcomba vágott. Ugyancsak reflexből visszaütöttem, de második ütésre már nem volt lehetőségem. A szem-

benálló férfi baromi erős, rutinos verő és verekedő volt, annyi esélyem sem volt vele szemben, mint hópehelynek a lerben. Engem az életben így nem vertek meg. Azt írják, a szakmabeliek értenek ahhoz, ne maradjon nyoma a veréseknek. Rajtam nyoma maradt, bár a sasorrú kétségtelenül vérprofi volt. Az egész jelenet egyébként inkább egy kocsmai verekedésre emlékeztetett. (Kocsmában kétszer verekedtem életemben: egyszer Szőcs Kálmán helyett, egyszer Majtényi Erik védelmében.) Két percig sem tartott az egész, kábán, kiütött bokszolóként roskadtam le, sajgott a szemem környéke, vastagodni kezdett a szám, mintha foghúzás előtt kaptam volna érzéstelenítőt. Amikor valamelyest magamhoz tértem, ketten voltunk a szobában a zömökkel, aki a kanapén ülve zsebkendőjével nyomogatta az orrát. Eszembe sem jutott, hogy számonkérjek tőle valamit; nem jutott eszembe semmi. Visszatért a sasorrú, ismét kifogástalanul elegáns volt. Leült velem szemben a székre, hosszú ideig figyelmesen nézett, mint aki munkája eredményét veszi számba. Egy idő után megszólalt, hibátlan, sőt választékos magyarsággal: – Idefigyeljen, Gyuri! (Gyuri! Ez volt az egyetlen alkalom, amikor a Szekuritátén keresztnevemen szólítottak. Amikor tíz év múlva kézhez vettek, a kihallgatásokon Gálfalvi elvtársnak, nagyritkán Gálfalvi úrnak nevezték, a lehallgatási jegyzőkönyvekben az általuk adott fedőneveken – Kelemen, Gál, Gherasim, Gheorghe – olykor vezetéknevemen emlegettek. Megfigyeltem: a jegyzőkönyvekben Hajdut, Jánosházyt, Nemess Lászlót fedőnevükön kívül sokszor keresztnevükön becézték, Székely Jánost, Markó Bélát és engem soha.) Tehát: – Idefigyeljen, Gyuri! Ami az előbb történt, köztünk marad, de nem felejtjük el. Nem érdekel, hogyan fogja megmagyarázni, mi történt az ábrázatával. Mondja, hogy legurult a Fellegváron vagy a Metró (szépemlékű pincekocsmá) lépcsőin,

áltatja magát azzal, hogy aki visszaütött, az nem megvert, hanem verekedő.

Csendes Lászlót, a Szekuritáté Irattárát Tanulmányozó Nemzeti Tanács elnökét – akinek ezúton is köszönetet mondok segítségéért – 2008 áprilisában megkérdeztem, valóban nincsenek kolozsvári és bukaresti éveimről jelentések? Azt válaszolta, lehet, hogy vannak, de nem hozzájuk kerültek. Akkor hova?

Dali Sándort, szépeplékű első főszerkesztőmet, aki annak idején csaknem egyéves munkával rendbetette (rendbetetette) káderlapomat, hogy felvehessen az Ifjúmunkáshoz, a hetvenes években, amikor már egyikünk sem dolgozott a lapnál, poharazgatás közben faggatni próbáltam arról, miért tartott olyan sokáig az a nagytakarítás, mit kellett eltakarítani, mit közöltek vele kolozsvári éveimről. Dali kópésan hunyorgott, karomra tette a kezét, s csak annyit mondott: – Marha voltál, de ezért szeretünk!

Dali Sanyit immár nem tudom faggatni marhaságom történetéről, Csendes László lemondott az elnökségről, nem jelezheti, előkerült-e a lappangó kolozsvári dosszié. Egyelőre az sem derült ki – legalábbis én nem tudok róla –, hogy Szilágyi Domokoson kívül ki tartotta számon, miről beszélgettünk 1965 és 1971 között a bukaresti Kisseleff vendéglő törzsasztalánál. Marad tehát a Marosvásárhelyen összegyűjtött 6000 oldal, amelyből mutatványként közlök néhány részletet.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
Belügyi Információs Szolgálat
CNSAS pecsét.

Szigorúan titkos
Példányszám ...
(Kézzel:)
02.10.1974.

Iosif Banc első titkár elvtárs
jóváhagyta, hogy dolgozzunk
ezen az ügyön, és jelentsük
neki az eredményt. A munkálatot én irányítom. Aláírás
kiolvashatatlan. (Máshol, gépelt szövegből, azonosítottam:
Ristea Gheorghe parancsnok
ról van szó. – G. Gy.)

Jelentés
1974. 10. 24.

Gálfalvi György, született 1942. április 28-án, Marosvásárhelyen, György és Marghit (sic!) gyermeke, magyar nemzetiségű, román állampolgárságú, egyetemi tanulmányok, jelenleg szerkesztő minőségben a marosvásárhelyi IGAZ SZÓ folyóirat szerkesztőségének alkalmazottja, a RKP tagja, lakhelye Marosvásárhely, Moldovei u. 28. sz., 16. lakrész.

A szóban forgó személyről jelezték, hogy nacionalista-ellenséges álláspontot képvisel. Értesítettük az illetékes pártszerveket, és 1973.12.11-én jóváhagyták, hogy információkat szerezhessünk be róla.

A rendelkezésünkre álló információk azt bizonyítják, hogy nevezett GÁLFALVI GYÖRGY azt állítja: országunkban elrománosítás folyik. A szóban forgó személy véleménye szerint jelen-

leg Erdélyben IORGA elméletét alkalmazzák, aki a következő elmélet híve volt „egy nemzet felvirágoztatásához nem kell feltétlenül a leghumánusabb módszerekhez nyúlni”. Azt állítja, hogy a szerkesztőségben minden magyarnak passzív elenállást kell kifejtteniük. Ne tegyenek semmit, ami a magyar szellem kárára lenne.

1973 folyamán fent nevezettet felkereste Marosvásárhelyen KOVÁCS SÁNDOR IVÁN magyar állampolgár, a budapesti KARTARS (sic!) folyóirat főszerkesztője, akinek a valóságnak nem megfelelő módon mutatta be országunk együttélő nemzetiségeinek helyzetét. KOVÁCS SÁNDOR IVÁN magyar állampolgár kijelentette ez alkalommal, hogy a Magyar Népköztársaságban tudják, hogyan bánnak Romániában a magyar nemzetiséggel, és hogy ezt a problémát meg fogják vitatni a Magyar Munkáspárt KB-i ülésén.

A nevezett GÁLFALVI GYÖRGY jó barátja a kolozsvári BALOGH EDGÁR írónak – ismert, nacionalista-ellenséges megnyilvánulású elem, akire odafigyel a Kolozs Megyei Felügyelőség, és akitől ő tanácsot kér, hallgat a tanácsaira, követendő példának tartja.

Nevezett BALOGH EDGÁR egy találkozásuk alkalmával GÁLFALVI GYÖRGGYEL 1973 folyamán azt javasolta utóbbinak, hogy „minél gyümölcsözőbb tevékenységet fejtsen ki” a marosvásárhelyi irodalmi körökön, melyeknek minél kevesebb taggal kellene rendelkezniük, mivel, állítja ő, a történelmet a kis közösségek írják, „melyek a nagy tömegek mozgásirányát képviselik”. Ugyancsak BALOGH EDGÁR véleménye szerint az olyan írók, mint Haidu (sic!) Győző, Sütő András és Kovács György, elvesztették jelentőségüket, mivel „többé nem tudnak semmiféle történelmet írni”, ellenben GÁLFALVI GYÖRGYNEK fontos szerepe lehetne ebben a tekintetben.

GÁLFALVI GYÖRGY olyan kijelentéseket tett, miszerint tagja egy irodalmi körnek Marosvásárhelyen, de „egyesek” nem vesznek részt ebben a körben a „megfélemlítés” miatt. Azt is állította, hogy a magyar kisközösségek területén, mint a marosvásárhelyi irodalmi körök, kórusok és művelődési egyletek, semmit nem tudnak majd elérni, mivel az állami szervek szándéka elpusztítani a magyar közösségeket.

A nevezett BALOGH EDGÁR Kolozsvárról, elemezve a GÁLFALVI GYÖRGY által nemrég írt TÖREDÉK című regényt, egy megbízható forrásnak elárulta:

„A legfontosabb a jelzés, és ebben nincs hiány. Hogy hallatszódjék a panasz, hogy az, akit a vezetőségbe választottak, nem nyitja ki a száját...” vagy hogy ez a dolog „annak a szilágysági tanítónőnek a vallomása legyen?! Végül is minden, ami a szögesdrót körül történik.” BALOGH EDGÁR rámutat, hogy öröme szolgál az, ahogy a szerző bemutatja a regényhősöket „mert ők ismerik a kis dolgok nagyságát, és konkrétan egy sorsával küzdő nép ügyében foglalnak állást.” az alábbi következtetést vonva le: „az író ezen meggyőződéséért harcolni kell mindenfajta elidegenedés ellen, különösen ott, ahol ez kultúraforrássá válhat.”

Végül a nevezett BALOGH EDGÁR az javasolta GÁLFALVI GYÖRGYNEK, „hogy őrizze meg a népi írók jellegzetes felelősségtudatát és az igazságért való lángolását, amely sosem absztrakt, hanem a realitásokból táplálkozik.” Az ellenőrzött adatokból az következik, hogy a szerző az említett regényt BALOGH EDGÁRNAK ajánlja.

1974 során az ország minden újságjának és folyóiratának szerkesztőségében átszervezések és a feladatok újraelosztása történt, ami az IGAZ SZÓ folyóiratot is érintette, ahol nevezett GÁLFALVI GYÖRGY dolgozik.

A fenti jelenséggel kapcsolatban a következő kijelentést tette: „Elég zaklatott állapotban vagyok. Közel álltunk hozzá, hogy eltöröljenek a föld színéről bennünket. A folyóiratnál sikerült valamit megmenteni, az állásokból is. Azt mondják, a szerkesztőség megőrzi az eddigi keretét, de nincs okom ezt hinni. A magyar napilapok többségéből hetilap lesz, és a felesleges embereket szélnek eresztették. Újságírókra nincs szükségünk, irodalomra sem, de nem merjük beismerni ezt.”

Ugyancsak a rendelkezésünkre álló információkból következik, hogy nevezett GÁLFALVI GYÖRGY levelezési kapcsolatot tart fenn egyes idegen újságírókkal és írókkal, akik ellenségesen viszonyulnak államunk politikájához.

Így 1974 májusában fent nevezett vendégül látta SZAKOLCZAI LAJOS magyar állampolgárt – költő, a Magyar Népköztársaság Írószövetségének tagja, aki már 1973 decemberében is ellátogatott hazánkba. Jelezték, hogy írásokat gyűjt a romániai magyar íróktól abból a célból, hogy különféle magyarországi újságokban és folyóiratokban, például a TISZATÁJBAN vagy KARTÁRSBAN (sic!) közölje őket. E látogatások alkalmából a magyar állampolgár több dolgot felvetett, köztük a következőket:

Érdeklődött, hogy milyenek országunkban a magyar nemzetiségű képzőművészek körülményei, és hogyan értékesítik műveiket, fiatal, ismert tehetségek után érdeklődött, kifejezve kívánságát, hogy bizonyos időre elvigye őket Magyarországra. A magyar állampolgár ezen kérésére GÁLFALVI GYÖRGY ajánlotta neki TAMÁS ANNÁT, BALÁZS IMRÉT ÉS AMBRUS IMRÉT, megjegyezve, hogy az utóbbi kettő idősebb, és számontartott tehetséges művész. Felvetette az ötletet, hogy Kolozsváron is kérjen véleményt, ahol ifjú tehetségek vannak. Az idegen állampolgár meghívta GÁLFALVI GYÖRGYÖT, hogy látogasson el Magyaror-

szágra, hogy összehozhassa néhány irodalmárral, és megígérte, hogy hozzásegíti egy interjúhoz a magyar rádióállomásoknál, és hogy jelentős anyagi támogatásban fogja részesíteni.

A fenti problémákat tekintetbe véve, nevezett GÁLFALVI GYÖRGY további megfigyelése céljából a következőket javaslom:

– Mivel nevezett GÁLFALVI GYÖRGY RKP-tag, az illetékes pártszervekhez továbbítani kell egy jegyzetet az információkkal, amelyekkel róla rendelkezünk, és jóváhagyásukat kell kérni, hogy továbbra is, szervezettebb módon megfigyelhessük, figyelembe véve a fontosságát az állam biztonságára nézve az általa okozott gondoknak;

– A fent nevezett megfigyelését informatív megfigyelési eljárás keretében, melynek során megfelelő intézkedéseket hozunk, hogy megismerjük a tartalmát kiadásra szánt vagy nem kiadásra szánt munkáinak és írásainak, hogy megakadályozzuk a kinyomtatását olyan munkáknak, melyek tartalma értelmezhető.

– Mivel nevezett GÁLFALVI GYÖRGY kapcsolatot tart fenn írókkal, újságírókkal és bizonyos értelmiségiekkel Kolozs és Hargita megye területéről, kezdemenyezni kell az együttműködést ezen megyék biztonsági szerveivel, mely a végső cél elérését szolgálják, azaz a nevezett negatív és ellenséges tevékenységének dokumentálását.

A megfigyelésünk alatt álló elem titkos követése érdekében intézkedéseket foganatosítunk a „T.O.”-n, a létező információs hálózaton keresztül. Emellett fontolóra veszünk egy új, ígéretes beszervezést a szóban forgó elem környezetéből, mivel a létező források nem tudnak minden esetben informálni a valós helyzetről.

III. Szakértő
GRAMA NICOLAE
őrnagy
(aláírás)
CNSAS pecsétje

Egyetértek a javasolt intézkedésekkel.

(aláírás olvashatatlan) (Ristea Gheorgheról van szó – G.Gy.)

(Kézzel:)

- Havonta mutassák be nekem elemzés végett (? G.Gy.)
 - Jelentsék nekem az időközben jelentett fontos aspektusokat
 - Intézkedések az előzetes dokumentumok megszerzésére (Találkozók Balogh Edgárral és a külföldi, de belföldi elemekkel is.
 - A fiókban levő esetleges kéziratok ellenőrzése
 - Figyelni arra, hogy ne idegenítsen el dokumentumokat.
- (Aláírás olvashatatlan) (Lásd, mint fentebb – G.Gy.)
11.12.74.

A jelentéshez két megjegyzést fűznék. Szokolczay Lajos kitűnő kritikus és irodalomtörténész, sokoldalú ember, de verseket nem írt. Sem *Töredék*, sem más címen nem írtam a hetvenes években regényt, ezért nem is ajánlhattam Balogh Edgárnak, akit egyébként valóban tiszteltem és szerettem, de rengeteg vitám volt vele.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
Belügyi Információs Szolgálat

CNSAS pecsét.
Szigorúan titkos
2 példányban

Jelentés

1975. december 11.

– javaslat bűnügyi eljárás kezdeményezésére nevezett marosvásárhelyi illetőségű GÁLFALVI GYÖRGY esetében

Gálfalvi György, született 1942. április 28-án, Marosvásárhelyen, György és Margit gyermeke, magyar nemzetiségű, román állampolgárságú, egyetemi tanulmányok, tanári végzettség, jelenleg szerkesztő minőségben a marosvásárhelyi IGAZ SZÓ folyóirat szerkesztőségének alkalmazottja, a RKP tagja, politikai vagy közjogi perben nem volt elítélve, lakhelye Marosvásárhely, Moldovei u. 28. sz., 16. lakrész.

A fent nevezettről még 1973-ban jelezték, hogy nacionalista-ellenséges állásfoglalású, értesítették az illetékes pártszerveket, és engedélyezték szervezett megfigyelését. 1974.12.14-én informatív megfigyelési dossziét nyitottak számára.

A beérkezett információkból az következik, hogy a célszemély nacionalista-irredenta eszméket vall, miszerint:

- hazánkban szisztematikus elrománosítás zajlik;
- a magyar nemzetiségű lakosságnak nincsenek a románokkal egyenlő jogai, a törvény által előírt jogokat a gyakorlatban nem alkalmazzák;
- hamisan mutatta be a hazánkban uralkodó állapotokat egyes külföldi állampolgároknak, akikkel kapcsolatba került.

Széles ismeretségi köre van marosvásárhelyi, kolozsvári, temesvári, csíkszeredai, nagyvárad, nagybányai és egyéb helységekből való magyar nemzetiségű értelmiségiek közt, különösen az írók és más olyan személyek közt, akikről irodalmi érdeklődést jeleztek.

Közelebbi barátja a kolozsvári BALOGH EDGÁR írónak, akit a Kolozsvári Felügyelőség követ figyelemmel, és akiről jelezték, hogy ellenséges érzületű.

A begyűjtött információkból az következik, hogy nevezett GÁLFALVI GYÖRGY terjesztene kívánja ellenséges eszméit a magyar nyelvű irodalmi körökbe csoportosult fiatalok között (pl. Kolozsváron, Temesváron stb.) – 19-196. o.

A célszemély által okozott gondok miatt dokumentálni kezdtük az illető ellenséges tevékenységének egyes vonásait, előzetes intézkedéseket tettünk, melyek a következő eredményekkel jártak:

1975 (pontosabban: 1974 – G.Gy.) novemberében GÁLFALVI GYÖRGYÖT meghívták Kolozsvárra, a Gábor Áron Irodalmi Kör (sic!) egyik ülésére, ahol is a fiatal egyetemistákból álló hallgatóság előtt a következő kijelentéseket tette:

– hazánk együttélő magyar nemzetisége asszimiláció áldozata, arra kérte az eljövendő fiatal magyar értelmiségieket, hogy különösen járuljanak hozzá az együttélő magyar nemzetiség kulturális értékeinek megőrzéséhez, mert e nemzetiség csak így módon maradhat fenn;

– egyes, magyar nemzetiségű román állampolgárok lakta helységeinket elzárják a világtól, és a kulturális és civilizációs értékektől, és ezt a helyi állami szervek elősegítik;

– a jelenlevők előtt utalt arra, hogy hazánk együttélő magyar nemzetisége hamarosan „elpusztul”, pontosítva, hogy az általa (e gondolat bizonyítására) felhozott példák nem egyediek, hogy

mindenütt vannak ilyen esetek, és hogy a magyar értelmiségnek küldetése megállítani ezt a folyamatot;

– bemutatta nemrég megjelent, Szülőföldön, világszélén című riportkötetét, s eközben elmondta, hogy a riportok készítése céljából tett utakon több magyarok lakta faluban járt, melyet a hatóságok elhanyagolnak, és olyan elzártak, mintha a világ szélén lennének. Azt is állította, hogy a mai nemzedéknek a cenzúra miatt egyre nehezebb megjelentetni saját gondolatait.

A fenti problémák a következő, az irodalmi körön résztvevő személyek nyilatkozataiból tűnnek ki:

– GYÖRFI KÁLMÁN – IV. éves hallgató – 212. lap

– GAGYI IOSIF PAVEL – II. éves hallgató – 223. lap

– BÁLINT ÁKOS – II. éves hallgató – 232. lap

– SZILÁGYI GÁBOR – IV. éves hallgató – 241. lap

1975 februárjában GÁLFALVI GYÖRGY részt vett a temesvári Látóhatár irodalmi kör ülésén. Egy 40-50 diákból és tanügyi káderekből álló hallgatóság előtt a következő kijelentéseket tette:

– a bánáti magyarok konformizmust, megengedhetetlen szellemi és anyagi apátiát tanúsítanak, nem vesznek részt a magyar nemzeti kultúra ápolásában, és élénkebb tevékenységet szorgalmazott ez irányban;

– az Igaz Szó gyenge tartalma bizonyos időszakokban azzal magyarázható, hogy megkövetelik egyes politikai cikkek közlését az irodalmi szövegek kárára (például a képviselőválasztások idején, az RKP XI. Kongresszusa alatt stb.)

– a riportokról beszélve azt állította, hogy nem mindig lehet kimondani az igazat, mert közbeavatkozik a cenzúra, mert az igazság kifejezésének „korlátai” vannak.

A fenti problémák a következő személyek nyilatkozataiból tűnnek ki:

- BÁLINTFI OCTAVIAN – egyetemi asszisztens – 200. lap
- KISS PETRU FRANCISC – IV. éves hallgató – 203. lap
- SZABÓ ZSOMBOR – II. éves hallgató – 205. lap
- BÁLINT FRANCISC – V. éves hallgató – 207. lap
- BAKK NICOLAE – V. éves hallgató – 208. lap
- IMREH STEFAN – IV. éves hallgató – 210. lap

Tekintve, hogy nevezett GÁLFALVI GYÖRGY terjesztette el-
lenséges eszméit és felfogását, értékelésünk szerint nevezett a
„szocialista rend elleni propaganda” kihágást követte el a Bünte-
tőtörvénykönyv 166. cikkelyének 2. bekezdése értelmében.

A fentieket tekintve, a 00300/1973. Belügyminisztériumi Ren-
delet értelmében kérjük, intézkedjenek.

A FELÜGYELŐSÉG FŐNÖKE

Ristea Gheorghe
tábornok
(aláírás)

A SZOLGÁLAT FŐNÖKE

Bătagă Tiberiu
alezredes
(aláírás)

CNSAS pecsétje

RD.2534/1553

Calian L. alezredes

Szám: 1877

Keltezés: 1974.12.03.

SZIGORÚAN TITKOS

Egyetlen példány

CNSAS pecsét

Tájékoztató jegyzet

Informátorunk közlése szerint ma este benézett a szobájá-
ba VARGA ISTVÁN, hogy a hogyléte felől érdeklődjön. Utóbbi
azt mondta, hogy péntek este volt a Gál (sic!) Gábor Irodalmi
Kör ülésén, és elmondta, hogy ott beszédet tartott GÁLFALVI
GYÖRGY.

V. S. elárulta informátorunknak, hogy egyszerűen égnék állt
a haja, amikor meghallotta GÁLFALVI GYÖRGY szavait, viszont
nem mondta el konkrétan, mire érti. De végül V. S. azt mondta,
inkább ne is ment volna el, a következő kijelentéssel zárva mon-
dandóját: „Ez sem fog messzire jutni”, párhuzamot vonva a saját
helyzetével is, amikor a Szekuritáté nyomozott utána.

Az informátor nem folytathatta beszélgetését V. S.-al, mert el-
késlett volna a találkozóról.

1974. december 3.

GÁLFALVI GYÖRGY szerkesztő Marosvásárhelyen, korábban
is jeleztek róla nacionalista-ellenséges megnyilvánulásokat.

Feladatok: informátorunkat utasítottuk, hogy folytassa a be-
szélgetést V. S.-al, hogy konkrétan és részletesen megismerje
GÁLFALVI GYÖRGY ellenséges megnyilvánulásait a Gáll (sic!)
Gábor Irodalmi Körön.

Emellett vegyen ő is gyakran részt ennek a körnek az ülésein.

Intézkedések: felvenni a kapcsolatot alulírott SZABÓ infor-
mátorával, aki a kör üléseit látogatja, hogy megállapítsa, részt
vette-e ez alkalommal, és megtudja, miről beszéltek. A II. kö-

zösség lehetőségeit is számba venni. Javasolom a GÁLFALVI GYÖRGGYEL kapcsolatos anyagot kiértékelés végett átküldeni a Maros Megyei Felügyelőségre. Az értesítés másolatát a ...-tal kapcsolatos SIG-dossziében is kiértékelni.

Calian alezredes

NRD.415/614.

D.M.G. 1 példány

A célszemély megjegyzése:

A jelentésben jelzett nyilatkozatokat 2008 áprilisában olvastam, ki is kértem, de nem küldték utánam. Sajnálom, hogy embereket vontak felelősségre és hurcoltak meg miattam. Nyilatkozataikból éreztem, milyen nyomás alatt állhattak a kihallgatás során. Györffi Kálmán, aki azonnal beszámolt nekem kálváriájáról, ezt így érzékeltette: – Tudod rólam, milyen erős dohányos vagyok, de ott a hetedik órában mertem megkérdezni, rágyújthatok-e. A második napon olyasmit is aláírtam rólad, ami nem igaz. Nem tudtam magamról, hogy ennyire gyenge vagyok. Ha gondolod, megyek és visszavonom.

Kiss Pétertől 2008 után elnézést kértem, amiért kellemetlenséget okoztam neki. Ismertük egymást, de nem tudtam, hogy ott volt a temesvári irodalmi körön. Most elmondta, a vállalatokon annyira kikészült, hogy nem tudta letenni a vizsgáit, meg kellett ismételnie az évet.

Egykori évfolyamtársam, drága jó cimborám, Schreiner József – írói nevén Aradi – nem szerepel a felsorolásban, de mint a Gaál Gábor kör akkori irányítóját, őt is kihallgatták. Azonnal beszámolt nekem, s ő is neki volt keseredve, hogy végül olyas-

mit is aláírt rólam, amivel nem értett egyet. 2008-ban, miután nyilatkozatát elolvastam, azonnal írtam Mexikóba, ahol akkor Jócó élt, s megnyugtattam, nincs abban a nyilatkozatban semmi súlyosan terhelő, tartásos vallomás a kényszerhelyzetben. 2013 januárjában – ezúttal már Budapestről – arról ír, hogy elküldték neki Bukarestből megfigyelési dossziéját, de a Gaál Gábor körrel kapcsolatos nyilatkozatának utolsó oldalát nem tudja kiolvasni, s megkérdi: „Nincs meg ez nálad, Gyurka, olvashatóbb formában? Csak arra emlékszem, hogy a két első oldal után roppant elégedetlenek voltak deklarációmmal, és a 12. óra után azt mondták, addig nem megyek ki a Traian utcából, amíg valami elmarasztalót nem írok le rólad. Most tényleg érdekelne, hogyan másztam ki ebből a slamasztikából. A felsőbb szerveknek Crăciun őrnagy végül azt jelentette, hogy a deklarációmban »ellened vallottam«. A zárójelentésben ez áll: (románból fordítom: G. Gy.) »Schreiner A. Iosifot behívták és kihallgatták nevezett Gálfalvi György ügyében, aki a Gaál Gábor kör egyik ülésén súlyos nacionalista-irredenta megnyilvánulásokban ragadtatta magát. Ebből az alkalomból Schreiner A. Iosif írásos nyilatkozatot tett, melyben részletesen beszámol az érintett el-lenséges megnyilvánulásáról.« Ez annál is inkább meglepő fordulat, mert erre hivatkozva – (románból fordítva): »a vizsgálat alkalmából helyes álláspontra helyezkedett« – nyaggattak utána évekig, hogy beszervezzenek informátornak, (románból fordítva) »de ő visszautasította az együttműködést a szekuritáté szerveivel«”.

Nem tudtam Jócónak segíteni, mert, mint említettem, nekem végül nem küldték el a nyilatkozatot. Nem értem, hogy miért, mint ahogy sok mindent nem értek a hivatal munkájából. (Aradi József levélrészletét természetesen az ő beleegyezésével közlöm – G. Gy.)

Belügyminisztérium SZIGORÚAN TITKOS
 Maros Megyei Felügyelőség ... példány
 Belügyi Információs Szolgálat JÓVÁHAGYVA:
 102 sz./GN/00565, keltezés: Aláírás (olvashatatlan)
 1983.XI.01. 1983-11-10
 CNSAS pecsét

INTÉZKEDÉSI TERV (Plan de măsuri)

a KELEMEN informatív megfigyelési ügyben,
 melynek tárgya nevezett GÁLFALVI GYÖRGY,
 a marosvásárhelyi IGAZ SZÓ szerkesztője;

– Gálfalvi György, született 1942. április 28-án, Marosvásárhelyen, György és Margit gyermeke, magyar nemzetiségű, román állampolgárságú, egyetemi tanulmányai alapján irodalomtanár, jelenleg szerkesztő minőségben a marosvásárhelyi IGAZ SZÓ folyóirat szerkesztőségének alkalmazottja (az illetékes pártszerv jóváhagyta a megfigyelését), a RKP tagja, lakhelye Marosvásárhely, Moldovei u. 28. sz., 16. lakrész.

Fent nevezett 1974 óta szerepel adatbázisunkban, amikor jelezték, hogy nacionalista megnyilvánulásai vannak, és gyanús a viszonya idegen állampolgárokkal, amiért 1977-ben figyelmeztetésben részesült. A figyelmeztetés után egy ideig tartózkodott a nacionalista-irredenta megnyilvánulásoktól,¹ de 1980-ban közeli barátja lett SORESCU megfigyeltnek (Sütő András fedőneve – G. Gy.).

¹ A bekezdés további részéhez és a következő bekezdéshez ezt a megjegyzést fűzték kézzel: „Bizonyos információk alapján.”

A SORESCU, de bátyja, nevezett GÁLFALVI ZSOLT által is rá gyakorolt befolyás következtében az utóbbi időben megjelent egyes gyanús elemek környezetében, ismét felveszi a kapcsolatot idegen állampolgárokkal „HELGÁBÓL” (Magyarország fedőneve – G. Gy.), és pártunk és államunk politikájától idegen irodalmi művek olvasása és tanulmányozása foglalkoztatja.

Így ez év októberének elején SORESCUTÓL megkapta elolvasás végett DURÁNYI (Duray – a célszemély) MIKLÓS csehszlovák író KUTYASZORÍTÓ című könyvét.

Jó barátja a kolozsvári SZŐCS GÉZÁNAK, az ELLENPONTOKBAN részt vevő elemnek és egyéb nacionalista-irredenta elemeknek.

Figyelembe véve a létező információkat a szóban forgó személyről, a következő biztonsági intézkedéseket fogantatosítjuk, megismerési, befolyásolási, mérséklési és semlegesítési célból:

Befolyásolási célból:

a.) VIOREL és GYÖRGY informátorok által igyekszünk rávenni a célszemélyt, hogy szakítsa meg kapcsolatait SZŐCS GÉZÁVAL, mivel az utóbbit felelőtlen elemnek tartjuk, aki népszerűségi viselkedésből sok magyar nemzetiségű értelmiségit igyekszik bajba keverni. A célszemélynek LÁSZLÓ is ilyen irányú tanácsokat fog adni.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

b.) VIOREL és GYÖRGY informátorok a célszemélyt igyekeznek rávenni, hogy megírjon – és gondoskodnak róla, hogy megjelenjenek az IGAZ SZÓBAN – olyan cikkeket, amelyek politikai

állásfoglalást jelentenek azáltal, hogy politikai és irodalmi eseményeket mutatnak be vagy véleményeznek.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

c.) Hogy befolyásoljuk és elhatároljuk a célszemélyt más személyektől a környezetéből, akikről jelezték a nacionalista állásfoglalást, értesíteni fogjuk a megyei pártszervezetet a helyzetéről, és javasoljuk, hogy más értelmiségekkel együtt kapcsoljuk be tudomány- és kultúranépszerűsítő konferenciák szervezésébe és tartásába. Mivel ezen tevékenység során ellenőrzés alatt áll, meg lehet oldani a befolyásolását és az elhatárolását vagy elkülönítését egyes elemektől a környezetéből, melyekről ugyancsak ellenséges nacionalista hozzáállást jeleztek.

Határidő: 1983.XI.15.

A pártszervezet értesítése és a fenti javaslat továbbítása.

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

d) Figyelembe véve a névtelen (feljelentőlevél – G. Gy.) tartalmát, amiről SORESCU célszemély is tudomást szerzett, találkozót szervezünk vele, hogy rávegyük: foglaljon állást SABĂUVAL (Szócs Géza fedőneve – G. Gy.) kapcsolatban, és más magyar nemzetiségű értelmiségieknek – konkrétan GÁLFALVI GYÖRGYNEK – is tanácsolja azt, hogy határolódjanak el az illetőtől, hogy ne vigye őket bele olyan tevékenységekbe, amik semmi jót nem hoznak a nemzetiségek együttélésének hangulata terén. Véleményünk szerint a SORESCUVAL a fenti célból tervezett beszélgetés hozzájárul majd SABĂU elkülönítéséhez egyes Maros megyei magyar értelmiségiektől.

Határidő: 1983.XII.20.

Felelős: BĂTAGĂ TIBERIU ezredes

Megismerési, befolyásolási és mérséklési célból a következő informátorainkat fogjuk felhasználni:

– GYÖRGY informátornak azt az utasítást adjuk, hogy vegye rá a célszemélyt: egész tevékenységében tartsa tiszteletben a 18-as Minisztertanácsi Határozat előírásait, mely az idegen állampolgárokkal való kapcsolatokat szabályozza. Arra utalunk, hogy az idegenekkel való viszonyában tartózkodjon az illetők ellenséges eszméinek terjesztésétől, és ne terjessze idegen szerzők műveit, melyek ellenséges tartalmúak a Román Népköztársaság kormányzási formájára nézve. Tárgyalási alapul informátorunknak rendelkezésére áll a tény, hogy a célszemélyt már behívták a Szekuritátéra a fent említett minisztertanácsi határozat által tiltott tevékenységeikért. Hasonlóképpen, a fenti informátor utasítsa a célszemélyt bizonyos cikkek megírására, melyek politikai állásfoglalást feltételeznek, ami hozzá fog járulni a célszemély elhatárolásához bizonyos személyektől a környezetében, akikről ellenséges megnyilvánulásokat jeleztek.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

– LÁSZLÓ informátornak azt az utasítást adjuk, hogy jelezze nekünk a célszemély foglalatosságait a munkahelyén, írásai tartalmát, hogy betartja-e munkahelyén a 18-as Minisztertanácsi Határozat előírását az idegen állampolgárokkal való kapcsolat-tartásra vonatkozóan, valamint a többi szerkesztő véleményét a célszemély foglalatosságairól.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

– KATONA informátorunk információkat tud szolgáltatni a célszemély írásainak tartalmáról, kapcsolatáról az ÚJ ÉLET folyóirat egyes szerkesztőivel vagy egyéb csúcsértelmiségekkel, mint SORESCU, NĚMET (Nagy Pál fedőneve – G. Gy.) vagy egyéb elemekkel, akikről jelezték, hogy nacionalista-irredenta álláspontot képviselnek.

Más információs forrásoknak is utánanézzünk a célszemély környezetében levő magyar értelmiségiek között, akiket különféle feladatokkal bízunk meg a célszemély megismerése, befolyásolása és mérséklése céljából.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

Az otthonában, munkahelyén és SORESCU valamint NĚMET célszemélyeknél létező T források útján megpróbáljuk kideríteni a célszemély foglalatosságait, más magyar nemzetiségű csúcsértelmiségekkel való kapcsolatát, akiket megfigyelünk, vagy akik időközben ellenséges megnyilvánulásokat tanúsítanak. Hasonlóképpen megpróbáljuk kideríteni, milyen kapcsolatot tart fenn egyes idegen állampolgárokkal, különösen a HELGÁBÓL származókkal. E célból újraelemezzük a létező forrásokat nevezett KELEMENRŐL (ez az én egyik fedőnevem – G. Gy.), hogy megállapítsuk a nevét az idegeneknek, akikkel kapcsolatba került az évek során, és igyekszünk majd kideríteni az illetők foglalatosságait, amikor még ellátogatnak hazánkba (főleg a GÁT művelet keretében megfigyelt személyekre utalunk).

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

LÁSZLÓ és GYÖRGY informátoraink által és a célszemélynél meg a NYUGDÍJASNÁL (Bözödi György fedőneve – G. Gy.) levő T eszközök segítségével megállapítjuk, hogyan halad a nevezett kapcsolata SABÁU célszeméllyel, akit a Kolozs Megyei Felügyelőség követ. A célszemélytől SABÁURÓL felvett nyilatkozat másolatát elküldtük a Kolozs Megyei Felügyelőségre, hogy megtudjuk, hogyan jutott DURAY MIKLÓS KUTYASZORÍTÓ című könyvének birtokába. Ha eltérések lesznek a kettőjük nyilatkozatában, fontolóra vesszük KELEMEN célszemély újbóli kihallgatását.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

Ugyancsak mérséklés céljából VIOREL informátort megbízzuk, vegye fel a kapcsolatot a bukaresti G. ZS.-tal, hogy figyelmeztesse öccsét (az általunk megfigyelt KELEMENT): a jövőben kerüljön minden olyan tevékenységet, mely az állami szervek figyelmét ráirányítaná.¹

Határidő: 1983.XII.15.

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

A GÁT művelet keretében figyelemmel fogjuk követni a HELGÁBÓL származó idegeneket, akik a célszemélyt felkeresik, vagy ő keresi fel az illetőket, hogy tisztázzuk a kapcsolat természetét, és foganatosítsuk a szükséges biztonsági intézkedéseket.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

BIRSAN IOAN kapitány

¹ A bekezdés mellett kézírással: „Igen.”

Számítunk a marosvásárhelyi szerkesztőségekben levő informátorainkra avagy hálózatunk egyéb magyar nemzetiségű értelmiségieire, akik a közeljövőben HELGÁBA fognak utazni, hogy kapcsolatot kezdeményeznek a célszemély ottani ismerőseivel abból a célból, hogy tisztázzák, milyen viszonyban vannak a célszeméllyel.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes
BUZOGÁNYI (sic!) BÉLA alezredes (Helyesen: Buzogány – G. Gy.)
BIRSAN IOAN kapitány

Egész idő alatt hasznos információcserét foganatosítunk a Kolozs Megyei Felügyelőség – Szekuritáté – B szolgálatával, hogy megállapítsuk, hogyan alakulnak az általunk megfigyelt KELEMEN kapcsolatai SABAUVAL és más kolozsvári magyar nemzetiségű értelmiségiekkel, akikről jelezték, hogy nacionalista-irredenta felfogásúak, és gyanús kapcsolataik vannak idegen állampolgárokkal HELGÁBÓL.

Határidő: állandó

Felelős: GRAMA NICOLAE alezredes

Időnként értesítjük a pártszerveket az ügy operatív alakulásáról.

Időközben a jelen tervet megfelelő intézkedésekkel egészítjük ki az ügy alakulásának megfelelően.

I. SZAKÉRTŐ
GRAMA NICOLAE
alezredes
(aláírás)

RD.00135/613
egyetlen példány

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
„F” szolgálat
Iktatószám 0012886,
1983. 10. 27.

Szigorúan titkos
Egyetlen példány
Az I. Szolgálatnak

Feljegyzés

nevezett Gálfalvi György megfigyeléséről, fedőneve Kelemen, lakik Marosvásárhelyen, Moldovei utca 28 szám 16. lakrész az Igaz Szó szerkesztője, 1983. 10. 27-30. közötti időszak alatt

A célszemély tevékenysége

1983. 10. 27-én 12 óra 45-kor Kelemen kijött a megfigyelő szervek (a Szekuritáté) épületéből, a megfigyelő tisztek őt kísérvé beültek az 1MS-220 rendszámú autóba és Kelemen lakására mentek. 13 óra 20 perckor visszamentek a megfigyelő szervekhez (Érdekes, nekem úgy tűnt, a látogatás sokkal tovább tartott – G. Gy.)

15 óra 10 perckor a célszemély kijött a Szekuritáté épületéből, beszállt a 2MS-8699 rendszámú Trabantjába, amelyet a Borsos Tamás utcába parkolt le, és elment a Teleki könyvtár parkolójáig. Itt megint kiszállt és bement a könyvtárba, közben gondterheltnak tűnt. A könyvtárból 15 óra 40 perckor jött ki a feleségével, aki nagyon izgatottnak, nyugtalannak és kisírtnak látszott. Néhány percre beszélgettek a könyvtár előtt, majd elbúcsúztak, a felesége visszament a könyvtárba, Kelemen 15 óra 45 perckor hazament. Az autót a tömbház mögött parkolta le.

Tizennyolc órakor Kelemen elindult hazulról és autóval a szerkesztőségbe ment, ahol körülbelül 15 percre tartózkodott

(ekkor tájékoztattam telefonon Szőcs Gézát kihallgatásomról és a házkutatásról – G. Gy.), utána egyedül jött ki s beszállt az autójába, elment a Mărăști utcába, ahol Sorescu (Sütő András – G. Gy.) lakik, s mert a lakásban nem égett a villany, anélkül, hogy megállt volna, elment a ház előtt és hazahajtott. 18 óra 30 kor ért haza és nem jött ki a házból 20 óráig.

1983. 10. 28-án 9 óra 45 perckor Kelemen kijött a házból, kezében egy sportszattyorral és egy műanyagtasakkal, amelyben több könyvalakú csomag volt, ezeket betette az autóba, utána elment a Super üzletbe, vásárolt egy liter tejet, hazavitte, majd beszállt az autóba, az apósáék lakására hajtott, ahol letette az említett csomagokat és három perc múlva bement a szerkesztőségbe.

14 óra 5 perckor Kelemen egyedül jött ki a szerkesztőségből és autóval ment a Kossuth utca 10 szám alá, ahol az édesanyja lakik, akinél körülbelül 20 percig tartózkodott, ezután 14 óra 30 perckor hazament.

15 óra 45 perckor Kelemen egyedül indult otthonról-autóval és az állomásra hajtott. Itt találkozott az édesanyjával, aki a peronon várta, s együtt várták a Régen felől érkező vonatot. A vonatból kiszállt egy 60–70 éves hölgy, és miután megcsókolták egymást Kelemennel és az édesanyjával, az autóhoz mentek, betették a csomagokat és elmentek a Kossuth utca 10. szám alá. 16 óra 20 perckor Kelemen egyedül jött ki s hazament. 20 óráig nem jött ki a házból.

1983. 10. hónap 25-én 10 óra 30 perckor Kelemen egyedül jött ki a házból egy fekete szattyorral a kezébe, amelyben egy 35×20×15 centiméteres csomag volt, beszállt az autóba és elhajtott az 1918 December Bulevárdon levő javítóműhelybe, a Rodica cukrászda mellé. Bement a javítóműhelybe kezében a fekete szattyorral, melyben a csomag volt, s amikor öt perc múlva kijött, a szattyor-

ban már nem volt ott a csomag. Ezután beszállt az autóba s elment a szerkesztőségbe, ahova 10 óra 40 perckor ért be. Előtte három perccel érkezett meg Sorescu célszemély. (Sütő András – G. Gy.)

13 óra 20 perckor Kelemen egyedül jött ki az épületből és autóval a Teleki könyvtárhoz hajtott. Öt perc után a célszemély a feleségével és ennek édesanyjával együtt jött ki. Mindhárman az autóhoz mentek, beszálltak és a Petrila utca 3 szám alatti címre mentek. Itt mindhárman bementek, majd öt perc múlva a célszemély három teli műanyag tasakot hozott ki az autóhoz. Egy perc múlva kijött a felesége is a szüleitől, és még körülbelül három percen át beszélgettek a ház előtt. Ezután Kelemen és a felesége elváltak a szülőktől, s hazamentek. 13 óra 50 perckor a tömbház előtti járdán az autót leparkolta és miután kivette belőle a csomagokat, befele indultak. A felesége belépett a házba, a célszemély megállt a 2-MS-1199-es rendszámú gépkocsi mellett, és beszélgetni kezdett annak tulajdonosával, Friciu Viorellet, aki Komáromi Mihály célszemély sógora és ugyanabban a tömbházban lakik, mint Kelemen. Ezután együtt mentek be a tömbházba.

14 óra 15 perckor Kelemen egyedül jött ki a házból és elment a Super üzletbe. Az üzlet előtt találkozott Boér Francisc-kal (Boér Ferenc színművészről van szó – G. Gy.), aki Marosvásárhely, Koronka utca 204. szám 28. lakrész alatt lakik, 1940. 04. 23-án született, apja neve Francisc, anyja neve Jozefina. Körülbelül 15 percen keresztül beszélgettek, ez alatt, mellettük elmenve hallani lehetett, hogy a célszemély azt mondja, az „illetéktelenek” valamiről kérdezték. Miután elváltak, a célszemély visszament az üzletbe, bevásárolt és hazament.

15 óra 15 perckor Kelemen kijött a házból, beszállt az autóba és elment a Dacia üzlet mögött piacra, ahol zöldséget vásárolt és

15 óra 25 perckor hazament. 20 óráig nem lépett ki többé otthonából.

1983. 10. 30-án Kelemen célszemély nem lépett ki házából 13 óráig, amikor a megfigyelést abbahagytuk.

A megfigyelés alatt a célszemély meglátogatta rokonait, első-sorban az apósáékat. Élénk természetű, figyelmes a környezetével, hozzáértően vezet (erre utólag is nagyon büszke vagyok – G. Gy.). Az első napon megfigyelhető volt, hogy gondterhelt, nyugtalan és valami foglalkoztatja. A legközvetlenebb ismerőseinek elmondta, hogy a Szekuritáté szervei kihallgatták és házkutatták. Első este meg akarta látogatni lakásán Sorescu célszemélyt, valószínűleg azért, hogy a házkutatásról beszámoljon.

A megfigyelés befejeződött.

A F. szolgálat főnöke
Merdari Ioan alezredes

A célszemély megjegyzése: a fenti jelentés mellett illusztrációként több fénykép, mondhatnám sorozat található. Dossziém 1974-től kezdve több ilyen megfigyelési jelentést tartalmaz, a kihallgatásoktól és a házkutatástól független időpontokban is, mondhatnám kiszámíthatatlan periodicitással. Külföldi vendégeim látogatásakor gyakran vettem észre, hogy gépkocsin és gyalog követnek, fényképeznek, olykor az volt az érzésem, szándékosan éreztetik velem jelenlétüket.

*

Nehéz szívvel írom ezt az emlékiratot. Nehéz szívvel, mert nem felszabadultan, az elmondás örömeivel dolgozom. Mint életem során annyiszor, most is tele vagyok kételyekkel: ki fogja ezt

megérteni, kiben fognak szavaim csobbanni. Túl sokáig voltam fiatal – néha az öregek is fiatalok, ráadásul régebben azok – saját tapasztalatomból tudom, mennyire unják a fiatalok azokat az öregeket, akik állandóan sebhelyeiket mutogatják ott is, ahol ők semmit sem látnak, akkor is, amikor ők nem erre (erre nem) kíváncsiak. Hetvenkét éves koromban talán már megengedhetem magamnak, hogy számárságokat mondjak. Szolgáljon mentségemre, hogy amint ezt írásom elején említettem, egész életemben a magamét mondtam. Ennél többet ezután sem tehetek. De ennyit – Bibó István szavaira emlékezve – meg kell tennem.

(Látó, 2013. július)

A 11/4-es adó jelenti

Adalék a Látó östörténetéhez

Előhang

A 11/4-es adót emlékezetem szerint 1989. december 27-én, délután 12 óra körül számolták fel (vagy helyezték át). Szerkesztőségi szobánkba (akkor már három napja a Látó szerkesztőségébe) belépett egy fiatalember, szerszámos táskával a kezében, s udvariasan megkért, álljak fel az íróasztalom mellől. Felálltam, s érdeklődve figyeltem, amint az íróasztal bal oldalán – ott, ahol a nyugdíjba menekült Székely János elárvult íróasztalával összeért – lapuló fedőlécet egy méretes csavarhúzóval felfeszítette, rövid kotorászás után kihúzott alóla egy szerkentyűt, matatott rajta valamit, s mielőtt táskájába süllyesztette volna, az orrom alá dugta. – Ez volt a poloskájuk. Az a feladatom, hogy összeszedjem őket. – Honnan küldték? – A Posta különleges ügyosztályáról – válaszolta, s tömött táskájával kigyalogolt a szobából. Így emlékszem, de lehet, hogy csal az emlékezetem. A szobában ugyanis – Markó Béla nemrég megjelent könyve rá a bizonyíték – legalább még egy adó működött, a 13/3-as. S működött egy a főszerkesztő szobájában is, a 13/1-es, a dossziémban található néhány beszélgetést ott rögzítették. Valószínűnek tartom, hogy a poloskátlanítás – mint általában a rovarirtás, – egyszerre történt. De azóta is töprengök, hogyan lehetséges,

hogy a lakásainkban szolgáló adókat – az enyéme 12/3, 13/3; a Markó Béláé 17/3, 26/3 – legalábbis tudtommal a mai napig sem szerelték le, s kuncogva gondolok arra, hogy a Markó egykori lakásába beköltöző Láng Zsolt milyen örökséget kapott. Ezekkel az adókkal egyébként nagyon sok volt a gond. Hogy egyebet ne mondjak, időről időre biztosítani kellett a legitimitásukat: az iratcsomóban több tucatnyi folyamodvány található, ahol a Szekuritáté alosztályai hivatalosan kérik – átlag kéthavonként – a felsőbb szervektől – mert volt ott ám hierarchia – az adók működési engedélyének meghosszabbítását (csodák csodájára azonnal meg is kapják), illetve a készülékek kicserélését (lásd: amortizáció!). Már az elhelyezésük is gondot okozott: 1985-ben, mielőtt örökölt házunkba beköltöztünk, renoválás közben, alábetonozáskor kidőlt a ház fala, mégpedig éppen az, amely a szomszédos Szekuritáté ablakaira nézett. Nosza, felcsillant a szerkesztőségünkért felelős Grama Ioan kapitány szeme: élve a tálcán felkínált alkalommal most kellene a lakásba berendezkedni, a készülékeket beszerezni. Felettese lehűtötte lelkesedését: azzal érvelt, az esedékes vakolás során megsérülhet a drága készülék. Tisztunk ezt az epizódot később egy rólam szóló összefoglaló jelentésben (ez háromhavonként volt esedékes, a szerző részben az előző jelentésből másolta ki saját mondatait, hogy teljen a papír) mentegetőzősként fel is emlegeti. Mentegetőzésre pedig szükség volt, a lejegyzett beszélgetéseknél az első oldal bal felső sarkában ott a visszatérő felettési figyelmeztetés: erősíteni, tökéletesíteni kell a lehallgatást, mert ezek minősége a szerkesztőségben és főleg a lakásban sok kívánnivalót hagy maga után. A szerkesztőségben túlságosan halkán beszélünk, és túlságosan hangosan kacagunk – főleg én. Otthon a célszemély túlságosan sokat változ-

tatja a helyét, mondhatni izgága (ezért célszemély), állandóan eltávolodik a készüléktől, így nehezen lehet érteni, mit mond. Nem beszélve arról, hogy a gyermekek lármáznak, az asszonyok csevegése elnyomja az urak hangját, akik ráadásul időnként a padlásszobába vagy a pincébe vonulnak vissza, ahol elérhetetlenek. Olykor felcsillan a remény: a lehallgatott beszélgetésekből megtudják, hogy elutazunk, nosza ott az első oldal bal felső sarkán az utasítás: az alkalommal élve most kell „behatolni”. A lehangoló válasz is ott van: a „behatolás” nem lehetséges, mert a lakásban a célszemély lánya vagy apósa maradt. Nyilván az is megesett, hogy a lakásban nem maradt senki. Más alkalommal beszámoltam arról, hogy régi iskolatársam, aki italozásai miatt kikopott a Szekuritátétól, elmesélte: ő szerelte be a készüléket a házunkba. – A padlásszobába is? – érdeklődtem. – Oda nem jutottam fel. Meg is bírálta érte. – Nem nyugodtam meg. Valószínűnek tartom, hogy mások, más alkalommal ide is feljutottak. Az iratcsomóban nem találtam ennek nyomát. Az nem jelentett gondot, hogy szem, illetve fül elől tévesztenek. Ha időnként úgy tűnt, sikerül kikerülnünk a hatókörükből, ott volt a telefon és a futárszolgálat, bármikor utól lehetett minket érni, sőt meg is lehetett előzni. Most tudtam meg, iratcsomómat böngészve, hogy 1974 augusztusában Szovátára, az Írók Házába már „berendezett” szobába érkeztünk nyaralni a családdal, de a példás együttműködésnek köszönhetően, Hargita, Bihar vagy Máramaros megyében is szem, illetve fül előtt voltam, erről fényképekkel illusztrált jelentések tanúskodnak. Írással igazolhatóan utoljára 1989 nyarán, Madicsán fogadtak berendezett szobával. Azért jegyeztem ezt meg, mert addig fogalmam sem volt, hol van Madicsa, s van-e egyáltalán. Ferenczes István barátom szerezte a szállást, erről értesültek a lehallgatás során (Ma-

gyarországra szerettünk volna menni a lányokkal, de nyilván nem kaptunk útlevelet, sürgősen rögtönzött nyaralási lehetőség után kellett néznünk), s azonnal elindult az üzenetváltás. Mi, hálátlanok, nem szolgáltuk meg az érdeklődést: a patak partján vagy a hegyoldalon tekeregtünk, ahelyett, hogy a szállásunkon szövegeltünk volna. Az elv viszont gyakorlatilag érvényesült: váratlan helyzetben is képesek voltak bárhova utánunk nyúlni. Ami az alább közölt dokumentumokat illeti: lényegében parányi cseppet jelentenek a tengerből. Ráadásul az összeállítás válogatás, s mint ilyen, természeténél fogva szubjektív. Szolgáljon mentségemre, hogy alkalomra készült, mondhatni: célzatosan. Köztudottan és bevallottan rögeszméim vannak, ezúttal is megismétlem meggyőződésemet: arra kell törekednünk, hogy elmondjuk a magunk személyesen megtapasztalt történelmet, hátha lesz, aki majd törekszik arra, hogy felfogja. Ez a rögeszme segített abban, hogy másfél éves matatus, viszolygás, sőt undorodás után áttörjem saját hallgatásomnak a falát. Szerkesztői gyakorlatomból tudom, az olvasót nem szabad elidegeníteni, ezúttal mégsem térhetek ki előle. A dokumentumközlés jellegénél fogva néhány adatot – iktatószámot, a lehallgató-készülék számát, a dátumot stb.-t – köteles vagyok ismételten megadni, az esetleges olvasó ezeken bátran átugorhat. A pontosság kedvéért azt is jeleznem kell, hogy a lehallgatott szövegeket románra fordító P. D. főhadnagy hogyan nevezi a megszólalókat: Gálfalvi György, mint ilyen, ritkán szerepel, elsősorban célszemélyként (objektiv), Gherasimként van róla szó, az iratszómban egyébként kezdetben Gállként, Kelemenként emlegetik, időnként Gyurkának becézik. Markó Béla – Marian, Hajdu Győző hol Graur, hol H., hol Győző. Jánosházy György időnként szintén Gyurka, máskor Gyuri. Nemes László – Nemes Laci, illet-

ve Laci. Székely János Szekeresként is feltűnik. Fájdalom, nem választhattuk meg álneveinket.

A lapszálon visszatérő szereplő Grama Ioan kezdetben százados, később őrnagy, 1989 után tudtommal ezredes, de lehet, hogy mára ennél is magasabb rangot kapott. 1983-ban lépett elődje, a nyugdíjba vonuló Grama Nicolae ezredes helyébe. Tamási Áron pontos kifejezésével: kézhez vett bennünket. Mi az idősebb Gramát – Arany János után szabadon – rókaelkű bátyáknak neveztük, természetes volt tehát, hogy a fiatalabbat rókaelkű öcsénknek emlegettük. Olyan magától értetődően jártak be a szerkesztőségbe, mint akik oda tartoznak, úgy viselkedtek, mintha munkatársaink lennének. Amikor Grama Nicolae elhunyt, a család a helyi magyar nyelvű napilapban is leköszölte gyászjelentését. Valószínűleg úgy tudták, a családfő magyar intézményeknél is dolgozik. Egyébként az idősebb Grama egyike volt a három tisztnek, aki házkutatott, előtte és utána több kihallgatásomon jelen volt, de egyedül sohasem hallgatott ki. A lehetőségeken belül nem viselkedett ellenségesen, a szereposztás szerint ő volt a jóakarató szekus. Egyszer rajtakaptam, hogy kezében egy karácsonyfával settenkedik hazafelé. – Megjött a tél, mondta köszönés helyett, s úgy tűnt, mintha magyarázkodna. A fiatalabb Grama, rókaelkű öcsénk, sokkal veszélyesebbnek bizonyult. Sugárzott róla a magabiztosság és az ambíció, ugyanakkor kenetteljes volt, és barátságos igyekezett lenni. Időnként értetlenül nézett ránk: nem értette, miért nem viszonzzuk közvetlenségét. Többször hallgatott ki a szerkesztőségben és a Szekuritátén, ilyenkor aránylag tájékozottnak mutatkozott, de mindenekelőtt ravasznak. Ravaszkodása (lásd: rókaelkű) engem különösen dühített. Utolsó előtti kihallgatásom (1989. október 28.) hangfelvétele – tulajdonképpen ez is lehallgatá-

si jegyzőkönyv, feltüntetik, mikor cserélnek szalagot – ezzel a megjegyzéssel zárul (Grama kézírása): „a kihallgatást itt meg kellett szakítani, mert a célszemély rendkívül ingerült lett.” Egy interjúban már elmondtam: 1989. december 24-én este Sütő András kérésére becsengettem a szomszédos Szekuritáté – amelyet aznap a Polgárőrség Parancsnokságának neveztek el – kapuján, mert visszavonták a 22-én kirendelt őrséget Sütőék háza elől, s Éva asszony nagyon félt. A parancsnokkal akartam beszélni, erre Grama szaporázott elő, a nyakamba ugrott és azt mondta: – *În sfârșit!* Tanácstalanul álltam, nyakamban Gramával, s nem tudtam értelmezni, mit jelent a „végre”. Előadtam Sütő András kérését, Grama készségeskedett, az őrség hamarosan jelentkezett Sütő ablaka előtt. András telefonon megköszönte közbejárásomat, de tanácstalanul közölte, hogy a katonák azt mondták, Grama őrnagy küldte őket. – Te Gyuri – kérdezte hüledezve –, ez a Grama ugyanaz a Grama? – Légy nyugodt, Andris, ugyanaz – válaszoltam. 1990 márciusa után, Grama, mintha mi sem történt volna, besétált a Látó szerkesztőségébe, s közölte velem, mint rangidőssel (Markó Béla és Jánosházy György nem voltak bent), hogy a Nemzetbiztonsági Parancsnokság részéről ő felel értünk. A köteles udvariasság mellőzésével megkértem, fáradjon ki, és többé itt ne lássam. Utoljára 1993-ban találkoztunk. A Jelenkor szerkesztőivel vacsoráztunk a Transilvania vendéglőben, jól sikerült irodalmi est után, oldott hangulatban, amikor Grama behajolt a vállam fölé, és szalonspiccesen közölte, ő mindig nagyrabecsült, egyszersmind felajánlotta, az asztalunkhoz rendel tíz üveg bort. Elhárítottam a megtisztelő ajánlatot, ő makacskodott, kénytelen voltam halkán, de élesen rászólni, tűnjön el. KAF, aki tanúja volt a jelenetnek, azonnal kapcsolt. – Te, ez nem szekus volt? Láttam az arcodon. Rezigáltan válaszoltam: – Nemcsak volt. Maradt.

A dokumentumok

Belügyminisztérium Szigorúan titkos!
Bihar Megyei Parancsnokság Első példány
Iktatószám: 1/B/RI/0081503/1985, VIII. 8.

Maros Megyei Parancsnokság
Szekuritáté

A fenti iktatószámmal átküldött, folyó év március 26-i átiratunk értelmében, amely Varga Gábor Alexandrura, Nagyvárad, Delavrancea utca 2. szám alatti lakosra vonatkozott, akit kiemelt figyelemmel kísérünk, és követési dossziéja van a „Folyóirat” akció keretében, közöljük Önökkel: egy titkos anyagból kiderül, a fentnevezett felvette a kapcsolatot Gálfalvi Györggyel, a Marosvásárhelyen megjelenő Igaz Szó szerkesztőjével, akinek két novellát küldött közlésre. Ezek címe: Számvetés a nagy kemence ajtajából és Levelek Marokkóból. Ahogy ezt előbbi átiratunkban is tettük, arra kérjük Önöket, hogy a rendelkezésükre álló lehetőségekkel élve, akadályozzák meg a kéziratok közlését. Ugyanakkor, mivel a kéziratot nem postai úton küldték, arra kérjük Önöket, hogy a lehetőségekkel élve a kéziratok birtokába jutva, küldjenek egy rövid tartalmi ismertetőt vagy xeroxmásolatot róluk.

Köszönjük az együttműködést.

A Szekuritáté főnöke
Sima Traian ezredes
(pecsét, aláírás)

Az I. B. osztály vezetője
Sălăgean Ioan ezredes
(pecsét, aláírás)

Belügyminisztérium
Kovászna Megyei Parancsnokság
Iktatószám: J. F./00754/1989. 02. 18.

Szigorúan titkos!
Első példány

A Belügyminisztérium Maros Megyei Parancsnoksága
Szekuritáté

Tudomásukra hozzuk, hogy Gálfalvi György, az Igaz Szó szerkesztője telefonon felkérte célszemélyünket, Farkas Árpádot, ugyanannak az intézménynek az alkalmazottját – akire kiemelten figyelünk a Sajtó ügyosztály keretében ellenséges felfogás és tevékenység miatt –, hogy készítsen interjút a Sepsiszentgyörgyön lakó Veress Dániel – Ludovic-kal. Az, akit meg akarnak interjúvolni, ugyancsak vizsgálatunk (az eredetiben: în lucru – G. Gy.) alatt áll, hasonlóan ellenséges megnyilvánulások miatt, amelyek különösen virulensen nyilvánultak meg nemrég Némethi Magda (Németh Magdáról, Németh László lányáról van szó – G. Gy.) kanadai állampolgár látogatása idején, aki folyó év február másodikán, miután municípiumunkból eltávozott, az önök kompetenciájába tartozó területen is átutazott. A riportnak ki kellene emelnie az illető életét és irodalmi tevékenységét, különös tekintettel a Mikes Kelemenről szóló írására, s március 15-i határidőre kell elkészülnie, hogy a folyóirat júniusi számában megjelenhessen, mert célszemélyünk ekkor tölti be 60. életévét. Kérjük, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel akadályozzák meg sajtónkban a nem odaváló írások megjelenését, különösen azt, amely Veress Dániel – Ludovicról szól.

Olvashatatlan aláírás

Az első oldal bal felső sarkában kézírással: Megelőző intézkedések.

Olvashatatlan aláírás.

Magyarból fordítva

11/4-es adó

4 lap

Iktatószám: 0017481/115/86.II.25.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

86. II. 26.

I. B. osztály G. I. (Grama Ioan)

„Gherasim”

(Megjegyzés: A szerkesztőségi gyűlésről készült hangfelvétel első része minden bizonnyal Székely János iratcsomójában található, mert ő beszélt előttem.)

A célszemély: – Sajnos nem jelenthetem ki olyan nyugodtan, mint Székely János, hogy az utóbbi időben érkeznek a kéziratok. Azt kell mondanom, hogy egyre kevesebb kritikai írást kapunk. Hónapról hónapra egyre nehezebb. Aki az utóbbi tizenöt évben követte az Igaz Szó kritikai rovatának munkáját, nem tagadhatja, hogy nagyon sok kritikust szólaltattunk meg, köztük nagyon sok fiataalt, levélben, telefonon, baráti megbeszéléseken kérve fel őket rendszeres munkatárssá. Sajnos, az erre fordított energiánk jórészt elfecsérelődött. Egyrészt azért, mert az illetők kíváncsiak voltak, másrészt azért, mert elhallgattak. Kevés munkatárs maradt a kritikai rovatnak, általában kevés kritikusunk maradt, s azokat, akik maradtak, egyre nehezebben tudjuk közölni. Ez nem jelenti azt, hogy nem kell továbbra is mindent megtennünk azért, hogy a megmaradtakat munkára ösztönözzük. De éppen azért, mert a közeljövőben előreláthatólag további munkatársakat fogunk elveszíteni, nagyon meg kell becsülnünk azokat, akik dolgozni akarnak. Ezért úgy érzem, hangsúlyozott szeretettel és figyelemmel kell a szerzőkhöz közeledni. Éppen azért, mert mindnyájan ismerjük az objektív helyzetet, a rajtunk kívülálló

okokból előállt nehézségeket és akadályokat, nem szabad úgy tennünk, mintha ezek nem léteznének. Az az érzésem, hogy elsősorban önmagunk előtt kell tudatosítanunk a valós helyzetet, hogy az ebből adódó következményekkel megbirkózhassunk.

Ki kell mondanom, hogy az irányítószervek akadályozzák a munkánkat, s az akadályok jó részét az irodalommal szemben felülről támasztott elvárások jelentik. Ezek az elvárások olykor lehetetlenné teszik, hogy a szerzők, a költők, írók, kritikusok vagy éppen a szerkesztők a saját elképzeléseiket érvényesíthessék. Engem különösen az háborít fel, ha egy döntés vagy utasítás mögött kivehetően személyes okok állnak. Meg kell mondanom, hogy semmiképpen sem tudok egyetérteni azzal a határozattal, amelyet a lap vezetése Bogdán (László) ellen hozott. Én tudom az okát, Hajdu Győző megindokolta, de nem értek egyet azzal, hogy ezen az alapon kizárjuk a szerzők sorából. Mint ahogy nem értek egyet a Kántorral kapcsolatos döntéssel sem. Nekem megvan a személyes véleményem róla, olyan kritikusnak tartom, aki dolgozik, s nem értem, miért nem használhatjuk ki a munkabírását, amikor tele van energiával. Én érzem ezt az energiát benne, s bár nem mindenben értünk egyet, nekem azokra kell alapoznom a munkámban, akikre számíthatok, akik dolgoznak. Figyeljünk jobban oda az ilyen döntésekkor, legyünk elnézőbbek azokkal, akik tudnak és akarnak dolgozni.

Azt is el kell mondanom, hogy bár közismerten nem vagyok borúlátó vagy depressziós alkat, az utóbbi időben sokszor rossz hangulatban dolgozom. Rossz hangulatom oka a tehetetlenség: az ember látja a baj okát, de semmit sem tehet ellene. Az örömmel végzett munkára óriási belső energiát tudunk mozgósítani. Azt hiszem, bár múlik felettünk az idő, még mindig rendelkezünk energiataralékkal. A magam részéről legalábbis érzem,

hogy bár nem vagyok fiatal, lennének tartalékaim. De ha állandóan akadályozzák, hamarabb elfárad az ember. S tudom, hogy nem lenne szabad ilyen fáradtnak lennem.

Reinhardt Erzsébet (A Szocialista Nevelés és Művelődés Tanácsa képviselője az Igaz Szó szerkesztőbizottságában): – Ma rossz hangulatban vagy. A kritikai rovattal kapcsolatban soha nem volt semmilyen problémánk. Az, hogy azt mondtam itt, hogy időnként unalmas, még előfordulhat.

A célszemély: Természetesen. Néha arra kényszerülünk, hogy unalmas emberekkel dolgozzunk (...) De el akarom még mondani a következőket: olyan körülmények között, amikor megszabják, hogy például Székely János vagy Markó Béla könyveiről nem lehet írni, nem végezhetek minőségi munkát. Februári számunkban Hajdu Győző arról írt, hogy a kritikához tiszta kezek szükségesek. Egyetérték. Bajza József szerint a kritikához valóban tisztaságot szerető kezek kellenek, de amikor a szerkesztő keze meg van kötve, ezt az igényt nehéz érvényesíteni.

Hajdu Győző a célszemély által elmondottakra a következőket válaszolta: – Nagyon jól tudjátok, hogy az országból nemcsak azok az emberek mennek el, akiknek olyan szociális problémái vannak, mint amilyeneket itt felsoroltatok. Lehet, hogy az elementeknek nagyon súlyos családi vagy egészségi problémái voltak, de nem ez a lényeges. Véleményem szerint az a lényeges, hogy kérjük meg a felsőbb szerveket, a Művelődési Tanács által irányított Marosvásárhelyi Írói Egyesületet, hogy nagyon komolyan foglalkozzon ezzel a jelenséggel. Nem szabad oda jutnunk, ahova a német nemzetiségű írók jutottak, már nem maradt egyetlen jelentős német író sem Romániában. Tehát ahol lehet, segítsünk, találjuk meg a módját, hogy az emberek gondjait megoldjuk, tegyünk meg mindent, hogy a tehetséges emberek

mind itt maradjanak. Ennek egyetlen módja, hogy a szerkesztők ismerjék a párt politikáját! Most következik a lényeg, ezt neked mondom, Gálfalvi György. (Zárójelben a fordító megjegyzése: a célszemély). A szerkesztő fogadja el saját aláírásával a párt politikáját, te és mindenki, ha egyszer szerkesztő, s ezt a munkát akarja végezni! Te lehetsz rossz hangulatban, s általában lehetsz rosszkedvű, mint ahogy mások is lehetnek, de szerkesztőként te politikus vagy, és megengedhetetlen, hogy rossz hangulatod legyen. Fegyelmezettnnek kell lennünk, és alkotó módon kell viszonyulnunk ezekhez a kérdésekhez.

A következő probléma: mint főszerkesztő, mint a Megyei Pártbizottság bürojának a tagja, arra kérem a résztvevőket, hogy az itt elhangzottak, e kijelentések, attól függetlenül, hogy pozitív vagy negatív töltetűek, ne jussanak ki az utcára. Tárgyaljunk meg mindent egymás között. Létezik munkafegyelem, vannak szakmai titkaink. Attól függetlenül, hogy megmondom-e vagy nem, miért nem engedem, hogy X-et a folyóiratban közöljük, egy, két vagy öt hónapig, nem azért mondom meg, hogy a célszemély holnap felhívja X-t vagy Z-t és tájékoztassa a főszerkesztő véleményéről. Ez szakmai titok. Kérlek, tartsátok tiszteltben.

A célszemély azt mondta, hogy jobban kell tisztelnünk az írókat. Nekem is ez a véleményem. Nagyon is jól tudjátok, hogy az írók nem azért mentek el, mert nem tiszteltük őket. Egyesek közülük maximális tiszteletet kaptak, mégis szégyentelenül elmentek, mert Románia ellen vannak, mert pártunk ellen vannak, a párt politikája ellen vannak. Ez a valós helyzet. Persze, elmentek becsületes emberek is, mert alapos okuk volt rá.

Azt hiszem, a célszemélynek mindenekelőtt a saját szempontjait kellene felülvizsgálnia, hogy példakép legyen a rovata (a fordító megjegyzése: a kritikai rovatról van szó), hogy olyan ál-

laspontot foglaljon el, amelyet évek óta kér tőle a párt, és kérem tőle én is. Azt mondta a célszemély, hogy látjuk a bajt, de nem nézünk szembe vele. Lehet, hogy Te nem nézel szembe vele.

Fordította: P. D. főhadnagy.

11/4-es adó

4 lap

Iktatószám: 324/0017000/519/87. 09. 09.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

87. 09. 09.

I. B. Ügyosztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont 10.44. A szobában többen tartózkodnak. Jelen van a célszemély, Markó Béla, Székely János, Jánosházy Gyurka (sic!).

Egy adott pillanatban Markó megkérdezi: – Holnap, holnapután látogatás lesz?

Valaki a jelenlevők közül válaszol – Nem, nem!

Markó: Pedig Karcsi (valószínűleg Szilágyi Károly, szerkesztőségi titkár – G. Gy.) azt mondta, holnap, holnapután jön a nagyfőnök.

Valaki megkérdezi: – Ide?

A beszélgetésbe bekapcsolódik a célszemély: – Nem! Jövő kedden megnyitja a tanévet Kolozsváron, és azután jön ide vadászatra. Véleményem szerint ez lesz!

A célszemély másik kollégája a következőket mondja:

– Igen, ez már lehetséges!

A célszemély: – Csakhogy nem tudom, hogyan veszik rá a szarvasokat, hogy az idén előbb kezdjék el a bögést, mint más-kor! (A fordító megjegyzése: a célszemély úgy tudja, hogy a

szarvasbögés ideje októberben van.) Valaki a kollégák közül azt mondja, hogy idén korábban fognak bögni, ha másként nem, mikrofonba. (Kacag, mikor ezt mondja.) A beszélgetés folytatódik, a célszemély egy másik kollégája, Székely János azt mondja (ironikusan nevetve): összehívják majd őket a megyéhez, s tartanak nekik egy eligazítást.

Markó megkérdezi, hol fogják tartani a vadászatot. Székely azt mondja, hogy a legszebb szarvasbikák Görgényben vannak. (...)

Egy idő után megérkezik a szerkesztőségbe Tompa Gábor. A benzinellátásról beszélnek, Markó elindul kivenni a benzin-adagját, arra kéri a többieket, várják meg, Gabi (sic!) elmeséli, hogyan sikerült benzinhez jutnia. Mond egy viccet a célszemélynek. A célszemély elmondja, van negyven liter megtakarított benzinje, felviszi a lányát az egyetemre, s utána eladja az autót. (Így történt - G. Gy.)

Markó visszaérkezése után Tompa Gabi megkérdezi, eljönnek-e az előadásra. (A fordító megjegyzése: a Hamlet előadására utal.) A célszemély igennel felel, de megjegyzi, a jegyek elég drágák. Gabi megmagyarázza, hogy azért drágábbak a jegyek, mert az előadás kivitelezési költségei rendkívül nagyok voltak.

Gabi szóba hozza nemrég megjelent verseskötetét. Más témára térve elmondja, hogy Kolozsváron járt Kocsis Pista, csak két napot maradt, de nemsokára ismét jön. Elmondja, hogy Kovács András (Kovács András Ferencről van szó - G. Gy.) nem vették fel a Napsugárhoz, mert Koppándi nem hagyta jóvá az alkalmazását. Gabi közli, el kellene mennie Keresztúrra (a fordító megjegyzése: Székelykeresztúrról van szó). Markó azt mondja, ő is el akar menni. (A fordító megjegyzése: valami szeptemberi eseményhez kötik az utazást, de nem derül ki világosan, miről is van szó.)

Gabi visszatér Kocsis Pistára, és elmondja, hogy Kolozsvárra Dékány Károllyal, egy hollandiai kiadóval jött. Ezzel kapcsolatban a célszemély megjegyzi, hogy nemrég nála járt (Kántor) Lajos és a felesége, írtak egy közös lapot Pistának, ebből az alkalomból ő is írt néhány sort. Azt mondja, amióta Pista elment, most írt először neki. Markó megkérdezi a célszemélyt, kapott-e mostanában levelet Ilia Miskától. A célszemély azt válaszolja, hogy augusztusban jött tőle utoljára levél.

Tompa Gabi megkérdezi Markót, küldött-e a kötetből odaát-ra. A megkérdezett azt válaszolja, körülbelül tíz példányt küldött, de még küld. Gabi azt is kérdezi, járt-e szabadsága idején Kézdivásárhelyen. Igenlő választ kap. (...)

Fordította: P. D. főhadnagy

Magyarból fordítva

11/4 adó

2 lap

396/0017000/519/1987. 10. 13.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

I. B. osztály/G. I.

Fordította. P. D. főhadnagy

„Gherasim”

(A fordító megjegyzése, aláhúzva.) Megjegyzem, hogy ezen a napon a célszemély nem volt jelen a szerkesztőségben. Kollégái, Székely János és Markó nem hoznak szóba olyan témákat, amelyek érdekesek (nacionalista-irredenta jellegű megjegyzések) (...)

1987. 10. 13.

Fordította P. D. főhadnagy

Magyarból fordítva Szigorúan titkos
 11/4 adó Egyetlen példány
 2 lap 87. 11. 09.
 462/0017000/519/ 87.11.11.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 11.35. A szobában több személy is tartózkodik. Hajdu Győző és a célszemély Kányádi Sándorról beszélgetnek, annak kapcsán, hogy nem hagyták jóvá külföldre való utazását.

Győző (sic!) azt mondja, hogy 22 éven keresztül az illető akkor utazhatott külföldre, amikor akart, volt olyan eset, hogy 24 órán belül megoldották a kiutazását, míg más kolozsvári írók nem kapták meg a jóváhagyást még magyarországi utazásra sem. Győző nem ért egyet Kányádi eljárásával, kijelenti, hogy nem egy jelentős költő, vidéki költőként jellemzi. A célszemély nem ért egyet Győzővel, kijelenti, hogy az illető (respectivul) jelentős költő. Tisztázza, hogy Kányádit az háborította fel, hogy Sorescu utazását jóváhagyták, míg vele az utolsó pillanatban, este 11 órakor közölték, hogy nem mehet.

Székely János megjegyzi, hogy 85. évfordulója van Illyés Gyula születésének. Erről szólva a célszemély kijelenti, véleménye szerint teljesen természetes, hogy az Utunkban közölt évfordulós naptár ezt feltüntette. Egy adott pillanatban Győző megkérdezi: Csoóri Sándor mondott-e laudációt Király Károlyról. A célszemély azt válaszolja, úgy látszik, megjött Amerikából. Győző kimegy a szobából. Székely János mond valamit suttozva, nem lehet érteni, hogy mit. (Én emlékszem rá, még a hanglejtésére is. Azt mondta: – Ez most megy és feljelent! – G. Gy.)

A célszemély: – Megy és feljelentést ír. Világos! Megy és feljelentést ír. Most mit mondjak? Megy és feljelentést ír, utána leadja. Székely János is mond valamit, de nem lehet érteni. A beszélgetés nem folytatódik.

Fordította: P. D. főhadnagy

Magyarból fordítva Szigorúan titkos
 11/4 adó Egyetlen példány
 2 lap 87. 01. 23
 Iktatószám: 0017522/68/87. 01. 22.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

13 óra 4 perc. Jelen vannak a szerkesztőség tagjai és Hajdu Győző. A következő számokban leadandó anyagokról beszélnek. Szóba kerül Sütő András 60 éves születésnapjának megünneplése. Hajdu úgy véli, nem lenne értelme visszatérni azoknak az éveknek a gyakorlatához, amikor megünnepezték azokat, akik betöltötték ötvenedik vagy hatvanadik életévüket. A vitában megszólal a célszemély, s megjegyzi, hogy az Utunk és A Hét köszönteni fogja Sütőt. Hajdu úgy véli, normális, hogy ezek a lapok megünneplik Sütőt, de mi nem fogjuk ezt tenni. Ismételtén azt mondja, hogy nem engedik meg a köszöntést, nemcsak azért, mert kongresszus van, vagy mert Andrisról van szó, hanem azért sem, mert amikor egy fontos esemény van, azt kéri, hogy a többi írást halasszák későbbre. A célszemély ismét közbeszól, azt javasolja, hogy Győző kérjen Sütőtől írást erre az alkalomra. A célszemély: – Nagyon furcsa lenne, hogy kéziratot sem kérünk tőle, és nem is köszönt-

jük. Hajdu Győző megjegyzi, hogy Sütő átadott neki egy színdarabot olvasásra. H. Gy. : – A színdarabot legalább harminc személy megdicsérte, de én azt mondtam neki, hogy politikai szempontból nem felel meg, művészi szempontból pedig... (Nem lehet érteni, mint mond – a fordító megjegyzése.)

A célszemély ismét közbeszól, s azt mondja, furcsa, hogy ötvenedik születésnapján Sütőt dicsőítették, most pedig hatvanadik születésnapján hallgatnak róla. Marian azt mondja, hogy az Írószövetség megünnepeli Sütőt. Hajdu közbeszól, hogy a tiltás másokra is érvényes, nemcsak Sütőre vonatkozik.

Marian: Hát akkor másokat sem fogunk köszönteni.

Egy adott pillanatban Hajdu azt mondja, hogy ezért holtbiztosan meg fogják támadni őket. Úgy véli, nem feltétlenül Sütő teszi majd ezt, hanem mások. Azt fogják mondani, hogy betöltötte a hatvanadik évét, és az Igaz Szó fütyül rá. Következtetésként Hajdu azt javasolja, ezután az Igaz Szó csak azokat köszöntse, akik 70, 75 esetleg nyolcvanévesek. Úgy tűnik, végül Hajdu egyetértene azzal a javaslattal, hogy esetleg kéziratot kérjenek Sütőtől, de addig még ezernyi dolog megváltozhat. A vitába közbeszól Székely János, javasolja, azért, hogy Andrist ne haragítsák meg és mégis közöljenek ebből az alkalomból valamit, adjanak le egy részletet Lázok János monográfiájából. Hajdu ezzel egyetért, a többiek is azt mondják, hogy az ötlet jó. A célszemély elmagyarázza, hogy nem monográfiáról van szó, hanem egy hosszabb tanulmányról, Sütő András drámáiról.

Nem folytatják a vitát erről a problémáról. A továbbiakban azokról a kéziratokról beszélnek, amelyeket az Igaz Szó júniustól decemberig megjelenő számaiban fognak közölni, valamint szervezési kérdésekről.

Fordította: P. D. főhadnagy.

Magyarból fordítva

11/4 adó

2+2 lap

Iktatószám: 534/0017000/87. 11. 12.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

87. 12. 09

Fordította: P. D. főhadnagy

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 11.35. Az irodában a célszemély, Jánosházy Gyurka (sic!) és Székely János van jelen.

Egy adott pillanatban a célszemély közli Jánosházyval, hogy a lakosság számára megtiltották a belépést abba a zónába, ahol a pártbizottság van. A Kultúrpalotától nem engednek errefelé közlekedni. Azt mondja, hogy ezen a részen civil ruhába öltözött rendőrök nem engedélyezik az átjárást. A célszemély: Azt hallottam, hogy tegnapelőtt felgyújtották a buzău-i pártbizottság épületét. Talán ezért nem lehet most ide belépni. A Szabad Európa ezt még nem mondta be. Én nemhivatalos forrásból tudom.

Jánosházy: – Buzăuban?

A célszemély: – Igen, a buzău-i pártbizottság épületét.

Jánosházy megkérdezi, hogyan tudták felgyújtani? A célszemély azt válaszolja, nem tudja, hogyan kell egy pártbizottságot felgyújtani. Még nem próbálta. (Derülnek.)

Jánosházy: – Ahogy mondani szokták, a tréfa vastagodik. Mindhárman az ablakhoz lépnek, a célszemély megmutatja, hol állnak a rendőrök.

Székely megjegyzi, azt mondják, hogy a pártkantinból ellop-tak bizonyos dolgokat.

Jánosházy megkérdezi, hogyan derülhetett ki a buzău-i eset, ha a Szabad Európa nem mondta be. Azt mondja, minden ilyesmit a Szabad Európából lehet megtudni.

A célszemély azt mondja, az is lehet, a rendőrök jelenléte a környéken a közlő pártkonferenciát megelőző akció, hasonló, mint a kongresszusok esetében. Nem tudja elhinni, hogy ilyesmi megtörténhetett. Jánosházy: – Meg kell hallgatni a rádiót. Ha igaz a hír, beszélni fognak róla.

A célszemély közli, hogy előző nap hallgatta az adásokat, Reagan és Gorbacsov beszédeit, a buzău-i eset nem került szóba. Ismét aláhúzza, hogy valószínűleg a konferenciát megelőző akcióról van szó.

A beszélgetés folytatódik: A célszemély és Székely János Szilágyi Pistáról (sic!) beszélget. Székely: – Szilágyi Pistának megjelent egy kötete külföldön, ami itt nem jelent meg?

A célszemély: – Igen. – Elmagyarázza Székelynek, hogy az illetővel kapcsolatban nem a kötet a legnagyobb probléma, hanem az, hogy megtagadta bizonyos cikkek megírását.

Belép a szobába Markó Béla.

A célszemély megjegyzi, úgy tudja, a brassói eseményeket lefilmezték, a film kikerült külföldre, és bemutatták a nyugat-német televízióban.

Markó: – A Belügyminisztérium kölcsönkérte a filmet, hogy a résztvevőket azonosítsa. (A fordító megjegyzése: Markó nevet.) Nem így van?

A célszemély: – Nem volt rá szükségük, mert ők is ott voltak. Filmeztek ők is, a maguk módján és a maguk eszközeivel. Ezzel kapcsolatba Székely elmondja, hogy Tamási Áron temetésén is filmeztek. A célszemély elmeséli, hogy kikísérte az állomásra Szokolczay Lajost, aki az Írószövetség vendége volt (nem pon-

tosítja, hogy mikor), és ebből az alkalomból lefényképezték. Azt állítja, egy tipikus szekus jött az ellenkező irányból, és egy táskát tartott a kezében, amikor elhaladt mellettük, a célszemély hallotta a készüléke kattanasát.

Fordította: P. I. főhadnagy

Magyarból fordítva

11/4-es adó

2 lap

396/.

498/0017000/519/87.44.26.

Szigorúan titkos,

Egyetlen példány

87. 11. 23.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 10.47.

(...) Belép a szobába Hajdu Győző és szolgálati ügyekről beszél Jánosházyval. Egy idő után Hajdu közli, hogy a Szabad Európa Rádióban felolvasták Kányádi levelét. Azt mondja, ő maga hallgatta az adást. Jánosházy azt mondja, hallomásból értesült a levélről.

H. Gy.: – Ostoba és durva levél!

Jánosházy: – Komolyan?

Hajdu azon a véleményen van, hogy az illető valószínűleg el akar menni az országból, másként nem tett volna ilyesmit. Jánosházy is ezen a véleményen van. Hajdu felteszi a kérdést, hogyan jutott el a levél a Szabad Európához. Jánosházy közbeszól, hogy valószínűleg kiküldte valakivel Magyarországra, s onnan már könnyű volt eljuttatni.

A beszélgetés nem folytatódik. Egy idő után Hajdu kimegy a szobából.

Fordította: P. D. főhadnagy.

(A célszemély felteszi a kérdést: miért került ez a feljegyzés az ő iratcsomójába?)

Magyarból fordítva

1988.01.07.

11/4-es adó

Egyetlen példány

2 lap

Szigorúan titkos

Iktatószám: 517/003709/1988.01.07

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 10 óra 31 perc. Jelen vannak az irodában: Gherasim, Markó Béla és Székely János.

Markó és G. a beszéd egyik részletéről beszélnek. Markó felolvassa a következő részletet a Központi Bizottság plenárisán tartott beszédből: „megértjük a magyarországi dolgozók gondját, de semmiképpen sem érthetünk egyet egyes sovíniszta és nacionalista körökkel” – s azt mondja G.-nek, hogy itt nincs utalás a kormányra. G. javaslatára egy másik részletet olvas fel a beszédből: „úgy ítéljük meg, hogy ez egy fontos lépés ebben az ügyben, de sajnos rövid időn belül Magyarországon újabb nyilatkozatok hangzottak el.” Mivel G. megállapítja, hogy Markó nem azt a részletet olvasta fel, amelyre ő hivatkozott, elkéri az újságot, és felolvassa a következőket: „de különösen nem érthetünk egyet azzal, hogy a Magyar Parlament egyik szekciójában olyan kije-

lentések hangozzanak el, amelyeket még Horthy sem merészelt megfogalmazni.”

Markó úgy gondolja, hogy a részlet nagyon érdekes, de gyakorlatilag nem lehet megállapítani, hogy az évszázadok során mi történt. G. (ironikusan): – Hát igen, ez nagyon nehéz. De én nem Lengyelországban, Szlovákiában, Németországban vagy Franciaországban, ahol őseim egy része élt, akarok otthon lenni.

A beszélgetés során Markó azt mondja G.-nek, senki sem mondja, hogy más országok honpolgárai, akiknek távoli ősei magyar eredetűek, a magyar nemzethez tartoznak. G. egyetért ezzel és kijelenti: – Az egész félrevezetés, szándékos félrevezetés.

Fordította: P. D.

A lap alján, más írással: Kijegyzetelte az I. Igazgatóság.

Magyarból fordítva

Szigorúan titkos

11/4-es adó

Egyetlen példány

3 lap

88.01.07.

Iktatószám: 15.0023709/88.01.08.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 10 óra 54 perc. Az irodában többen tartózkodnak. Jelen van Hajdu Győző is. Munkaértekezletet tartanak.

Egy adott pillanatban Győző megkérdezi, ki következik a vezércikk-írásnál. A célszemély azt mondja, rajta a sor, de mivel a pártkonferenciáról van szó, s Győző részt vett a konferencián, úgy gondolta, fenntartja magának a jogot, hogy ő írja meg a

vezércikket. Győző szemtelenségnek minősíti a célszemély által mondottakat. Kijelenti, hogy ő több vezércikket is aláírt, viszont a célszemély még egyet sem. A célszemély visszaüt, hogy szemtelen lett volna. Győző utasításba adja, hogy másnapra írja meg a vezércikket. (Nem írtam meg – a célszemély.)

A továbbiakban a lapszám tartalmát beszéljük meg. Győző megkérdezi, hogy Nagy Béla, a Nagyváradi Állami Színház irodalmi titkára küldött-e mostanában kéziratot. A célszemély azt válaszolja, hogy egy kötetnyi riportot küldött, nem is rosszat, de tartalmi okok miatt nem biztos, hogy a kézirat közölhető.

Nemes Laci (sic!): – Politikai szempontból teljesen közölhetetlen.

A célszemély tájékoztatásként elmondja, hogy a kéziratot Nemesnek is odaadta konzultációra. A kötet problémás emberekről szól. A célszemély megjegyzi, hogy Nagy Béla a barátja, újabban nem a Színháznál, hanem a Megyei Filmvállalatnál dolgozik. (Lapszéli megjegyzés: Grama kapitánynak: értesíteni a Bihar Megyei parancsnokságot, vegyék „kezelésbe” Nagy Bélát.) A kéziratokkal kapcsolatban felmerül Irházi neve is. Hajdu utasítást ad, hogyan járjanak el, minden szerzőnek válaszoljanak. A februári és márciusi számok tartalmáról beszélve Hajdu felhívja a szerkesztők figyelmét, politikai aktivistaként kötelességük öröködni afőlött, hogy a leadott kéziratok tartalmi szempontból tükrözzék a politikai eseményeket, mert ez nemcsak az ő feladata. Ebből a szempontból felelősségre vonja Székely Jánost, mert nem teljesítette ezt a kötelességét.

Székely János): – Most úgyis az a szokás, hogy kirúgják az embereket. Úgy látszik, én következem!

Hajdu biztosítja, hogy nincs ilyen szokás, és senki sem akarja kirúgni. Azt mondja, Székelynek tudnia kell, ezekben a számok-

ban a pártról szóló hazafias verseknek kell megjeleníteniük, s jelen kell lenniük román költőknek is. Ebben az értelemben figyelemzteti Jánosházy Gyurkát (sic!), mert teljesen apolitikus számot állított össze. Székely Jánosnak ezzel kapcsolatban konkrét feladatokat tűz ki. Megállapodnak, hogy másnap ugyanebben az órában találkoznak, hogy aprólékosan megbeszéljék a következő számok tematikáját.

Egy adott pillanatban Székely János megkérdezi Markót, találkozik-e Gabival. (A fordító megjegyzése: Tompa Gáborról van szó.) Közli, hogy utasítást kapott Hajdutól, egyelőre tegye félre a Gabi kézirateit, amíg a helyzet tisztázódik. Hajdu azt hallotta, az illető felesége beadta a papírjait a kivándorláshoz, de Gabi nem adta be.

A célszemély: – Úgy látszik, a Szekuritate ezután közvetlenül megszabja, kit közölhetünk. (A fordító megjegyzése: A célszemély valami olyasmit mond, gyanús, hogy Győző ennyire kihangsúlyozta, válaszoljanak azoknak, akiknek a kézirateit nem közlik.) Székely véleménye szerint ők ártatlanok, azok, akiknek az írásait nem közlik, tehetségtelenek.

Nemes azt mondja, ő Irházinak válaszolt. Tompa Gáborral kapcsolatban Székely János megjegyzi, köztudott, hogy válnak, s csak a felesége adta be az iratokat. Ismét megkéri Markót, kérdezze meg az illetőt, mi a helyzet. Markó nem válaszol, a célszeméllyel együtt kilépnek a szobából.

Fordította: P. D. főhadnagy

Magyarból fordítva

11/4-es adó

2 lap

Iktatószám: 245/0023.709/88.04.05.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

88.04.05.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

(A pontos idő ezúttal hiányzik.) A szerkesztőségben Gherasim, Markó Béla, Nemes Laci (sic!), Székely beszélgetnek.

G. közli, hogy a Korunkot utasították, újra kell szerkeszteniük a márciusi számukat a helységek román elnevezése miatt. Erre vonatkozóan kijelenti: – A mi esetünkben valamivel kisebb a szerencsétlenség, mert már az áprilisi számunk is megjelent.

Nemes: – Igen, de lesz májusi és júniusi számunk is.

G. – Tisztára örültség ez az egész. (G. mond még valamit, de nem lehet érteni.)

Markó azt mondja, a Vörös Zászló határozott utasítást kapott ezzel kapcsolatban.

Közbeszól Székely János, aki azt mondja, a harmincas években a helységek neve – példaként említi Marosvásárhelyt és Kolozsvárt – mindkét nyelven szerepelt, 1933-tól csak egyetlen nyelven.

Nemes és Markó azt állítja, hogy 1920-ban szintén csak egyetlen nyelven. Markó megkérdezi, mi lesz az olyan kiadványokkal, mint a Brassói Lapok vagy a Szatmári Hírlap. Ebből kiindulva ironikus megjegyzéseket tesznek saját nevükre, s elkezdik románra fordítani Gálfalvi nevét.

Egy adott pillanatban Nemes az, aki kijelenti, hogy ez csak két-három napot fog tartani, legfennebb két-három hetet. G. nem ért ezzel egyet.

Egy idő után az előző nap hangulatáról beszélnek. (Húsvét másodnapja volt – G. Gy.) Markó azt mondja, a város tele volt öntözőkkel, de a hangulat letargikus volt, olyan Tîrgu-Mureşi (a fordító megjegyzése: a Tîrgu-Mureşt románul mondja). Aláhúzza, hogy a város tele volt rendőrökkel. (...)

Fordította P. D. főhadnagy

Magyarból fordítva

13/3-as adó

2 lap

Iktatószám:

248/0023816/88.04.05.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

88.04.05.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 13.17. Gálfalvi György (sic, most nem Gherasim vagyok) a Korunkot hívja. Kántor Lajossal beszél. Megköszöni az elküldött kéziratot, tájékoztatja, hogy a júniusi számban fog megjelenni. Kántor azt mondja, hogy újra át kell néznie a kéziratot, mert sok benne a helységnév.

G. – Ti megkaptátok már az utasításokat?

K.: – Igen.

G.: – Máris?

K.: – Szombaton kaptuk meg. (A fordító megjegyzése: szalagot kellett váltani.)

G. egy dalt énekel. Komárnói kisleány / Vigyél átal a Dunărean. (A fordító megjegyzése: Komárnót szlovákul, a Dunăreat románul ejti ki.)

G. reméli, bár nem tudja, mire alapozza a reményt, hogy nem lesz probléma a kézirattal.

K. kacag. (...)

Fordította: P. D. főhadnagy.

Magyarból fordítva

11/4-es adó

2 lap

Iktatószám: 520/00237.09/88.07.01

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

88.07.01.

I. B. osztály/G.I.

„Gherasim”

Időpont: 12.07. Munkaértekezletük van.

Hajdu azzal kezdi, hogy azokról a gyűlésekről, amelyek az elmúlt napokban Bukarestben voltak, s amelyeken ő is részt vett, a lényegét a sajtó közölte. Szomorú, hogy ilyen helyzetbe jutottunk, ha nem tudnak közös nevezőt találni, lezárhatják a határokat, hazaküldhetik a követségek alkalmazottjait. Hangsúlyozza, ez a helyzet eltarthat egy évig, tíz évig. Rámutat, hogy pártunk határozottan tiltakozik a belügyekbe való beavatkozás ellen. Arra kéri a szerkesztőség minden egyes tagját, hogy továbbra is becsületesen dolgozzanak. Ismételtén aláhúzza, hogy a helyzet nagyon szomorú, s különösen szomorú, hogy nem lehet előre látni a következményeket. Közli, hogy néhány napon belül összeül a Politikai Végrehajtó Bizottság, és olyan határozatokat hoz, amelyek rendezik ezt a helyzetet. El lehet képzelni, milyen szomorú lesz, ha úgy határoznak, hogy megszakítják a két ország közti diplomáciai kapcsolatokat. Azt mondja: – Nem

tudok túlságosan sokat arról, mi történik Magyarországon, nincsenek információim, csak azok, amiket a rádióban hallok. (A kijegyzett szövegben itt zárójelben kérdőjel van – G. Gy.) Lehetőségesnek tartok a Magyar Népköztársaság részéről egy pozitív visszajelzést, amely lehetővé tenné a tárgyalásokat.

Ismét felhívja a szerkesztőség figyelmét, hogy ne „kreáljanak” mindebből problémát, s főleg ne politikai jellegű problémát. Ebben az összefüggésben kijelenti: – Nekünk nincs mit tennünk ebben a kérdésben. Én mint főszerkesztő megtettem a magamét abból, amit meg lehetett tenni, mint becsületes ember csatlakoztam a párt álláspontjához. – A folyóíratra vonatkoztatva, amelyet vezet, kijelenti: a legmagasabb fórumokkal tárgyalt, és biztosítékot kapott arra nézve, hogy nem hoznak olyan lépést, amely a folyóírat megszüntetéséhez vagy átalakításához vezetne. Aláhúzza, mindez az Utunkra, a Korunkra és az Írószövetség többi kiadványára is vonatkozik. Hajdu ezt különösen fontosnak tartja. Visszatérve saját folyóíratukra, tisztázza, hogy ezzel a problémával nem szükséges a lap hasábjain foglalkozniuk, nem kell kampányt nyitniuk. Leszögezi, hogy ilyen értelmű utasítást kapott. Úgy látom, hogy sem a román nyelvű lapok, sem a központi sajtó nem foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Aláhúzza, hogy mindez az Utunkra is vonatkozik. Jánosházyhoz fordulva azt mondja, a gyűlés után majd beszélnek az augusztusi szám vezércikkéről, s megbízza, hogy ő írja meg. A továbbiakban az augusztusi számról beszélnek. Közli, hogy meghalt Mihai Beniuc, javasolja, bízzák meg valamelyik munkatársukat, búcsúztassa el, s adják meg neki a teljes tiszteletet. A továbbiakban szerkesztőségi problémákról beszélgetnek.

A lap alján más kézírással: Kijegyezve az I. számú Igazgatóság számára.

Magyarból fordítva Szigorúan titkos
 11/4-es adó Egyetlen példány
 2 lap 88.07.02.
 Iktatószám: 522/0023709/88.07.02.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Folytatódik a beszélgetés Hajdu és a szerkesztőség tagjai között. Egy adott pillanatban szóba kerül: valakit alkalmazni kell Györfi Kálmán helyére. (A fordító megjegyzése: beadta az iratait az országból való végleges távozásra.)

Gherasim javasolja, alkalmazzák Kovács András Ferencet. Megjegyi, hogy ő és Béla is többször javasolták már ezt. Hajdu közli, hogy a szerkesztőségben már van két nagyon jó költő, nincs szükség egy harmadikra. Gherasim továbbra is Kovács mellett érvel. Amikor Hajdu közli, hogy az adott konjunkturális helyzetben nem hajlandó Kovács érdekében közbejárni, G. megkérdezi, miért gondolja, hogy közbejárásra van szükség. Kijelenti, hogy az illető tudomása szerint párttag, aligazgató, pionírparancsnok, de mindennek előtt nagyon jó költő, nem érti, miért lenne szükség közbejárásra. A következőkben szóba kerül Balogh F. András helyzete. Hajdu úgy tudja, neki is szándékában van elhagyni az országot. G. azt javasolja, ne vegyék ki ezért a kéziratát az augusztusi számból. Az állásra visszatérve Hajdu hangsúlyozza, szükségük van a szerkesztőségben egy tehetséges prózaíróra Nemes Laci helyett. Székely javasolja erre az állásra Sigmond Istvánt. Markó megemlíti Kovács András Ferenc feleségét, Medgyesi Emesét, Láng Zsoltot, Kisgyörgy Rékát (akiről úgy hírlik, hogy szintén el akar menni). Láng Zsolttal kapcsolatban Markó azt mondja, személyesen nem ismeri, de tehetséges

embernek tartja. Róla közelebbit meg lehet tudni barátjától, Visky Andrástól. Hajdu javasolja Markónak, hogy érdeklődjön Lángról Visky Andrástól. A beszélgetés során folytatódnak a javaslatok egy prózaíró alkalmazásáról az Igaz Szóhoz. Markó és Gherasim hangsúlyozzák, fiatal íróra van szükségük. A jelöltek között szóba kerül Szávai Géza Bukarestből és Bölöni Domokos. Markó Béla Szávait javasolja. Gherasim ugyancsak Szávai mellett érvel.

Más témára térve, a szeptemberi számról beszélnek. A beszélgetés során Hajdu aláhúzza, hogy semmilyen változásra nem kerül sor a magyar iskolákkal kapcsolatban – már ami a megszüntetésüket illeti. Közli, hogy nő a magyar osztályok száma, és az orvosin is nő a helyek száma (a magyar tagozatra utal – a fordító megjegyzése). Hajdu megállapítja, hogy ezek nagyon kedvező intézkedések.

A munkaértekezlet rövidesen véget ér (13 óra 53-kor – a fordító megjegyzése).

Fordította: P. D.

Magyarból fordítva Szigorúan titkos
 11/4-es adó Egyetlen példány
 2 lap 89.03.30.
 Iktatószám: 254/0024385/89.03.30.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 12.56. A szobában a célszemélyen kívül ott van Markó, Hajdu és Borbély.

Hajdu érdeklődött, milyen új hírek vannak.

G.: – Hallottál Dinescu leveléről, amelyet D. R. Popescunak írt? Közbeszól Markó: Igen, ez jó volt!

Hajdu: – Ez egy új levél?

Megtudja G-től, hogy a levelet pénteken ismertették a Szabad Európa Rádióban.

Hajdu: – Miről szól a levél?

Markó: – Az Írószövetségről és D. R. Popescuról, az elnökről. Az az apropója, hogy D. R. Popescu kirúgta Dinescut a România Literară-tól.

Hajdu: – Az előző interjú miatt?

A többiek ezt tagadják. Markó megjegyzi, hogy Dinescut először a Luceafărutól rúgták ki, majd az interjú következtében a România Literară-tól is.

Gherasim: – A hivatalos álláspont szerint azért rúgták ki a România Literară-tól, mert engedély nélkül külföldi követségekkel tartott kapcsolatot, és nem azért, mert interjút adott. Ironikusan megjegyzi: tehát jogában állt volna interjút adni, de nem állt jogában kapcsolatot tartani.

Hajdu: – Az interjúról nem esik szó?

G.: – Nem.

G. folytatja a levél ismertetését. (A fordító megjegyzése: G-t főleg a „repülő tányérok” epizódja szórakoztatta.) Egyik nap Dinescu együtt ebédelt Dan Deşliuval az Írószövetség vendéglőjében, s távozáskor Deşliu magával vitte az egyik tányért, hogy otthon tanulmányozza, mert az volt a gyanúja, hogy lehallgatókészülék van benne. Nem sikerült kivinnie a vendéglőből, mert elvették tőle.

Hajdu: – Az Írószövetségről mit ír?

Gherasim: – Azt, hogy nem létezik. Azt is kimondja, hogy az író számára a szabadsága a legfontosabb nyersanyag.

Markó más megjegyzést is tesz a levéllel kapcsolatban, például azt, hogy Dinescu elmondja, állandóan megfigyelés alatt áll.

Gherasim: – A levélben megkérdezi, hogyan éljen meg két gyerekével együtt munkahely nélkül.

Hajdu: – Tehát D. R. kirúgta a munkahelyéről?

G.: – Igen. Természetesen nem saját fejétől cselekedett. De ellenállhatott volna. Lányi Szabolcs esetében a dékán egyszerűen nem engedte meg, hogy kirúgják, s az egyetemi pártbizottság sem szavazta meg.

Hajdu: – Dinescu nem volt valami jó viszonyban D. R. Popescuval. Régebben is a gyűléseken, amelyeken részt vettem, azt tapasztaltam, hogy Mircea állandóan támadja D. R. Popescut, mégpedig nagyon keményen támadja.

Beszélgetés közben Hajdu megjegyzi, nem lett volna szabad az Írószövetségnek ilyen helyzetbe jutnia.

Fordította: P. D.

Magyarból fordítva

11/3-as adó

1 lap

Iktatószám: 259/0023778/89.03.30.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

17.42-től a célszemély vendége Markó Béla. A nemrég lezajlott Irodalmi Olimpiáról beszélgetnek. (A fordító megjegyzése: a célszemély leánya bejutott az országos döntőbe. Markó elégedetlen azzal kapcsolatban, ahogy gyermeke dolgozatát osztályoz-

ták.) Egy adott pillanatban megérkezik Boér Ferenc, a színész. Színházzal kapcsolatos problémákról tárgyalnak. G. és Markó megjegyzi, hogy másnap Székelyudvarhelyre kell utazniuk. (A fordító megjegyzése: erről tudunk az előző feljegyzésekből.)

Egy adott pillanatban G. megkérdezi Boért, ismeri-e Dinescu levelét, amelyet a Szabad Európában olvastak fel. (A fordító megjegyzése: Lehallgató tányérok címmel – mondja nevetve G.) Ismerteti a levél tartalmát. Ezzel kapcsolatban elmeséli, hogy Halász, a Maros vendéglő pincére elmondta neki, hogyan folyik a lehallgatás a hamutartók segítségével.

Fordította: P. D.

A lap szélén és az első lap felső sarkában ott a határozott felszólítás: Grama kapitány elvtársnak! Sürgősen vizsgálja ki az esetet, és dolgozzák fel a III-as ügyosztályon. Olvashatatlan aláírás.

A célszemély rendhagyó vallomása következik. Tudom, hogy hihetetlen, de az őszinteség kényszere írta le velem: én erről a felszólításról tudtam. 2008 áprilisában került a dossziém a kezembe, de 1989. március 30-tól biztos voltam benne, hogy ez a két sor valamilyen formában létezik. Racionálisan megmagyarázhatatlan, sokat emlegetett kutyaöszönömnek nevezett, tudat alatti tudással tudtam róla, s amikor megbizonyosodtam a létezéséről, retrospektíve is elszörnyedtem, elképzelve, hogy a lehallgatókészülékbe beszélve mikor kit hoztam (hoztunk) nehéz helyzetbe. Halász Béla iskolatársam volt, néhány évvel alattam járt, egykori bolyaisként köszönő viszonyban voltunk, amolyan felületes ismeretségben. Előbb a Maros vendéglőben, majd a Kultúrpalota pincéjében működő ugyancsak jó emléké Café Centralban szolgált fel. A hetvenes években egyszer, amikor átmenetileg egyedül ültem az asztalnál,

váratlanul megszólított. – Ki lett belőled? – Miért kérde? – kérdeztem vissza, miután dióhéjban összefoglaltam életrajzomat. – Csak azért, hogy tudjál róla: ahányszor társasággal vagy itt, azonnal ide kell hoznom a hamutartót a készülékkel, pedig tudom, hogy nem dohányzol. De kérlek, tartsd erről a szád.

Sokáig tartottam, de Dinescu „lehallgató tányérjai” kapcsán nem álltam meg, hogy kifecseggem. A vészcsengő megszólalt bennem, de már késő volt. 1989 után, amikor Halász Béla kisvendéglőt nyitott a Városházával szemben, közel a szerkesztőséghez, a szerzőkkel és a kollégákkal néhányszor beültünk hozzá. Egyszer, amikor négy szemközt maradtunk, bevallottam neki szószátyárságomat, s megkérdeztem, mi lett a következménye. Azt válaszolta, ezért nem, de másért sokszor volt kellemetlensége a hatóságokkal. Gondterhelt volt, nem ment az üzlet, pedig a lelkét is kitette. Hamarosan meghalt szívinfarktusban.

Magyarból fordítva

11/4-es adó

1 lap

Iktatószám: 448/0024739/89.06.10.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

89.06.09.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 12.30. A Gherasim és Jánosházy György közötti beszélgetésből kiderül, hogy szabálytalanságok fordulnak elő a folyóirat anyagi ügyvezetése körül. Jánosházy szerint ez egy komolyabb ellenőrzés során holtbiztosan napvilágra jönne.

Fordította (illetve a beszélgetést összefoglalta – G. Gy.): P. D.

G. arra kéri M.-t, hogy közölje vele, találkozniuk kellene vasárnap este vagy hétfő délelőtt, az egyetemen vagy máshol. M. közli, hogy meglátogatja Kántor Lajost is. Kiderül, hogy a Boér család Kántor Lajosnál fog lakni.

G. szeretné, ha Évával (a fordító megjegyzése: Gyimesi Éváról van szó) beszélni tudnának.

Fordította: P. D.

A célszemély megjegyzése: – Ha nem is emlegettünk neveket, tudták, hogy kiről van szó. Erre mondják, hogy a gondolatainkat is kitalálták!

Magyarból fordítva

12/2-es adó

1 lap

Iktatószám: 757/0023778/89.09.26.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

89.09.23.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 9.37. A célszemélyt Gyimesi Éva hívja. (A fordító megjegyzése: Kolozsvár-Napocáról.)

A kéziratról beszélgetnek, amelyet a szerző az Igaz Szónak küldött közlésre. G. azt mondja, mindent megtesz azért, hogy a kézirat a decemberi számban megjelenjen. Arra kéri Évát, hogy a másik kéziratot is küldje, amiről megegyeztek.

G.: – Úgy tudom, az előadásaidat megtartod!

Éva: – Igen. Igen.

G.: – Ez a leglényegesebb!.

G. sajnálja, hogy legutóbb nem találkoztak. Megkéri Évát, mondja meg Péternek, hogy küldje az ígért riportot. Éva arra kéri, hogy adja át üdvözlét Dénesnek. (A fordító megjegyzése: Fülöp G. Dénesről, a Vártemplom lelkészéről van szó.)

G. örül, hogy Éva dolgozik.

Fordította: P. D.

Magyarból fordítva

13/2-es adó

2 lap

Iktatószám: 929/0023779/89.11.22.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

89.11.21.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 11.37. A célszemély Jánosházy Györggyel beszélget az irodában. A rendkívül bonyolult nemzetközi helyzetre hivatkozva Jánosházy a következőket mondja Kádáról: azzal, hogy meghalt, megmenekült azoktól a gondoktól, amelyekkel egyes államfők küzdenek. Ha nem így történik, holtbiztos, hogy ő sem úszta volna meg szárazon. Hangsúlyozza, hogy az NDK helyzete különösen nehéz, s az a véleménye, hogy nem sokáig sikerül féken tartani a tömegeket, amelyek – állapítja meg nevetve – megerősödtek.

Gherasim közbeszól: – Igen, ha csak egy ponton is engedsz, véged van. Itt nálunk ezt nagyon jól tudják, és nem engednek. Nem engedhetik meg maguknak, hogy engedjenek.

A csehszlovákiai helyzettel kapcsolatban Jánosházy kijelenti: – Ott nagyon durván mennek a dolgok. A kormány arra törekszik, hogy kemény lépésekkel leverje az ellenállást, és mégis...

Gherasim: – Ez igaz, de 12 év óta a Charta 77-et nem tudták elhallgattatni, s a polgári demokráciának ott erősebb hagyományai vannak. A börtönviszonyok is mások. Elmondja, Duray Miki barátjától tudja ezt, aki 1979-ben egy sokszorosító gépet akart behozni neki, de ő elhárította az adományt, mire Miki gyávnak nevezte. Nem akarta tudomásul venni, hogy itt a dolgok más mederben folynak, mint náluk, a tét és a módszer is más. Kiderült, hogy 1982-ben Gherasim találkozott Pozsonyban Mikivel, aki már megjárta a börtönt.

Jánosházy megismétli, hogy Csehszlovákiában nagyon durván fojtották el a tüntetéseket. Ebben az összefüggésben Gherasim megjegyzi: – Lehet, hogy ott is vérontásra kerül sor. Nálunk, ha valami történik, vér fog folyni, nagyon sok vér! Ez biztos.

Jánosházy: – Nem biztos!

Gherasim: – Egészen biztos. Ott is nagy erőket készek bevetni, de itt vér fog folyni. Félek ettől a lehetőségtől, s aggódva figyelem, mi fog történni.

Jánosházy: – Nem hiányzik ilyesmi nekünk.

Fordította: P. D.

A lehallgatási jegyzőkönyv bal felső sarkában ott a megjegyzés: Grama őrnagy figyelmébe! Kijegyzetelni a Belső Tájékoztató számára.

Olvashatatlan aláírás.

Magyarból fordítva

Szigorúan titkos

13/2-es adó

Egyetlen példány

2 lap

89.11.24.

Iktatószám: 958/0023779/89.11.26.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 12.35. A célszemély Markó Bélával beszélget. A Csehszlovákiában és az NDK-ban történetekre utalva G. kijelenti: – Előre érzem, hogy nálunk korlátozásokat fognak bevezetni, teljesen biztos vagyok benne. Hogy miben állnak ezek a korlátozások, nem tudom, csak sejtem. Rövid hallgatás után hozzáteszi: – Itt az elszakadás sokkal nehezebb lesz.

Markó: – Éppen a napokban beszéltek valakivel, hogy ez az ország, tulajdonképpen nem az ország, hanem a vezetőség nagyon bölcsen megpróbált felkészülni egy ilyen helyzetre. Gondolok itt az adósságok kifizetésére, de másra is, szóval arra a törekvésre, hogy megszabaduljon minden kötelezettségtől, hogy mindent mi csináljunk, mindegy, hogy jól vagy rosszul. És így ez a gazdasági függetlenség tulajdonképpen illúzió, mert akárhogy vesszük, az olajat és az energiát máshonnan kapjuk.

G.: – Így van. Gorbacsovról azt mondják, nem biztos, hogy átveszeli ezt a telet, mert nincs élelmük. De az élelem hat százalékát Romániától kapja olajért és áramért, s ez sokat jelent.

M.: – Nagyon sokat!

G.: – Mert ez (itt Ceaușescu utalok, de az ő nevét egyszer sem írták le a jegyzőkönyvben) azt mondhatja, hogy nem ad élelmet, ha nem kap olajat.

M.: – Éppen ezért kellett volna sokkal okosabban dolgozni. A magyaroktól például nagyon sok élelmet kaphatna (Gorbacsov), ha tisztességesen megfizetné. Ezzel összefüggésben G. azt mondja, hogy országunk sok élelmet kap a magyaroktól a Dáciákért cserébe, de továbbadjuk az araboknak és az oroszoknak. Ha igaz, amit az emberek beszélnek, hogy külső adósságunk utolsó részletét nem mi fizettük ki, hanem az irániak, akkor ismét meg vagyunk kötve, csak máshoz. Rövid időn belül folytatja: – Én nem olvastam a beszédet, de Gyurka (Jánosházy) azt mondja, csak a nagy kínai és a koreai néphez fűződő barátságunkat emlegeti.

Rövid szünet után M. azt mondja:

– Ne adja az isten, hogy valami változás következzen, mert ebben az esetben befellegzett. De nem hiszem, nem hiszem, hogy ez lehetséges. (A fordító megjegyzése: nem lehetséges a változás.) (...)

Fordította: P. D.

Magyarból fordítva
12/2-es adó
1 lap
Iktatószám: 1035/003778/89.12.11.

Szigorúan titkos
Egyetlen példány
89. 12. 09.

I. B. osztály/G. I.

„Gherasim”

Időpont: 16.44. Beszámol a feleségének Kovács András Ferenc alkalmazásáról a Színművészeti Intézetnél. Kiderül, hogy arra a katedrára veszik fel, amelyről Oláh Tibor megy nyugdíjba. G. úgy látja, nagyon jó lenne, ha ez a kérdés minél előbb megoldódna, még mielőtt Hajdu Győző hazaér. (Moszkvában volt, úgy

tudtuk, hosszabb időre ment – G.Gy.) Nagy meglepetés lenne számára ez a hír.

Fordította: P. D.

A lap bal felső sarkában a megjegyzés: Grama őrnagy elvtársnak! Akadályozzák meg az alkalmazást a Színművészeti Intézetnél. (Alatta más írással: tájékoztattuk Rusu Emil elvtársat. Olvashatatlan aláírás.) (Ez a lehallgatási jegyzőkönyvek utolsó darabja, amelyet kézhez kaptam. – G.Gy.)

Utóhang

A tengernek, amelyből ezt a cseppel ujjbegyre vettem, nem lehet partot szabni. Alkalomadtán bővebben fogok belőle meríteni, de remélni sem merem, hogy valódi ízét akárcsak sejtetni is sikerül. Az a dolgom, hogy kísérletet tegyek erre.

Ezúttal nem tartottam helyénvalónak, hogy a dokumentumok közlése ürügyén külön kitérjek folyamatos egzisztenciális fenyegetettségünkre, a házkutatásokra, a követési beszámolókra, a kiszabott pénzbüntetésekre, az elbocsátásunkra vonatkozó tervekre. Talán annyit mégis elmondhatok, hogy a dossziémből kiderül, háromszor indították meg a bűnvádi eljárást ellenem: 1975-ben, 1983-ban és 1989 novemberében. 1975-ben és 1983-ban az eljárást felfüggesztették. Az 1989 novemberében indított eljárást a decemberi események függesztették fel. De nincsenek illúzióim: az a kartoték létezik, az évek során jócskán kiegészült, bármikor előkotorhatják. A 11/4-es, 12/2-es, a 13/3-as és a többi leadó működik. Lehetséges, hogy más az elnevezése, de minden

bizonyial tökéletesedett, kevesebb bosszúságot okoz a haszonélvezőknek.

Székely János lehallgatott aforizmája érvényesebb, mint valaha: „a világ szerkezete megváltoztatható, a törvényei nem.”

Képtelen vagyok beletörődni, kénytelen vagyok számolni vele.

(Látó, 2009. december)

A gazember, aki voltam

Amikor 2008 áprilisában Bukarestben a Szekuritáté Irattárát Tanulmányozó Nemzeti Tanács épületének célszerűen berendezett termében asztalomra tették a tizenöt vaskos irattartóba szortírozott hatezer oldalt, a szomszédos asztalok mellől érezhető respektussal kezdtek mérgetni. Hány évet ült – kérdezte sutogva egy nálam is idősebb férfi. – Egy napot sem – válaszoltam szinte restellkedve. – Nézze, uram, szisszent fel az érdeklődő, és meglobogtatta vékony irattartóját, a rólam szóló jelentés mindössze nyolc oldal és négy évre zártak be.

Ezzel a közjátékkal kezdődött utazásom a múlt kútjának újabb mélységeibe, mely azóta is tart, s valószínűleg csak elmúlássalommal ér majd véget. Az a hatezer oldal más alagutat, sőt, egész alagútrendszert ásott életembe, azt is mondhatnám, más emlékezetet teremtett, más kapcsolatot az emlékek és az emlékek, az emlékek és az emlékező között. *Se nőrszök, se őzikék* című naplómban 1993-ban felpanaszoltam, hogy valamikor tűrhető volt a memóriám, két lábon járó adatbanknak használt szűkebb és tágabb környezetem, idézetekért, címekért és évekért fordultak hozzám, de egy túlterhelt időszakomban bekövetkezett rövidzárlat után úgy éreztem, az évtizedek során belém táplált teljes adatbankom kitörlődött, csak arra emlékeztem pontosan, hogy nagyon fontos dolgokat felejtettem el. Elnézést, amiért magamtól idézek: „utána kell nyúlnom az emlékeimnek, vissza kell hoznom őket a feledésből. Nem az a legfontosabb, hogy át-

értékeljem őket, bár valószínűleg ezt sem lehet majd elkerülni. Emlékezetem feltámasztásával és restaurálásával az idő, a feledés, az elmúlás rombolásának ellenszegülve legfontosabb hátrószágot szeretném újra benépesíteni.” Nos, ez a hatezer oldal, az 1974. január 15-től 1989. december 15-ig tartó megfigyelésem és lehallgatásom jegyzőkönyvei, a rólam írt jelentések és feljelentések minden eddiginél értékesebb segítséget adtak abban az erőfeszítésemben, hogy emlékezetemet restauráljam. Olvasás közben újabb és újabb emlékképek elevenedtek fel, néha életesebben, mint a régiék, olyanok is, amelyekről csak homályosan tudtam, hogy emlékeim, élnek, munkálnak bennem, íme, a legváratlanabb helyről érkezett hívó szóra, valami titokzatos libikókán felbukkanva érvényesítik jogaikat.

1991 februárjában, a kovásznai kórházból jövet, a brassói állomáson ellopták az aktatáskámat, évtizedekig vezetett naplóm-mal együtt. Ez a hatezer oldal részben pótolja az ellopott naplót, tájékoztat arról, mi történt velem és körülöttem a jelzett tizenöt év alatt. Nemcsak a történetekről, találkozásaimról, családi eseményekről számol be, de beszélgetéseim alapján a gondjaimról, olvasmányaimról is tájékoztat, sőt, arról is, milyennek láttak engem életem tanúi, s itt nemcsak az államvédelmi szervekre gondolok. Egyfajta tükröt tart elém, a tükörképben kétségtelesen vannak ismerős vonások, melyeket vállalok. Néhány gondolatom megőrzéséért kimondottan hálás vagyok azoknak, akik feljegyezték őket.

Három napot töltöttem nyitástól zárásig az olvasóteremben, és nagyon sajnálom, hogy nem maradtam tovább. Az iratoknak ugyanis csak töredékét tudtam elolvasni, a másolásra kért jelentések közül sokat nem küldtek utánam, a kiadott szövegekből neveket, szavakat, passzusokat fekete tussal kihúztak. A mai na-

pig sem tudtam megfejteti, milyen szempontok alapján szelektáltak, hiszen emlékezetem szerint teljesen ártalmatlan szövegeket is elérhetetlenné tettek. Besúgóim közül teljes egészében csak egynek a jelentéseit tartották vissza, egy másiknál – a bőség zavarával küszködve – válogattak. Azóta mindketten meghaltak. Nyugodjanak békében. Egyikük 1989 után felelős állást töltött be, de nagyon nyugtalannak látszott. A besúgók olykor halékonyabbak, mint a besúgottak.

Az alatt a három nap alatt emlékezetem szerint sikerült uralkodnom magamon és az arcomon, de nagyon nehéz pillanataim voltak. A legnehezebbet egy, a kívülálló számára teljesen ártatlan és jelentéktelen szöveg jelentette. Íme.

Magyar nyelvből fordítva

1975. 09.19.

1 oldal

Szigorúan titkos

5-ös adó

Egyetlen példány

Iktatószám: 00493/1975. 09. 16.

I. S. osztály

„KELEMEN”

(Itt még Kelemen a fedőnevem. Később Gálként, Gheorgheként, Gherasimként emlegetnek.)

Időpont: 18 óra 40 perc. A célszemélyt az apja hívja, akivel a következő beszélgetést folytatja:

Apa: Zsoltról nem tudsz semmit? (Gálfalvi Zsolt a testvérem – G. Gy.)

A célszemély: De igen. Holnap este érkeznek.

Apa: Érkeznek holnap este?

A célszemély: Igen, Évával együtt. (Gálfalvi Éva az unokahúgom – G. Gy.)

Apa: Akkor jó. Ezt akartam tudni. Mégis, az ember tudni akarja... Jön Zsóka is? (Gálfalvi Erzsébet a sógornőm – G. Gy.)

A célszemély: Ezt nem tudom. Úgy tudom, csak Évával jönnek.

Apa: Értem, drágám. Értelek. Tegnap este végre elment Palkó (Kinizsi Pál az unokaöcsém – G. Gy.), de utolsó nap annyi bajt csinált, hogy szörnyűség. Egyébként Ti jól vagytok?

A célszemély: Igen, édesapám, elég jól vagyunk.

Apa: Akkor szervusz. Mindnyájatokat csókollak.

A célszemély: Csókollak, édesapám.

Fordította: N. A. őrnagy

Elszorult a torkom. A fordító – sejtésem szerint Nagy Sándor, egykori iskolatársam – mestermunkát végzett: a román szövegben is érzékeltette – én legalábbis hallani véltem – édesapám (1976. február 11-én hunyt el) örökké aggodalmas, el-elcsukló beszédét. Harminchárom év után a beszélgetés témájára emlékeztem, de a szavakra, a hangvételre nem. Apámmal öregkorára bensőségessé vált a kapcsolatunk, de 2008-ig úgy tudtam, sohasem voltunk ennyire érzelmesek.

Szöveggyűjtemény a dossziéból

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos

Maros Megyei Felügyelőség

Belügyi Információk Osztálya

Iktatószám: 102/J. osztály/00294/1984. 03. 29.

Személyes úrlap

D.U.J. (Megfigyelési dosszié)

ELEMZÉS

Név: Gálfalvi

Keresztnév: György-Kálmán-János

Előző neve: –

Szülők keresztnéve: Apa: György; Anya: Margit-Hajnalka-Márta

Születési dátum: 1942. IV. 28.

Születési hely: Marosvásárhely

Nemzetiség: magyar. Állampolgársága: román. Politikai hovatartozás: R.K.P.

Tanulmányai: filológia-szak (sic!). Foglalkozása: filológia tanár (sic!)

Munkahely: Igaz Szó, szerkesztő. Lakhely: Marosvásárhely, Moldovei 28, 16. lakrész (A cím áthúzva.) Pades utca 5. szám (Ez egy későbbi javítás lehet. Adataim rögzítésekor még Téka utca 5. szám alatt laktam.)

Gépkocsi: Trabant 601, rendszám: 2MS-8699. Telefon: otthon: 30274, munkahelyén: 14158.

A pártszervek engedélye: 1983. 07. 02. (Az első jóváhagyás 1974-ből származik, ezt időről-időre megújították – G. Gy.)

Az elemzés időpontja: 1984. III. 29.

Az információk tartalma

1973. 03. 01. Felvették a megfigyelték listájára, nacionalista és ellenséges megnyilvánulásaiért.

1973. 04. 11. Törölték a megfigyelték listájáról.

1974. 01. 08. Visszatették a megfigyelték listájára.

1974. 12. 14. Megnyitják a megfigyelési dossziét 1721-es számmal „Kelemen” fedőnévvel a célszemélyről a következő okokból:

– az a véleménye, hogy Erdélyben erőszakos románosítás folyik N. Iorga útmutatása nyomán, aki szerint „egy nemzet felemelkedése érdekében nem kell mindig a legemberségesebb eszközöket használni”.

– hangsúlyozza, hogy az elrománosítással a magyarok passzív ellenállással kell szembeszálljanak, nem szabad beleegyezni semmibe, ami a magyarságnak árthat;

– olyan külföldi újságírók és írók látogatják, akik hazánk politikájával kapcsolatosan ellenségesen viselkednek;

– szoros barátságban van Balogh Edgárral, aki nacionalista és ellenséges nézeteiről ismert;

– azt állítja, hogy az állami szervek a magyar közösségek (irodalmi körök, kórusok, művészi együttesek) szétzúzására töreksenek.

A megfigyelési eljárás idején bebizonyosodtak azok az adatok, amelyek alapján a megfigyelési dossziét elindították, a célszemély a kolozsvári és temesvári irodalmi közőkben kijelentette:

– hazánkban nincs megfelelő módon megoldva a magyarság helyzete;

– elnemzetlenítési politika folyik;

– a cenzúra miatt nem lehet a negatív jelenségekről írni;

– a magyar fiatalság azért hagyja el az országot, mert nincsenek jogaik;

– „a magyarságnak csak papíron biztosítjuk jogaikat, a valóságban a világ szélén élnek”;

– a folyóiratban azért jelennek meg olvashatatlan írások, mert arra kényszerítik a szerzőket, hogy aktuális politikai kérdésekről írjanak.

1975. 12. 14. Javasolták a bűnvádi eljárás beindítását a szocialista rendszer elleni propaganda vádjával a Büntetőtörvény 166. fejezetének 2. bekezdése alapján. Jelentettük az esetet a Megyei Pártbizottság szerveinek és a Megyei Igazgatóságnak.

A célszemély megjegyzése:

A bűnvádi eljárás beindításáról a jelentés a dossziémban megtalálható, ahogy megtalálható az 1983-as és 1989 novemberében kiállított hasonló tartalmú irat is. 1975-ben és 1983-ban az eljárást felfüggesztették. Az 1989 novemberében indított eljárást a decemberi események függesztették fel. De nincsenek illúzióim, az a kartoték létezik, bármikor előkotorhatják. Azt, hogy mi és mikor évül el, a történelmi pillanat határozza meg.

Most önhatalmúlag én is felfüggesztem a hatvanöt oldalas jelentés ismertetését (átlag kéthavonként bővült újabb és újabb fejezetekkel), később még visszatérek rá. A dosszié anyaga ugyanis változatosabb annál, hogy egyetlen műfajra szorítkozzak. Megtalálható benne például több tucat átirat egyik ügyosztálytól a másikhoz, lehallgatásom ügyében. Íme egy példa:

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
I-es ügyosztály
Jóváhagyva:
a Megyei Felügyelőség parancsnoka
Sălcudeanu Pavel ezredes

Szigorúan titkos
Egyetlen példány
Iktatószám: 103/B; B10015
Dátum: 1974. I. 14.

A „T” SZOLGÁLAT FIGYELMÉBE

(A „T” szolgálat felelős a lehallgatásokért – G. Gy.)

Kérem, hajtsák végre az A. S. T. műveletet (e lehallgató készülék elhelyezését – G. Gy.) Gálfalvi György-Kálmán-János (fedőneve Gheorghe) lakásán, a Moldovei utca 28 szám, telefonszáma 30274) 1974. I. 13. és 1974. IV. 30. között. Különösképpen a következők érdekelnek: a beszélgetések a célszemély társaságában levő személyek között, kiváltképp a nacionalista és ellenséges tartalmúak, valamint a beszélőtársakhoz fűződő kapcsolatainak a jellege.

Eligazításért forduljanak Buzogány Béla őrnagyhoz az I. ügyosztálytól, a 87-es telefonon.

A szolgálat főnöke

Olvashatatlan aláírás

(én megtanultam kiolvasni:

Ristea Gheorghe alezredes az illető – G. Gy.)

A hasonló engedélyeket átlag háromhavonként megújították, időnként a készülékeket kicserélték (lásd: amortizáció). Visszatérő gond a jelentésekben, hogy a lehallgatást erősíteni kell és ki kell terjeszteni azokra a helyiségekre is, ahova a célszemély vendégeivel elvonul. Ma sem értem, hogy kedvenc helyemre, az almafa alá miért nem szereltek poloskát. Nem okozott gondot az

sem, ha elutaztam: utánam nyúltak, illetve jó előre berendezkedtek a szállásaimon. Egy 1974. május 29-i jelentés felső sarkában – miután megtudják, hogy az Írószövetség szovátai vendégházában akarok tölteni néhány napot – ott van a szigorú utasítás: „Buzogány elvtárs! Tanulmányozzák a célszemély utazásainak megfigyelését és ellenőrzését. Vizsgálják meg annak lehetőségét, hogyan biztosíthatnánk Szovátán a megfigyelését. Egyeztessen ebben a témában Nagy Stefan őrnaggyal.” Az aláírás olvashatatlan, de más dokumentumokkal összevetve, ahol géppel is kiírták a nevét, nyilvánvaló, hogy ezúttal is Ristea Gheorghe alezredes, az akkori parancsnok tisztelt meg figyelmével.

A dosszié törzsanyagát a lehallgatási jegyzőkönyvek teszik ki: egyrészt az otthonról és a szerkesztőségéből folytatott telefonbeszélgetések lehallgatása, melyek nyomán akkurátusan leellenőrizték az általam hívottak, vagy engem tárcsázók személyazonosságát (akad közöttük, akiről ma sem tudom, kik voltak) másrészt a szerkesztőségben vagy otthon, illetve barátaim lakásán elhangzott beszélgetéseim rögzítése. Ilyenkor pontosan feltűntették, kik vannak jelen a helyiségben, pedig ez olykor nem kis fáradsággal járhatott. Egy alkalommal például feleségem népes rokonsága tette nálunk tiszteletét, főhetett a feje a nyomozóknak, amíg kiderítették, ki is az a Kikka néni (Krisztinából, Kiriskából lett Kikka) akinek személyében mi anyósom nagynénjét tiszteltük és szerettük. A szórakoztatónak mondott változatosság kedvéért idemásolok egy párbeszédet, amelyből a kései olvasó megtudhatja, miről diskurált telefonon két testvér 1974. május harmadikán este hét óra öt perctől kezdve:

A *célszemély*: Ne haragudj, hogy ilyen késői órában zavarlak, de itt Vásárhelyen tragikus a hangulat. Meg akarlak kérdezni, igaz-e, amit Győző (Hajdu Győző, az Igaz Szó főszerkesztője – G.

Gy.) mond, vagyis hogy ezután hatvannégy oldalon fogunk megjelenni?

Zs.: (Gálfalvi Zsolt, a bátyám 1971 és 1975 között a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Igazgatóságának az igazgatója – G. Gy.) Pillanatnyilag ez a helyzet.

A célszemély: Igen, úgy tűnik. Namármost: ez a személyzeti listán is változásokhoz fog vezetni?

Zs.: Egyelőre nem kaptunk erre vonatkozó utasítást.

A célszemély: Értem. Zsolt, hogy látod, ez a határozat végleges?

Zs.: Nézd, tíz nappal ezelőtt még rosszabb határozat született. Akkor is lapszámonként hatvannégy oldalról volt szó, de két-havonkénti megjelenéssel. Úgy tűnt, hogy ez így marad. Most erre visszatérték. Mi ezután is mindent meg fogunk próbálni. Nekem vannak javaslataim e probléma megoldására, például a példányszám csökkentésével.

A célszemély: Értem.

Zs.: Ez még a legjobb megoldás. Győző és Andris (Sütő András – G. Gy.) is mindent megpróbál, mi is mindent megpróbálunk.

A célszemély: Tudok róla, hogy Győző hétfőn felmegy (Bukarestbe – G. Gy.). Csak azért kérdezlek, hogy tudjam, mi a helyzet. A családkra gondolok, a gyerekekre. Hova az öregistenbe menjek velük?

Zs.: Nem lesz semmi baj veletek. Ha változatlan marad a helyzet, akkor sem lesz baj az állásoddal.

A célszemély: Úgy látod, hogy nincs visszaút?

Zs.: Milyen értelemben?

A célszemély: Hát az eddigi állapotokhoz.

Zs.: Erre nincs remény.

A célszemély: Értem. Ma telefonált Farkas Árpi, a Megyei Tűrkörtől 17 személyt tettek ki, köztük a feleségét. Maradt 15 ember. Hogy hallottad, a megyei lapok hetente fognak megjelenni?

Zs.: A megye választhat aközött, hogy a lap hetente egyszer jelenjen meg 8 oldalon vagy kétszer 4 oldalon.

A célszemély: Értettem. Ne haragudj, amiért zavartalak.

Zs.: Ne számárkodjál. A Vörös Zászló megmarad napilapnak.

A célszemély: Mikor jössz erre?

Zs.: 14-én.

A célszemély: Tehát ahogy mondtad.

Zs.: Igen.

A célszemély: Ezt mondtam a szüleinknek is.

Zs.: Ne aggódj az állásodért.

A célszemély: Tudod, hogy van ez. Ne aggódjak, ne aggódjak, de mi lesz a lappal? Ki menjen el? Ilyenkor nem az elvégzett munka szerint döntenek.

Zs.: Azért ezt is figyelembe veszik.

A célszemély: Ne haragudj, hogy megkérdeztelek, de itt bizonytalanságban vagyunk, mindenki iszik, igaz, akkor is ittunk, amikor azt gondoltuk, ez nem így megy.

Zs.: Igen, eddig sikerült megúszni.

A célszemély: Ha 14-én jössz, látogass meg.

Zs.: Természetesen. Hogy tudjál róla, az itteni kollégák egy-kettőre beleegyeztek abba, hogy a Viața Românească (román testvérlapunk – G. Gy.) így jelenjen meg, mert nem kedvelik.

A célszemély: Tudom.

Zs.: Így kerültetek Ti is szóba, mint testvérlap.

A célszemély: Igaz, a testvérlapunk, a jóistenüket, csak más helyzetben vannak.

Zs.: Most hasonló a helyzet.

A célszemély: Kérdeznék még valamit: a kiadókat érinti ez az intézkedés? Azért kérdelem, mert a múlt héten voltunk fent Irmával Kolozsváron, megnéztem, mi maradt a kötetemből, s attól

függetlenül, mi a véleményem arról, amit meghagytak, most már azt is féltem.

Zs.: A nyomdában lévő kötetek megjelennek.

A *célszemély*: Abból is látszik, mire jutottam, hogy most már ezt a helyzetet is elfogadom, csak már végre megjelenne a könyv. Szörnyű, hogy mi maradt belőle. Most már mindegy.

Zs.: Minden könyv meg fog jelenni. Természetes, hogy a papírspórlás a kiadók helyzetére is hatással lesz.

A *célszemély*: Zsolt, ne haragudj, amiért zavartalak. Csak azért érdeklődtem, mert ma délelőtt az is elhangzott, hogy valószínűleg az Igaz Szót felszámolják. Később megérkezett Győző, s azzal vigasztalt, hogy a folyóiratot nem számolják fel, marad belőle 64 oldal, személyzetként pedig ő, mint főszerkesztő, Jánosházy, mint főszerkesztőhelyettes és a gépíró.

Zs.: Ismétlem, a 64 oldalról a hír valóságos. A személyzeti kérdésekről még nincs határozat, erről később döntenek.

A *célszemély*: A határozat a 64 oldalról mikortól érvényes? A májusi számunkat ugyanis már kinyomtattuk.

Zs.: Az így marad.

A *célszemély*: Tehát a határozatnak csak júniustól lehet érvényt szerezni.

Zs.: A személyzeti kérdések csak ott kerültek szóba, ahol a lapot megszüntették vagy más periodicitásra tették.

A *célszemély*: Igaz, hogy A Hét is csak nyolc oldalt kapott?

Zs.: Egyelőre így igaz, de majd meglátjuk.

A *célszemély*: Azért kérdeztelek, mert nem jött, hogy elhiggyem. Székely Jánosnak igaza volt, amikor azt mondta, sohasem lehetünk eléggé pesszimisták.

Zs. Még meglátjuk. A helyzet változhat.

A *célszemély*: Akkor várunk 14-én.

Zs.: Tegnap például más volt a helyzet, ma már egészen már határozatok is vannak. Ilyen körülmények között nem mehetek, mert a felelősség előli megfutamodás lenne.

A *célszemély*: Igazad van. Ne haragudj amiért zavartalak. Szervusz.

Zs.: Csókolom Irmát. Szervusz.

(A szöveg után a megjegyzés:

Fordította: M. G.)

A beszélgetéshez annyit fűznék hozzá magyarázatul, hogy 1974 májusában kormányrendelettel drasztikusan csökkentették a sajtónak és a kiadónak kiutalt költségeket és a papírmennyiséget fedező pénzt. Hosszas huzavona után az irodalmi lapok aránylag olcsón megúszták, az Igaz Szó például 6 íven jelenített meg az addigi nyolc ív helyett, de a megyei napilapok nagy része, például a Megyei Tükör és a Hargita évekre hetilappá zsugorodott és az alkalmazottak közül is sokat elbocsátottak.

Váltsunk műfajt, olvassunk el egy jelentést, amely Király Károly dossziéjából került át az enyémbe. Bevett eljárás volt ugyanis, hogy a célszemélyek dossziéjából a másokra vonatkozó adatokat az illető dossziéjába is átküldték, a Markó Béla és az én dossziém között például különösen nagy volt az átjárás. A jelentésnek ezúttal nincs hivatalos formája, hiányzanak róla az iktatószámok és jobb sarkából a „Szigorúan titkos” megjegyzés, egyetlen hitelesítője a Szekuritáté Iratait Vizsgáló Bizottság pecsétje 2008. április 16-i dátummal. Tehát:

Jelentés. Dátum: 1978. XI. 25.

1978. XI. 24-én este Călătorul (magyar jelentése Az utas, Király Károly egyik fedőneve célszemélyként, az iratokban ezen kívül Corbuként – Holló – is szerepel) az 1-es számú poliklinikán volt az anyósával, operáció utáni időszakos ellenőrzésen. Amikor hazaért, felesége közölte vele, hogy van két színházjegyük, a Zaharia házaspárral (nyilván fedőnév, nem tudom kiket takar – G. Gy.) együtt mennek Tamási Áron Énekes madár című színdarabjának a bemutatására. Negyed nyolckor a Călătorul és a Zaharia házaspár bement a színházba, ahol a ruhatárnál Călătorul találkozott Gálfalvi Györggyel (így, fedőnév nélkül), az Igaz Szó szerkesztőjével, aki bemutatta neki Lezsák Sándor magyar állampolgárt, ez utóbbi közölte, hogy beszélni szeretne vele. Călătorul azt válaszolta, hogy előadás után várja meg a színház előtt.

Az egyezségnek megfelelően Lezsák Sándor megvárta Călătorul a színház kijáratánál és kettesben, felesége és a Zaharia házaspár nélkül körülbelül tizenöt percre beszélgettek sétálgatva a központban. Az Arta mozi előtt váltak el, Călătorul csatlakozott a feleségéhez és kettesben, a Zaharia házaspár nélkül hazaindultak.

Lezsák a szállodába ment, onnan taxival ment Gálfalvi György lakására, mert meghívták vacsorára. Ebből az alkalomból a házigazdának Lezsák beszámolt a beszélgetésről, elmondta, hogy a Călătorul nem volt kihallgatva és házkutatva vagy vizsgálat alatt, három hónapig betegszabadságon volt és saját kérésére jött vissza Karánsebesről Marosvásárhelyre, ahol kinevezték igazgatónak és jól érzi magát. Megjegyezzük, hogy kihallgatásakor Gálfalvi György azt állította, azért mutatta be Călătorul Lezsáknak, mert utóbbi szerint Hildában (ez Magyarország fe-

dőneve, az iratokban később Helgára módosították – G.Gy.) az értelmiségiek között az a hír járja, hogy Sorescut (ez Sütő András egyik fedőneve a sok közül – G.Gy.) lelőtték és Călătorul karenténban van, elszigetelve.

Eddig tart a jelentés. Nincs aláírva, esetleg az aláírt lap hiányzik az én dossziémból. A találkozóról s az ezt követő kalamajkáról Lezsák Sándor részletesen beszámol *Himnusz kívülről, belülről* című könyvében (Kairosz Kiadó, 2012). A magam részéről beszámolójához az alábbiakat tenném hozzá. 1978. november 25-én reggel nyolckor lakásomon megszólalt a telefonom. Korán kelő ember vagyok, de arra a reggelre ez nem volt érvényes, mert hajnalig beszélgettünk Sándorral, utána hazakísértem, mert aggódtam érte (Lezsákkal 1972 óta vagyunk nagyon szoros barátságban. A hetvenes években gyakran meglátogatott, ilyenkor hajnalig beszélgettünk, ő alvás nélkül hazautazott, mert másnap órát tartott a Szikrai tanyán, később Lakiteleken. Ezúttal hivatalos úton, az Írószövetség vendégeként érkezett – G.Gy.) A telefon tehát első álmomból ébresztett és nagyon morcos voltam. Bătagă ezredes arra kért, fáradjak be a Szekuritátéra, hogy néhány kérdést tisztázzunk, én azt válaszoltam, nem megyek be, ha beszélni akarnak velem, jöjjenek a szerkesztőségbe, ott Jánosházy György főszerkesztő-helyettes jelenlétében, aki protokollfőnök és hivatalos kapcsolattartó volt, beszélgethetünk. Bătagat felháborította az ellenkezésem, de megmakacsoltam magam, sürgetésére csak azt ígértem, hogy kilenc órakor bent leszek a munkahelyemen. Jánosházy sem szeretett korán bemenni, de ezúttal neki is kivételt kellett tennie. A kihallgatáson Jánosházy és Bătagan kívül szerkesztőségi tartótisztünk, Grama Nicolae alezredes vett részt. A kihallgatás végig feszült

légkörben zajlott, a hazai pálya – Jánosházy szobája – nem sokat segített, de ötletem, miszerint én csak egy rémhírt cáfoltam meg azzal, hogy Lezsák Sándort Királlyal összehoztam, végül is mentő ötletnek bizonyult, bár Bătagă részéről felmerült, elég lett volna Királyt csak megmutatni Lezsáknak és nem bemutatni. Ezúttal még nem került szóba részletesebben a Királyhoz fűződő kapcsolatom, mert viszonylag jól konspiráltunk. Az üzeneteket rendszerint Király Károly húga, Ibolya közvetítette nekem, akinek a lányai osztálytársai voltak a lányaimnak, közel is laktunk egymáshoz, de inkább az utcán találkoztunk, előre megbeszélt helyeken és időpontban. Ezeken a találkozókon a külvilág megtevesztésére megjátszottuk a randizó szerelmeseket – részemről igazán nem esett nehezemre, mert Ibi szemrevaló fiatalasszony volt – ha valaki követett, csak azt állapította meg, hogy piszok aljas módon csalom a feleségemet.

A dossziében továbblapozva közvetett beszámolót találunk egy feljelentésről, pedig ebben a témakörben sokkal alaposabb dokumentációra számítottam. Íme a formájában is rendhagyó szöveg.

A bal felső sarok ezúttal üres. A jobb felső sorokban az iktatószám rendhagyó és megfejthetetlen: 102/G. N. A dátum 1982. 07. 11. Adatközlő – szó szerinti fordításban: forrás – „Vasile”. A „feljegyzés” szövege: A forrás közli, hogy az írók Sütő András és Gálfalvi György kezdeményezésére június első felében a Párt legfelsőbb vezetőségéhez intézett beadványt szerkesztettek, amelyben tiltakoztak Ion Lăncrănjan *Egy mondat Erdélyről* című könyve ellen. A beadványt a Marosvásárhelyen megjelenő *Új Élet* és *Igaz Szó* több szerkesztője és Gálfalvi Zsolt Bukarestből is aláírta. Dátum: (alul is szerepel: 1982. 02. 01.) Aláírás (csak géppel): „Vasile”.

A lap alján kézírásos utalás: Folyamatosan követni az eseményeket és megfelelő lépéseket tenni, nehogy az elégedetlenség ellenséges akcióba torkoljon. Olvashatatlan aláírás, csak az kivehető, hogy alezredesről van szó.

A „Vasile” nevezetű informátor személyazonossága számomra nyilvánvaló, többször is szerepel a dossziében. Kilétét fedje jótékony homály. A nyolcvanas évek végén hunyt el, fia most is Marosvásárhelyen él, tudtommal derék ember. A jelentés tárgyát illetően engedtessek meg néhány pontosítást. A Ion Lăncrănjan szélsőségesen magyarellenes, hamisításoktól hemzsegő könyve elleni tiltakozó beadványt Sütő Andrással és Markó Bélával hármasban fogalmaztuk, előzetes egyeztetésünk után Sütő András gépelte le, a gépelt szövegben utólag néhány változtatást javasoltunk, melyeket András elfogadott és újragépelte a végleges változatot. Körültekintő mérlegelés után a beadványt aláírtattuk az *Új Élet* és az *Igaz Szó* néhány szerkesztőjével („Vasile” nem volt közöttük), beültünk Markó Béla Trabantjába és felmentünk Kolozsvárra. Ott egyenesen a *Napsugár*hoz kopogtattunk be, s barátaink orra alá dugtuk a szöveget. Emlékezetem szerint Kányádi elégedetlenkedett, a hangvételt kifogásolta, de Fodor Sándor és Lászlóffy Aladár segítségével sikerült meggyőznünk. A galamb-lelkű Fodorúr szájából ekkor hallottam először drasztikusabb kifejezéseket. Az *Utunktól* és a *Korunktól* csak célzott személyeknél próbálkoztunk. Balogh Edgárt a lakásán kerestük meg, ő azal fogadott somolyogva, hogy „már vártalak” – ezúttal ennyit a konspirációról – s elővette a publicisztikai szemináriumokról ismert piros ceruzáját. Pánikszerűen tiltakoztam, ez a végleges változat, nehogy belejavítson. Gáll Ernőhöz is hazamentünk, körbeintett a szobában, jelezve, hogy tart a lehallgatástól, hűmögve olvasta el a szöveget és szó nélkül aláírta. Erdélyi Lajos

szavai jutnak eszembe: Gáll Ernő a legbátrabb gyáva ember, akit ismertem. Kolozsvári körmenetünkön meglepetések is érték, olyanok is megtagadták az aláírást, akikre feltétlenül számítottunk. Szerencsésen hazaérkeztünk Marosvásárhelyre, Sütő Andrásnak beszámoltunk az eredményről, a beadványt átadtuk Gálfalvi Zsoltnak, aki másnap repülön felvitte Bukarestbe.

Domokos Géza és Bodor Pál csatlakozott az aláírókhoz – végül is harminchatan voltunk – s Bodor vállalta, hogy a beadvány ügyében közvetít Gere Mihály, a sógora felé, aki az R.K.P. egyik titkára volt. Bodor megkeresésére Gere azt tanácsolta, a beadványt hivatalosan iktassák a Központi Bizottság irodájánál, hogy ő civil kezdeményezésként hivatkozzon rá. Az iktatásra Domokos Géza felesége, D. Harasztosi Éva vállalkozott.

Marosvásárhelyen feszült hangulatban várakoztunk, nem annyira a válasza, mint a számonkérésre. De egyelőre csend volt körülöttünk. Hogy mit takart ez a csend, azt a dossziém-ban található telexüzenet (új műfaj!) sejteti.

Belügyminisztérium	Szigorúan titkos
Maros Megyei Felügyelőség	Egyetlen példány
Belügyi Információk szolgálata	Sürgős!
Iktatószám 102/G.N./002754/1982. 07. 30.	

Középen tintaceruzával a telexüzenet száma: 791,200 szó, 1982. 07. 30. 22 óra 15 perckor

A Belügyminisztérium 0200-as Katonai Egységéhez

A birtokunkban levő információ szerint Gálfalvi György, született 1942. április 28-án Marosvásárhelyen, szülei György és

Margit, az Igaz Szó című folyóirat szerkesztője, Marosvásárhely, Moldovei utca 28 szám alatti lakos, elindult Nagyvárad felé személyi tulajdonban levő Trabantjával, rendszámát nem ismerjük (a célszemély utólagos megjegyzése: hülyék, az autó száma a személyi lapomon is szerepel, a sietségben arra sem volt időtök, hogy megnézzétek?), mert folyó év 31-én át kíván menni Magyarországra, turisztikai útlevelel birtokában.

Értesülésünk szerint az a szándéka, hogy az országból kivigye egy beadvány szövegét, amelyet egyes magyar értelmiségiek a Párt és a Kormány legfelsőbb szerveihez intéztek, valamint más tiltakozó jellegű kéziratokat, amelyek Ion Lăncrănjan könyvének megjelenésére vonatkoznak.

A fentiek figyelembevételével, kérjük, rendeljék el az alapos ellenőrzést a határ átlépése előtt, s ha megtalálják a jelzett iratokat, tartsák vissza azokat és értesítsenek minket.

Aláírás:

A Szekuritáté parancsnoka

Ágoston Alexandru

ezredes

Ehhez a telexüzenethez van némi hozzáfűznivalóm. Mindekelőtt: csoda volt, hogy egyáltalán útlevelet kaptunk, igaz, a gyerekekre való tekintettel hónapokkal korábban elkezdtük az utánajárást, s jóval a Lăncrănjan-ügy kipattanása előtt kezünkben voltak az iratok. De mindvégig izgultunk, mi is, a lányaink is, hogy bármikor visszavonhatják az okmányokat, s jellemző, hogy amikor nekivágtunk, nem a főúton, hanem a mellékutakon lopakodtunk a határig, nehogy utánunk nyúljanak. (Mint-ha a mellékút védettséget nyújtott volna!) A szerkesztőségben, Hajdu Győző kivételével tudták, hogy elindultunk, a tanúk sze-

rint Hajdu délben bejött a szobába, megkérdezte, ki engedett el. Jánosházy azt válaszolta: törvényes évi szabadságomon vagyok.

A telexüzenetben megrendelt alapos ellenőrzés több mint alapos volt. Szétszedték az autót és a csomagjainkat, a tetőtéri csomagtartóból szétszórt hóbelevancunk több négyzetméterre terült szét, hiszen Magyarországon kívül Csehszlovákiában és Németországban sátorozni készültünk. Tehetetlenül néztem a felfordulást, nehezemre esett uralkodnom magamon, legszívesebben a szemükbe vágtam volna, ne fáradjanak, azt, amit keresnek, már régen átküldtem több példányban, hiszen akkor már a mélyben kiépült határtalan hazában kitűnően működött a futárszolgálat. A legnehezebb pillanat az volt, amikor elko-bozták Ági lányom naplóját, egy tizenkét éves kamaszlány féltve őrzött titkaival. Ági sírni kezdett, én ordítani, a naplót végül visszakaptuk. Egy emberségesebb vámtiszt szolidaritása jeléül odasúgta nekem: „Jóbarátaik vannak valahol.” Nyilván azt akarta jelezni, hogy feljelentés nyomán cselekednek.

Több órás cirkusz, izgatott futkorászás és telefonálgatás után végül visszaálltunk a határátlépésre várakozók közé.

A műfajok széles skáláján tovább játszva egy tanári óravázlatra emlékeztető akkurátusan felépített akcióterv következik. Íme:

Kihallgatási terv Gálfalvi György ügyében

Dátum a felső sarokban: 1983. szeptember 27. (kézzel írt példány).

Megkérdezzük tőle, kikkel találkozott az utóbbi időben, s miért nem tájékoztatta a külföldiekkel való találkozásairól a protokolláris ügyekért felelős kapcsolattartó személyt?

Mikor volt utoljára Magyarországon és milyen könyveket hozott be az országba?

Milyen könyveket olvasott külföldi szerzőktől az utóbbi időben?

Sorolja fel a címeket és jelezze, kiktől kapta őket. Ha nem ismeri be, hogy kezébe járt a szóban forgó könyv, közöljük vele, hogy minket írásban tájékoztattak, felolvassuk az idevágó mondatokat a levélből és magyarázatot kérünk.

Beismerése esetén megkérdezzük tőle, tart-e a lakásán hasonló könyveket? Közöljük vele, hogy meg akarunk győződni erről és beleegyezését kérjük a könyvtára ellenőrzéséhez. Ha nem egyezik bele, akkor felmutatjuk a házkutatási parancsot.

A házkutatás után visszahozzuk a székházba a talált anyagokkal együtt és aláíratjuk vele a jegyzőkönyveket.

(Aláírás nélkül – G. Gy.)

Erről a kihallgatásról és a házkutatásról részletesen beszámoltam Szokolczay Lajosnak egy 1990. január 25-én készült interjúban, az írás 1990 májusában a Kortársban jelent meg. A *Szekuritáté árnyékában* címmel, két kötetben is szerepel. Az akciótervben szereplő ürügyül szolgáló levél viszont csak a dossziében található meg, a kihallgatásomon csak hivatkoztak rá és felolvastak belőle, nem adták a kezembe. Dátum, aláírás nincs rajta, nyilvánvaló hamisítványról van szó, de a módszerről és a felhasznált eszközökről árulkodik, ezért megérdemli az első közlést.

Tehát: Parancsnok Elvtárs! Mint olyan ember, aki nem ért egyet a nacionalista-irredenta megnyilvánulásokkal, attól függetlenül, hogy melyik oldalról jönnek, nem fogadtam el Szócs Géza magatartását sem, aki kalandor szellemben ténylegesen hozzájárult az Ellenpontok szerkesztéséhez és terjesztéséhez, sok kellemetlenséget okozva ezzel egyes értelmiségieknek és más magyar nemzetiségű személyiségeknek itt Kolozsváron és más városokban.

Úgy tűnik, nem nyugszik és továbbra is azzal foglalkozik, hogy hasonlóan nacionalista szövegeket szerezzen be és terjesszen. Így birtokába jutott Durai (sic!) Miklós Kutyaszorító című könyve, amelyet az Egyesült Államokban élő reakciós magyar emigráció adott ki, s tartalmában elítéli a Magyarországgal határos szocialista országoknak a magyar nemzetiségekkel kapcsolatos politikáját. (Szócs) terjeszti ezeket az elveket és egyenesen másoknak is kölcsönadja a könyvet, amint erről egy közeli barátjától értesültem.

Azért fordulok Önökhöz, mert ugyanettől a barátjától megtudtam, hogy Szócs Géza Marosvásárhelyen igyekszik ezeknek az elveknek híveket szerezni. Azzal dicsekszik, hogy egyetért vele Gálfalvi György, akinek kölcsönadta ezt a könyvet, valamint Markó Béla, Jánosházy György, ugyancsak az Igaz Szó szerkesztőségéből, Kelemen állatorvos felesége és mások.

Meglepett, hogy az Igaz Szó júliusi száma közölte ennek a Szócs Géza nevű politikai kalandornak a versét, ami azt bizonyítja, hogy sem Hajdu Győzőtől, sem Sütő Andrástól nem idegenek a hasonló gondolatok, hallgatólagosan támogatják ezeket. Felháborít minden, ami megmérgezné kapcsolatunkat a román néppel, ezért tisztelettel kérem, hogy vessenek véget a hasonló nacionalista és sovíniszta tevékenységnek. Egyébként nem kívánom felfedni magam. Tisztelettel.

Ismétlem: nyilvánvaló, de árulkodó hamisítványról van szó. A következmények viszont nagyon is valóságosak voltak. Mint ahogy valóságghű az a jelentés is, amely részletesen és aprólékosan rögzíti, mit műveltem a kihallgatásom és házkutatásom után.

A dosszié számomra különösen fájdalmas leletei azok a levelek, amelyeket hozzám írtak, illetve amelyeket én írtam, de sohasem értek el a címzetthez. Szerkesztői munkámban lelkiismeretes

levelezőnek tudtam magam, igyekeztem minden kéziratra idejében válaszolni, magánlevelezésemben kevésbé voltam pontos, de kiemelten fontosnak tartottam a kapcsolattartást és az információcserét barátaimmal, hiszen ez is az elszigetelésünkre törekvő hatalommal való ellenszegülésnek egyik eszköze volt, amellyel inkább ösztönösen, mint tudatosan éltünk. Tudta ezt a hatalom is, az „S” nevű szolgálatuk nem győzte küldeni a jelentéseket levelezésünk tartalmáról (Sanda álnevű ügynökük különösen szorgalmas volt, egyébként tele voltam Sanda álnevű ügynökökkel, nehezemre esett eligazodni közöttük). A beszámolók mellé gyakran a levelek teljes szövegét csatolták, a borítékkal együtt, ezekre a szövegekre az időszakonkénti összefoglaló jelentések során hivatkoztak. Ilia Mihállyal folytatott levelezésünkől (az első levelet 1973-ban kaptam tőle, a legutóbbit néhány órával ezelőtt), nemcsak a mi leveleinket tartották vissza, hanem azokat is, amelyeket Miska a lányaimmal váltott.

Alább két Ilia Mihályhoz írt levelemet közlöm, amelyeket borítéknál keményebb dossziék fogságába zártak.

Az első:

Kedves Miskám,

nagyon szomorú szívvel írom ezt a levelet; árvábbak vagyunk, védtelenebbek. Ismét „a sakál dalol, s a pacsirták vonítnak”. Lehet, csak a fájdalom kiáltja belőlem, de úgy érzem nemcsak irodalmunkból, történelmünkől halt el egy darab, most, éppen most, tanúi vagyunk, szenvedő szemlélői és átélői ennek az elmúlásnak, olyan ritka tudatossággal, mint amikor belénk hasít: öregszem, éppen most, ebben a pillanatban. Tudom, oldódik majd a döbbenet, az irodalom és a történelem határköveit nem

lehet pontos dátumok mögé állítani, de a halál árnyékában pontosabban érzékeljük az időt, s benne a magunk sorsát. A kishitűség kísért: gyengének érzem magunkat, akik élni, írni egy közösségért tartjuk érdemesnek, ahhoz, hogy kiheverjük, kibírjuk az Ő elvesztését. Hiszen már életében inkább emlegették nevét, mint szellemét, halála után még kevésbe várhat s várhatunk ki-méletet. Nagyon jó lenne most elbeszélgetni.

Köszönöm leveleidet. Nagyon leszűkültek hírforrásaim, ami-óta L. Sanyi nem jöhet; időnként K. Huba látogat. Szippantás-nyi levegőt küldtél híreiddel. A B. Imre úgy annál sötétebb, hogy éppen neki tudnia kellett: az inkriminált interjú hamis. De az emberi hiúságra mindig lehet spekulálni. Ott is, itt is. Olvasd csak el az Utunk vitáját az év könyvéről. Nagyon megrendített a szám, és tudom, hogy ez csak a kezdet.

Egyetértek: nem új lapok kellenek, hanem a meglévőket kel-lene jobban csinálni. De ha már szóba kerültek, csodálom, hogy Csoóriék nem osztottak volna kártyát számodra. Egyszerűen nem tudom elhinni. Egyébként talán írtam már: ha sikerül fel-épülnöm még magammá, abban Csoórinak legalább akkora szerepe lesz, mint indulásomban Németh Lászlónak. A D. cikk háttere a következő: a cikkíró barátja mondhatni bűntársa B. F. marosvásárhelyi igen korlátolt tehetségű költő, akinek műveit – köztük egy kétségbeejtően rossz Bartók drámáját az Új Auróra közölte.

Gáll Ernőt május elsejétől nyugdíjazták. Utódja Rácz Győző.

Annak idején írtam az Eminescu vers ügyében; Dani bará-tunk más véleményen van, de Oláh Tibor erősen köti az ebet a karóhoz – tőle kaptam volt az információt.

Láttam egy meghívót a Városmajor utcai kiállításról. Ne ha-ragudj, hogy nem mentem el meghallgatni megnyitódát. Itt

egyébként Juhász Gyula nagyon megkapta a magáét M. Attilától. (Utunk, 13.) Szász János kellett a védelmére siessen (A Hét, 16.).

Farkas Árpi publicisztika kötetét már hirdetik, de még nem láttam-kaptam belőle. Emlékezetem szerint erős, jó kötetnek ígérkezik. Árpi tudtommal (még) nem dolgozik, de (már) nem iszik, s ez biztató.

Ödi könyve már nyomdába ment. A szerződés szerint 60.000 példányban fog megjelenni.

Mi több energiát ölünk eltartó mellékgazdaságunkba, Delfin címmel összelopott tarka mellékletünkbe, mint a folyóiratba. Viszont: önellátók vagyunk, sőt, nyereséggel zártuk a múlt évet. Csak éppen az irodalom sikkadt el...

Hanga lányom ma utazott el az országos döntőre. Szorongva kísértem ki az állomásra; nagyon féltem őket. Könnyebb lenne, ha nem lennének ennyire értelmesek.

Mikor jössz erre? Tudom, nagyon nehezen mozdulhatsz, de ne kerüld el városunkat.

Miki hová kukkant el? Több mint egy fél éve nem jelentkezett. Sz. Attila írt, hogy nyáron talán kijönnek. Lóhalálában válaszol-tam, hogy tárt karokkal várjuk; azóta semmi hír felőle. a Tieiddel együtt szeretettel öllelek

Gyurka

Marosvásárhely, 1983. IV. 16.

A második:

137.

S.I.

7753

ME

Kedves Miska,

ma érkezett meg a példatár, amit Hangának küldtél, addig is, amíg szóban is megköszönöm, szeretném ismételtelen elmondani, mennyire hálás vagyok, amiért foglalkozol lányaimmal, írsz nekik, gondoskodsz róluk. Irma írta egy el nem küldött levélben, hogy rajtunk kívül talán senki sem tett többet értük, mint Te.

Huba említette telefonon, hogy aggódsz értünk, s talán leveleim sem érkeztek meg. Konkrétan velem nincs semmi különös baj, illetve ami van, azt már megszoktam elviselni. Itt minden a maga szigorú logikája szerint halad előre: repülni kezdtek a fejek. Most bocsátották el A Hét vezetőségét: Huszár Urat és helyettesét. Helyükre még csak nem is névtelen, hanem rossznevéű újságírók kerültek. A leváltás ürügye egy, a lapban fordítva közölt fénykép volt (idejében észrevették és újranyomták), de nem hagytak kétséget afelől, hogy az új feladathoz való adaptálódás hiánya volt az ok. Huszár úrra különben is rájár a rúd, olvasd el a Korunk 8-as és 9-es számait valamint az Utunkban Szócs István cikkét Bárányi Ferenc kötetéről. (Ebben döfi le egy zárójelben a Szórt, olyan kegyetlenül, hogy az már visszatetsző). Régóta mondom, hogy „honi sajátos” körülmények között nem szabad vitát indítani, mert menten elszabadul a pokol.

Múlt héten meghalt Guga, a Vatra főszerkesztője, azt hiszem, őt is ismerted. Sajnos, semmi remény nincs arra, hogy Dan Culcer barátunkat nevezzék ki helyébe.

Írjak jót is: Babits összeállításunk minimális veszteséggel átment a cerberusokon néhány napon belül októberi számunkban megjelenik. Majd küldök belőle.

Jakabos Ödön könyvéből Dr. K. M.-el küldtem számodra egy példányt, nagyon remélem, átadta. Közben a könyv kapcsán jártam Sepsin és Kézdin, s talán Incze Laci említette, hogy ő is küldött egyet számodra. Nézz jól körül, hogy kinek adod tovább. A könyvért itt közelharc folyt; 80000 volt az igénylés és 15000 példányban jelent meg. Nekem is alig sikerült a négy tiszteletpéldányon kívül még kettőt szereznem. Odaátról rendelés nem érkezett a Kiadóhoz. Furcsálltam.

Sok mindenről szeretnék még írni, de félek, úgy is túl sokat fecsegetem ahhoz, hogy eljusson Hozzád ez a levél. (Ezért is kérek: jelezd, ha megérkezett.) Beszélgetni kellene, jó lenne, ha erre járhatnál. Én jövőre mennék (illetve mennénk) ha engednének.

Barátsággal ölel

Gálfalvi György

Marosvásárhely, 1983. X. 26.

Ui. Tegnap akartam föladni ezt a levelet, de másképp alakult az életem: Szócs Géza barátunknak köszönhetően egész nap kérdésekre válaszoltam egy szürke épületben, közben udvariassági látogatást is tettek – engem kísérve – saját lakásomban. Olyan nyugodt voltam és vagyok, hogy az már ijesztő.

Marosvásárhely, 1983. X. 28.

Nemcsak az én leveleim nem jutottak el annak idején Ilia Mihályhoz, az ő levelei sem érkeztek meg hozzám. A dossziémból értesültem például arról, mit írt nekem 1988. XI. 25-én. Az összefoglaló jelentésben olvasom: „egy Magyarországról származó „S” jelentésből kiderül, hogy a Szegeden élő Ilia Mihály napiren-

den van a Romániában élő célszemély helyzetével, (például a kötet sorsával, azzal, hogy kivettek belőle írásokat, Hanga lánynak írásai jelentek meg a kolozsvári lapokban stb.) Nem derül ki, ezek az információk hogyan jutottak el Magyarországra (az adat iktatószáma 321. 1988. XI. 17.) A két személy között nagyon szoros kapcsolat van, Ilia Mihály 1988. XI. 25-én azt írja: „Kár, hogy ilyen távol élünk egymástól.” (iktatószám: 327)

Az 1988 novemberében írt levél töredéke 2008 áprilisában került a kezembe. Ezért az egy mondatért is érdemes volt átolvasni a hatezer oldalt.

A műfaji változatosság kedvéért folytassuk két rövid feljegyzéssel. Az egyik ugyancsak vendégszöveg az én dossziémban: Graur (Hajdu Győző fedőneve) dossziéjából került át a Gherasiméba, vagyis az enyémbé.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
Iktatószám: 0017006/1986. 11. 15.

Másolat
Szigorúan titkos
1986. 11. 15.

II. kabinet MG

IPEB – ez azt jelzi, hogy a beszélgetést elemmel működő készülékkel vették fel, valószínűleg a Szekuritáté épületében.

Középen „Graur”

alatta ceruzával: Gherasim dossziéjába

Az irodában Graur és M. G. beszélgetnek (M. G. nyilvánvalóan magas rangú belügyi tiszt lehet, a jelentés jobb felső sarkában jelzik, hogy a II. kabinethez tartozik.)

A beszélgetés első felében Graur (Hajdu Győző) a színházban uralkodó állapotokról és az erről írt beadványairól beszél. A továbbiakban Sütő fiának távozásáról beszélnek, aki kivándorolt Magyarországra. Ezzel kapcsolatban Graur jelenti, hogy Sütő azt mondta, a fia távozása után kezdődik a valódi csata. G. a beszélgetés során felveti: az orvosok és a színészek között egy figyelemreméltó jelenség erősödik, ez a jelenség Marosvásárhelyen is érezhető, de a helyi pártszervek nem lépnek közbe. Ezzel kapcsolatban elmondja, hogy az Új Élet és az Igaz Szó szerkesztőségébe sok sovén elem van, olyan írók, akik nem akarnak semmit sem tenni az ország érdekében, erről ő tájékoztatta a pártszerveket és javasolta, hogy ezekkel tegyenek egy próbát, nevezetesen kérjenek tőlük cikkeket, megadott témára, de a javaslata csak javaslat maradt és az illetőket senki sem vonta felelősségre. Graur beszél a szerkesztők, név szerint Székely János, Markó Béla és Gálfalvi György felháborodásáról egyes utcanévek megváltoztatása kapcsán. Beszámol azokról a vitákról, amelyek az Írószövetségben kiobbantak az 1986-os irodalmi díjak kiosztásakor, amikor Domokos Géza javaslatára Gálfalvi Zsolt, Szilágyi István és Szász János támogatásával úgy döntöttek, hogy Kántor Lajos kolozsvári irodalomkritikust díjazták, aki köztudottan nacionalista-irredenta és nagy sovíniszta.

Graur elmondja, hogy ő a gyűlésen, illetve személyesen D. R. Popescu elvtárral is közölte (akkor az Írószövetség elnöke – G. Gy.), hogy nem ért egyet ezzel a határozattal; a hasonló állásfoglalásért tartják őt árulónak.

A továbbiakban beszámol arról, tudatában van, hogy az Igaz Szótól legalább 20 embert ki kellene tennie (összesen kilencen voltunk – G. Gy.) hasonló okokból, mindenekelőtt Gálfalvi Györgyöt és Farkas Árpádot.

Végül a célszemély (ezúttal Hajdu Győző – G. Gy.) meghívja M. G.-t a felesége előadására (Ádám Erzsébet román nyelvű szavaloestjéről van szó – G. Gy.) és megkéri, biztosítsa a Felügyelőség személyzetének széleskörű részvételét a rendezvényen.

A beszélgetést lejegyezte (ezúttal nem fordította – G. Gy.)

S. L. kapitány

Lényege szerint ugyancsak feljelentés a Grama kapitány kézírásával rögzített tájékoztatás is.

Belügyminisztérium

Maros Megyei Felügyelőség

I. B. Szolgálat

Iktatószám: 102/I. csoport/00/251/1987. 12. 11.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

Tájékoztató jelentés

1987. XII. 11-én G. H. (Hajdu Győző) hivatalos kapcsolattartó az Igaz Szónál felmerült problémákról tájékoztatta a tartótisztet. A Szabad Európa Rádióba Kányádi Sándorról elhangzott hírekre hivatkozva Gálfalvi György és Markó Béla szerkesztők kijelentették, hogy Kányádival való szolidaritásuk jelenként kilépnek a Román Írószövetségből, mert úgy látják, akadályozzák magyar íróként való érvényesülésüket. A fentnevezettek azt kérték az Igaz Szó folyóirat főszerkesztőjétől, ahol alkalmazásban vannak, hogy az egyik üres állásra vegyen fel egy székelyszerű magyar szakos tanárt, névszerint Kovács András Ferencet, aki barátjuk, annak ellenére, hogy tudomásuk van az illető nacionalista-irredenta felfogásáról és ismerik áthallásos verseit. A szóbanforgó költő a Magyarországon megjelenő Kortárs munkatársa, ahol jóváhagyás nélkül közölte *Új grammatika* című

versét, amelyben ironizál az állítólagos diktatúrával Romániában. A beszélgetésre a szerkesztőségben került sor 1987. XII. 2-án.

Közli: Grama Ioan kapitány

A szöveg elején ugyancsak Grama kézírásával: Az adatokat csatoljuk „Marian” és „Gherasim” megfigyelési dossziéjához. A marosvásárhelyi magyar szerkesztőségekben tapasztalható jelenségekről összeállítottunk egy tájékoztatást a megyei párt-szervek részére.

Néhány bekezdés erejéig visszatérek az összeállításom elején felfüggesztett terjedelmes időszakos elemzéshez, kajánul rögzítve, hogy tartótiszttem jogos önvédelemből saját feletteseit fúrja, mert időről-időre a jelentések szélén szemére vetik, hogy lehallgatásom nem tökéletes.

Elemzés

„Gherasim” (eddig „Kelemen”) célszemély tevékenységéről az 1985. 06. 01. és 1985. 09. 30. közötti időszakban.

Az elemzett időszakban nem merültek fel érdemleges újdonságok a célszemélyről, mert örökölt háza javítási munkálataival van elfoglalva. Mivel a munkálatok közben az aláfalazáskor kidőlt a ház egyik oldala és az ablakokat is kivették, javasoltam a Megyei Felügyelőség Operatív Technikai osztálya főnökének, hogy titkos behatolással most szereljék be a mikrofonokat. Nem értett egyet velem, arra hivatkozott, hogy a vakoláskor megsérülhetnek a speciális készülékek. A célszemély kérvényezte telefonja áthelyezését az új címre, ezúttal a Technikai Osztály főnökéhez fordultam, hogy ebből az alkalomból szereljék fel az

I.C.D.T. készüléket. (Szigorúan szakszerű fordításban: telefonbeszélgetések és más beszélgetések lehallgatása a telefonkészülék közvetítésével – G. Gy.) Javaslatomat a Szekuritáté parancsnok helyettesének a szintjén (sic!) elemezték, de a Technikai Osztály főnöke jelezte, hogy ezzel munkatársuk dekonspirálását kockáztatják, mivel történetesen ez a szakemberük szolgálja ki a Megyei Felügyelőséget is, és a célszemély látva az épületbe bejönni, kikövetkeztethetné, hogy a szerelőt a mi szerveink küldték. Ebben a helyzetben erről a változatról is lemondtak. Mivel a célszemély már beköltözött az új lakásba, de a munkálatok még folynak, megbíztam két emberünket, hogy szerezzék meg a kulcsok másolatát.

Grama Ioan kapitány

A javaslat meghallgattatott. A lap szélén ez áll: 1985. II. 16. A dossziét elemezték az I. Igazgatóságon, a Megyei Felügyelőség Gyűlésén. A jelentéshez tartozó ugyancsak terjedelmes Intézkedési Tervben kiemelik: „Jelenleg megpróbáljuk a kulcsok másolatának a beszerzését a célszemély lányaitól, akik a Bolyai Farkas líceum tanulói. (vagyis: a kulcsok ellopása. G. Gy.) Mivel egyes üzenetek a célszemélyhez a feleségén keresztül érkeznek – aki a Teleki Könyvtár alkalmazottja –, olyan alkalmakkor, amikor délután van szolgálatban és könnyen elérhető az idegenek számára, az ő munkahelyére is be kell szerelni a készülékeket.”

Határidő: 1987. V. 1. Felel: Grama Ioan kapitány, Bîrsan Ion kapitány, a Teleki Könyvtár tartótisztje, Rusu Emil főhadnagy, a Bolyai Líceum tartótisztje.

Ugyanebből az elemzésből megtudhatjuk, hogy „a célszemély rossz hatással van a családjára. A felesége és Ági lánya idegen állampolgárokkal kerülnek kapcsolatba, az édesanyja és az

anyósa ellenséges rádióadókat hallgatnak. Ági lánya mozgósítja a fiatalokat a magyar nyelvű előadásokra (például Boér Ferenc előadóestjére). Kirándult Érmihályfalvára és visszaérkezésekor beszámolt szüleinek arról, hogy amikor a magyar konzulátus tagjai elhagyták az országot, a magyarok és a románok együtt kiáltották, hogy visszavárják őket. A célszemély felesége, annak érdekében, hogy nacionalista hangulatot teremtsen, húsvétkor piros és zöld tojást küldött Kolozsvárra egyetemista lányának, és azt tanácsolta, hogy ezeket fehér abroszon tegye az asztalra.

„A tengernek, amelyből ezt a cseppet ujjbegyre vettem, nem lehet partot szabni. Alkalomadtán bővebben fogok belőle méríteni, de remélni sem merem, hogy valódi ízét akárcsak sejteni is sikerül. Az a dolgom, hogy kísérletet tegyek erre.” A fenti sorokat a *Látó* 2009. decemberi számából idézem, ahol először közöltem szemelvényes mutatót dossziémből. (A 11/4-es adó jelenti. Adalék a *Látó* őstörténetéhez.) Ezúttal ismét megpróbáltam formába önteni a rólam szóló túlméretezett irathalmaz parányi részét. Tudomásul veszem, hogy a tükrözés igazának a mércéje attól függ, ki néz bele. Egy 1989. február 2-án készült jelentés szerint fogcsikorgatva tiltakozom amúgy is hányatott sorsú kötetem, a *Találkozásaink* végső megcsúfolása ellen, mert az ellenőrző szervek azt követelik, hogy a helységneveket, köztük szülővárosom nevét, Marosvásárhelyt románul írjam le. Tiltakozásomra válaszul a lap szélén hatalmas betűkkel az áll: A gazember! Igen, a hatalom emberei számára évtizedeken keresztül valóban gazember voltam. Ezt akarták bizonyítani hatezer oldalon.

(Bárka, 2013. február)

Átjárások

A célszemélyek dossziéi között nagy volt az átjárás, egyes jelentéseket a Megyei Felügyelőségek ide-oda küldözgették tájékoztatásul, s ilyenkor a megyehatár sem jelentett akadályt. Az én dossziémban Markó Bélán kívül a Sütő Andráséból található a legtöbb jelentés másodpéldánya, de többször találok átirattal megfejtelt másodpéldányt Farkas Árpád és Pusztai János dossziéjából is. A Kányádiéból csak egyszer, az viszont elég terjedelmes. Íme:

Belügyminisztérium
Kolozs Megyei Felügyelőség
Iktatószám: 0042519/1984. 06. 13.

Szigorúan titkos
2. sz. példány

JELENTÉS

1984. 06. 10.-én „Károly” célszemély (ezúttal Kányádi a célszemély – G. Gy.) a marosvásárhelyi Gálfalvi Györggyel, az „Igaz Szó” folyóirat szerkesztőjével beszélgetett, akinek felesége is jelen volt.

Célszemély Andriska konfirmálásával kezdi a beszélgetést (ez valami keresztelőféle a katolikusoknál, mert az Áron vallási nevet kapta). (G. Gy.: elsőáldozás. Andriska, K. S. fia – az előbbi zárójel a fordítótól származik.)

Gálfalvi tájékoztatja a célszemélyt a Sepsiszentgyörgyön történetekről, amiről célszemélynek nem volt tudomása. Biztosítja,

hogy teljesen hiteles a dolog, hiszen Markó Béla éppen ott volt. Tehát: „szerdán 13,30 órakor Mihai Viteazul szobra alatt felrobant egy bomba, csak (*kihúзва*) halt meg. A szobornak semmi baja, de a robbanás betörte a szomszédos házak ablakait.” Komoly razzia kezdődött ezekben a lakásokban. Markó Béla, aki a szüleinél tartózkodott Sepsiszentgyörgyön, éppen látogatóban volt (*kihúзва*)-nál egy tömbházban ezen a téren, s még a delegációja sem volt nála, így el kellett hoznia, hogy bemutathassa az ellenőrzéskor. Még azt is elmondja, hogy a szobor alatt volt egy doboz, „többen látták, s valószínűleg érintésre robbant. Képzelted, milyen atmoszféra volt ott.”

Célszemély nem kommentálja, mert mondani akar valamit Farkas Árpíró. De Gálfalvi is megszakítja, hogy Árpíró beszéljen: – elvettek tőle egy fél normát (G. Gy.: fizetést), akár csak Panektől, nagyon rossz kedvű, (*kihúзва*). Célszemély tudja (*kihúзва*), de szerinte nem kellene annyira kiborulnia a fizetés miatt, hiszen neki, a célszemélynek kisebb a jövedelme, s nem panaszkodik. Tőle semmit sem közölnek, az „Utunk” nem fogadja, Ratz-cal (G. Gy.: Rácz Győző) összeveszett. De ő közöl Magyarországon, pénzt szerez ott, s amikor odamegy, felöltözik az egész családjával. Amint Gálfalvi Markó Bélától hallotta, Farkas Árpíró szándékozik kitelepedni, amivel célszemély nem ért egyet.

Gálfalvi nem találkozott célszeméllyel Kacsó Sándor temetése óta, s akkor nem volt idejük beszélgetni az őt foglalkoztató gondjairól – két lánya felkészítéséről az egyetemi felvételire (már ilyen korán!!!), az egyik VII., a másik IX. osztályos. Információt kérnek a célszemélytől, habár lánya biológiára szeretne menni. Célszemély Sándorkáról beszél. (G. Gy.: K. S. fia), de azt tanácsolja, hogy beszéljen Hann-nal Marosvásárhelyen, mert az ő lánya egyetemista biológia szakon.

Célszemély arról beszél, hogy kiadna egy kis kötetet az egérmeseregényéből, ami folytatásokban jelent meg A haza Sólymai lapban. (Magdi – Kányádi felesége – G. Gy. – megérkezik Andriskával stb.)

Gálfalvi még szeretné tájékoztatni, mik történtek, amióta nem találkoztak, de célszemély megkérdezi, hogy igaz-e, miszerint Hajdu Gy. kijelentette, hogy neki és Sütőnek nincs mit keresniük itt az országban. Gálfalvi megerősíti, igaz, Hajdu így mondta, majd részletezni kezdi a következőt: 27-én (októberben) házkutatás volt (az úrnál – nála) otthon – célszemély tájékoztatja, hogy tudja ezt Bélától, de Gálfalvi figyelmen kívül hagyja a megjegyzést, s célszemély felhívja a figyelmét, hogy ezt a szobát lehallgatják.

Gálfalvi elmondta, a házkutatás után egy ideig kórházban volt (befertőződött a fülem – G. Gy.). Majd azt, hogy miközben Bélával javítottak valamit a kocsiján (Skoda), Bélának elmondta, hogy Hajdu az év végi értékelőben javasolta Gálfalvinak és Farkas Árpínak, hogy több politikai érettséget tanúsítsanak a saját írásaikban és az általuk szerkesztettekben is. Ő úgy érezte, hogy ez egyenlő a (*kihúzás*), s felelősségre akarta vonni Hajdut, de azt mondták, fizetés nélkül marad, s végül az értékelési lapja (amit ő, Gálfalvi nem írt alá) a többivel együtt adódott vissza. Jánosházy közölte Hajduval, hogy Gálfalvi beszélni akar vele, de egy hétig nem fogadta. Végül is fogadta, s erkölcsi prédikációt tartott arról, hogy nem tartja be az utasításait, s ajánlja, hogy fontolja meg: ha nem ért egyet a párt felsőbb utasításaival, akkor hagyja el az országot, ő is és mások is, akik így gondolkoznak, itt említette célszemély nevét, meg Farkas Árpit és Markót; Sütőről nem esett szó. Hajdu még azt is mondta, hogy nem az ilyen emberek szolgálják a magyarságot – ezt egy gyűlésen is elmondta –, „nem

az olyan emberek, akik felelőtlenül szájálnak, mint Kányádi és Sütő, hanem én (Hajdu), aki (*kihúзва*) tettem annyit a magyarságért egy nap alatt, mint Sütő és Kányádi egy életen át, s ezek miatt a felelőtlen emberek miatt vannak bajaink.” Gálfalvi rögtön elmondta Sütőnek, s telefonált Farkas Árpinnak. De Árpi (*kihúзва*) pontatlanul adta le az esetet Ablonczinak, azt állítva, hogy Sütőt és a célszemélyt utasította ki az országból.

A rettenetesen felháborodott célszemély törvényre akarja adni Hajdut azért, amit a gyűlésen mondott, de nem azért, amit négyszemközt mondott Gálfalvinak, aki megerősíti, hogy Hajdu a gyűlésen is mondta, hogy célszemély „felelőtlenül szájal”, jelen volt Székely János is.

A dühös célszemély kijelentette, látni akarná ő a Hajdu harcának eredményét. Gálfalvi még elmondta, hogy Hajdu kijelentette: mindenkit ő húz ki a szarból, mert mindenki hozzá jön, nem Kányádihoz vagy Sütőhöz, a magyarok dolgait ő intézi. (...)

A célszemély elmondja: sajnálja, hogy Rácz arcába vágta a poharat, vagyis inkább azt, hogy ez egy fogadáson történt, de tulajdonképpen sem sajnálja. (!!!) Elmagyarázza az esetet, valamint, hogy őt feljelentette a pártnál: azért tette, mert Rácz egy dicsőítő írást írt. Még nem hívták felelősségrevonásra, de „a történetet egy szonettel lezártam”. Tovább beszél a szürke szonettekéről, amelyeket Bisztricsányi közölt a rádióban, így van jóváhagyása külföldi közzétételre, s meg is jelent néhány Magyarországon (a Tükörben karácsonykor). Áttér a „Dél csillaga alatt” című versciklusára, felolvassa Kacsó Sándornak dedikált versét, majd a *Kétszemélyes tragédiáig* jut. A teljesen elképedt Gálfalvi kérdésére a célszemély elmondja, hogy az engedélyezést az Aradon összeült komissziótól kapta, amely Kocsik Jóskából, Kovács Gézából és Znorovszky Attilából állt. (A neveket suttogja és nevet!) Nevet

Gálfalvi is, amikor megtudja, hogy ráadásul a „Megéneklünk, Románia” keretében mutatták be a darabot. Célszemély megmutatja a beszámolót a helyi lapban és a plakátot, „ezt a címet adták, de szerepel *Kétszemélyes tragédiaként* is”. Gálfalvi kijelenti: „ha ezt lenyelték”, a célszemélynek van hivatkozási alapja!

A célszemély beszél nekik az egérkés folytatásos történetéről, amit a „A Haza Sólymai”-ban közöl, s amiből kötetet állít össze a Móra Kiadónál. Áttér a Napsugár nagy példányszámára, valamint az elhatározására, hogy nem ír nekik addig, ameddig tehetségtelen költők írnak oda, az ő írását, amelyben Kósra hivatkozik, kivették. Elmeséli a kisegér történetét, a „gyíkokat” (a poéta kisegér feláldozását üldöző macskák által, mert nem akart szatírárt írni!). A hölgy (a feleségem – G. Gy.) elmesélte, hogy az egyik kislányuk, amikor kicsi volt, azt mondta: „Ugye, az egerek azt hiszik a cicákról, hogy azok románok?”

A célszemély egy üveg bort hoz, nem engedi, hogy Gálfalvi elmondja, hogyan járt Máramarosszigeten, hanem mesélni kezd Toró Tibiről, akit zaklatott a Szekuritáté, de nem kellett jelentkeznie. Az úr (Gálfalvi) mondja, hogy szokás szerint a közlekedési osztályra hívnak (így csaptak be a ház kutatáskor – G. Gy.).

A célszemély suttogva közli, hogy mit tett volna ő a híres tanár, Toró helyében. Gálfalvi is suttog valamit a ház kutatásával kapcsolatban, az ártatlanság vélelmét említi, s valamit az ügyességgel kapcsolatosan, hogy végül arra a következtetésre jusson, miszerint helyesen járt el a ház kutatáskor, mert tőle más könyveket vittek el, mint amit más esetekben hallott.

Isznak. Célszemély érintőlegesen emlegeti az új magyar iskolát Medgyesen, aminek a hölgy nagyon örül, hogy még ilyent is hallani. Gálfalvi elmondja, hogy levelet kaptak Csiki Lászlótól,

amiben beszámol az új lakásukról a Városliget közelében, de azt is mondja Csiki, hogy csak 5-6 évet töltött ott, többet nem, mert ő vándorló szellemű, csak azt nem tudja még, merre indul.

A hölgy hozzáteszi, hogy Csikiék két gyermeke engedélyt kapott a minisztériumtól, hogy orosz nyelv helyett románul tanuljanak, a felesége pedig fordít románból.

Célszemély igazat ad a magyarországiaknak, akik felháborodnak, mert a betelepülők állást és lakást kapnak, amire ők évek óta várnak. Hirtelen áttér magyarországi utazására Ioan Alexandruval, amire az úr (Gálfalvi) megjegyzi, hogy „ez jó diplomáciai húzása volt a célszemélynek”, amit nem mindenki értett meg, ugyanis ő hallott arról, amit Ioan Alexandru jelentett ki az írószövetségi gyűlésen és egy sepsiszentgyörgyi találkozón.

Célszemély beszél arról, hogy nem kaptak engedélyt az öt kolozsvári költő verseit tartalmazó kötet magyarországi publikálására (hogy mennyire bátran harcolt ő és miként fenyegette Noja), s hogy végül is megijedtek és elengedték őt Magyarországra a nívódíj átvételére.

Most a PEN Klub meghívására elmegy, már megvan az engedélye Bukarestből. Reméli, augusztusra megjelenik közös kötete Csoórral és Sulyok Vincével, majd egy finnországi antológiában is szerepel. Beszél Farkas Jánossal (főnökével), aki megadja az ajánlást, de, amint mondta – a párt fog határozni. A célszemély gyanítja, hogy most „fakad ki a seb”, s biztosan orrkoppintást kap majd a Rácz-ügy miatt is, s azt fogják mondani, hogy az aktivisták nem mehetnek külföldre. A célszemély szándéka, hogy erre azt fogja mondani: „mától én nem vagyok az”, pedig hogy adja be a felmondását több mint 30 évnyi munka után, a feleségének nincs állása, élhetnek majd külföldön (internacionális) segítyből.

Rögtön folytatva előadja Szabó Gyula (kolozsvári nyugdíjas író) esetét, akinek ötször utasították vissza az útlevelét, s Panek telefonon mondta neki, hogy a célszemély valószínűleg az ő emberük, azért jön-megy, ahova akar s amikor akar.

Gálfalvi nem érti, miért nem engedik ki Szabó Gyulát. Célszemély szerint a „(kihúzza) memórium” miatt, amit egyedül írt.

Célszemély helyi újdonságokkal folytatja: Gáll Ernő lemondott, s úgy néz ki, hogy a hülye Rácz lép a helyébe, amitől Kántor Lajos is retteg, és hogy a Korunkban nem írhatnak a Farkas Árpí kötétéről. Célszemély megmondta Lajosnak, hogy nincs amiért kétségbeessen, mert lehet másként is reagálni különböző dolgokra. Az úr (Gálfalvi) viszont szkeptikus, nem hiszi, hogy erre érvényes lenne a mondás, miszerint „minél rosszabb, annál jobb”, mert semmit sem lehet tenni, ha valamit megtiltanak vagy felszámolnak.

Célszemély megnyugtatta, hogy nem oly kategorikusak a tiltások, s ezt sem lehet a végtelenségig művelni, mert csak figyelembe kell venni, hogy az embereknek kenyérre van szükségük. Szabó Gyula esete más. A hölgy véleménye szerint Sütőnek kellett volna közbelépnie, harcolnia ez ügyben már korábban, nem most.

Célszemély emlegeti egy régi vitájukat, még 1970-ben Svédországban történt (*kihúzza*), és nem úgy kell politizálni, hogy nem tudja, milyen problémáknál kell közbelépnie. Elítéli, hogy Sütő engedte a lányát kitelepedni a Magyar Népköztársaságba, bírálja egy publicisztikai kötetét, amit épp most olvasott újra, negatív kommentárokat fűz az *Egy lócsiszár virágvasárnapjához*.

Gálfalvi érdeklődik a Napsugár szerkesztőségéről, mert úgy hallotta, Farkas János panaszkodik Zöld Margitra. Célszemély mondja, hogy amióta ott van Rudi (Németi Rudolf – G. Gy.), ő vi-

szi egyedül a lapot, s célszemély, bár leadta a teljes normáját, ott kell ülnie a szerkesztőségben. (?) Az a véleménye, hogy nagyon jó lett volna, ha Markó jön a szerkesztőségbe, lehetett volna belőle főszerkesztő. Jelenleg már nincsenek szabad állások, de ő azon gondolkodik, hogy nyugdíjba mehetne, hiszen az írószövetségi kiegészítéssel annyi lenne a nyugdíja, mint a jelenlegi fizetése.

Gálfalvi gondterhelt, nem tudja, mi történik, ha Hajdu beváltja a fenyegetését, s elküldi a laptól és az országból. A két kislányára gondol, akiket taníttatni kell. Hajduval nem beszélnek egymással, Jánosházyval üzenetnek, folyton azt keresi, hogy mivel idegesítheti, provokálja, ha kirobban belőle az idegesség, s tesz valamit, akkor azt fegyelmi eljárásra felhasználhassa.

Célszemély elmondja, hogy őt is felbosszantotta, hülyeségeket beszélt, Hajdu (*kihúzva*) s az édesapjánál házkutatást tartottak.

Gálfalvi mondja, nincs mit csinálnia, ő semmiképpen nem fogja megírni, amit tőle kér, de lenyelni sem tudja (a Hajdu viselkedését). Célszemély fenntartja, hogy nem lehet kötelezni a rendelésre írást, ő meg is mondta a főnökének: ha kötelezi, akkor ő a legmagasabb fórumokhoz fordul, hogy állás elvesztéssel fenyegetik, ez pedig nem szocialista elv.

Hirtelen témát vált: talán elvonul a szülői házba, aminek kertjét bebiztosította az ellen, hogy az állam kisajátítsa, mégpedig azzal, hogy a kertbe temette el az édesapját. Folytatja a hosszú történetet a temetésről sok öndicsérettel, a díszlövészek miatt.

Aztán a célszemély megkérdi Gálfalvit, hogy mely nagy tetteket hajtott végre Hajdu a magyarság érdekében, amelyekkel annyira dicsekszik, de meg sem várva a választ, elmondja annak a színésznőnek az esetét, akinek elintézte, hogy külföldön készítsenek protéziseket a balesete után.

Gálfalvi még elmondja, Hajdu folyton előhozza, hogy minnennyel hozzá fordulnak az emberek: lakás-, állásszerzés. Célszemély felkiált, mint akit megégettek: Nem igaz, azokat ők küldik hozzá! Gálfalvi viszont hoz egy példát, amikor Hajdu intézkedett: a személyi titkárának, Borbély Istvánnak – aki nem is olyan fekete, mint gondoltuk – a feleségét behozatta faluról a városba tanítani, ugyanakkor a Markó felesége már 10 éve falun tanít, de hát Markót nem tudja úgy használni, ahogy akarja.

Célszemély elmondja, hogy nem akart író-olvasó találkozóra menni Makfalvára – ami a Hajdu körzete –, főként egy ilyen kitörés után, mert ahol járt, ott az embereket meghurcolja a Szekuritáté.

Gálfalvi emlegette, hogy Hajdu erősen megváltozott november-február közt, előtte jó kapcsolatban voltak, még azt is mondta, hogy „védenünk kell egymást”. A bátyja (a Gálfalvié) Hajduval beszélve megtudta, hogy a célszemély ellen felhozott vád: Szőcs Géza köréből származó értesülés szerint célszemély helyeselte a Csoóri–Duray könyvről hallott pozitív véleményt. Pontosítja, hogy ő soha nem beszélt Szőcs Gézával a könyvről.

Célszemély felháborodottan beszél Szőcs Gézáról: hogy beszélt vele, amikor kijött a kórházból, a beszélgetés a szekussal, elítéli Arát (Ara Kovács Attila), aki Magyarországra érve áttért a disszidentek oldalára, akárcsak Gazsi (Tamás Gáspár Miklós). Megint Gézát bírálja, aki mindenkihez elmegy, az emberek panaszkodnak rá, ő hazudik nekik, hasonlóképpen történt a Călătorul (Király Károly) meglátogatásakor is. Aztán, épp a Magyarországra való utazása előtt Livia (az Írószövetség titkárnője) megmutatott neki egy iratot, ami az aradi milíciától érkezett, s arról írnak, hogy Géza volt (*kihúzva*) az Astoria hotelben (*ki-*

húzva), nem volt bejelentve a szállodába, s szemtelenül beszélt a (*kihúzva*) és állása sincs. Nem szabad ilyent tenni. Felemlegeti szakítását Gáll Annával, aki meglátogatta a kórházban, amikor azt hazudta, hogy súlyos állapotban van. (*kihúzás*)

Magyarországon amikor (*kihúzás*). Célszemély vádolja, hogy nem tartotta be a törvényeket, le kellett volna tennie a hotel recepciójánál a személyazonossági igazolványát, ahogy célszemély is mindig megteszi, nem altat idegeneket, és senkit sem kever bajba, amikor ő is bajban van.

Célszemély elmondja, hogy beszélt Călătorullal, aki felelősre vonta Sabăut (Szőcs Géza), mert megjelentette az emlékiratait az engedélye nélkül. Úgyhogy a célszemély számára „ez nem tiszta dolog”, amiképpen már pontra tette egy telefonbeszélgetésben.

Az úr (Gálfalvi) elmondja, hogy Géza bele akarta vinni egy hazugságba, amit ő elutasított, mire Géza azt mondta, hogy ő egy bűnösen becsületes (...)

A mondással, hogy „az alma nem esik messze a fájától”, célszemély áttér a Géza apjára. (*kihúzás*)

Gálfalvi kezdi mondani, hogy ő is beszélt Szőcs Pistával telefonon, de célszemély megszakítja, mondván, hogy a telefont egész biztosan lehallgatják. Majd, továbbra is Gézát szidva elmondja, hogy Géza hiába is bizonygatja, hogy semmi kapcsolata nem volt a csíkiakkal (akiket letartóztattak), mert azokat miatta vitték el. Célszemély szeretné, ha Géza elmenne. Gálfalvi hallotta, hogy el akar menni. Célszemély biztos abban, hogy Magyarország fogadja. Hirtelen áttér a Duray-problémára, akit a legújabb hír szerint azért fogtak le, mert valami kiáltványokat találtak egy Magyarországra tartó postavagonban. Célszemély biztos abban, hogy ez provokáció, tudta azt, hogy veszélyes.

„Károly” előadja nekik az ismert teóriáját: „csak az Alkotmány és a törvények szerint szabad, betartva a játékszabályokat”. Gálfalvinak még eszébe jut az is, hogy a Gézával való beszélgetésben, amikor az meg akarta győzni, hogy hazudjon (az unokaöccse halálával kapcsolatban), akkor ő azt válaszolta, hogy ezt nem szabad, mert majd akkor sem hisznek neki, amikor az igazat mondja.

Célszemély elítéli Csoórit, mert az előszóban nem tudta differenciálni a problémákat. Gálfalvi kiment a szobából, ez alatt a felesége elmondta, hogy amikor a férjét behívták a Securitatéra, azt mondta otthon, hogy mindez (*kihúzva*). Ők meg sem keresik Gézát.

Célszemélynek eszébe jutott egy részlet a szekussal való beszélgetésből, amikor az megkérdezte tőle, hogy szerinte normális-e Géza, amire célszemély azt válaszolta: „Ezt maguknak kell tudniuk, mert a maguk intézményében volt.” (Tölgyes) Az a beszélgetés arra vonatkozott, hogy Géza táviratot küldött Straussnak, gratulálva a választási győzelemhez.

Aztán áttér a Fazekas-látogatásra – kaotikusan előadva, összekeverve egyéb dolgokkal, de amiből kitűnik, mennyit rohangált ő, a célszemély, hogy autót szerezzen számára, s mennyire irreálisan gondolkodik az öreg. Még elmondja, hogy hozott két, a nagyfőnököt üdvözlő írást, hogy azokat a célszemély véleményezze, amiért ő rettenetesen leszidta, s ugyanúgy Beke Gyurit is. Egy kis zárójel Bekével kapcsolatban: Gálfalvi megtudta, hogy csak rémhír volt a Beke kitelepedési szándéka, amit Panek terjesztett.

Célszemély hozzáfűzi, igaz, hogy van az a 34 oldalas feljelentés a szekus tisztnek, de Gyuri (Beke) lefordítja, idézetekkel, s az Írószövetség asztalára teszi. Az úr (Gálfalvi) ismeri az esetet.

Célszemély Fazekas Jánossal folytatja, hogy mennyire erősen, mennyire nevetséges volt, amikor felutazott Bukarestbe, hallva az Andropov halálhírét. Gálfalvi is sajnálja, „a szerencsétlen azt hiszi, hogy *(kihúзва)* visszaveszik!” Aztán elmeséli, hogy már régebben magához hívta Sütő, nála volt Fazekas is. Gálfalvi azt hitte, hogy a beadványukról lesz szó (nem derül ki, hogy miről), de teljesen másért hívták: meghalt Fazekas nagybátyja, aki vasúti munkás volt, s Fazekas közölt róla néhány adatot, aminek alapján meg kellett volna írni a gyászbeszédet. (Visszautasítottam – G. Gy.)

Célszemély részletezni kezdi, hogyan utazott Sütővel a Fazekas apjának temetéséről, s hogy ő Sütőt *(kihúzás)*, s az öreg odaadta az apjának a verseit, hogy kijavítsa, s nem akarta megérteni, ez nem irodalom, fogalma sincs az irodalomról. Elítéli Fazekast, mert ellenszolgáltatásokat igényel. Például, amikor hozzásegítette gáztűzhely beszerzéséhez, utána irányítani akarta célszemélyt, hogy mit írjon, amit természetesen visszautasított. (Kacagnak!!) Célszemély nem mulasztja el, hogy dicsekedjen: mennyi autót szerzett „Florescu” által magyar értelmiségieknek anélkül, hogy valamit is akart volna ezért.

Aztán célszemély elmondja, hogy ő nem emigrál, hiszen minden egyes iskoláért harcolt. Mit is mondhatnának? Azt viszont szükségesnek tartaná, hogy a magyar fiatalok ösztöndíjakat kapjanak nyugati tanulmányokra, mint egykor a papok, hogy a mostani értelmiségit magas kultúrájú fiatalok váltsák.

Gálfalvi mondja, hogy Benkő Samu fián kívül senkit sem tud, aki külföldön tanulna, de most készül a Székely János fia, az engedélyt hozzá Hajdu segítségével szerezték. Azt is elbeszéli Gálfalvi, hogy Székely János próbálta őt meggyőzni, hogy Hajdu nem más, mint egy szükséges csavar, s ha nem lenne ő, akkor

lenne más helyette. Ugyanígy beszélt régebben Panek, de most erősen háborog miatta. Valamikor ő (Gálfalvi) mozgósítani akarta a Hajdu környezetében lévőket, hogy próbálják meggyőzni (nem pontosítja, hogy mire), de Panek azonnal beárulta, s azóta nincs is jó kapcsolata vele. Igaz, Panek néha felhívja telefonon, s Hajdut átkozza, szidalmazza.

Célszemély dicsekszik, hogy ő békítette ki Paneket Balogh Edgárral és Gáll Ernővel, majd elmondja, hogy Sütőnél volt egy kemény Hajdu-ellenes beszélgetése.

Gálfalvit nagyon meglepte magyarországiakkal beszélve, hogy azoknak fogalmuk sincs, ki Hajdu, és azt hiszik, hogy itt egy maffia működik ellene.

Gálfalvi tájékoztatja „Károlyt”, hogy Csoóri Amerikába készül, erről célszemélynek eszébe jut a saját utazása oda, s felháborodva mondja, hogy Pálffy Pitzur (sic!) és Czine Miska nem vettek részt a Ioan Alexandruval való találkozón.

Gálfalvi ismerteti az új, kéthetes hírt, miszerint Sándor (Csoóri) elfogadta Aczéltől az új folyóirat – „Hite” lesz a neve (G. Gy.: Hite) – vezetését, a többi szerkesztő: Csengey Dénes, Pitzur – aki eljön az ifjúsági laptól –, Moldovan (Moldován) Domokos (közeli rokona Keszthelyi Gyulának – n. n.) és Czine Mihály.

Célszemély panaszkodik, hogy a magyarországi újságírók, folyóiratok ritkán, nehezen érkeznek, de valójában nem is nagyon érdekli, „karanténban vagyok”, inkább olvas Horatiust, Shakespeare-t.

Beszélnék Domokos Gézáról. Mindannyian örülnek, hogy megmenekült, de sajnálják, hogy baj van a szívével. Gálfalvi arra gondol, milyen szörnyű lenne, ha elvennék a „Kriteriont”, s ez biztos szándéka lehet valakinek. Célszemély szeretné az új évig befejezni a zsidókról szóló kötetét s leadni a „Kriterionnak”,

„amelyet megbíráltak, hogy nem segíti a homogenizálást”. Néhány szó az itteni antiszemitizmusról – C. Vadim Tudor könyvéről –, de főként arról, hogy magyarellenes vers is van benne, de ezt nem támadja senki (???)

Célszemély versfordításról beszél, a klasszikusokról (Rilke stb.), aztán panaszkodik, hogy mindenki a benzínről és az élelemről beszél, de ő megelégszik a zsíros kenyérrel s a rántottával, s néha hoznak valami ennivalót falusi olvasói. (!!!)

Hitelesítette
Rusu Valer kapitány

A dosszié száma: 00258/787

1984. 06. 26.

készült két példányban.

Pusztai Jánost személyesen még nem ismertem, amikor írásait már számon tartottam. Az Ifjúsunkás riportereként egyik első utam Nagybányára vezetett, hogy megismerkedjünk. Azonnal mondhatnám első látásra összebarátkoztunk, ettől kezdve ke-restük és meg is találtuk az alkalmat a minél gyakoribb találkozásra. Sűrűn váltottunk leveleket, de ezek részben – amint ez 2008-ban kiderült – a Szekuritáté irattárában kötöttek ki, illetve ott is leltárba kerültek. Hogy milyen vigyázó szemmel követték kapcsolatunkat, azt az alábbi – a különböző megyei felügyelőségek közötti példás együttműködésről tanúskodó – akcióterv is igazolja.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
Belügyi Információs Szolgálat

Szigorúan titkos
Első példány.
(Géppel)

Egyetértek
Ágoston Alexandru ezredes
a Szekuritáté főnöke

Akcióterv
1975. X. 30.

Együttműködési intézkedések a Máramaros Megyei Felügyelőség által vizsgált „Scriitorul” (Az író – Pusztai János fedőneve – G. Gy.) és a Maros Megyei felügyelőség által vizsgált „Kelemen” (ez az én első fedőnevem, később elrománosodtam, Gherasim lett belőlem – G. Gy.) követési dossziéja ügyében.

A Máramaros Megyei Felügyelőség követési dossziéjában vizsgálja Pusztai Jánost (Pascan Ioant). „Az író”, aki nacionalista-ellenséges mivoltát írásaiban és szóbeli megnyilvánulásaiban bizonyította. A szóban forgó elem néhány írását közlés céljából elküldte a Marosvásárhelyen megjelenő Igaz Szóhoz, személyesen Gálfalvi György címére, akit ugyancsak követési dossziéban vizsgál a Maros Megyei Felügyelőség, írásaiban és környezetében tanúsított nacionalista-ellenséges megnyilvánulásai miatt. A Máramaros Megyei Felügyelőség értesülései szerint nevezett Gálfalvi György tájékoztatta Pusztai Jánost, hogy egyes írásait az Igaz Szó nem tudja közölni (A *Zsé birtoka* című regény egyik fejezetéről van szó – G. Gy.). 1975 áprilisában nevezett Pusztai János levelet küldött Marosvásárhelyre Sütő András címére, amelyben arra kéri, hogy olvassa el *Zsé birtoka* című regényét, amelynek kiadását a Kritérium Kiadó visszautasította. Tudomá-

sunk szerint erre a levélre Sütő még nem válaszolt. Figyelembe véve a fenti problémákat a következő intézkedéseket javasoljuk.

1. *(Fekete tussal kihúzva a név)* keresztül ellenőrizzük, hogy az Igaz Szó szerkesztőségében milyen kéziratok vannak nevezett Pusztai Jánosnak, amelyeket nem közöltek. Ha léteznek ilyen kéziratok a szerkesztőségben, a megfelelő intézkedéseket fogantatosítjuk, hogy ezeket az ellenséges tartalmú kéziratokat hivatalos úton adják át szerveinknek, hogy felhasználhassuk őket, amikor intézkedéseket fogantatosítunk „Az író” ellen.

Határidő: 1975. XI 15.

Felel: Grama Nicolae alezredes

2. *(Fekete tussal kihúzva a név)* keresztül adatokat szerzünk be Pusztai Jánosról, melyek igazolják vagy cáfolják Pusztai János írásainak művészi értékét, illetve az irányvonalakkal való összeegyeztethetőségét. Ennek érdekében megkeresünk más marosvásárhelyi szerkesztőket is, akik ismerik a gyanúsítottat.

Határidő: 1975. XII 1.

Felel: Grama Nicolae alezredes

3. A birtokunkban lévő adatok szerint Sütő András ismeri Pusztai Jánost. Sort kerítünk egy beszélgetésre Sütő Andrással Pusztai János gyanúsítottáról, és ha kiderül, hogy a gyanúsítottak valóban szándékában áll az említett művet elküldeni Sütő András címére, megkérjük, a kéziratot és írói szakvéleményét juttassa el hozzánk. A művet akkor kérjük el Sütő Andrástól, ha államunkra nézve ellenséges kérdéseket vet fel.

Határidő: 1975. XII 20.

Felel: Grama Nicolae alezredes

4. Mivel a Máramaros Megyei Felügyelőség adatok birtokába jutott Gálfalvi György ottani tevékenységéről, ezeket az anyagokat másolatban elkérjük a Maros Megyei Felügyelőség címére, hogy az itteni adatokkal összevethessük.

Határidő: 1975. X. 10.

Felel: Lehoti Anton alezredes

5. A Máramaros Megyei Felügyelőségtől kapott értesülés szerint Gálfalvi György egy, az Igaz Szóban megjelent művében megbírált a nagybányai sajtót és intézményeket, amiért nem ismerik el Pusztai János írói érdemeit. Azonosítsuk, melyik számban jelent meg ez az írás és tanulmányozzuk, mennyire felel meg a valóságnak ez az értesülés.

Határidő: 1975. XI 20.

Felel: Grama Nicolae alezredes

Lehoti Anton alezredes

(A célszemély kései tájékoztatása: Az írás *Ugocsa non coronat* címmel 1971. júniusi számában jelent meg az Igaz Szóban, és a körkép nemcsak Nagybanján kavart port.)

Ha a helyzet megkívánja, jelen akciótervet menet közben ki-egészítjük.

A Maros Megyei Felügyelőség részéről Grama Nicolae alezredes
A Máramaros Megyei Felügyelőség részéről Lehoti Anton alezredes
R.D.

00969/448

Készült két példányban. Első példány a Maros Megyei Felügyelőségén „Kelemen” követési dossziéjában.

Második példány a Máramaros Megyei Felügyelőség számára.

*

A dossziék közötti átjárás keretében kerültek az én irataim közé (is) a Moldovan nevű „forrás” jelentései, bár ezek csak részben szólnak rólam. Moldovant nem én emlegetem először a „források” között: a Látó 2013. októberi számában megjelent *Ahogy a Securitate látta* című írásában Dávid Gyula közli, hogy „a 36-ok Sütő András által fogalmazott, Gálfalvi György és Markó Béla által végleges formát öntött és románra fordított memorandum (...) útját a Securitate is nyomon követte: egy MOLDOVAN (kiemelés az eredeti szövegben – G. Gy.) ügynökre hivatkozó és 1982. július 3-án kelt marosvásárhelyi jelentés arról számol be, hogy az ügynök június második felében találkozott Domokos Gézával, aki azért jött, hogy beszámoljon Sütő Andrásnak a legfelső pártvezetéshez a Lăncrănján könyvével kapcsolatban beadott memorandum sorsáról.”

Az alább közölt terjedelmes feljegyzés jórészt ugyancsak a Domokos Géza és Sütő András közötti beszélgetésről tájékoztat.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
0110 Szolgálat
Iktatószám: 427/00111/1984. 10. 28.
Forrás: „Moldovan”
Fogadó: Strâmbu Emil alezredes

Szigorúan titkos
Első példány

Tájékoztató jegyzet

Két napig Marosvásárhelyen tartózkodott Domokos Géza, a bukaresti Kriterion Kiadó igazgatója.

Október 24-én, szerdán, a délutáni repülőjáráttal érkezett Bukarestből és 26-án, pénteken a délutáni járáttal utazott vissza.

A következő programja volt:

Szerdán este kisebbik fiával együtt – aki jelenleg a marosvásárhelyi Fogászati Klinikán gyakornok – jött hozzánk, nálunk maradtak éjszakára és a következő éjszakára is, tehát rajtunk kívül senkivel sem találkozott. Csütörtökön délelőtt Bocskai István egyetemi tanárral találkozott. Tulajdonképpen a marosvásárhelyi utazásának eredeti célja az volt, hogy Bocskaival megbeszélje, van-e lehetőség arra, hogy a fia, Domokos Gábor az ősszel esedékes kihelyezés után hároméves gyakornoki idejét a marosvásárhelyi Fogászati Klinikán tölthesse. Bocskai természetesen nem ígérhette ezt meg, de elmagyarázta, milyenek a kilátások és biztosította Domokost, hogy a maga részéről minden segítséget megad.

Ezután Domokos Géza ellátogatott az Igaz Szó szerkesztőségébe, ahol Gálfalvi Györgyöt kereste, hogy együtt menjenek el Papp Ferenc íróhoz, de a látogatást másnapra halasztották, mert találkozott Hajdu Győzővel, akivel hosszasan elbeszélgettek. Ezen a beszélgetésen nem voltam jelen, de ahogy Domokos elmesélte, Hajdu az Igaz Szó körüli nehézségekről panaszkodott, arról, hogy az írók nem küldnek kéziratot, nehézkes a lapterjesztés, kevés az előfizető és nehéz az igényeknek megfelelő lapszámokat szerkeszteni.

Csütörtök délután Domokos Géza Sütő Andrással találkozott nálunk, aki délután öt órakor érkezett a feleségével és kilenc órakor mentek el. A hosszú beszélgetés Domokos mentegetőzésével kezdődött a Kriterion egyik kiadványa miatt, amelyben durva támadást intéztek Sütő ellen. A „forrás” nem olvasta a könyvet, de tudja, hogy szerzője Bíró Béla, aki Sepsiszentgyörgyön él. A tanulmányban Sütő András drámáit, az *Egy lócsiszar virágvasárnapját* és a *Szuzai menyegzőt* túlhaladottnak ítéli a szerző, mert megragadtak az ötvenes évek szűklátókörű szemléleténél. Sütő

egy, a Kriterion Kiadónak írt levelében súlyos szemrehányást tett Domokos Gézának a kötet megjelentetéséért. Domokos Géza Molnár Gusztáv szerkesztőre hárította a felelősséget, mert ő foglalkozott Bíró könyvével, hangsúlyozva, hogy ő nem olvasta a könyvet és Molnár nem tájékoztatta arról, hogy Sütő-ellenes támadást tartalmaz. Ahogy a beszélgetésből kiderült, a könyv lényegében azt bizonygatja, hogy Sütő drámái fölött eljárt az idő. A beszélgetés során Sütő nekitüzesedve emlegette az őt ért vádakat, Domokos Géza próbálta kiengesztelni a Kriterion iránt.

A továbbiakban Sütő beszámolt az őt ért támadásokról, arról, hogy a hatóságok házkutatást rendeztek a szerkesztőségben, mindent felforgattak és kiborítottak az íróasztalára, a figyelem eltereléséért a többi íróasztalt is felforgatták, sőt, a fotólaboratóriumot is. Ezt nem tehette egy betörő, mert az tudhatta, hogy nincs mit keresnie egy szerkesztőségben. Holtbiztos, hogy a Szekuritáté keze van a dologban, valószínűleg nem kéziratosokat kerestek vagy Jókai eredeti fényképét, saját kézírásával díszítve, hanem az ő megfélemlítése volt a céljuk. Ezután beszámolt a fia kihallgatásáról, elmesélte, hogy az Amerikából érkezett Szekeres egy ismerőse, akit ő Amerikában ismert meg, elküldte a fiához, aki egy találkozót hozott össze Király Károllyal, ezért a fiát bevitték a Szekuritátéra, csak éjjel engedték haza néhány órára. Nem nyúltak hozzá, de mindenáron ki akarták szedni belőle, miről kémkedett Szekeres Erdélyben, milyen terrorista akciókat szervezett, s közben a fiát számtalanszor megfenyegették. Sütő elmondta, amikor megérkezett, azonnal elment az első titkárhoz, aki fogadta és vállalta a teljes felelősséget a történetekért, mondván, ő hagyta jóvá a fia kihallgatását, ugyanakkor megvádolta Sütőt, hogy túlságosan liberális és naiv. Sütő mindebből arra a következtetésre jutott, hogy a következő kongresszuson

nem választják újra a Központi Bizottság póttagjának, s ettől kezdve a legfelső vezetés és a főtítkár nem fogja tartani vele a kapcsolatot. Azt mondta, évek óta számított erre a lépésre, arra is, hogy leváltják a főszerkesztőségből.

Domokos Géza megjegyezte, történetesen biztos abban, hogy sem őt, sem Sütőt nem választják újra a Központi Bizottság póttagjának, ezzel befejeződik politikai pályafutásuk, mindez az ország nemzetiségi politikájának a megváltozását szimbolizálja. Domokos Géza nem biztos abban, hogy ez azonnali adminisztratív lépéseket fog jelenteni, de számítani kell arra, hogy sem ő, sem Sütő nem lesz igazgató vagy főszerkesztő. Sütő kijelentette, hogy ő amúgy is csak írással akar foglalkozni, s azonnal meg-egyeezett Domokos Gézával két kötetről, amelyeket a Kriterion adna ki 1985-ben. Sütő hangsúlyozta, hogy Budapesten nem adhat ki új kötetet, amíg az nem jelenik meg Romániában, mert ez tarthatatlanná tenné a helyzetét, de kisebb írásokat ezután is fog küldeni különböző lapoknak és folyóiratoknak, ahogy nemrég is tette, meg is jelent az Élet és Tudomány (?) augusztusi számában. Domokos Géza ezzel szemben kijelentette, ő ezután sem ért egyet a disszidens akciókkal, szigorúan a romániai valóság keretei között kíván dolgozni, attól függetlenül, hogy a kongresszus után hova helyezik. Négy év múlva nyugdíjba mehet. A nemzeti kérdéssel kapcsolatban mindketten borúlátóan beszéltek az iskolákról, a nyelvhasználatról, az elhelyezkedési lehetőségekről stb. elismételve, hogy a párt felső vezetése évek óta senkit sem fogad a nemzetiségek képviselői közül; itt valójában a „régie emberekre”, de facto saját magukra gondoltak.

Késő este, teljesen váratlanul beállított Lohinszky Lóránd, aki körülbelül egy órát beszélgetett Domokos Gézával, de jelentéktelen dolgokról.

Másnap, pénteken délelőtt Domokos Géza meglátogatta Papp Ferencet Gálfalvi György társaságában. Tudtommal fordításokról beszéltek, amelyeket Papp Ferenc végezne a Kritérion számára, s ez anyagi szempontból is fontos lenne Papp Ferencnek. (Papp Ferenc 1976-tól, amikor gégerákkal operálták, feleségén kívül senkivel sem érintkezett. Eltávolították a hangszálait, gégemikrofont nem használt, nem tudott kommunikálni. Mi gyakran találkoztunk, a feleségemmel együtt értettük, mit akar mondani, a felesége kérésére én közvetítettem közte és a világ között. Ezúttal is tolmácsoltam Domokos Gézának, aki különösen kedvelte Papp Ferencet. – G. Gy.)

Ebéd után, három órákor Domokos Géza autóbusszal kiment a repülőtérre.

Aláírás: Moldovan
forrás (sursă)

Lapalji megjegyzés: Domokos Géza és Sütő András-intézményünk megfigyelése alatt állnak. A forrást utasítjuk, hogy továbbra is tartsa a kapcsolatot D. G.-vel és S. A.-val, legyen gyakran a társaságukban, jelezze, kikkel készülnek ellenséges akciókra, milyen idegen állampolgárokkal találkoznak stb.

A jegyzetet használják fel Sorescu (Sütő álneve – G. Gy.) dossziéjában és egy példányt továbbítanak az I-es Igazgatóságnak.
Strâmbu Emil alezredes

Ugyancsak Moldovan írta a dossziémban található alábbi két jelentést is.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
0110. Szolgálat

Forrás: „Moldovan”

Átvette Strâmbu Emil alezredes

Dátum: 1988. 02. 08.

Kézírással: 1988. 02. 02. Jelentve a Központi Egységnek

Szigorúan titkos
Második példány
C.N.S.A.S. pecsét

Jegyzet

A Budapesti Román Követség előtti eseményekről, amelyek február 1-jén történtek, kevés megjegyzés hallható. Az általam hallottak inkább a Szabad Európa Rádió magyar és román adásának a visszhangjai. De a budapesti tüntetés, a románellenes megnyilvánulások, Szűrös Mátyás nyilatkozata, a Budapesten főleg a Magyar Nemzet és a Magyar Hírlap hasábjain megjelent nyilatkozatok magától értetődően nyugtalanságot keltenek.

Romániának a magyar-román viszonyról kialakított álláspontjával kapcsolatban, melyet az államfő a Dolgozók Nemzeti Tanácsának plenáris ülésén elhangzott beszédében fejtett ki, többen is megállítottak és aggódva kérdezték: mi készül ismét Erdély ürügyén?

Gálfalvi György, az Igaz Szó szerkesztője, akivel az utcán találkoztam, ezt mondta: Akár hallgatnak Budapesten, akár beszélnek, nekünk kell viselnünk a következményeket. Hozzátette, most ismét megjelenik egy sajtóközlemény és összehívják a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának a gyűlését.

Dr. Boga Kálmán, nagyon őszintén, négy szemközt ezt mondta: nem tudom, milyen bizottság foglalkozik Romániával Budapesten, nem tudom, ki tüntetett a követség előtt, de világos, hogy a budapesti vezetőség egyetértése nélkül senki sem tenne semmit.

Az egész kampányt a budapesti vezetőség manőverének tekinti, melynek célja elterelni a figyelmet a belső gazdasági és politikai helyzetről, amely jelentősen romlott az árak és az adóemelések következtében. Belpolitikai problémák miatt vették elő ismét az erdélyi kérdést. Ezáltal az erdélyi magyarok ismét abba a nemkívánatos helyzetbe kerültek, hogy hitelüket veszítik a románok előtt.

Incze Gábor nyugdíjas, a Vörös Zászló egykori főszerkesztője megkérdezte: mi a helyzet, ismét elővették Erdély történetét? Ennek nem lesz jó vége, most nem lesz elég tágas a Tîrgu-Jiu-i láger.

Moldovan
forrás

- Az információkat az általános útmutatások alapján szerezték.
- A jelzett problémákat a Központi Egységnek jelentjük a hasonló kommentárokkal együtt.

Pogăcean Alexandru alezredes

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
0110 Szolgálat

Forrás: Moldovan

Iktatószám: C. P. 00180. 1989. 10. 06.

Tájékoztató jelentés

A forrás jelenti, hogy 1989. október 3-án meglátogatta Kántor Lajos, a Korunk szerkesztője. Az illető tájékoztatta: Kányádi Sándor kérésére telefonon beleegyezett, hogy neve szerepeljen az aláírók között azon a levélen, amelyet Tőkés ügyével szolidarizálva a

két református püspöknek Kolozsvárra és Nagyváradra küldtek. Kántor Lajos azt állítja, hogy ő csak utólag olvasta el a szöveget. Ha ő írta volna, sokkal keményebben fogalmaz. Tudja, hogy a levelet aláírta Kányádi Sándor, Jakó Zsigmond István nyugdíjas és Kallós Zoltán, aki a csángók által lakott vidéken volt tanító, és Tőkés édesapja. Kántor Lajos kijelentette, hogy a magyar értelmiségnek állást kell foglalnia (de nem mondta meg, mivel kapcsolatosan). Megkérdezte a forrást, hogy számíthat-e rá és a feleségére egy esetleges tiltakozó levél aláírásakor? A forrás úgy tudja, hogy Kántor ebben az ügyben felvette a kapcsolatot Gálfalvi Györggyel, az Igaz Szó szerkesztőjével.

Moldovan

Megjegyzés: Az információt a kijelölt feladatok keretében kaptuk és a 0110 Katonai Egységnek, valamint az Egyes Igazgatóság-nak továbbítottuk.

Cocis Petre
őrnagy

Kicsoda Moldovan? Nem írom ide a nevét.¹ A szövegkörnyezetből természetesen könnyen azonosíthattam, most már a tájékoztatóbb olvasók is azonosíthatták. 2008 áprilisában olvastam el a jelentéseit, még mindig nem tértem magamhoz. Hinnem kellett a szememnek, később a fülemnek is. Amikor találkoztunk, inkább szelíden, mint számonkérően megkérdeztem tőle, miért vetemedett ilyesmire. Azt válaszolta, szörnyű időket éltünk, főszerkesztője utasította, hogy vállalja el ezt a feladatot, ő féltette az állását, mert egyszer már megégette magát. Évtizedek óta

¹ Moldovan az Előre riporterének, Marosi Barnának a fedőneve (Szerk.)

ismerem, mindketten ősrégi marosvásárhelyiek vagyunk – ő, idősebb lévén, még régebbi mint én –, bajtársamnak éreztem, amikor a hatvanas-hetvenes években a valóságirodalommal rohamoztunk, 1989-től egy ideig együtt dolgoztunk az RMDSZ megyei elnökségében, 1990. február 10-én egymás mellett voltunk fel a könyves-gyertyás tüntetésen, néha vitáztunk, többször egyetértettünk, és akkor... és akkor tudomásul kell vennem, hogy nem egy, hanem több Moldovannal éltem együtt, róla (és nemcsak róla) kiderült, hogy jelentett, másokról nem, vagy egyelőre még nem. Tudom, a többség számára megbocsáthatatlan vétkeknek számít: én visszaköszönök az utcán Moldovannak. Visszaköszöntem, amíg élt, kihallgatómnak, Bătagă ezredesnek is. Részei voltak, részei maradtak az életemnek. Múltunk nem mögöttünk van, még csak nem is alattunk, hanem mellettünk. Szimbiózisban élünk vele. Besúgóinknak, lehallgatóinknak bizonyos tekintetben hálásak lehetünk: sok olyan részletet feljegyeztek rólunk, amelyekre mi már nem emlékeztünk, nem emlékeztünk ilyen pontosan, vagy éppenséggel hajlamosak lennünk megfeledkezni róla.

Például sohasem emlékeztem volna vissza ilyen részletességgel arra a sejtelmes beszélgetésre, amelyet csaknem negyven évvel ezelőtt Kőrössi Papp Józseffel, közismertebb nevén KPJ-vel folytattam, ha a lehallgatási jegyzőkönyv nem frissítette volna fel erősen megkopott memóriámat.

Magyarból fordítva

Lapok száma: 1

5/AST adó

Iktatószám: 00493/1975. 09. 12.

1975. 09. 11.

Szigorúan titkos

Egyetlen példány

T. Szolgálat (Gr. N.)

(Valószínűleg Grama Nicolae

alezredesről van szó – G. Gy.)

„Kelemen”

12 óra 46 perckor Kőrössi József hívja, akivel a célszemély a következő beszélgetést folytatja:

K.: Te vagy? Itt Kőrössi Jóska.

A célszemély: Szervusz Jóska. Mondjad.

K.: Szervusz. Ismét itt vagyok Marosvásárhelyen. Na, hogy volt? Mi történt?

A célszemély: Minden jól ment... azt mondhatom, hogy minden jól ment. Voltunk Fodor elvtársnál (a Bihar Megyei Pártbizottság akkori titkára), ahol mindenről beszélgettünk, s végül azt mondta, hogy a kört (a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Kör-ről van szó – G. Gy.) nem fenyegeti veszély. Veszély csak egyes személyeket fenyeget. Én úgy látom, az egyes számú célpont Gabi (Varga Gábor – G. Gy.).

K.: És ez komoly?

A célszemély: Úgy tűnik, igen. Úgy látom, komoly. Annyira komoly, hogy tegnapelőtt ismét bent volt. (A Szekuritátén – G. Gy.)

K.: És ő tudja, hogy... de hát találkozunk... Nem találkozunk? Találkozunk amíg itt vagyok.

A célszemély: Meddig leszel itt?

K.: Gondolom 18-ig vagy 20-ig.

A célszemély: Hogy-hogy 18-ig vagy 20-ig? Itt leszel 18-ig vagy 20-ig?

K.: Igen.

A célszemély: Marosvásárhelyen?

K.: Igen.

A célszemély: Akkor feltétlenül... akkor holnap bent leszek a szerkesztőségben. Csak ma nem megyek be, mert itthon dolgozom.

K.: Körülbelül hány órákor?

A célszemély: Holnap tíz és déli kettő között.

K.: Rendben van.

A célszemély: Gyere nyugodtan tíz és kettő között, mert bent leszek.

K.: Jól van, mert tudod, el kell rendeznem egy ügyet Varga Vili (színművész) kérésére, és szervezek valamit a Kortárs Színpadnak.

A célszemély: Jól van, fiú. Én bent leszek holnap tíz és kettő között.

K.: Nagyon megijesztettél.

A célszemély: Hát, ez a helyzet. Ebből a szempontból én is meg vagyok ijedve. Amit lehet, megtettem, az ő érdekében is, de ez még semmi konkrétumot nem jelent.

K.: Értem.

A célszemély: Ez van. Ami a kört illeti, úgy tűnik, nem kilátástalan (a fordító magyarul is odaírja: nem sötét – G. Gy.) a helyzet.

K.: És Törökkel mi a helyzet? (Török Miklós íróról van szó – G. Gy.)

A célszemély: Egyelőre úgy tűnik, Törökkel most nem törődnek. A hangsúlyt most Gabira helyezik.

K.: Igen. Jól van. Ne haragudj, hogy zavartalak. Egyébként mikor érkeztetek haza?

A célszemély: Tegnap este. Elég gyorsan végeztünk. A szerkesztőség autójával voltunk.

K.: Mondtad, hogy mi is már találkoztunk?

A célszemély: Csak Gabinak mondtam meg.

K.: Közben én felhívtam Gabit Régenből, majd Parajdról is. Akkor holnap bemegyek a szerkesztőségbe.

A célszemély: Rendben van, holnap várlak. Szervusz Jóska.

Fordította:

N. A. őrnagy

A párbeszéd háttérének megértéséhez el kell mondanom, hogy az Igaz Szó szerkesztőjeként 1970-től negyedévente utaztam Nagyváradra, az előfizetőkkel való kapcsolattartás volt a szolgálati kötelességem, de a fiatal írókkal mulattam az időt, s az Ady Endre Irodalmi kör tagjainak munkáiból többször közöltünk összeállítást a folyóiratban. 1975 szeptemberében KPJ megkérésre Marosvásárhelyen, elmondta, hogy a kör tagjait sorra behívták a Szekuritátéra és az az érzésük, hogy a kört be akarják tiltani. Beavatkozási viselkedésemből indítva meggyőztem Jánosházy Györgyöt, aki az Igaz Szó főszerkesztő-helyettese és a Marosvásárhelyi Írói Egyesület párttitkára volt, ezenkívül a szerkesztőség protokoll-főnöke, és mint ilyen, hivatalból neki kellett tartani a kapcsolatot a Szekuritátával (a dossziémban többször „forrásként” emlegetik, de jelentései ismeretében állítom, bár ne lett volna nála rosszindulatúbb „forrás”), hogy együtt utazzunk le Nagyváradra és próbáljunk meg tenni valamit a fiúk érdekében.

Nagyváradon bejelentkeztünk a megyei propagandatitkárhoz, Fodor Sándorhoz. Mindenekelőtt gratuláltunk neki azért, hogy a városban olyan színvonalas irodalmi kör működik, amelynek a megye, sőt az ország határain túl is híre ment. Fel soroltuk Varga Gábor, Török Miklós, Gittai István, Kőrössi Papp László és többek nevét, de aggódva közöltük, hogy ellenséges források rémhíreket terjesztenek a kör tagjaival kapcsolatban. Fo-

dor Sándor vagy tájékozatlan volt, vagy remek színész: megköszönte az elismerést, kijelentette, a kör tevékenységére a hivatal is büszke, a rémhíreknek természetesen nincs semmi alapjuk, személyesen lesz gondja rá, hogy a kör továbbra is megkapjon minden lehetséges támogatást. Este Jánosházy koncertre ment, én beszámoltam Varga Gábornak és Tőke Csaba újságírónak a Fodornál tett látogatásról. Nem nyugodtunk meg, hamar kiderült, alapja volt a nyugtalanságunknak.

Másnap Varga Gábort ismét behívták a Szekuritátéra. Az Ady Endre kör viszont, ha nem is zavartalanul, de visszafogottan tovább működött.

Nem állítom, hogy kimondottan ennek a nagyváradai látogatásomnak tulajdonítható, de a Szekuritáté Bihar Megyei és Maros Megyei Felügyelősége között szerény személyemet illetően igen élénk volt a kapcsolat. Bizonyoságként álljon itt az alábbi jelentés:

Belügyminisztérium
Bihar Megyei Felügyelőség

Szigorúan titkos
Első példány

Iktatószám: I./B/RJ./0081.503/1985. III. 26.

A Maros Megyei Felügyelőségnek

Szekuritáté

Figyelmünk alatt áll Varga Gábor Alexandru, született 1948. VIII. 5-én Nagyváradon, RKP tag, a Nagyváradai „Sinteza” Kémiai vállalat mérnöke, magyar nemzetiségű román állampolgár, nő, van egy gyermeke, Nagyvárad, B. Șt. Delavrancea utca 2. szám alatti lakos, akit követési dossziében vizsgálunk magyar nacionalista-irredenta magatartás miatt.

1982-ig Kovács Tibor Attilával (Ara-Kovács) és Tóth Károllyal, az Ellenpontok című titkos kiadvány szerkesztőivel együtt vették a nagyváradai Ady Endre irodalmi kört, ő is részese volt a „Folyóirat” ügynek, mert olvasta ennek egyes számait, és biztatta a szerzőket, hogy folytassák tevékenységüket. Jelenleg a célszemély a nagyváradai fiatal értelmiségiek között nacionalista légkör megteremtésén, fenntartásán és terjesztésén dolgozik. Ugyanakkor, Nagy Bélához, a Nagyvárad Állami Színház titkárához hasonlóan, akit ugyancsak követési dossziében figyelünk, a nagyváradai magyar értelmiség vezetőjének a szerepében tetszeleg, hozzáértően irányítva a megyében az összes irodalmi megnyilvánulásokat, mint amilyen az Irodalmi Kör vagy az Irodalmi Kerekasztal.

Az általa szervezett rendezvényeken és közölt írásaiban arra törekszik, hogy „az erdélyi magyarság ügyének harcosa” ideológiai platformját alakítsa ki, és maga köré gyűjtsön más erdélyi helységekben élő elemeket, akik nacionalista törekvéseiket irodalmi tevékenységnek álcázzák. Adatokat gyűjt a vezető magyar értelmiségiek helyzetéről, különös tekintettel az állítólagos üldöztetésekről, amiknek ki vannak téve, a különböző intézményekben tapasztalható létszámcsökkentésekről, melyek elsősorban a magyar nemzetiségűeket érintenék, a tanügy, a sajtó, a kultúra helyzetéről stb. Olyan akcióknak a híve, amelyek „bármilyen áron megőriznék az erdélyi magyarság nemzeti egységét.” Annak érdekében, hogy napirenden legyen a budapesti disszidensek és reakciós emigránsok tevékenységével, keresi a kapcsolatot a Magyarországra utazó befolyásos személyiségekkel, és jól ismeri a magyarországi nacionalista-irredenta elemeket, valamint az Erdélyből elszármazott emigránsok törekvéseit. A fentebb felsorolt foglalatosságokról beszélgetett folyó

év március 19. és 21. között Varga Gábor Gálfalvi Györggyel, a marosvásárhelyi Igaz Szó szerkesztőjével. Kettőjük között teljes nézetazonosság állapítható meg, mélységesen nacionalista-irredenta alapon. Gálfalvi nagyváradi látogatásának az a célja, hogy kölcsönösen tájékoztassák egymást. Gálfalvi úgy értékeli, hogy Marosvásárhelyen nagy a feszültség a diákok és az orvosok soraiban, miután az orvosira csak román nyelven lehet felvételizni, kevés a sikeres magyar felvételiző, megszüntették a rádió magyar nyelvű adásait stb. Azt állítja, hogy az új megyei első titkár rendkívül kemény, a főszerkesztőjével, Hajdu Győzővel nem lehet dolgozni.

Mind Gálfalvi, mind Varga Gábor türelmetlenül várja a XIII. Kongresszust Magyarországon, remélve, hogy az erdélyi magyarok ügye is szóba kerül.

Gálfalvi György Tőke Csabánál, a Fáklya című helyi lap szerkesztőjénél volt elszállásolva, akit hozzá hasonlóan nacionalista-irredenta tevékenységéért figyelünk.

Varga Gábornak Gálfalvi György az egyik legbensőségebb munkatársa, akinek a támogatására számíthat saját írásai közzéadásakor, ezért arra kérjük Önöket, hogy idejében avatkozzanak be, megelőzve azt, hogy célszemélyünk novellákat vagy cikkeket közölhessen Marosvásárhelyen. (...) Ugyanakkor kérjük, a hatékony együttműködés érdekében közöljék a birtokukban lévő adatokat Varga Gáborral, Nagy Bélával, Tőke Csabával kapcsolatban.

A Securitate főnöke
Sima Traian ezredes

Az I/B Szolgálat főnöke
Sălăgean Ioan alezredes

A „hatékony együttműködés érdekében” sem a költségekre, sem a fáradságra, sem az ünnepekre nem voltak tekintettel.

Íme például egy halaszthatatlan sürgős ügyben elküldött távirat:

Távirat

Sorszám 1643, 250 szó, 1985. 12. 27.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos

Bihar Megyei Felügyelőség

Szekuritáté

Iktatószám: 1/b/r.1./0084194/1985. XII. 22.

A Belügyminisztérium Maros Megyei Felügyelőségének

Az általunk birtokolt és ellenőrzött adatokból kiderül, hogy nevezett Varga Gábor Nagyváradról, akit nacionalista-irredenta megnyilvánulások miatt figyelünk, közölte nevezett Ágoston Vilmossal Marosvásárhelyről, telefon 13348, hogy 1985. 12. 30-án érkezik, és lehetséges, hogy a szilvesztert Ágoston Vilmossal együtt Gálfalvi Györgynél fogják tölteni.

Mivel célszemélyünk a központi vonal ellenőrzése alatt áll, kérjük, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel biztosítsák a megfigyelésüket, és az anyagokat hasznos időben (timp util) küldjék el számunkra.

A Szekuritáté főnöke

Ogăsanu Dumitru

őrnagy

Igazán sajnálom, hogy ekkora gondot okoztunk, de ahogy visszaemlékszem arra a szilveszterre, háromnapos, több helyszínen végighömpölygő vándormurit rendeztünk, amelyet Varga Gáborral szokásunk szerint végigénekelünk, főhetett a fejük

azoknak a szerencsétlen flótásoknak, akik „a rendelkezésre álló eszközökkel” követni igyekeztek.

Befejezésül, vagy akár utóiratként közlök egy megfigyelési jelentést és fényképet, a Korunk egykori főszerkesztőjére, Gáll Ernőre emlékezve és emlékeztetve.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
Különleges Szolgálat
Iktatószám: 0018135; 1987. 07. 09.
A 0110 szolgálat figyelmébe

Szigorúan titkos
Egyetlen példány

Jelentés

„Gherasimnak” nevezett Gálfalvi György operatív megfigyeléséről melyet 1987. 07. 09-én végeztünk 9 óra 30 perc és tíz óra harminc perc között.

Ismertetőjele: a célszemélyt ismerjük, semmi különös változás nem jelent meg a kinézésében.

1987. 07. 03-án keltezett 0015859-es iktatószámú megfigyelési kérésükre, amelyben megrendelték Gherasim célszemély *külföldi* vendégekkel való találkozásának dokumentálását és ezek *azonosítását* (kiemelés tőlem – G. Gy.) közöljük.

A célszemély tevékenysége

9 óra 30 perckor a célszemély belépett a Grand Hotelbe, ahol találkozott egy férfival és egy nővel, akikkel felment a szálloda teraszára a cukrászdába, ahol süteményt fogyasztottak (Gáll Ernő és felesége, Gáll Éva – G. Gy.) majd tíz óra után (eddig tartott az alkoholtilalom – G. Gy.) Gherasim megivott egy üveg sört. Ez

alatt az idő alatt egymás közt beszélgettek és körülnéztek, amikor vendégek érkeztek a többi asztalhoz.

10 óra 15 perckor az asszony felállt az asztaltól és kiment a szálloda elé, majd körülbelül három perc múlva felállt Gherasim is a férfival. A szálloda előtt egy percig még beszélgettek, majd Gherasim elindult a Rózsák tere felé.

A férfi és a nő a Grand Hotelben vannak elszállásolva és operatív szerveink azonosították őket. Mellékelek két fényképet a találkozóról.

A szolgálat főnöke
Merdari Ioan
alezredes

A fényképeken, melyeket az Album Foto „Gherasim”-ból emeltek ki (úgy látszik, ilyen is volt), akkurátusan megjelölték, hol ülök én és hol a vendégeim, akiket eredetileg külföldieknek hittek. Így fényképeztünk ingyen és bérmentve egykoron, amikor körülnéztünk ugyan, ha valaki leült a közelünkben, mégsem tudtunk eléggé körültekintőnek lenni.

(Korunk, 2014. január)

Múltunkkal szimbiózisban élünk

Megfigyelési dossziém tanúsága szerint 1989. november 22-én délben fél tizenkettő körül – egészen pontosan 11 óra 37 perckor, ahogy ezt a jelentés elején akkurátusan feltüntetik – az Igaz Szó szerkesztőségében kijelentettem: „Ha csak egy ponton is engedsz, véged van. Itt nálunk ezt nagyon jól tudják, és nem engednek. Nem engedhetik meg maguknak, hogy engedjenek.” Az inkább többé, mint kevésbé hazaáruló jelleggel folytatott beszélgetés során azt is hozzátettem: „Nálunk, ha valami történik, vér fog folyni, nagyon sok vér.”

Évek, sőt évtizedek óta aggódtam, de a félelem már elkopóban volt bennem. Tudtam, hogy szemmel, sőt füllel tartanak, de a lovak közé dobtam a gyeplőt, lesz, ami lesz alapon jártattam a szám, s tettem azt a szinte semmit, amit leszorítva, tehetetlenségre kényszerítve megtehettem. A jelentéseket, a lehallgatási és kihallgatási jegyzőkönyveket olvasva, a felvonultatott hatalmi gépezet méreteit számba véve, utólag hajlamos lennék elszörnyedni: micsoda mélységek fölött egyensúlyoztunk. De bármennyire is hihetetlen, elmondhatatlan, felfoghatatlan, közölhetetlen a múltunk – amely nem mögöttünk, még csak nem is alattunk van, hanem mellettünk eleven, mert egy ágyban alszunk, szimbiózisban élünk vele –, egyre kelletlenebbül, ismét nekirugaszkodom a vallomásnak.

Kéziratot megrendelő levelében a szerkesztő többek között megkérdezi: 1989 „csoda volt, vagy ellenkezőleg: egyáltalán nem volt csoda?” A válaszom egyértelmű: számomra egyáltalán nem volt csoda. Én a történeteket úgy éltem meg, hogy magától értetődően történnek, ott és akkor fel sem merült bennem, hogy látom történni a történelmet, szemem láttára, velem, sőt bizonyos értelemben általam is történik, mert belekeveredtem. Azokról a napokról a legfélelmetesebb emlékem a nyugalom. Gyanakodom, hogy ez a nyugalom, a „megfigyelő ész” tárgyilagossá válása annak a következménye volt, hogy az életünket bekeretező korlátok önkorlátozáshoz vezettek, jogos (vagy jogtalan?) önvédelemből öntompításunkban akarva-akaratlanul létérzékelésünket is letompítottuk. Az ingerküszöbömöt például alig haladta meg, mondhatnám természetesnek tartottam, hogy 1989. december 21-én a szerkesztőségből kilépve egy páncélkocsiba ütköztem. Meg is jegyeztem, igazán felháborító, hogy az egyirányú utcába a forgalommal szemben hajtott be.

Nyugalmamból csak akkor zökkentem ki, amikor este felfedeztem, Ági lányom farmerben és cipőben kuksol a takaró alatt, alkalmas pillanatra várva, hogy kisurranjon a tüntetők közé. Félóra múlva dördültek el a Városháza előtt a lövések. Másnap, december 22-én délelőtt Markó Bélával – a tömeg uszályában – néhány métert szaladtunk a felénk lóduló tankok elől, de ez amolyan hancúrozásnak, húzd meg ereszd meg játéknak tűnt. Csak akkor ijedtem meg, amikor a sokasággal befordultunk az utcánkba, s megindultunk a Szekuritáté hátsó bejárata felé. (Egy másik csoport az első bejárathoz ment.) Akkor komolyan felmerült bennem: most, éppen most közénk lőnek a szomszédaim. Éles az emlék, feledhetetlen: nem tudtam magamról, hogy ennyire tudok félni. Szerencsére az első sorokban masíroztam, sodort a tömeg,

ha akartam volna se lehetett kiállni, vagy hátrébb húzódní. De a fegyverek hallgattak, a kapu tetején, valószínűleg társai vállára emelve, megjelent egykori bolyais diáktársam, Puskás Gyuri, aki tájékozott volt a jelenlevők nemzetiségi összetétele felől, mert magyarul szólt hozzánk: – Emberek, egyezzünk meg! A politikai foglyokat kiengedjük, de a köztörvényeseket nem. – A tömeg felhördült: – Mész te az anyádba (itt kihagytam egy szót – G. Gy.), hol vannak nálatok köztörvényesek – s egyetlen lendülettel benyomtuk a Szekuritáté kapuját. Most már kiléphettem a sorból, odaálltam házam küszöbére, s komor érdeklődéssel figyeltem, hogy a betóduló sokaság mellett egy járőr zárt alakzatban, libasorban igyekszik hazajutni. Kiskatonák voltak, sápadtak és nagyon elszántak: valószínűleg még reggel küldték ki őket a forrongó városba, annyit tudtak, hogy mindenáron vissza kell térniük az alakulatukhoz, miközben feletteseik a kerítésen átmászva elmenekültek a református temető sírjai között. Fegyvereikkel, nem tudom, mi történt, letépett és összetaposott zubbonyuk még másnap is ott hevert az utcán. Ők maguk kék izomíngre vetkőztetve viszonylag épségben eltűntek a főépület mögött.

Kétirányúvá vált a forgalom, a betódultak egy része kezdett visszaszállingózni, ki kisebb, ki nagyobb csomagot cipelve. Kádár Jenő barátom Tünde lánya hóna alatt egy kenyeret hozott. – Nézze, Gyurka bácsi, még meleg!

Ingáztam a kapu és a televízió között (egy idő után kitettük a készüléket az ablakba), rengeteg volt a látnivaló, de én befele leskelődtem: arra vártam, hogy mozduljon bennem valami, oszoljon a homály, törjön át a tompaságon az érzélem, sírjak vagy kacagjak, hangoskodjam én is, mint a többiek.

Alkonyatkor Markó Bélával figyeltük a kapuból a még mindig élénk forgalmat a Szekuritáté körül. A máskor visszafogott

Béla barátom azt mondta: – Mától más világ lesz. – Ne álltassuk magunkat, nem lesz más világ – válaszoltam ösztönösen, mert akkor már beláttam Székely János igazát, akinek évtizedeken keresztül hömpölygő vitáinkban mindig ellentmondtam: a világ szerkezete megváltoztatható, de törvényei nem. Nem hittem el, hogy a múltnak vége. Olvasmányaimból és saját magamtól megtanultam, hogy a politikai hatalmat könnyebb megváltoztatni, mint az uralkodó eszméket, márpedig Romániában a nacionalizmus volt és maradt az uralkodó.

Ismétlem, számomra nem tűnt csodának mindaz, ami azokban a napokban történt, de a sodró erők egy időre engem is magukkal sodortak. December 23-án kora reggel Markó Bélával ott voltunk a Városházán – Király Károly üzent utánunk –, a kapunál karomra tűztek egy széles kokárdát (amit az első alkalommal zsebre gyűrtem), tanúi lehettünk, hogyan akarják Királyt leváltani, még mielőtt megválasztották volna – minek is? Az ifjú forradalmárok egyik csoportjának – több is volt – a szóvivője, a kőtemplomi pópa lánya ráripakodott Királyra, álljon félre, mert az események már meghaladták, csak nem képzeled, hogy magyar létére főnökösködhet? A harcias hölgyet a románok többsége is letácsolta (taci, románul: hallgass), de világos volt, hogy a világtörvények tovább működnek. December 23-án délután negyedmagammal megalakítottuk az RMDSZ-t, de mintha nem egészen pontosan tudnánk, mit alapítottunk meg, a lényegét tekintve nem, az elnevezést illetően bizonytalankodtunk. Az alkalmatlan pillanatban megszólaló ördög ezúttal sem hallgatott. Azt súgta, amit el is morogtam: Ismét alkalmunk van valamit elrontani (itt enyhítettem, az ördög trágárkodott). Lássunk hozzá!

A szerkesztő tizenkét kérdése közül több is arra vonatkozik, hogyan élnénk, ha nem lett volna 1989? – A kérdésre nemcsak

azért nem tudok válaszolni, mert történelmietlen, hanem azért sem, mert bármennyire is élénk a fantáziám, ezt a lehetőséget fölöslegesnek tartottam megsuhintani magam előtt. Öregkutyá-ösztönöm szerint ugyanis a túlélés lehetőségét mindig a pillanatnyi helyzet illúziótlanul pontos felmérése alapján kell megkeresni. Valószínűnek tartom, hogy óriási áldozatok árán, elfogadnánk az elfogadhatatlant, alkalmazkodó állatként felkutatnánk, talán meg is találunk az élni érdemes életnek legalább az illúzióját és a reményre a reményt. Az utolsó kérdés, „mit kezdünk az emlékeinkkel?“, számomra hangsúlyozottan névre szóló, ezért a válaszom is amolyan „nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek“. Barátaim, egykori kollégáimat arra emlékeztetném – nem akaratlanul ismételve önmagam –, hogy 1990 márciusában – tehát nem 1989-ben – egy hétig hat páncélos állt a szerkesztőség épülete előtt, s mi jövetmenet egyre rutinosabban bújtunk át közöttük. Arra is emlékszem, milyen gyorsan hozzá lehetett szokni ahhoz, hogy tankok állnak a kapu előtt, észre sem vettem, mikor vonták vissza őket. A Látót, a páncélosoktól nem félve, de velük számolva szerkesztettük, mert a folyóiratnak meg kell jelennie! Bocsáttassék meg az obsitos szerkesztőnek, hogy azok a páncélosok idegeiből még nem vonultak vissza. Rémálmaimban ott állnak a szerkesztőség előtt, olyan szorosan, hogy nem lehet átbújni közöttük.

(Látó, 2014. december - „1989 tematikus szám”)

Adjátok vissza az őrtornyomat. Vagy talán mégse...

Az őrtorony csaknem húsz esztendeig állt a kertem sarkában, a kerítés túlsó oldalán. Amikor ideköltöztem, még nem volt ott; hirtelen jelent meg, mintha a földből nőtt volna ki, egyetlen varázslásra, még csak nem is éjszaka, hanem délelőtt. A mi utcánkban amúgy is délelőtt szoktak a csodák történni. Megírtam már: reggel elindultam a szerkesztőségbe a Téka utcából, s mire délben hazaérkeztem, már a Padeş utcában laktam. Csoda-e, ha nem lett belőlem csodaváró?

Az őrtorony tartós csodának bizonyult. Kétség sem fért hozzá: azok, akik a varázspálcával beintettek, hosszú távra terveztek. Tudtam valamit az őrtornyok természetéről, sőt hivatásáról, magam is többször strázsáltam egy hasonló építményben Óradnán, a kaszárnya körzetének legtávolabbi pontján, fent az erdőben, az Acapulcón. Boldogan tettem, mert oda senki sem fáradt fel ellenőrizni; emlékszem, őrállás közben itt olvastam újra a Svejket, a magyarhoz fogható konzseniális román fordításban, s akkorákat röhögtem, hogy az ellenséges erők valószínűleg hanyatt-homlok menekültek a környékről.

Ebben az őrtoronyban viszont nem nekem kellett őrséget állanom; ha valamivel nagyképűbb lennék, azt is elképzelhettem

volna, hogy egyenesen rám való tekintettel állították oda, mert tőlem féltették a Szekuritátét. Igyekeztem beletörődni: a város legjobbban őrzött kertjében lakom, mondhatnám saját őrtorony-nyal rendelkezem, s ehhez képest potomság, hogy családom élete ettől kezdve nemcsak lehallgatva, hanem kiterítve is nagy nyilvánosság előtt zajlik.

Saját őrtornyomnak hamar híre ment; szóban és írásban magam is elhencegtem vele. Barátaim is segítettek a hírverésben. Zalán Tibor például naplójegyzetben számolt be arról, hogy éjjel kettőkor, az almafa alatt borozgatván megkérdezte tőlem, ugye, most végre biztosak lehetünk abban, hogy senki sem hallgat minket. „Támadt is erre – írja Zalán – akkora fényesség, hogy gombát lehetett volna szedni a kertben.” Az őrálló – nyilván magyar – fiú reflektort gyújtott fel a toronyban, így figyelmeztetett jelenlétére. Egy pohár bort s Zalán jóvoltából néhány cigarettát nyújtottam fel neki figyelmességéért.

Kassai barátom, Gál Sándor, a kitűnő író és szenvedélyes vadász este érkezett hozzánk, nem volt alkalma terepszemlére. Reggel, az elfogyasztott italoktól kissé kótyagosan kinézett az ablakon, s az őrtorony láttán felragyogott a szeme: nicsak, magasles! Időbe telt, amíg elszontyolodva megértette, hogy nem a számára otthonos magasles, hanem annak oldalági rokona került a látókörébe.

Együtt éltem az ettől kezdve magaslesnek becézett őrtorony-nyal, sőt, idővel el is pimaszkodtam ebben az együttélésben. Szőlőnyesés ürügyén végiggyalogoltam a betonkerítés tetején, amely kertemet a Szekuritáté udvarától elválasztja, s az őrtorony mellett táblát, amely régóta ingerelt, mert az állt rajta, hogy „zoná interzisă” (tiltott zóna), 180 fokban megfordítottam, s ettől kezdve az én kertem lett tiltott zóna a szomszédból érkező szőlőtolvajok számára. Nem sok foganatja volt az intézésnek, ezért a következő

szüretkor a táblát egy erőteljes mozdulattal kiemeltém a helyéről, s azóta ereklyém között őrzöm.

A kilencvenes években az őrtorony elárvult. Egyre ritkábban tűnt fel benne az őr, magam is meguntam a váltásokat számontartani. Mégis meglepetésként ért, amikor egy vasárnap ebéd közben a vejem megkérdezte: észrevettem-e, hogy az őrtornyot lebontották? Nem, nem vettem észre. De a biztonság kedvéért felálltam az ebéd mellől, s hűledezve állapítottam meg: a szilvafa mögött üres a tér, az őrtoronynak hűlt helye, mintegy újabb varázsűtésre eltűnt. Ott álltam tanácstalanul, s valami olyasmit éreztem, mint az egri vitézek, akik a hosszú ostrom után egy reggel arra ébredtek: eltűnt a török a falak alól, s ők nem tudják, mihez kezdjenek török nélkül. De Gárdonyi regényében szerencsére ott volt Nagy Lukács, aki „egyszer csak nagyot ordít: utánuk! Azt a kutya irgalmát Mahomednek!” Nekem viszont nem volt kedvem nagyot ordítani, s arra sem éreztem késztetést, hogy a kerítésen átvetve magam utánanézzek, hová lett az őrtorony. Életem tanúja és része. Az őrtornyom! Ülök azóta az almafa alatt, némán, egyedül, mint a slágerben, de nem a fájó szívemre gondolok, hanem arra, ami az őrtorony hűlt helyén melegen és elevenen megmaradt. Nálam okosabb ösztöneim azt súgják, jogos önvédelemből túl kellene lépnem az emlékeken, vagy legalábbis lazábban kellene emlékezni mindarra, ami velem és körülöttem az utóbbi évtizedekben megtörtént, hiszen óriási szerencsémre mindmáig megőriztem a kacagásra való képességemet. Hogy ne menjek túlságosan messzire, jóval idősebb iskolatársamra kellene például emlékezniem, aki a Szekuritátétól italozásai miatt kikopván, egy alkalommal asztalomhoz kérezkodott, s némi poharak után elmesélte, annak idején ő szerelte be lakásunkba a lehallgatókészüléket, méghozzá kutyám közreműködésével, aki egyetlen kéznél levő házigazda-

ként udvariasan végigkísérte a szobákon. (Megboldogult Csimbi kutyám mindig gyanús volt nekem, de addig úgy tudtam, csak a tolvajokkal lenne képes együttműködni.) Vagy másik iskolatársam juthatna eszembe, ugyanabból az intézményből, aki a nyolcvanas években a piaci lármát hangfüggönynek használva, arra figyelmeztetett, nagyon ügyeljek magamra, mert parancsnokuk nemrég bizalmas körben kiadta az utasítást: azt a banditabajszú író, aki vagyok, meg kell leckéztetni, hogy észre térjen. (Szó szerinti fordításban: hogy tanuljon ész.) Azt hiszem, az alkalmi hangfalat is megrepesztettem kacagásommal, mert eszembe jutott, hogy a megyei főtanfelügyelő éppen abban az időben kérdezte meg egy tanárnőtől, ki az a két bandita a magyar kabinet falán, ahonnan morcosan, szúrósan és kétségtelenül ellenségesen Madách Imre és Arany János tekintett rá. Ha már bandita, nem mindegy, hogy kivel banditáskodik az ember.

De hiába törekszem a lazaságra, az őrtorony hült helyét nemcsak ilyen emlékek tartják melegen. Mert igaz ugyan, hogy az elmúlt fél évszázadban egymástól és főleg önmagunktól megtanultuk: ahhoz, hogy az életet kibírjuk, nem szabad túlságosan félnünk, voltak helyzetek, amikor nehéz volt nem megijedni. Például akkor, amikor Bătagă ezredes jóindulatúan arra figyelmeztetett: nekem két okos lányom van, az ő jövőjükre is kellene gondolnom. Vagy az utólag is számolatlan kihallgatásokon, amikor órákon át záporoztak rám a kérdések, a gyanúsítások, a féligazságok, de többnyire – s ez volt az igazi baj – vérvádként a színtiszta igazság. Vagy akkor, amikor a Trabantom kereke átrepült a szembejövő forgalom felett, s az egyébként kávébarna bőrű szerelő falfehéren közölte: a másik kerék tárcsáját is meglazították. Nem folytatom a félelem pillanatainak felsorolását. Mert az Őrtorony hült helyén – a félelmet, az állandósult szorongást nem feledve – a szem-

beszegüléssel, az ellenéléssel alanyi joggal megszerzett személyes szabadság semmihez sem hasonlítható mámora, a bajtársiasság, a bizalom, az egymásrautaltság emlékei melegítenek. A túlélő emlékezőnek nagyon kell ügyelnie az arányokra, arra, hogy mindegyre és – amennyire ez emberileg lehetséges – pontosan emlékezzen.

Bármennyire is kecsegtető, nem szabad mai közérzetét a múlt-ra visszavetítenie. Én például hajlamos lennék rá, de hazudnék magamnak, ha tetszetősen, sőt frappánsan úgy fogalmaznék: húsz évvel ezelőtt az otthontalanság bizonyossága nagyobb biztonságot nyújtott, mint ez a bizonytalan otthonosság, ami körülvesz. De talán igazat írok, amikor azt állítom, húsz évvel ezelőtt könnyebben eligazodtam a világban, mert átláthatóbbak voltak a helyzetek, az emberek közötti viszonyok, s jobban fel tudtam mérni, kitől mire számíthatok.

Nem, nem kérem vissza az őrtornyomat. De emlékezni szeretnék azokra, akikkel együtt éltem az őrtorony árnyékában, mert úgy látom, hogy elfeledték őket, és nekem kell rájuk emlékezniem. Emlékeztetni szeretnék azokra, akik életük szorításában ellehetetlenültek, elpusztultak, többnyire elpusztították magukat. Emlékezni szeretnék barátaimra, bajtársaimra, pajtásaimra, egykori vidám asztaltársaságaimra, akik testületileg odaátról nyújtják felém koccintásra poharukat, s ezúton is üzenem nekik: nem-sokára jövök, fiúk. De addig nem mehetek, amíg belső utasításra tollba nem mondom magamnak legnagyobb titkomat, túlélő társaim legnagyobb titkát: mit fizettem, mit fizettünk, mivel fizettünk azért, hogy másokkal ellentétben megúsztuk az életünket. Azt az egyetlen életet, amelyet inkább átélni kellett volna, nem pedig túlélni és megúszni.

(Látó, 2008. március)

Kacagásaink

Markó Béla: *Egy irredenta hétköznapi*
című könyvéről

A könyv végén található névmutató szerint jóval több mint száz alkalommal szerepelek Markó Béla lehallgatási jegyzőkönyveiben; az én lehallgatási jegyzőkönyveimben Markó Béla szerepel legalább ennyiszor, de lehet, hogy többször, mert az én iratcsomóm jóval vaskosabb, talán azért, mert idősebb vagyok. Ne várja el tehát senki tőlem, hogy a kívülálló tárgyilagosságával és távolságtartásával beszéljek Markó Béláról, könyvéről, mindarról, amit a könyv számomra, számunkra jelent.

Látszólag távolról kezdem: Ryszard Kapuscinski, aki néhány határral arrébb évtizedeken át kísérteties pontossággal éppen azon töprengett, ami a mi bőrünket is égette, *Lapidáriumában* arról ír, hogy van a tudásnak olyan része, amely az adott időszak, kor, nemzedék légkörében honos. Ezt a tudást csak az birtokolhatja, aki abban a korban él, ez a tudás nem adható át, nem szerepel a kézikönyvekben. „Ez az oka annak, hogy még a komoly történészek szövegeiben is sok a hézag, a fehér folt, az aránytalanság, a félreértés, a téves ítélet, s ezek nem rosszindulatból vagy közönséges felszínességből fakadnak, hanem abból, hogy az illető történész nem tudja beleélni magát egy korba, nem tapasztalta meg személyesen azt, amiről ír.” Kapuscinski eszmefuttatása sokszor eszembe jut, amikor az utánunk jövő

nemzedékek tagjaival beszélgetve úgy érzem, bármennyire is talál köztünk a szó, vannak vonatkozások, ahol falba ütközöm, s különösen sokszor jut eszembe, amikor a fiatal történészek egyébként örvendetesen szaporodó munkáit olvasom az elmúlt évtizedekről, arról az időszakról, amelyet átéltem, ám legjobb emlékezetem szerint olykor árnyalataiban, rosszabb esetben ténszerűen mást éltem át, mint amit e könyvekben olvasok. De bakafántoskodó salabakterként, a „minden elmondhatatlan – minden felfoghatatlan” replikát ismételve is meggyőződésem: igenis, arra kell törekednünk, hogy elmondjuk a magunk személyesen megtapasztalt történelmét, hátha lesz, aki majd törekszik arra, hogy felfogja. Mert az emlékezés többek között erkölcsi kérdés, s vannak esetek, amikor kötelesség: a veszélyre figyelmeztetni kell.

Nos, Markó Béla a kötet elé írt kitűnő esszéjében éppen ebben jelöli meg, miért tartotta fontosnak ezeket a lehallgatási jegyzőkönyveket közzétenni. „Ennyit tehetünk valóban: figyelmeztetni. Mert nincs ostobább gőg annál, hogy a történelem nem ismétlődik, és hogy mi egy jöttányival is okosabbak vagyunk, mint elődeink. Talán többet tudunk valamennyivel. De még ezt sem hiszem. Inkább csak mást tudunk!” A másik, a kételyeket is legyőző kötetszervező elv a féltés: „De tényleg, érti-e még mindenki, hogy miről van szó? Örülhetnék is, hogy már sokan nem értik. Ám féltem is az óvatlanokat.”

Markó Béla látszólagos eszköztelenségében is céltudatosan megszerkesztett könyvének több olvasata is lehetséges. Olvashatjuk – a szerző is eljátszik a gondolattal – nouveau romannak, amely rengeteg szereplővel, elidékenítő elemekkel (például iktatószámokkal, kitöltött űrlapokkal), fényképekkel él; olvashatjuk emlékiratnak, mégpedig nem is egyszemélyes, hanem kollektív

emlékiratnak, amelyet a főszereplőn kívül több mellékszereplő mond mikrofonba; olvashatnánk modern rádiójátéknak, hiszen a szerkesztőségben és a magánlakásokban folytatott párbeszédekben nemegyszer éles viták, vérbeli konfliktusok zajlanak; olvashatjuk krónikának, amelyből az olvasó nemcsak arról kap képet, mi történt Markó Bélával 1986 és 1989 között, hanem arról is, mi történt a világban, hiszen főleg reggelenként a szerkesztőségben a legpéldásabb munkamegosztással beszámoltunk egymásnak, mit láttunk–hallottunk–olvastunk a médiákban, szemlénk a Scânteia-tól kezdve a BBC-n, a Szabad Európa Rádió-n át egészen a Vatikáni Rádió-ig terjed, s nem egy információt, a lapszéli jegyzetek tanúsága szerint, a belügy belső értesítője számára is kiemelik; s olvashatjuk a könyvet a felszínen szürkének tűnő hétköznapiaknak ellentmondóan mozgalmas és fordultatos tényregénynek, akár szociográfiának is, amelyben egy értelmiségi csoport próbál iparkodás nélkül egyszerre kint és bent egeret fogni, önmagával és az ellenséges, időnként a legközvetlenebbül fenyegetőző világgal kompromisszumokat kötni, érezve, hogy vérre megy a játék, hiszen barátok hullnak ki, búcsúztatókat kell írni és mondani, alig leplezett kamerák és mikrofonok előtt, latolgatva, hogy ki lesz a következő, s egyáltalán van-e esély talpon maradva megúszni ezt az örületet; s olvashatjuk a könyvet az értelmiségi lét lehetőségeiről töprengő értekezésnek is, például arról, hogy a legleszorítottabb helyzetben és egzisztenciális fenyegetettségben is meg lehet, mert meg kell találni az értelmes cselekvés módjait, saját helyzetünket nemcsak belülről, hanem kívülről is nézve, föléje emelkedhetünk, mint ahogy megfigyelőinket, vallatóinkat, kényszergetőinket is felülről néztük. A humor, az ironia, a kacagásra való képességünk megőrzése tette elviselhetővé a legnehe-

zebb pillanatokat. Ösztöneinkben éreztük, mégsem akartuk tudomásul venni, micsoda mélységek fölött egyensúlyoztunk; ha halálosan komolyan vesszük a körülményeket, melyek között élnünk adatott, lebénulunk, s ez éppen értelmiségi mivoltunkban fenyegetett volna megsemmisüléssel. Ezekből az évekből a jogos önvédelemből tudat alá szorított szorongáson kívül, sőt, előtt, az alanyi jogon megszerzett szellemi szabadság mámore, a bajtársiasság, az egymásra utaltság, a bizalom emlékei melegítettek. S elidegenedett világunkban akár nosztalgiával is gondolhatunk vissza a baráti együttlétekre, az állandó bandázásokra s mindenekelőtt a hatalmas nevetésekre, melyekkel a végsőkéig bőszítettük a minket lehallgatókat. Ők úgy érezték, torkunkon tartják vasmarkukat, s mi pedig önmagunkat és egymást bátorítva, torkunkszakadtából, harsányan kacagtunk, nehogy szűkölni kezdjünk.

Bevezető esszéjében Markó Béla többször is utal az elmúlt húsz esztendő történéseire. Engedtesse meg, hogy én is kitérjek erre. Markó Béla látta történni a történelmet, nemcsak körülötte, hanem vele is történt meg, s a politika részeseként, szenátorként, RMDSZ-elnyökként, miniszterelnök-helyettesként akarva-akaratlanul általa is történt. Meggyőződésem szerint mindannak, amit ebben a húsz évben tett – s abban is, amit nem tett –, az előzménye, a hátországa, a magyarázata itt van ebben a könyvben, a kések között eltöltött évek krónikájában. Tulajdonképpen hálás lehet, hálásak lehetünk azoknak, akik helyette példás pontossággal lejegyezték szavait és tetteit, ami vele és körülötte történt. Ő, javíthatatlan írástudóként, esetleg pontatlanul, szelektálva, ne adj Isten, költői képekben rögzítette volna a történeteket – mindig is hajlamos volt az ilyesmire. De egykori életünk krónikáját olvasva, komor érdeklődéssel gon-

dolok arra, vajon kik rögzítették, s hasonló pontossággal rögzítették-e mindazt, ami az elmúlt húsz esztendőben történt velünk, s lesz-e valakinek alkalmja a krónika folytatását elolvasni. Mert, hogy a krónika íródik, abban éppen olyan biztos vagyok, mint ahogy évtizedekkel előbb is tudtam: nem a levegőbe, a leghallgatókészülékbe beszélünk.

Markó Béla esszéjének alapmetaforájaként a *Piroska és a farkas* örökszép meséjét választotta, s arra a következtetésre jut: „ha nem vigyázunk, ismét nőni kezd a nagymama füle”.

Az én öregkutya-öszönöm azt súgja: a nagymamának máris farkasfüle van.

Elhangzott 2009. április 17-én, Marosvásárhelyen, a Bernády-házban, Markó Béla: Egy irredenta hétköznapi című könyvének bemutatóján.

(Látó, 2009. július)

Barátnak mehetős, alattvalónak alkalmatlan

Első kérdésem a családra vonatkozik: szülők, nagyszülők, hol születtek, mivel foglalkoztak?

Értelmiségi családból származom. Édesapám jogot végzett, ügyvéd volt. Apai nagyapám unitárius lelkész volt Gyagyban. Apai ágon Nagykadácsról származik a család. Felmenőim tanítók, földművesek, molnárok voltak. Nagykadácson tudtommal még most is úgy nevezik a malmokat, hogy a „Gálfalvi-malmok”. Én egyébként Gyagyba, az édesapám szülőfalujába csak édesapám halála után, 1976 után jutottam el. Tervezem, hogy majd, ha megérem a nyugdíjat, akkor ezt a vidéket fel fogom a magam számára térképezni. Mert igaz ugyan, hogy bejártam az országot országjáró riporterként, de pontosan a Nyikó-mentét valami okból elkerültem. Ez tehát az apai ág.

Anyai ágon ugyancsak jogászok voltak a felmenőim: táblabírók, ügyvédek. Anyám ugyan Budapesten született, de a családnak nagyon erősek voltak a vásárhelyi kötődései, nagyapám, dédapám is itt van eltemetve a katolikus temetőben. Úgyhogy ilyen alapon tősgyökeres marosvásárhelyinek tartom magamat.

Ez a család. Édesapámat 1940-ben főügyésznek, pontosabban városi tiszti főügyésznek választották, ezért – én ’42-ben születtem –, ’44-ben, amikor jöttek a román seregek, jobbnak látta a

családot szökésbe vezényelni, és '44-'46 között Németországban éltünk, '46-ban hazajöttünk. Egy pillanatig sem volt kétséges az, hogy hazajöjjünk-e vagy máshova menjünk. Ebből később elég sok kellemetlenségem támadt: sokáig kellett magyaráznom, hogy nem tudtam 2 éves koromban a szüleimet meggyőzőn arról, hogy ne menjünk Németországba. Ezért apám természetesen elvesztette mindenfajta állását, jogi végzettségét nem gyakorolhatta, a marosvásárhelyi vágóhídon dolgozott sokáig. Csak az '50-es években lehetett könyvelő, és aztán tulajdonképpen úgy fejezte be az életét, hogy jogtanácsos volt évekig. Amúgy életmódunk úgy zajlott le, hogy egy másfél szobás lakásban nőttünk fel. Hárman voltunk testvérek, anyám nem dolgozott. Végzett ugyan a Marianumban, de háztartásbeliként dolgozott. A családtól négy házat államosítottak, amelyeket a mai napig sem kaptunk vissza. A szülőházam egyébként a Vörösmarty és a Jókai utca sarkán lévő fogyatékos gyerekek otthona, a másik háromnak is megvan a sorsa. Engem két éves koromban kihoztak onnan, és azóta sem tettem be a lábamat a kapun. Édesanyám sem, ő is messze elkerülte, úgy halt meg 91 éves korában '97-ben, hogy nem tette be a lábát. Úgyhogy a házaknak megvan a sorsa, hiába úszták meg, hogy én kijöttem. A családi háttérrel azt hiszem, ennyi elég.

Eléggé osztályellenségnek számítottam gyerekkoromban. Óriási traumaként éltem meg, hogy nem lehettem pionír. Azt szeretném mondani, hogy az egész osztály pionír lett, én nem. „Bursuj-fiókákra nincs szükség közöttünk” – kiabálta az aligazgatónő. Óriási trauma volt. Nem lehettem KISZ-tag. Végül aztán XI-es koromban valahogy felvettek – jó tanuló voltam, költő voltam... – akkor büszkén felvettek, és három hét múlva kirúgtak a KISZ-ből, kirúgtak az iskolából – a Bolyaiban végeztem volna –

de érettségi előtt hat hónappal kirúgtak mindenhol és így érettségiztem az Unirea-Egyesülés líceumban a következő évben. Egy különleges engedély kellett, hogy érettségizzek, mert ellene szavaztam egy osztálytársam kizárásának a KISZ-ből, olyan alapon, hogy eltitkolta, szülei kulákok. Szacsvey Zsigárról van szó, aztán orvos lett belőle.

Nagyjából ez az én előéletem. Utána elvégeztem a magyar irodalom szakot, magyartanár lettem. 1965-ben az Ifjúságkúrhoz kerültem mint riporter, és ott dolgoztam '70-ig. Ekkor kerültem az Igaz Szóhoz, tehát az életvonal nagyon-nagyon egyszerű: két íróasztalnál telt el az életem mostanig, és most már remélem, hogy így is fejeződik be. Az íróasztalt, amikor átköltöztünk, át-fényeztettem, de ez az íróasztal, ami mellett én dolgoztam végig. Ehhez a szobához nem illik, de nem vagyok hajlandó feketére festetni.

Ami a politikai szervezeteket illeti: volt valamilyen más szervezetnek tagja akkor?

Igen. Voltam párttag. Legyen világos a dolog, már az Ifjúságkúrnál felkértek, bármilyen ijesztő névnek számít, de annak idején az volt a legjobb, romániai magyar fiatalok számára írt lap, nagyon színvonalas, nagyon harcos és politikailag ellenzéki lap volt. Bármennyire nehéz is volt akkor a Scînteia Kiadónál, de ha utánaolvasol egy kicsi sajtótörténetet, akkor megláthatod, hogy ez volt. Nagyon kemény dolgokat írtunk, tényfeltáró riportokat, olyan dolgokat, amelyek miatt állandó konfliktusba keveredtünk. Én magam is, mint a riport rovat vezetője 1965 és 1970 között, mivel élesen vetettünk fel dolgokat. Akkor felajánlották, hogy legyek párttag, mert belülről jobban tudjuk védeni az em-

bereket, nagyobb védettséget jelent, de én némi tapasztalat után azt mondtam, hogy jobb, ha a párton kívüli vagyok, mint pártból kirúgott. Egy bizonyos fokig ez egy bölcs megfontolás volt, de amikor idekerültem az Igaz Szóhoz, akkor az akkori párttitkár, Papp Ferenc nevezetű író – akiről 1965-ben államvizsga dolgozatot írtam, és aki most is él, csak már 26 éve teljes magányban van, én látogatom, mert gégerákkal operálták, és nem tud beszélni, én értem, amit mond –, azt mondta nekem '72-ben – a mai napig is magázódunk – azt mondta, hogy ő látja, hogy én nem szeretem Hajdu Győzöt, ő sem, de ahhoz, hogy eredményesebben harcoljunk ellene, ahhoz neki kellene egy kolléga a párton belül, ezért lépjek be. És én valóban beléptem. Megvan a párttag-sági könyvem. Ott vannak egymás mellett a mindenfajta tagsági könyveim, például az MDF tagsági könyvem.

Az MDF-nek '88-ban alapító tagja – tudtommal egyetlen illegalista tagja – voltam, elküldték a 261-es tagsági könyvem. Ott van. Azután alapítottam három társammal az RMDSZ-t 1989. december 23-án. Tehát ott vannak egymás mellett. Nagyon jól megférnek egymás mellett. Egyformán az idejét múlta, de mind a három ott van, a butaságom történetének és beavatkozási viselkedésemnek a dokumentációjaként.

Visszatérve a párthoz, hogy legyünk világosak: én párttag voltam. Semmi mentséget nem tudok a magam számára felhozni, és nem is akarok. Mi annak idején a '60-es években a fiatal író barátaimmal, akiket az irodalomtörténet a Forrás második nemzedékeként tart számon, és akikről később '77-ben könyvet is írtam *Marad a láz?* címmel, valóban lázasak voltunk, reformkommunisták voltunk és hittünk abban, hogy a világ megreformálható, az eszme is megreformálható, de ebben a hitünkben úgy finoman szólva csalódnunk kellett és pofára estünk. Való-

színűnek tartom, hogy a kollégáim sem tagadják ezt. Farkas Árpád, Király László, Kenéz Ferenc, Csíki László, Vári Attila, Kocsis István tartozott ehhez a nemzedékhez, hogy csak a jelentősebbeket soroljam fel. Mindegyikük megírta a maga pártos versét is, de nem abban a szajátépítő stílusban, ahogy elődeink írtak: nem nekifutásból voltunk hülyék, hanem helyből, saját magunkat manipuláltuk. Ez ugyancsak hozzátartozik a butaságom történetéhez és az eszmei fejlődésemhez, ha ez valakit érdekel.

Mi úgy éreztük, hogy ez az eszme megreformálható, ha őszinték vagyunk. Nem az eszmével van a baj, hanem azzal, hogy az emberek nem tisztességesen képviselik az eszmét. Tehát ez nagyon fontos, és szeretném, hogy ez benne legyen: tévesen mondják azt, hogy emberarcú szocializmusnak voltunk a hívei, amit általában a '60-as évek mozgalmaival azonosítanak. Nem emberarcú szocializmusnak, nem emberarcú kapitalizmusnak, hanem az emberarcú világnak voltunk a hívei. Ez volt a lényege, hogy emberarcú legyen a világ, ami egyszer természetes, ami egyszer becsületes, azzal akartunk mi azonosulni. Ez úgy nézett ki, hogy megjelent az *Ivan Gyeniszovics egy napja* 1963-ban Moszkvában, és egy hónap múlva megjelent már a Nagyvilágban is, és mi kézről-kézre adtuk, és azt mondtuk: ez az, ezt ki kell mondani, hogy ezek történtek. Hogy megjelentek Jevtusenkovék versei, és százezres tömeg előtt szavallhatták. Igen, nagyszerű. Mi is ezt akartuk. Magyarországon megjelentek nemcsak a sztálinizmussal és a Rákosi-korszakkal szembenező írások, hanem egyáltalán a *Tűztáncnak* a költői, Váci Mihályék, Csoóri Sándorék, Nagy Lászlóék versei, amiket mi kívülről tudtunk, és mondtunk egymásnak. Ez csak azt bizonyította számunkra, hogy így is lehet, de ez még Romániában nem megy, mert amit barátaink ilyen szellemben írtak, azt a szerkesztők visszaadták

azzal a felkiáltással, hogy egyrészt rendszerellenes, de különben is rossz. Szőcs Kálmán barátom, akinek az apja illegális kommunista volt, az anyját Auschwitzban égették el, aki fél zsidó, negyed cigány és negyed székely volt – egészen rossz koktél –, írta a maga kommunista hitttel megírt versét, ugyanakkor a teljes világfájdalmas verseit is – aminek az lett a vége, hogy '73-ban öngyilkos lett –, tiltakozásul a világ ellen. Ez is világos volt, ez is benne volt a mi alapállásunkban. A többiek mind élünk. Barátaim egy része alkoholista lett. Nem a világ ellen ittak, hanem azért, hogy a világot elviseljék, mert úgy látták, hogy az eszme és a valóság között, jézusmária, valami nem stimmel. Úgyhogy ez megvolt bennünk. Ez volt, ami élesen vetődött fel.

Talán nem volt teljesen alaptalan az az érzésünk, amit én úgy fogalmaztam meg magánfilozófiámként, hogy minden korszakban van egy nemzedék, amelynek a szubjektív problémái egybeesnek a társadalom előtt álló objektív problémákkal, és úgy éreztem, hogy a mi nemzedékünk az, amelyik ezt a legjobban átérzi. Nagyon erős volt bennünk a nemzedéki tudat. Ezt a nemzedéki tudatot akkor is és azóta is sokan vitatják. Ezzel kapcsolatban egy olyan író idézné, akit később olvastam, és akit igazán nem lehet kollektívizmussal vádolni: Márai Sándort. Ő azt mondta, hogy sohasem a költőnek van ihlete, hanem a nemzedéknek, és a költő csak a tolmácsa annak, amit a nemzedék érez. Na most ezt akkor még nem tudtuk, még nem fogalmaztuk ezt így meg, de ez volt. Mi a '60-as években rendkívül élénken tolmácsoltuk, akár versben a barátaim, akár publicisztikában, riportban, kritikában, mint én, akár prózában, mint Vári Attila ezt a nemzedéki érzést, ezt a nemzedéki tudatot, ezt a nemzedéki ihletet, amely szemben állt egyrészt az előttünk járók dogmatizmusával is, de elsősorban nem az íróknak, hanem a funkci-

onáriusoknak, akár szerkesztői-irodalmi funkcionáriusoknak, akár politikai funkcionáriusoknak a dogmatizmusával.

Azt is meg kell mondanom, hogy nagyon nagy segítséget kaptunk a harcainkban az előttünk járóktól, akik nagyjából megértették a lázainkat, és akik tapasztaltabbak voltak ugyan és próbálták a tapasztalataikat átadni, de sajnos az a helyzet, ezt állapíthatom meg utólag is, hogy a világ többek között azért is meggy olyan nehezen előre, mert az emberi tapasztalatoknak a leglényegesebb vonatkozásai átadhatatlanok. Minden nemzedéknek a maga bőrén kell megélnie a világot. Nem hallgattunk a tapasztaltabbak tanácsára, mert nem olyan tapasztalatokat akartunk szerezni, amilyen nekik volt. Ezért nem hallgattunk. Ez teljesen világos, aztán mindenkinek saját magának kell pófára esnie. Nem hiszi el, amit az előttünk járó mond. Volt egy 20 évvel idősebb barátom, egyik legközvetlenebb barátom volt. Majtényi Eriknek hívták. Kitűnő ember volt különben, ugyanaz a képlet, csak másban, mint Szőcs Kálmán: fél zsidó, negyed magyar, negyed német – Erich Mann volt az eredeti neve –, akit bezártak először a Tüргу-Jiu-i táborba a román hatóságok mint kommunistát, és aztán elvitték a Szovjetunióba az orosz hatóságok mint fasisztát. '47-ben vergődött haza. Megírta a versét: „a tüskésdrótok mögül láttam meg / az első orosz katonát, / én oroszul egy szót se tudtam / ő benyújtott egy darab szalonnát / éreztük, ütött már az óra / ránevettünk a felszabadítóra, / és kék szemében megvirradni láttuk / a jövődőt, a gyönyörű hazát”. Gyönyörű ez így, ahogy elmondom. Ezt kívülről tudtam, mert az iskolás tankönyvben benne volt, és amikor Erikkel ittunk, és valamiért összeszólalkoztunk, akkor megfenyegettem: Erik, szavalok. Akkor a két kezét a fejére tette és azt mondta „Ne, ne!” '56-ban kirúgták a pártból. Pedig sokáig tényleg kommunista

volt. Megírta az Amerika-ellenes versét, hogy *Ők féljenek*. Amikor '56-ban pofára esett és szembe került a dogmatizmussal, és az Írószövetségben – nem emlékezhetsz, mert nem is olvashattál róla –, volt a Jar-ügy, egy román író szembeállt a párttal, Erik volt annyira becsületes magyar léte, mint a szövetségi titkár, hogy mellé állt. Kirúgták a pártból, persze. Azután később visszavették, de már soha nem lett bizalmi, teljes értékű párttag, és ő elmondta nekem a tragédiáit. Sokat beszéltem erről is vele, és nemcsak vele, de a többiekkel is. Segítettek ezek nekünk, és próbáltak óvni a hitnek a buktatóitól, mert a hitnek is megvoltak a maga buktatói. És próbáltak óvni minket, és mondták a maguk tragédiáit. Kevesen tudják, hogy Nagy István, aki egy végtelenül dogmatikus ember volt, szintén volt kirúgott párttag az '50-es években.

Elmondom neked, nem lényegtelen, és nagyon szeretném, ha ennek nyoma maradna, mert nem láttam írásos nyomát. Például Nagy Istvánt, aki élesen támadta a fiatalabb írókat, akik ma már 70 évesek – ekkor még nem minket, mert mi még ott sem voltunk, hanem az előttünk járó nemzedéket –, hogy azok milyen liberálisak és nem eléggé pártszerűek, Nagy Istvánt 52-53-ban kirúgták a pártból, mert valamikor 43-ban ott volt Szárszón. Igaz ugyan, hogy élesen vitázott Németh Lászlóval, ennek dokumentuma van – a szárszói találkozó –, igaz ugyan, hogy élesen vitázott, de egyáltalán ott volt, tehát szóba állt a fasisztákkal. A fasiszták, mint Veress Péter, aki egyébként már hadügyminiszter is volt, és még mindig a magyar pártvezetésben volt, vagy Németh László. Kirúgták. Ő 1904-ben született. 1954-ben a szóban forgó fiataloknak, akiket azelőtt élesen támadt pártgyűléseken, de a sajtóban is, a születésnapján eszükbe jutott, hogy van egy Nagy István, egy kirúgott párttag, egy hülye, de becsületes

ember. Gyertek, menjünk el, köszöntsük fel a születésnapján. Jellemző a történelemre, egyik legjellemzőbb történetem. Én szeretek történetekben, anekdotákban mesélni, mert azok mutatják a világ természetét. Na mi történik? Elmennek, és kiderül, hogy Nagy István, aki senkihez sem közeledett, hat osztálya volt, asztalosinas volt, de nagyon keserű sorsú ember volt, akiből persze zseniális író lehetett volna, kitűnő ösztönű ember volt, nagyon jó, maradandó értékű novelláknak is a szerzője. Na, Nagy István fogadja őket, hanyatt esik attól, hogy a fiatalok felkeresik, de hát jönnek be, kérem, bemegy a kamrába, és elővesz egy demizson bort, mert hát azért volt neki, mégiscsak remélte, hogy valaki jön. Ember volt. Megitták a demizson bort, szó sincs arról, hogy összetegeződjön a fiatalokkal, de megkedvesedett, és elénekelte a munkáskörusből a bariton kettős szólámat velük. Még fel is melegedett. És közölte velük, hát kérem, nagyon köszönöm, hogy eljöttek és felköszöntöttek. Mire fordul a világ, Nagy Istvánt visszaveszik a pártba. Jön '56. Nagy István rendkívül elszánt, „az anyjuk Istenit azoknak a fasisztáknak, akik támadnak Magyarországon, s ezeknek a fiataloknak jár a szája”. A fiatalokat kérdőre vonják valamilyen gyűlésen, és azt mondja Nagy István, hogy hát kérem, ezek olyan pártszerűtlenek voltak és olyan ellenségei a pártnak, képzeljék el, hogy amikor engem kirúgtak a pártból – egyébként igazságosan –, akkor ezek eljöttek hozzám és felköszöntöttek csak azért, hogy hecceljék a pártot. Ez volt a világ.

Ez is a világ volt, ami ellen mi lázadtunk, és ez Nagy István volt, aki ellen a Gaál Gábor Körben – most is emlékszem – személyesen felszólaltam. Szilágyi István *Ha a napot választod* című novelláját, amit először felolvasott az irodalmi körben, a Gaál Gábor Körben, Nagy István megtámadta (azt tudni kell,

hogy Szilágyi István mozdonyfűtő volt fiatalkorában, és esti líceumba végezte az iskolát). Nagy István szerint a munkások nem úgy gondolkoznak, ahogy Szilágyi István mondja, és megragalmazza a munkásosztályt, hogy azok így gondolkoznak, és ilyen békülékenyek az osztályellenséggel szemben. És nyilván, hogy nekimentem Nagy Istvánnak, nagyon kemény vitánk volt. El is panaszkolta, hogy mik történnek az irodalmi körben, a Gaál Gábor Körben, ahol ilyen szellem uralkodik. Elvitt a szeku, házkutattak, megpofoztak, végül nekem az volt a szerencsém, hogy közben elvégeztem az egyetemet, katona voltam, és a barátainak átadtam a szobámat a Kárpátok utca 3. szám alatt. Azt a nevezetességet, amiről *Alpok utca 3.* címmel Király Laci több verset írt. December 8-án bevonultak a szekusok, házkutatták a kollégáimat, letartóztatták, hetekig bent tartották, majd kirúgták az egyetemről, és mindez azért, hogy milyen alapon merünk mi a körben hőzöngeni. Az volt az óriási szerencsém, hogy az Ifjúmunkáshoz kerültem, és akkor már Dali Sándor főszerkesztő a szárnya alá vett. Széles hátú ember volt, aki megvédett, de várni kellett nyolc hónapig, nem tudtak alkalmazni, mert azért volt ellenem is papír. Nyolc hónapig nem tudott felvenni. Mondta, hogy ne keseredjek el, aláíratott velem egy papírt mindig, amikor kaptam a fizetésem. Szóval alá kellett írjak egy ilyen papírt, hogy átvettem a fizetésem, amit aztán a titkár nő hivatali pontossággal és lelkiismeretességgel továbbított a szemétkosárba, ahogy kiléptem az ajtón, mint később kiderült. Csakhogy ne keseredjek el.

Más mozgalmakkal kapcsolatban volt-e, és ha igen, akkor melyekkel?

Milyen mozgalommal?

Az ellenzékieknek számító mozgalmakkal. Az '56, az Ellenpont, a Limes?

Nagyon nehéz beszélni erről azért, mert itt rengeteg ember szobrot állít saját magának ellenzéki tevékenységéből, mint hogyha az úgy lett volna, hogy na, mi ellenálltunk. Nem azért álltunk ellen, hogy abból szobor legyen. Az ember élte a maga hétköznapijait, de azzal, hogy mondjuk, az Ifjúmunkásban leköszölt olyan riportokat, ahol kiskirályokat, nacionalistákat megírt, vagy ahogy megírtam, mondjuk, 1968-ban a *Miért váltották le Székely Ferencet?* című riportomat (a 11-es iskola akkori igazgatója volt Kolozsváron), akkor valóban volt ellenállás. A megyei párttitkár, a Bucsa Remus megmondta, hogy uram, ezt nem lehet így megírni. Megírtam, hogy azért váltották le Székely Ferencet, mert nem engedte románosítani az iskolát. Ha ezt maga megírja, kitöröm a nyakát vagy megégetem. Általában az szokott változni ebben a stílusban, hogy a magyarok ezt mondták, „kitöröm a nyakát”, a románok, hogy „te ard”. Ezt figyeltem, a magyarban ez volt a változatosság. Ezt megmondták nekem, nem tudom hányszor. Máramarosban amikor bementem a megyei propagandatitkárhoz, azzal fogadott, mert tudott, hallott rólam, azt mondta, hogy látom – volt egy irhabundám, a bajuszom akkor is megvolt –, magának a megjelenése is nemzetiségi uszítás, takarodjon ki. Ha meg meri írni, akkor baj lesz. Azt írtam meg, hogy Máramarosszigeten magyarul akarnak énekelni a Kovács doktor vezetése alatt a kórusban, és ezt nem engedik –, és azt mondták nekem, hogy magyarul ebben az országban nem lehet énekelni. Én vittem a Scînteiat, hogy megalakult a Bartók Béla Kórus Brassóban, és Ceaușescu elvtárs azt mondta, hogy nem kell ezekből problémát csinálni, hát ezt meg kell oldani. Tényleg

volt egy ilyen liberális korszak a '60-as évek végén. Azt mondta akkor, hogy „sajnos Ceaușescu elvtárs néhány objektivista kiszólása nekünk sok bonyodalmat okoz. Véleményem szerint Ceaușescu elvtárs tévedett. Mi itt Máramarosban nem fogunk tévedni.” Megírtam a cikket, és a cikk megjelent. Borzasztó feljelentések voltak. Ez is ellenállás volt, ha így vesszük.

Első kötetem a *Szülőföldön, világszélén* címmel a Forrás sorozatban jelent meg '74-ben. Azért állati szerencsém volt, mert Domokos Géza és Szász János jó érzékkel, amikor írószövetségi díjat kaptam volna, debüt-díjat, ami 7000 lej lett volna, áttették KISZ díjra, ami 9000 lej volt. És nem az volt a fontos benne, hogy 2000 lejjel több, hanem az, hogy KISZ-díj volt, tehát amikor kezdődött a tánc a kötetem körül – mert már megjelenés előtt tánc volt –, akkor mindenhol arra hivatkozhattunk, hogy hát jó, a KISZ-díj az egy politikai díj. Előttem Szilágyi Pista, Hervay Gizella, Györffy Kálmán kapta, utánam Káli Pista, Molnár H. Lajos, stb. Szóval ez egy nagyon rangos díj volt. Nagyon jó román írókkal együtt kaptuk. Óriási előnyt jelentett, nem tudtak belekötni: hát KISZ-díjas a kötet. Na most ez a kötet azt jelentette, hogy a szülőföldünkön vagyunk, de a világ szélén, és belebukunk a semmibe. És tételesen ez benne is volt. A mottója egyébként az a két sor volt, hogy „Elfogadni a realitást azt jelenti, hogy beleyugszunk a reménytelenségbe”. Ez volt a mottója. Az igaz, hogy azt odaírtam szépen, hogy Gyurkó László *Lenin, október* című könyvéből vettem. Ez igaz. Ebbe se kötött bele senki. Erről szólt a kötet, elfogadni a realitást; nem fogadom el a realitást.

Na most, ellenállás. Ez benne volt. Ellenállás volt az, hogy sz rintem minden szoborolás nélkül, társaimmal együtt irodalmi színpadot csináltam, irodalmi műhelyt csináltam, irodalmi ma-

tinékat, vasárnap délelőttönként, több mint százat. Ellenállás volt az, hogy csináltuk az irodalmi kört, volt egy irodalmi köre az Igaz Szónak, amit Markó Bélával, Nemess Lacival hárman vezettünk. Volt egy táncházunk, ezt nem tudják már. Kevesen tudják már, hogy 79-től egészen 82-ig, amíg be nem tiltották, a régi székházunkban volt a Mozivállalatnak egy terme, abba mi elhívtuk a széki lányokat, elhívtuk az ördöngösfüzesieket, elhívtuk a csángókat Moldovából, és minden szombat este mások táncoltak a fiatalok előtt, és a Zakariás testvérek muzsikáltak. Zakariás Attila muzsikált és a Zakariás Pendzsi énekelt, ugyancsak énekelt Panek Kati, volt egy nagyon erős ilyen élet Vásárhelyen. Próbáltuk éltetni a reményt, a megszűnt intézményeinket valamelyest pótolni. Valahol ez is ellenállás volt.

Ellenállás volt az, hogy nem nyugodtunk bele abba, hogy elszakítanak minket a határok a magyaroktól és nemcsak hallgattuk a Szabad Európát, a Vatikáni Rádiót, az Amerika Hangját, hanem jöttek hozzánk a magyarországi barátaink. És ugyan megtiltották nekünk, hogy a lakásunkon fogadjuk őket, de azért fogadtuk a lakásunkon, és nálunk aludtak. Éjszakákat átbeszélgettünk, hogyha nem aludtunk. Még azt is mondhattuk, ha bejött valaki, hogy – mindig ott volt a bor az asztalon, kellemes alibi volt a bor – ittuk a bort és beszélgettünk. Kellett ugyan, kötelessége volt mindenkinek, hogy ilyen találkozás után – nem azért, mert a rendőrség informátora volt, hanem mert ez volt a szolgálati kötelessége mindnyájunknak, akik intézménynél dolgoztunk, főleg kulturális intézménynél –, hogyha külföldivel találkoztunk, akkor meg kellett írni, hogy találkoztunk, és át kellett adni a protokollfőnökünknek, aki továbbította a szekunak. Minden intézménynek volt egy szekusa, egy nem merített ki egy ilyen kicsi intézményt, bár nagyon élénk tevékenységet

folytattunk ilyen szempontból. Volt egy szekusunk, a róka-lelkű bátyánknak neveztük, a nagyobbik Grama, ő volt a róka-lelkű bátyánk. A Grama Nicolae nem úgy jött be, mint ellenség, mint később kiderült, amikor meghalt a '90-es években, a családja leadta a gyászjelentését a magyar sajtóba is, mert meg voltak győződve, hogy ő tulajdonképpen az Igaz Szó külső munkatársa volt, vagy az Új Élet külső munkatársa volt, mert ő otthon így mondta el, hogy, né' hát a magyarokkal foglalkozom, az irodalmi lapokkal. Bejött, és vitte a jelentést. Az más dolog, hogy abba a jelentésbe én legalábbis mindig csak annyit írtam, hogy ez és ez meglátogatott, elbeszélgettünk a közös ismerősökről és a családi problémákról.

Egyszer összehívtak bennünket a Vörös Zászló moziban, akik kulturális téren dolgoztunk, és felolvasták egy jelentésemet, név nélkül természetesen, mint elrettentő példát: hogy semmitmondó jelentéseket írunk. Aztán azt mondták, „mäi, tovaräši. Vă rog un scenariu complet. Eu am spus, el mi-a spus.”¹ Amikor hivatalos vendéget kellett kísérni, akkor még bővebben kellett ezt megírni. Annak idején megírtam egy naplójegyzetemben, már '89 után, illetve egy interjúban mondtam el Szakolczay Lajosnak, ez aztán megjelent a kötetemben, 2000-ben. De én '90-ben mondtam el, ez rögtön utána volt, a decemberi események után eljött hozzám. Mi történt? Ő egykor hiába volt írószövetségi hivatalos vendég, engem hiába rendelték ki hivatalból az Írószövetség útján, hogy én kísérjem, mert a barátja vagyok stb., követték minden lépésünket. Amikor bementünk a kávéházba, ide a sarokra a Kultúrpalota alá – volt egy nagyon jó vendéglő, a Kultúrpince, úgy neveztük azt a vendéglőt –, akkor az

¹ Elvtársak, teljes forgatókönyvet kérünk. Én ezt mondtam, ő azt mondta.

autó kint állt a ház előtt, és lehallgatták a beszélgetést. Halász, aki nyugodjék, most halt meg, ott volt pincér, valamikor iskolatársam volt. Ő megkérdezett: te, mi lett belőled, hogy mindig, amikor megjössz, oda kell vigyem a hamutárcát a lehallgatóval. Milyen fontos ember lett belőled? Amikor mentünk az utcán, akkor lefényképeztek egy ilyen csuklómozdulattal, amit én a Z című filmből láttam, hogy hogy lehet fényképezni egy ilyen fényképezőgéppel. Egy újságíró mutatott, aki így készítette a filmet Yves Montandról – ő játszotta a film főszerepét – csuklóból, hogy ne vegye észre. Ez a pasas is azt játszotta nekem, hogy ő most a nagymenő, és csuklómozdulattal lefényképez, és nem vesszük észre. És akkor odaírtam a jelentésembe, hogy a vendégem rendkívül fel volt háborodva, mert állandóan fényképeztek. Ebből borzasztó botrány lett. Bejött a Szekuritáté hozzánk a szerkesztőségbe.

Mi ez a jelentésben? – kérdi.

Ez volt, fel volt háborodva a vendég.

Hogyhogy fényképezték, hát nem mondtam, hogy nem volt fényképezés?

Hát hogy mondjam ezt, amikor én is láttam.

Gondolja maga, hogy ha mi valakit lefényképezünk, azt látja?

Hát kérem, én láttam.

Gondolja, hogy nincs bennünk annyi professzionalizmus?

Hát lehet, hogy kezdő volt.

A pasi azt mondja, nálunk nincsenek kezdők. Mondom:

Nahát, önöknél nincs utánpótlás-probléma?

Így ment ez a játék. Ellenállás. '83-ban kihallgattak többször a szerkesztőségben. Hívtak, de nem mentem be soha. Egyszer itt volt Lezsák Sándor barátom, aki aztán később a Magyar Demokrata Fórum elnöke volt – ezt elmondom, mert jellemző. Kiválóan

helyezkedtem az életben, mint kiderült: 1967-ben, mint az Ifjúmunkás akkori kolozsvári tudósítója, néhány hónapig szobát szereztem a Kárpátok utca 3. szám alatt, ahol diákkoromban voltam, és amit 1965-ben Király Lacinak és Farkas Árpinnak passzoltam, később innen vitték el őket. Na, ott ültem a Béke téren az Akvárium, a Pilvax kávéház teraszán, mert ez volt a mi nemzedékünk gyülekezőhelye, ott ülök, és egyszer csak Balogh Edgár hozzám hoz egy fiatalembert – Balogh Edgár publicisztika professzorom volt –, azzal, hogy meg kell ismernünk egymást. Az illetőt úgy hívták, hogy Duray Miklós. 1967-ben történt ez. 1968-ban Bukarestben a riportrovatokon kívül a Diákszemle című rovatot és az Aulát szerkesztettem – a Diákszemle a középiskolásoknak szólt, az Aula az egyetemistáknak – egy nagyon tehetséges kézdivásárhelyi diák küldi nekem a leveleket, a verseket is. Annyira tehetséges és érett, hogy elmegyek Kézdivásárhelyre, és megkeresem. Az illetőt úgy hívják, hogy Markó Béla. Innen származik a barátságunk. Egyetemista korában is tartottuk a kapcsolatot, akkor már az Igaz Szónál voltam, és ő a fő munkatársam volt a kritikai rovatnál is. 1971-ben megkeresett engem egy fiatalember Magyarországról a feleségével, egy vékony falusi tanító azzal, hogy ő bent járt a Magyar Ifjúságnál Magyarországon, Budapesten, és az Ifjúmunkás kollektívát megkapta, olvasta az én riportjaimat, és neki az az érzése, hogy közünk van egymáshoz. Az illetőt úgy hívják, hogy Lezsák Sándor. Én ezzel a három emberrel – mondom, kiválóan helyezkedtem – '67-ben, a másik '68-ban, '71-ben ismerkedtem meg, azóta van a barátságom mind a hárommal.

Most Lezsák Sanyi idején '79-ben vagy '80-ban, hivatalosan írószövetségi küldöttként, pontosan utána lehet nézni, hogy mikor volt a Tamási Áron-bemutató. Mondtam, ott leszünk a bemu-

tatón, és ott lesz Király Károly, akivel beszélni szeretett volna, és aki majd odajön hozzám. Tudnod kell, hogy én Király Károlynak az egyik összekötője voltam. Volt egy olyan egyezségünk, hogy a húgán, Király Ibolyán keresztül, aki egyrészt a sarkon lakott az egykori Tudorban, én pedig a Moldovei 28. szám alatt, másrészt a lányaink is osztálytársak voltak, hogy rajta keresztül kaptam én meg a leveleit, amiket barátaimmal külföldre jutattam. Volt olyan, hogy eljött a riporter, és akkor megüzentem Károlynak, hogy valaki akar vele interjút készíteni, és azt mondta, hogy jó, délután 4 órakor legyen a Kiss Ernő utcában, és én a járdán fogok sepregetni, és majd beseprem. És tényleg, Pordány Laci, aki akkor még egyszerű tanársegéd volt a szegedi egyetemen, és aztán '89 után, a rendszerváltás után, ausztráliai és jelenleg dél-afrikai nagykövet – szintén nagyon tudott helyezkedni – akkor ő besöpörte Pordány Lacit, és elkészítették az interjút. Szóval, én tudtam, hogy aznap este odajön, mert valami mondanivalónk volt egymás számára, és valóban odajött hozzám, és mondtam, hogy Sándor a barátom, aki beszélni szeretne veled. Azt mondta, ha a barátod, akkor állok rendelkezésére. Elmentek a vásárhelyi éjszakába.

Hát abból olyan botrány lett, hogy reggel hétkor már csörgött a telefonom, hogy menjek be egy kis baráti beszélgetésre, Bătagă ezredes telefonált. Mondom, nem megyek be. Akkor ő jön 9 fele a szerkesztőségbe. Mondtam, csak akkor beszélhetünk, ha Jánosháznak is szólnak. Na, most Jánosházyról tudtam, hogy ha őt felkölti Bătagă reggel, mert ő későig alszik, akkor nagyon morcos lesz. Persze, hogy nagyon morcos lett, és nagyon morcosan elbeszélgettünk Bătagă-val, és visszavertük.

Az Ellenpontoknak nem voltam munkatársa, viszont tudtam, hogy kik csinálják, és azt is tudtam, hogy ki nem csinálja.

Tóth Károly csinálta, a feleségével, Tóth Ilonával Váradon. Erről egyrészt a Látóban is megjelent egy írása Karcsinak, és megjelent Csíkszeredában a Pro-Print könyvkiadónál az Ellenpontok teljes szövege, és abban van Tóth Károlynak a tanulmánya. Azonkívül megjelent Molnár Jánosnak a könyve az *Az egyetlen* címmel Magyarországon, és abban is teljesen világos, hogy kié az érdem. Ezt Tóth Karcsi csinálta. Egyébként sem Szócs Gézát, sem Ara-Kovács Attilát a szekun nem verték meg, viszont szegény Károlyt és a feleségét összerugdosták és megverték. Ettől függetlenül Szócs Gézával kapcsolatban álltam. Szócs Géának én voltam az összekötője itt, Marosvásárhelyen, miközben a Szabad Európa bemondta, hogy ő éppen hancúrozik valamerre.

Az az igazság, hogy ő itt dekkolt a Poklos-patak partján, a városban, Ágoston Vilmos lakásában. Ágoston Vilmos bevonult a diliházba, hogy ezzel fedezze saját magát, a feleségét átküldte Géza hozzám, hogy akar velem beszélni. És tényleg engem megkért kisebb ilyen szolgálatokra, hogy kinek mit mondjak, mit üzenjek, például Cselényi Lászlónak, tehát összekötője voltam. Ha rossz érzéssel is, mert én nem akartam vele összeesküdni, mert összeesküdni csak nagyon megbízható cinkosokkal szerelek, és ő nem volt az. Ennek az illegalitásnak is megvoltak a nagyon-nagyon szigorú szabályai. És hogy nem buktunk le, az annak köszönhető, hogy tisztességesen védtük egymást, és amit lehetett, kivédtünk. Volt, amit nem lehetett kivédeni. Az ilyent, hogy Lezsákot összehozzuk Király Károllyal egy színházi előcsarnokban, világos volt, hogy az ember vállalta. De a főleges kockázatokat nem vállaltam.

Nos, Géza... mindig volt egy mutatóványosság abban, amit csinált. A vége az lett, hogy Géza valahol beszélhetett is, hogy velem kapcsolatban van, engem becsaltak a forgalmi osztályra, hogy

valami, az autómmal kapcsolatos dolgot tisztázzunk. Amikor becsaltak, akkor már sejtettem, hogy ez a Szekuritáté, de nem tehettem azt, hogy nem megyek be, mert a forgalmi osztály hívott. Ott karon fogtak, átvittek a szekura, és elém tettek egy levelet, hogy Szócs Géza valami társaságnak Kolozsváron azt mondta, hogy velem megbeszélte Duray Miklós könyvét, és egyetértettünk. És ebben az ügyben akarnak velem beszélni. Persze, hogy ez ürügy volt. Én Gézával sok mindenről beszéltem az életben, de erről nem. Falból is hozhatták az egész ügyet. Ott volt egy bukaresti pasas, akit Bătagă és a rókaelkű bátyánk, akik még bent voltak kihallgatásra, ez a Grama, úgy tiszteltek meg, lássam, hogy a fölöttesük. Civilben volt, Bătagă-ék is civilben voltak. Ő a háttérből hallgatta a kihallgatásomat. Világos, hogy nemcsak a Duray könyvéről és a Csoóri előszaváról kérdeztek, és közölték velem, hogy házkutatás lesz. Szétszedték a teljes könyvtáramat. Grama volt és egy magyar, Buzogány Béla nevezetű szekus, akinek viszont két gyereke volt a színin, mert ő felelt a Színiakadémiáért is. A lányát először, aztán a fiát benyomta a Színiakadémiára, amikor egy-egy lányt és két-három fiút vettek fel azokba az években. Ő felelt a Színiakadémiáért, és bedugta őket oda. Meghalt ő is a '90-es években. Tehát, ők voltak a házkutatóim és még egy pasas, egy biztosító fiú, egy kemény legény, kimondottan gorilla. Ők jöttek. Szétszedték teljesen a lakásomat, aztán visszavittek, és késő délutánig vallattak. Mondjuk ez így benne volt a pakliban. Hogy az emberek ezt csinálták. Ellenállás volt. Kérdezted, mi ez a szervezkedés. Nem volt az különös szervezkedés, ezek nem szervezkedések voltak. Ez ment spontánul.

Tudtuk, annyira tudtuk, hogy kire számíthatunk. És nehogy azt hidd – és ez nagyon fontos, amit mondok most –, nem csak itt, erdélyi vonatkozásban. Azt is tudtuk, hogy ha elmennénk

Pozsonyba – ha esetleg kiengednének –, nem csak Duray Mikivel, melyik utcába, melyik szerkesztőségbe, melyik intézménybe mehetünk magunkfajta emberekhez, aki ugyanúgy gondolkodik, mint mi. Ha Délvidék fele megyek, ki az, ha Magyarországra megyek, ki az. Ezt úgy szoktam megfogalmazni, írtam is erről, hogy *haza a mélyben*. Volt a mélyben egy ilyen haza abban az időben. Kialakult egy haza a mélyben, egy ilyen szolidaritás, értelmiségi szolidaritás. Azt is tudtuk, hogy Csehországban vagy Lengyelországban ki az, aki hasonlóan gondolkodik, ki a bajtársunk. Dolezsállal tudtunk egymásról, és kiderült, hogy ők is tudtak rólunk, név szerint tudtak rólunk. Működött a mélyben ez a haza. Ez egy borzasztó biztonságot adott. Nem csak arról volt szó, hogy tudnak rólunk ők, hanem az is egy óriási önértetet adott nekünk és egy biztonságot, hogy mi is tudunk róluk. Nem vagyunk mi annyira elzárva a világtól. A másik pedig az, hogy nem vagyunk mi valami perverz hülyék, akik így gondolkozunk, hogy csak egyedül gondolkozunk így, hanem van egy varsói muksó, vagy tíz varsói muksó, tíz prágai, vagy tíz szlovák, vagy Magyarországon többen is, akikkel tudtunk egymásról.

'91-ben összeismerkedtem Juhász Lászlóval, a Szabad Európa szerkesztőjével. Azt mondta: tudtunk rólad. Hogyhogy tudtatok rólam? Azt mondja, ott voltunk, hogyha valami baj történik, akkor botrányt csapunk. Tudtuk, hogy vagy Vásárhelyen, tudtuk a nevedet. Tánczos Gábort – a Petőfi Körnek ő volt a titkára, aztán '56-ban Nagy Imrének volt a személyes titkára, öngyilkos lett a '80-as években – Gáll Ernő hozta el hozzám, mert keresett. Végigjárta azokat az embereket, akikről tudott, és eljött Vásárhelyre, feljött az Igaz Szóhoz. Senkivel sem akart szóba állni. Sem Hajdu Győzővel, sem mással. Azt mondta, menjünk egyet sétálni, tudunk rólad. Volt egy ilyesmi a levegőben, hogy tudtak

rólunk. Borzasztó fontos volt ez számunkra. Még egyszer mondom, nem volt szervezkedés. Ez a haza a mélyben nem olyan szervezkedés volt, hogy mi egy szervezet vagyunk, szabadkőművesek vagyunk vagy illegális szervezet. Nem. Ez egy mozgalom volt. Előre le voltunk informálva arról, hogy vigyázzál, mert jön X.Y. Ipolyságról, és vigyázzál, mert beugrató. Ő még meg se érkezett, és én már tudtam, hogy engem be fognak ugratni, vagy be akarnak majd ugratni. Ezt is tudtuk egymásról.

És ment ez az információs hálózat, és ennek borzasztóan nagy szerepe volt aztán, mikor még nehezebbek lettek a körülmények a '80-as években. Jöttek az orvosságszállítmányok, amiket szétesztottunk, ezek befutó helyekre jöttek. Jöttek élelmiszer-csomagok is. Ez is igaz. Folyóiratok, könyvek. És ami a legfontosabb, még a könyveknél is fontosabb volt: a hírek, na ezzel ez van, „megy az aláírásgyűjtés Magyarországon az erdélyi ügyben. Illyés Gyula volt Aczélnál, és elmondta ezt. Aczél sajnos ezt válaszolta, Illyés ezt válaszolta”. Ezek a hírek nagyon fontosak voltak. Ezen anekdotázni szeretek, mert valahol ezekben van mindig az élet.

Békésen ülünk az asztalnál egy este Boér Ferenc komámmal (akkor még itt volt Vásárhelyen színész) – lányomnak a keresztapja – és feleségével. Egyszer csak megszólal a telefon, és közli a barátom fia – a barátomat Kozma Hubának hívják, a '90-es években aztán képviselő lett, és most hallom a napokban, ő lett a Magyar Televízió kuratóriumának az alelnöke – nincs egy normális barátom sem, mindenkiből lett valaki –, a fia azt mondja, Gyuri bácsi, bajban vagyok, kérem, segítsen. Mondom: mi van? Hát meg vagyok ijedve. Cukorbeteg volt a gyerek. Azt mondja: jöttünk egy autóval, balesetünk volt és megsebesültem. Na, hol vagytok? Szentpálon. Azt írják itt, hogy Sinpaul. Hát mi nyilván

ittunk. Ott egy autó, szétszórva az út mellett a mezőn csomó élelmiszer-csomag, gyógyszer-csomag, ott ül Hubi, és nem bírja tartani a nyakát. Itt vannak a csomagok, de most ne ezzel törődjünk.

Berohanunk a klinikára, az ortopédiára, ott volt bent egy román orvos, mondom, magyarországi vendégünk van, és ez történt. Hát ő most mit csináljon... Éjjel volt, felhívtam Rettégi Károly doktort, és elmondtam neki, hogy kérem szépen, ez történt. Ismertem, mint diák, mert tíz évvel járt fölöttem bolyais koromban, mondtam, elnézést, amiért zavarom, de ez és ez van. Magyarországi barátom megsebesült, és el kellene látni. Abban a pillanatban jött, és abban a pillanatban ellátta. Igen ám, de kiderült, hogy úgy tervezték, hogy jönnek, és vissza is mennek Kolozsvárra. A fiatal Hubi cukorbeteg, valami egészen különleges gyógyszere volt, ami viszont ott van Kolozsváron az Astoria szállóban, a nem tudom hányas szobában. Erre kellett szerezzen egy embert, aki elvágat Kolozsvárra – és neki reggel 6-kor be kell venni a következő adagot, mert így ciklikus –, aznap éjjel kellett megszerveznem a következőket:

1. Egy brigádot, aki összeszedi a mezőről a gyógyszereket, mielőtt a rendőrség megjelenik, és egyáltalán az egész balesetnek híre megy.

2. Egy másik brigádot, amelyik bevontatja a kocsit lehetőleg észrevétlenül, feltűnéskeltés nélkül.

3. Egy harmadikat, amelyik elmegy Kolozsvárra, és reggel 6-ra elhozza a gyógyszert, mert az orvos azt mondja, hogy neki sincs, és nem is tudja megszerezni.

Ilyeneket kellett, és abszolút ment az ügy. És még egyszer mondom, anélkül, hogy itt szervezet lett volna, de ilyen dolgokra mindig kapott az ember bajtársat, aki elment. Annyit tudok

most is róla, hogy az, aki elment a gyógyszerért, a könyvesbolti kiszolgáló ismerősünk férje volt.

Vagy 1989. november 1-jén Sütő András autójának a kerekeit a temető előtt kilyukasztották, és valamit felírtak az autójára, valami mocskolódást. András írt ott aznap délután egy tiltakozó levelet arról, hogy ez újabb üldöztetés, provokáció. Kellett egy futárt kapni. Markó Bélánál valaki volt. Nem ismertem. Mondta Béla, hogy megy vissza aznap este. A levelet eljutattam Markó Bélához. Az illető elindult, Radnóton volt egy balesete. Otthagyták az autóját. Autóstoppal – szerencsére egy másik magyarországi autóval – ment tovább, mert tudta, hogy mit visz, hogy másnap már tudják Budapesten, mi történt.

Másnap reggel 8-kor a Kossuth Rádióban azt mondják, hogy ma reggel fél 8-kor egy fáradt és izgatott úr kopogtatott a Bródy Sándor utcai szerkesztőség ajtaján, és mondta, hogy nagyon sürgős ügyben akar a rádió igazgatóságával beszélni. Átadta Sütő András levelét, és beolvasták András levelét. Nekem fogalmam se volt, hogy ki volt ez, de 1990. január 7-én, amikor volt az első országos találkozásunk Kolozsváron a Színház próbatermében, akkor Béla bemutatta nekem a pasast, hogy ő volt az a fáradt úr. Én odahívtam Andrást, összeismertettem őket. Mondtam, azt a levelet, amit te írtál, ez a fiatalember jutatta célba. Tehát így ment ez. Ő vitte célba azt a levelet, amit másnap reggel beolvastak. Amitől a szekusok a hajukat tépték, hogy jézusmária, itt valami történik, és semmi se maradhat titokban és másnap reggelre már eljut. „Ezt nem tudjuk ellenőrizni?” Hát nem tudták ellenőrizni. Tényleg néha az örületbe kergettük őket. Még egyszer mondom, ez nem úgy volt megszervezve, ahogy ők mondták, és ahogy ők mindig elképzelték, hogy itt egy összeesküvés volt. Bár lett volna. Ahogy ők mondták, nem is tudom hányszor

jelent meg a sajtóban ez, hogy abból is látszik, hogy a magyarok készen álltak Erdély elszakítására, ugrásra készen álltak, hogy '89 decemberében olyan hamar lábra álltak. El akartam neked ezt mondani, hogy nem volt összeesküvés. Ez így működött. Hála Istennek, hogy működött.

Akkor eljutunk oda, hogy '89. december 21-én minket még összehívunk egy pártgyűlésre, az Igaz Szó párt alapszervezetét, ami együtt volt a Vatraval akkor. Markó Béla nem volt párttitkár, ez legyen világos. Markó Bélát '72-ben, amikor engem vettek fel a pártba, őt is felvették mint másodéves diákot, mert éltanuló volt. Ahogy felvették Kovács András Ferencet '80-ban, másodéves diákkorában, mert éltanuló volt, és bevették a pártszervezetbe. Béla nem volt párttitkár. Ezzel szemben valamikor a nyolcvanas években, amikor Győző elment Amerikába, volt egy gyűlésünk, pártválasztás volt, és akkor spontán módon bejelöltek minket a pártbüroba, amelyik 3 tagú volt, és így volt, hogy Jánosházy György, évek óta már ő volt a párttitkár, Markó Béla és én. Béla volt a propagandatitkár az úgynevezett büroban, én a szervező titkár, és Jánosházy volt a titkár. Megérkezett Győző Amerikából, meghallotta, mi van. Behívatott minket és azt mondta: jól felsorakoztatok ellenem. Egy hét múlva már egyikünk sem volt bürotag, hanem odatette a maga embereit. De három hónapig, amíg ő Amerikában volt, egyetlen ülést sem tartottunk, semmiféle tevékenység nem volt. Én elismerem, hogy mi hárman alkottuk a bürot: Jánosházy, Markó Béla és én. Ez világos legyen. Nem akarok én ebből semmilyen titkot csinálni, még egyszer mondom, ott van a tagsági könyvem. Én nem téptem szét, nem égettem el. Ott van a butaságom történetében, egyáltalán az életemhez hozzátartozik. '89 december 21-én, akkor már összevontak minket a Vatraval, volt egy gyűlés, és szegény Moraru, aki egy nagyon tisztes-

séges ember, most is a Vatra főszerkesztője – itt alattunk van –, Moraru azt mondja: kedves barátaim, itt van egy távirat, amit el fogunk küldeni a főtitkár elvtársnak – nem is mondta ki a Ceausescu nevét – 21-én. Felolvasta a táviratot, hogy tiltakozunk a temesvári lázadás ellen, Tőkés ellen, mindenféle huliganizmus ellen. Tőkés neve nem is volt benne. De a huliganizmus, ami ott folyik. Azt mondja Moraru, hogy ugye egyetértetek vele? Egy szó sem volt. Egyikünk sem szólalt meg. Senki se szól hozzá, hogy egyetértünk vagy nem. 21-ike volt, nagyjából azért már sejtettük, bármennyire is nem láttuk ilyen gyorsnak, de vége van az ügynök. Senki se emeli fel a kezét. Ránk néz, bólint, értem, azt mondja. Akkor tehát jelentem, hogy mindenben egyetértettünk, mondja Moraru. Erre sem mondunk semmit. Jelentsél, amit akarsz. Kimegyünk a ház elé – ott volt a Városháza utca 1. szám alatt a szerkesztőség –, ekkor a hátsó bejárat mellett, a Városházánál ott állt a páncélos. Tehát már világos volt, hogy itt mi van. Győző be se jött. Győző, amint kiderült, akkor már menekülőben volt, be se jött. Világos volt, hogy mi volt. Ez volt 21-én. Mi kint voltunk 21-én, 22-én Bélával a tüntetésen. Nem az első sorokban, ezt is megmondom. Nem az első sorokban, a hátsó sorban, de ott álltunk, figyeltünk, hogy mi van. Én futottam, és Béla is futott egyszer, mert a tank, ahogy állt, egyszer megindult felénk. Én háttal álltam a tanknak, és a gépíronőnkkel, Balló Ágival beszélgettem. Ő is ott volt. Egyszer csak láttam a Balló Áginak az arcát, hogy megfagyott, és elkezd szaladni. Én is a jelenlevő tömeg uszályába kerültem, és elkezdtem szaladni, Béla még gyorsabban futott. Fiatalabb is volt, mint én. Ő futott elől, utána Balló Ági, utána én. Kiderült, hogy a tank csak 5 métert jött előre, hogy rájesszen a tömegre, aztán megállt. Én még futottam is. Ezt is elismerem.

Aztán lementünk 22-én délelőtt, de ekkor már éreztük, hogy itt ennek vége van. De eszembe jutott, hogy hoppá, Sütő, akinél november 30-án még bent voltam az elvtársak ilyen csoportjával, a feleségemmel, bátyámmal, Gálfalvi Zsolttal, Lászlóffy Aladárral és a feleségével. Úgy mentünk be hozzá november 30-án, a szekusok sorfala között. Ott álltak a szekusok az utcában, teljesen nyíltan. Így mentünk be. Bementünk hozzá. Nyilván, hogy minden szavunkat lehallgatták, de még ebben sem voltak biztosak, mert beküldtek – most nem akarom megmondani annak a képzőművész házaspárnak a nevét, akiről mindnyájan tudtuk, hogy besúgók –, akik bejöttek, és még el is kezdtek fényképezni minket. Bejöttek szabályosan, mintha köszöntők lennének, és még fényképeztek is minket. Nyilván, hogy eszünkbe jutott, mi lehet 22-én Sütővel, és lementünk Bélával. Akkor telefonált valaki, amikor ott voltunk. Éppen latolgattuk, hogy úgy látszik, most már vége mindennek, hát azért már nem lehet ebből viszszafordulni. Valaki telefonált, hogy kapcsoljuk be a televíziót. Bekapcsoltuk a televíziót, és akkor már Dinescu és Caramitru beszéltek. Ez volt a mi rendszerváltásunk, így éltük meg. Jellemző, hogy annyira izgultunk, hogy egyikünknek sem, viszont Sütőnek eszébe jutott, hogy vegyük az egészet szalagra. Szalagra vettük, de mint kiderült, egyikünk se értett a szalaghoz, és amikor vissza akartuk játszani, akkor Gobbi Hilda jelent meg nekünk Dinescu helyet a szalagon. Egy használt szalagot tettünk be. De hát végignéztük, és akkor, amikor vége van, na menjünk vissza a városba.

Bélával visszajöttünk, és akkor már jöttek az autók végig a Szentgyörgy utcán és énekelték, hogy „Ole, ole, ole, Ceaușescu nu mai e!”¹. Mi a főtéren csatlakoztunk a tömeghez, amely elin-

¹ Ole, ole, ole, Ceaușescunak vége

dult a Szekuritáté felé. Én akkor már nem a Tudorban laktam, hanem a Szekuritáté mellett. Nyilvánvaló, hogy mentünk is velük. Középre vették, nem vettük, Sipos urat, aki a fordítóirodának volt a vezetője, de amint kiderült, politikai fogoly volt, én ezt nem tudtam róla. Ő volt középén, és mentünk fel a Bolyai utcán, és mentünk be a szekura. Ekkora kísérettel még sohasem mentem haza, és... megmondom őszintén, volt bennem akkor ilyen érzés, hogy belénk lőhetnek. Elment Ceaușescu. De a kapu be volt zárva. Ez nagyon jellemző, hogy mit tudtak a szekusok. Mindig mondom, ez különben rögeszmém, hogy a románok általában jobban tudják, hogy mi fáj nekünk, magyaroknak. Jobban ismernek minket, és tudják a pszichózisunkat. Kitették az egyik magyar szekust. Felmászott a kerítésre. Puskás György négy évvel járt felettem a Bolyaiban, tehát ismertem. Köszöntünk egymásnak, mert hát iskolatársak voltunk. A szekusok csak engem figyeltek, de én mindnyájukat, ugye mindegyiküket ismertem. Kitették, és azt mondja, „emberek, egyezzünk meg”, azt mondja, „a politikai foglyokat szabadon engedjük, de a köztörvényeseket nem”. „Mész te az anyád picájába, hol vannak nektek köztörvényes foglyaitok itt a Szekuritátén?”, mondta a tömeg. Mert hát előző nap bevitték a tüntetőket, amikor lőttek. 19-én bevitték, ott voltak összeverve. A tömeg nekiment az ajtónak, betörte, és bementek. Én nem mentem be. Ezt is meg kell mondanom neked, hogy nem mentem be. Nem akartam, hogy mindegyre a gyomrom szűküljön.

Engem 1989. december 10-én vittek be utoljára a szekura. Akkor egy Marieș nevezetű parancsnokhelyettes közölte velem, hogy vége a türelmi időnek, tovább már nem tűrik a disznóságit. Erre én közöltem vele, hogy nem okos dolog a szomszédból ellenséget kreálni. Amire ő elkezdett üvölni, hogy ne fenyeget-

sem. Engem bevisznek oda, ott állok két szekus között, velem szemben áll a parancsnok, és közli velem, hogy én ne fenyegezzem őt. Nincs semmi baj. Aztán 1989 után a Mărieş Szatmárra került szekus parancsnoknak. Akkor már világos volt, hogy ők is érzik a bajt.

Azelőtt volt még egy ilyen, hogy engem megállított a piacon, fent a Kövesdombon, egy – nem az a Puskás Gyuri, hanem egy másik iskolatársam –, akinek most sem mondom el a nevét – azóta különben már nyugdíjas – a szekutól. Tehát egy másik iskolatársam, aki közölte, hogy ha elmondom akárkinek, akkor ő ezt letagadja, de nagyon kér, hogy vigyázzak, mert behívatta őt ez a Mărieş, és azt mondta, hogy ezt a bandita-bajuszú író meg kell leckéztetni. Ez én vagyok. Ami azt jelenti, mondja, hogy meg kell verni. Amire én borzasztó büszke lettem, van humorérzésem, mert azelőtt volt az, hogy a főtanfelügyelő – tudja az Isten, hogy már hogy hívták –, bement az Electromureş líceum magyar kabinetjébe –, mert volt magyar kabinet is –, ahol ott volt a fényképe Arany Jánosnak, Madáchnak. Azt kérdezi, kik ezek a banditák? Azonnal vegyék le. Ekkora megtiszteltetés azért mégse érhet. Bandita íróként állítottak engem Madách és Arany János mellé, ezt meg kellett köszönni.

Nyilván hiába mondta nekem az az iskolatársam akkor, hogy tudod, az a helyzet, hogy este ne menjél ki a házból, és ne menjél szórakozóhelyekre, vendéglőbe, mert valahol megverhetnek. Ne menjél ki a házból. Hogy tudtam én ezt megállni. Éppen aznap, hogy történt ez, este 9-kor felhív engem a Nagy Győzőnek a sógora, Szurkos Pista, aki valamikor Kovásznán és Kézdivásárhelyen volt nőgyógyász-orvos, nekem nagyon jó barátom. De elment Svédországba már akkor, felhívott, hogy akar velem találkozni, és menjek fel hozzájuk. Fent laktak valahol a Tudornál, valami

sötét utcában. Menjek fel. Mondjam azt, figyelmeztettek, hogy ne menjek ki? Nyilván, hogy felmentem. Szóval, az első este, amikor erre figyelmeztettek. Nem bátorságból. Az ember annyira megszokta ezt a fenyegetettséget, hogy a lehető leghétköznapibbnak tekintette, mert csak így lehetett élni. Azt is hétköznapinak vettem, hogy becsalnak a Szekuritátéra, ott fenyegetnek, kihallgatnak, házkutatnak, és a végén vidáman paroláznak velem, és azt mondják, a viszontlátásra. És tudom, hogy lesz viszontlátás. Ezt nem lehetett úgy élni végig, hősiködvé, vagy, hogy ellenállás. Nem úgy éltük ezt meg. Ezt nagyon nehezen tudom megmagyarázni a fiataloknak, a fiatalabbaknak, hogy ezt nem úgy éltük meg, hogy na most ez egy összeesküvés, mint az illegalitás éveiben, hogy pisztollyal mentünk a találkákra, és hol egymást lőttük le, hol a szigurancásokat a '30-40-es években. Ez nem így volt. Az embert néha elvitték, kihallgatták, lehallgatták. A hétköznapokhoz tartozott hozzá, és csakis így lehetett megélni. A hétköznapnak a része. Ezzel szemben ki kellett alakítani egy létezés-technikát. Ha a létezés-technikát az ember megtalálta, akkor szerencsés volt, és életben maradt. Ha nem találta meg, akkor halálra itta magát, felakasztotta magát, vonat elé ment, akkor ez volt a része.

Visszatérek. Ott hagytam abba, hogy nem mentem be a szekura, mert azt mondtam, hogy engem oda csak vittek. Azt is megmondom, hogy egy falat kenyeret azt mégis elfogadtam. Jött ki Kádár Tünde, aki aztán az első napokban itten a fiatalok vezérnöje lett – Kádár Jenő barátomnak a lánya –, jött ki, a kenyér még meleg volt. Optimisták voltak, 22-én még sütöttek. Még meleg volt a kenyér. Persze, kiraboltak mindent, szalámitól elkezdve csokoládéig, kávéig és kenyérig. Hozta a kisasszony. Gyuri bácsi, azt mondta, kóstolja meg, milyen meleg még. És tényleg

azt megettem. Egy falat kenyeret megettem. Mire hátranéztem, akkor már az akkori unitárius kispap az ablakomból éppen beszédet intézett a tömeghez. Már fent volt a szobámban. Én arra lettem figyelmes, hogy a padlószobám ablakából valaki beszél a tömeghez. Bementem, kivettem a televíziót az ablakba. December volt, nem volt a bokr – sövénybokor van a házam előtt – akkor közvetítették a bukaresti eseményeket. Ez volt a 22-e.

23-án pedig reggel Markó Béla jött hozzám, hogy menjünk be a szerkesztőségbe. Bejöttünk, megalakítottuk az új szerkesztőség-vezetőséget. Bélát kineveztük főszerkesztőnek, Jánosházy Gyurka megmaradt, tisztességes és jól felkészült ember volt, megmaradt főszerkesztő-helyettesnek, engem megválasztottak szerkesztőségi titkárnak. És mint ilyenek felmentünk a tanácshoz, a tanácsterembe. Mire odaértünk, reggel kilencre, nyilvánvalóan beengedtek, egy-egy kokárdát tettek ránk. Persze, román kokárdát, nem piros-fehér-zöldet, hanem piros-sárga-kéket. Akkor már egy hölgy, amint később kiderült a helyi-román ortodox pópának a lánya, éppen azt mondta Királynak, hogy Király úr nem látja, hogy a forradalom már meghaladta Önt? Azonnal mondjon le. Ez 23-án reggeli kilenc órakor volt. Hogy képzeled, azt mondja, hogy egy román megyének egy magyar elnöke legyen? Amúgy se voltak illúzióim különben, amúgy se voltak illúzióim. Ez volt az első szó. Király Károlyt éppen leváltották 23-án reggel. Ő nem mondott le, de a fiatalok forradalmi csoportja ezt akarta. Délután az is világos volt, mi már láttuk, hogy nekünk mozdulnunk kell, magyar vonalon. Mert 23-án még mentek a magyar beszédek is a Városháza előtt rögtönzött pulpitusokról, az elején nagyon nagy barátkozás volt, mi is összeölelkeztünk a román kollégákkal, de azt is láttuk a románok arcán, hogy ez nem tesz nekik teljesen, és nem tartják természetesnek. És hát akkor

délután megbeszéltük, hogy alapítunk egy demokrata magyar szervezetet. Nem a Magyar Népi Szövetség mintájára, mert attól idegenkedtünk.

Még nem is tudtuk, mi legyen a neve, csak egy demokratikus szervezetet alakítsunk, Bélával, Béres Andrással és Lázok Jánossal. Az elején felmerült, hogy nálam, de azt azért nem lehet, mert jó, hogy a szekunál ki-be járunk, és ott fraternizálunk a katonákkal, de ami biztos, az biztos. Mert azt tudjuk, hogy az én házam nyilván be van drótozva, és én célszemély voltam, hanem aki a legjámborabb közülünk, Lázok. És akkor elmentünk a Lázok János lakására, és délután háromkor – komoly történelmi kutatás tárgyát képezi, mert egyesek szerint a konyhában, szerintem a szobában –, megalakítottuk az RMDSZ-t. Lázok azt mondja, a konyhában voltunk. Nem igaz. Én csak később jártam a konyhájában, amikor Lázok egy serpenyőből rántottát evett. Én nem jártam ott azelőtt sem, és azután sem. A szobában voltunk.

Azután, hogy megalakítottuk, azt is elhatároztuk, hogy másnapra már megszaporodunk, mert ezt nem négyen kell csinálnunk, és kiket hívjunk össze. És ötlődtek a nevek. Emlékszem, én egy embert említettem először, végül kettőt. Az egyik egy mérnök volt, Kolozsváry Zoltán, a másik Kádár Jenő barátom, aki nagyon derék ember. Egy nagyon derék fiú volt, nagyon imponált nekem. Kiváló szakmunkás volt, ennek következtében néha éjjel is dolgozott, három műszakot azért, hogy a szenvedélyének éljen. Nyáron ott van a Cementlapoknál, télen fenn van a Bogdánon vagy a Cinege-tetőn, sízik. Szerszámlakatos volt, és nélkülözhetetlen munkás. Mint ilyent nagyon szerették.

Ő a kürtőskalácsos, nem?

Nem, ő már a fia, ez annak a Jencinek az apja, és a Kádár Tünde apja. Egy végtelenül derék, rokonszenves ember. Oltyán Laci írt róla. Tünde osztálytársnője volt a nagyobbik leányomnak, Hanganak, és összejártunk. Nagyon szerettem. Ő különben amatőr festő volt, még a '80-as évek elején lefestette Király Károlyt is. A kép ugyan úgy rossz, ahogy van, de senki se kapta el úgy a Király Károly kancsiságát, azóta is csodálkozom, hogy találta el, hogy kancsin ábrázolta. Egy végtelenül derék ember. Én őt és Kolozsváryt javasoltam.

A többiek meg Fülöp Dénest, hogy hívjuk őt oda. Akkor, amikor ezeket mind elrendeztük, megérkezett Tófalvi Zoltán is, már nyolcan voltunk. Ez 24-én volt. 25-én az Igaz Szó szerkesztőségében, Hajdu Győző szobájában tartottuk az első nagy gyűlésünket, odahívtuk a város értelmiségét, Lohinszkyra emlékszem a színészek közül. Nyilván Kolozsváry Zoltánra és Kerek Pistára, Csíky Boldizsárra emlékszem. Ezek jöttek el. Akkor megválasztottuk az RMDSZ elnökségét. Nyilván mi az alapító tagok bekerültünk az elnökségbe, de már akkor ott volt Szepessy Laci, aki a 22-i fejleményeknél tűnt fel. A tüntetéseknel egyrészt kitüntette magát azzal, hogy nagyon bátran ott volt az első sorokban, aztán azzal tüntette ki magát, hogy ő mentette ki a rendőrség parancsnokát a saját kabátjában, hogy ne lincseljék meg, amit mi nagyon bölcs dolognak tartottunk. Nem akartunk mi lincselést, nem akartunk mi semmi ilyent. Emlékszem, hogy akkor már ott volt, és az elnökségbe is azonnal bekerült Szepessy László.

Ekkor ez elindult. 26-ra beszéltük meg a román kollégákkal, hogy találkozzunk a Vatra szerkesztőségében, hogy hívjuk össze a román és a magyar írókat, a román és magyar értelmiségiek egy közös platformot alakítsunk, a barátság platformját. Va-

lóban 26-án össze is ültünk egy ilyen nagy kibeszéléshez. Ezt úgy neveztem én, hogy „szincerizáltunk”. Egy őszinte kibeszéléshez. Szincerizáltunk, aminek az lett a következménye, hogy megbíztak egy négytagú bizottságot, hogy másnapra írjunk egy szöveget. A magyar részről ketten voltunk benne Kincses Előddel. A román részről Moraru és Sin Mihai, aki évfolyamtársam volt az egyetemen. A Jobboldali Szövetség Pártnak, az örmény Vosgianian pártjának helyi elnöke itt a Misu. Akkor mi négyen leültünk, és a legkisebb konfliktus nélkül ezt megszövegeztük, közreadtuk, és nagyon sokan csatlakoztak hozzá. Nemcsak Vársárhelyről, hanem a megyéből és országosan is. Mint kiderült, miközben mi ezt körmöltük a Vatra szobájában, addig már a Vatra akkori technikai titkára, Radu Ceontea, aki előző nap ott volt, már meg is alakította a Vatrát¹. Azt mondta később, hogy csak február 8-án, de kiderült, hogy nem, már december 27-én délelőtt. És ő azt el is mondta később, hogy ő azon a szincerizáláson jött rá, a mi szövegünkben, hogy velünk nem lehet tárgyalni. Egyrészt felháborította őket az, hogy, mi ugyan románul beszéltünk, de Fülöp Dénes nem tudott románul, és ő magyarul szólalt meg. Emlékszem, hogy egy nőgyógyász pasas, „O” betűvel kezdődött a neve, most halt meg 2-3 évvel ezelőtt, az volt a legvéresebb szájú közülük, a románok közül, és sajnos, az a román színész, bajuszos, szakállas volt a másik, aki nagyon véresszájú volt. De ezekkel voltunk mi akkor, Moraruval és Ciszszel, Alexandru Cistelecannal azóta is felhőtlen jó barátságban vagyok. Mi 27-én ezt megfogalmaztuk és közzétettük. 27-én este valami gyűlésen voltunk fent a szerkesztőségben. Az RMDSZ székhelye az első hetekben a Látó szerkesztősége volt. Igen, hát

¹ A Vatra irodalmi folyóirat volt, nem tévesztendő össze a Vatra szélsőségesen nacionalista szervezettel.

azt nem mondtam, hogy 23-án nem csak azt határoztuk el, hogy ki legyen a főszerkesztő, hanem közben azt is, hogy mi legyen a folyóirat neve. Délután már eldöntöttük azt, hogy Látó legyen. „Vidulj gyászos elme, megújul a világ, / s előbb, mint e század végső fokára hág.” Ez is egyik naivságunk volt akkor még, hogy megújul a világ. Bár meg kell mondanom, és ezt nagyon-nagyon nehezen mondom, mert úgy tűnik, hogy utólagos bölcsességet vetítem vissza, hogy nekem már azután a mondat után, 23-án reggel, amikor a kis paplány mondta Király Károlynak, hogy tűnjön el, mert meghaladta a forradalom, nekem már voltak gyanúim. Úgy fogalmaztam meg Székely János után szabadon, hogy „a világ szerkezete megváltoztatható, de a törvényei nem”. Teljesen világos volt, és ezt Markó Béla később elismerte, hogy ezt előre megmondtam. Mondom, Béla, nem lesz más világ, a törvények ugyanazok lesznek. Ugyanazok fognak érvényesülni a politikában. Később sajnos fényesen beigazolódtott. Ehhez nem kellett nagy bölcsesség. Élettapasztalat kellett hozzá. Kilenc évvel idősebb vagyok, mint Béla. Ő akkor még nem tűnt politikus alkatnak. Mindenki azt hitte, hogy én leszek a politikus, mert én voltam az, aki ilyen politikai mozgalmakban, közügyben benne voltam, rohamoztam az intézményeket, Béla kevésbé volt ilyen. Egészen másképp alakult a pályánk. Ez volt.

27-én este gyűlésen voltunk, egyszer csak szóltak nekem, hogy érkezik az MDF. Az MDF-nek, mondom, 261-es tagsági könyvvel, 1988 óta tagja vagyok. Én voltam az egyetlen illegális tagja az MDF-nek. A borkén között, a pincében tartottam a tagsági könyvet ház kutatásokra való tekintettel. Úgyhogy kissé kénes a tagsági könyvem. Elküldték nekem. Nyilván nem voltam kint Lakiteleken. Nem engedtek ki '84 után egyáltalán, '84-ig is csak nehezen.

Hozzám beugrottak, hogy jön az MDF, és menjek ki. Kimentem a Városháza elé, a főtérrre, ahol Lezsák Sándor szállt ki az első autóból. Az MDF-esek számára gyülekezés a Hadsereg téren. Oda összegyűltek, utána elrendeztük a szállásukat. Este feljött hozzám az egész vezetőség, ez számomra azért emlékezetes, mert akkor ismerkedtem meg egy csomó emberrel, akiket hírből ismertem, de arcról nem tudtam volna azonosítani, és tudom, hogy ott este megittuk az egész évi bortermésemet. Nem volt olyan sok, akkor még kezdő borász voltam. De volt vagy harminc liter. Takarítva megittuk. Nézttem, nem is tudom, hogy fértünk ott el abban a szobában úgy negyvenen. Öntöttem boldogan a borokat és csak úgy megjegyeztem, hogy ki az, aki nem iszik, ki az, aki hamar megissza. Én ott csak csaposként szerepeltem, és nagyon boldogan, felszabadultan tervezgettünk. Egész éjszaka. Lezsák Sanyi kellett volna nálam aludjon, mivel Lezsákot már régebből ismertem. Egészen hihetetlen munkabírása van. Napokig bírja alvás nélkül. Az éjszakát és aztán a következőket én is kibírtam alvás nélkül. És az előző éjszakákat is. Erre még vissza fogok térni, valami lényegeset kihagytam, nagyon lényegeset.

Aznap este elbeszélgettünk, másnap reggel elkezdttük szétosztani az adományokat. 146 kocsival jöttek, és vagy 350 tonna ajándékot hoztak, azt osztottuk szét. Nagyon-nagyon kellemetlen dolog volt, mert hiába mondtuk, hogy intézményeknek, meg árvaházaknak és öregek otthonának és a románoknak. Mert bementünk a fatemplomba, és megtömtük a fatemplomot. A pápa kijött, és azt mondta, nem kell neki. Addig erőszakoltuk, hogy végül úgy megtömtük a fatemplomot, hogy a végén fel-emelt kézzel könyörgött nekünk, hogy ne tegyünk többet, mert nem férnek be a hívek. Elmentünk a tankkaszárnyához, ott sem

akartak fogadni. Azt mondták, nekik nem kell az adomány. Aztán lementünk, a tűzoltóknál fogadtak itt a Horea utcában. Azok fogadtak, de a tankkaszárnyában nem fogadtak el ajándékot. És akkor elmentünk a Bălcescu-szoborhoz. Elhívtam Morarut, szóltam neki, hogy jöjjön, köszöntse ő is az MDF-eseket. Ő köszöntötte román nyelven, én köszöntöttem magyar nyelven, és megköszöntük az ajándékot. Ez volt 28-án reggel.

Amit viszont elfelejtettem elmondani, és nagyon lényeges, az az, hogy a szekun 24-ig nagyon barátságosak voltak a katonák, és fraternizáltunk. Emlékszem, a kutyam elszökött, és ők segítettek bekeríteni. 24-én délután valami beütött náluk. Nem értettem, hogy mi. 24-én este telefonált nekem Sütő András. Te Gyurka, azt mondja, én nem vagyok gyáva, tudod, de Éva nagyon fél, mert a házam elől elvitték az őrséget. És kérlek, azt mondja, menjél át a szomszédba, és szóljál, hogy küldjenek le a ház elé egy őrséget. Ehhez még azt kell tudnod, hogy 22-én délben, amikor mondtam, hogy betört a tömeg, akkor elkezdtek ott mondani, hogy menjünk Sütőhöz, szabadítsuk ki, mert fogságban van. Mondtam nekik, legyenek nyugodtak, mert most jövünk onnan, nincsen semmi bajuk, de lementek a házhoz, és előszedték Sütőt, és lehozták a főtérre, és odatették, a Kultúrpalotában szolt hozzájuk. A tömeg elhozta, és akkor a háza elé őrséget rendelt az első népfelkelők. Azt mondja, eltűnt az őrség. Mondom, ennek fele se tréfa, és szóltam Irmának, a feleségemnek, hogy én most átmegyek a Szekuritáthez, karácsony este van, csinálj egy kis csomagot a katonáknak, valami tésztákat.

Átmentem, zörgettem, nem nyitottak ajtót. Egyszer csak mégis kijön egy szúrós szemű pasas, akit nem ismertem addig. Mit akarok? Mondom, a szomszéd vagyok. Először is kellemes ünnepeket, és a katonáknak ezt adja át. Ő nem ad át semmit.

Mondom, legyen nyugodt, ez nem bomba. Innen vagyok a szomszédból, és a parancsnokkal akarok beszélni. Miért? Mondom, egy hivatalos ügyben, nagyon fontos embertől hozok üzenetet. A pasas nagyon dühösen elmegy. Egyszer csak hallok valami lépteket, visszatértek. Valamikor volt nekünk egy idős Gramánk, a rókaelkű bátyánk, akit nyugdíjaztak és akkor viszont lett egy rókaelkű öcsénk. A változatosság kedvéért ugyancsak Grama volt. Az első Grama Nicolae volt, ez pedig Grama Ioan, de nem voltak rokonok. Ez egy kicsi, alacsony pasas volt, aki állandóan bejött a szerkesztőségbe, nagyon vidáman, és állandóan fraternizálni akart velünk. Ez volt a módszer. A házkutatásomkor és a Bătagă-val való konfrontációimon Grama Nicolae volt ott, de az utána való kihallgatásaimon, a december 10-ein már ez a rókaelkű öcsénk volt. Ez is kísért be, ez a Grama Ioan. És hallok valami lépteket, megismertem a lépteit. Jézusmária ez csak nem a Grama Ioan? Hát ő jött ki egyenruhában. Meglátott. Egy kicsi, alacsony ember. Különben most is ott van a szekunál. A nyakamba borult. Úgy nézhettünk ki, mint annak idején Hruscsov, amikor a Fidel Castrónak a nyakába borult. Lógott a nyakamban, és azt mondja „În sfîrșit” (Végre), azt mondja, boldogan. Én ott álltam, a nyakamban egy szekussal. „În sfîrșit”. Elmondom neki az egész ügyet, hogy Sütő. Hogyne. Sütőért is ő felelt, az Új Élet szerkesztőségéhez is járt. Hogyne, azonnal intézkedem. S mondja, hogy ugye ettől kezdve majd megiszunk egy konyakot, mert mindig az volt, hogy ő mind ki akart hívni, hogy menjünk ki a szerkesztőségből, hogy igyunk meg egy konyakot. Éppen ez kelene nekem, hogy egy szekussal koccintgassak. Nem mentem el soha. Erről szó se lehet, mondom ott december 24-én, mert nem szeretem a konyakot, de esetleg egy pohár bort, azt meg fogunk inni. Jó, mindegy. Mikor hazaérek, cseng a telefon, és azt mond-

ja András, te Gyuri, nagyon szépen köszönöm, minden rendben van, bekopogtattak a katonák. Itt vannak. Te Gyuri, mondja még, ezek mondják, hogy őket Grama küldte. Te Gyuri, ez a Grama ugyanaz a Grama? Légy nyugodt, mert ugyanaz a Grama. A világrend visszaállt. Ugyanaz a Grama volt. 28-án délben, amikor Lezsákkal mentünk be a kapumon, hát a kicsi Grama nyomul utánunk, hogy én ígértem neki egy pohár bort. Ezt még elhalasztjuk, mondom. De szeretne a Lezsák úrral beszélni. Te Sándor, mondom, szóba akarsz állni egy szekussal? Szó se lehet róla. Akkor elhalasztjuk, mondom. Ez történt. Azóta is halasztozom.

Nagyjából ez az, amit a rendszerváltásról akartam mondani. Annyit még elmondok neked, hogy 31-én itt volt Bába Iván Vásárhelyen, valami megbeszélést tartottunk este Fülöp Déneséknél, és azt tudom, hogy Balássy Péteréknél – ő fogorvos – szilvesztereztünk, éjfél előtt 3 perccel érkeztünk meg, hogy szilvesztertartsunk. Másnap, elsején, nálam volt a morzsázás, és ez volt a mi első szabad szilveszterünk. Azt is meg kell mondanom, hogy mikor odamentünk, halálosan fáradtak voltunk. Még egy éjszakát kifelejtettem. A 25-ről 26-ra virradót. Annak ellenére, hogy 24-én este Sütőt védtek, 25-én megint eltűnt az őrség a háza elől. Azt mondta András, hogy nincs semmi baj, de hát Éva fél. Ezt így mondta nekünk, és akkor elhatároztuk Lázokkal, nálam volt Ferenczes Pista is Csíkszeredából, aki ott 23-án RMDSZ-elnök lett, s rögtön feljött Vásárhelyre. Ferenczes Pistával és Lázokkal rögtön lementünk, hogy megvédjük Sütőt, ha valami baj van, és az éjszakát nála töltjük. Ott volt Sütő Gergely, András öccse, aki most halt meg a napokban, és odakerült Chrudinák Alajos, aki Menyőből jött. Menyőben volt a Panorámával filmezni Tőkés Lászlót, és feljött Vásárhelyre, az egész éjszakát úgy töltöttük el, hogy vártuk a Ceaușescu kivégzését. Ezek a kurvák mindig

mondták, hogy nemsokára fogjuk közölni a pert, stb., de mindig valami töltelékműsort adtak, mert bent akarták a házakban tartani a közönséget, a lakosságot, és csak reggel hatkor vagy mikor vetítették a kivégzést.

Szerencsétlen Chrudinák, aki már napok óta nem aludt, és mi is, akik szintén nem aludtunk, alig tudtuk feltámasztani a szemünket. Még ittunk is mellette. Persze, csak annyit, ha valami támadás van, akkor éberek legyünk, de tudom, alig tudtunk ébren maradni addig, amíg végül mutatták a pert, és mutatták a holttesteket. Akkor még magát a kivégzést, azt hajnalban nem mutatták. Mi biztosak akartunk lenni a dolgunkban. Emlékszem, Chrudinákot szinte ölben vittem, elég nagydarab ember, a Continentalba lefektetni. Úgy jöttem el, és mentem gyűlésbe. Ferenczes Pista hazajött a padlásszobámba lefeküdni. Azokon az éjszakákon nem aludtunk. Hihetetlen volt, hogy ezeket mind bírtuk.

Január 12-én eltemettük Böződi Györgyöt, akit hazahozattunk Magyarországról. Böződön volt egy gyönyörű temetés, megszerveztük. Az autót Jakabffy Attila szerezte, emlékszem. Azt az autót, amivel kimentünk a temetésre mi, az RMDSZ-esek. Óriási temetés volt. Kós Károly óta romániai magyar írónak nem volt ekkora temetése. Ez volt az első ilyen összesereglés. Elénekeltek a himnuszt és a székely himnuszt, amit ugyan addig is énekeltek. De ott aztán bőgtünk egy órát együtt székely kesergőket. Viszont azt csak később tudtam meg, hogy miközben mi temetünk, akkor Hajdu Győző ott bujdosott a faluban a Sánta Mózsi lakásában. Ott volt. Ezt nem tudtuk. Ez később derült ki.

A megalakuláskor mik voltak azok a témák, amik az RMDSZ-ben felvetődtek elsősorban? Mik körül alakultak ki viták ezeken az üléseken?

Nyilvánvalóan szó került arról, hogy fel kell vennünk a kapcsolatot a bukarestiekkel. Sejtettük, hogy Domokos Gézáék mozgolódnak. Jött a hír. Ez tőlünk teljesen függetlenül ment. Sejtettük, hogy Kolozsváron is biztosan van mozgolódás. Én Gyimesi Évával kapcsolatban álltam. Még egyszer mondom, nem szervezkedve, de tudtunk egymásról. Ismertük az embereket. Én mentem Évával úgy kocsiban, hogy követtek, de az volt az érdekes, hogy az a 3 CJ 374-es kocs, amelyik Kolozsváron követett minket, egyszer, amikor '89 őszén Doina Cornea ügyben aláírást gyűjtöttünk, engem Vásárhelyen is sokáig követett. Ugyanaz a kolozsvári kocs, amelyik jött utánunk. Nem az én kocsimmal voltunk, de jöttek utánam, és Vásárhelyen is követett engem ez a kocs, most is emlékszem a számára, felfigyeltem. Szóval tudtuk, hogy megalakították a szervezetet. A nevet, hogy RMDSZ, azt Bukarestből tudtuk meg, hogy mi 23-én mit alakítottunk. Az RMDSZ-nek a nevét.

Hogy miről vitatkoztunk? Egyrészt a követeléseink, azok természetesen azonnal megvoltak: a teljes magyar nyelvhasználat, a Bolyai Egyetem visszaállítása. Én arra nem emlékszem, hogy már az első napokban megfogalmazódott volna az autonómia, önrendelkezés, de az, hogy ne szóljanak bele a mi ügyeinkbe, az egész biztos.

De az, hogy autonómia... Én erre így nem emlékszem, hogy megfogalmazódott volna. De az igen, hogy ne szóljanak bele és a magunk ügyeiben mi döntsünk, így ebbe a formába, intézményes úton. Nem volt még az, hogy Székelyföld önrendelkezése. Ez így akkor még nem kristályosodott ki.

Aztán január 7-én volt az első tanácskozásunk Kolozsváron, ott már azért hangzottak el erre vonatkozó kijelentések. 6-án este telefonált András, hogy menjek le hozzá, mert jön Csoóri.

Lementem, láttam egy nagyobb csoportot. A fő ember nem Csoóri volt, hanem a Timkó Iván. Gondoltam, valami borzasztó nagy ember lehet. Kiderült, hogy Csoórinak a magántitkára volt, aki később sok bajt kavart. Meghalt 49 éves korában infarktusban. Ő volt Csoórinak az egyik rossz szelleme az én véleményem szerint. De ő nyüzsgött. Egy úriember állt a háttérben, egy magányos úr. Odaálltam melléje, elkezdtünk beszélgetni. Kiderült, úgy hívják, hogy Antall József. De teljesen egyedül volt, a kutya se törődött vele. Ő volt Antall József, később Lakiteleken találkoztunk. Odajött hozzám, mint ismerős. Mondtam, te vagy az egyetlen miniszterelnök, akivel tegeződöm. Azt mondja nekem erre: tegezd nyugodtan Majort is, vagy ki volt akkor a brit miniszterelnök. Angolban nincs magázás. Ez volt a válasza. Fényképen is voltunk együtt, valaki ott lefényképezett minket együtt. Onnan származott a mi ismeretségünk. Mondom, a kutya se törődött vele. A központban Timkó Iván volt.

Aztán odahívtuk Kincses Elődöt, mert Előd azelőtt fent volt Bukarestben, és a televízióban beszélt. Előd osztálytársam volt, és valóban az volt a véleményünk, nemcsak Sütőnek, nekem is ez volt a véleményem, hogy ő alkalmas arra, hogy politikai vezetőnk legyen. Egyrészt a román nyelvtudása miatt, másrészt volt neki bátorsága, hogy Tőkésnek a védőügyvédje legyen, és nekem pedig még volt egy külön jó pontom vele kapcsolatban, egy jó tapasztalatom: a jobbágytelki pap ügyében jártam nála. Abban az időben hitték azt a barátaim, hogy válok a feleségemtől, mert sokat jártam fel Kincseshez. Kincses válóperes ügyvéd volt, és azt hitték, válok a feleségemtől. Jöttek a barátaim kibékíteni a feleségemmel, nagyon nagy szerencsém volt, mert hoztak egy zsírosbödön libasültet, és elhívtak, hogy menjünk el kirándulni. Nem értettük a kedvességüket. Kiderült, elterjedt Magyarorszá-

gon, hogy válunk, mert engem sokat látnak Kincsesnél. Pedig csak az történt, hogy a milicista odakötötte a katolikus papot a temploma rácsához, odabilincselte. Nekem szóltak a jobbagytelkiek. Én jóban voltam velük, írtam is Balla Antiékről. És szóltak, hogy né, mit csinál a milicista, és mindig gúnyt űz a papból, akkor én Elődhez jártam, és tényleg végül Elődnek sikerült levetkőztetnie a milicistát. Megbüntették és kitették a rendőrségről. És ezt az egész ügyet végig figyelemmel kísértem. Jártam a tárgyalásra, mikor beengedtek, és láttam, hogy van vér a pucájában Elődnek. És tényleg az volt a véleményem, hogy ő legyen az, aki itt döntésre alkalmas. Akkor még Markó Bélára nem gondoltunk. Béla nekem első pillanattól nagyon közeli jó barátom volt, és Előd osztálytársam, Beálltam közéjük, mert mind a kettő barátom volt, de látszott, ez a két ember nem állhatja egymást. Ez már akkor világos volt, az első napoktól kezdve.

Előd tárgyalt ott 6-án, ő adott elő, nagyon értelmesen, diplomatikusan. 7-én, Kolozsváron megtartottuk az első országos értekezletünket, és 13-án, Marosvásárhelyen a másodikat, egy hét múlva. Itt felvetődött, azt hiszem, Edgár mondta, hogy folytassuk a Magyar Népi Szövetséget, és akkor ezt lehurrogták, hogy hát a Magyar Népi Szövetség utolsó szakaszban, valóban, nyilván a párt nyomására teljesen eszközzé vált a pártállam kezében. Nem azt akarjuk folytatni, és akkor a tanácskozáson ez így nem derült ki világosan, hogy mit akarunk, de az már akkor Kolozsváron is megfogalmazódott, és Vásárhelyen ez kikristályosodott, hogy igenis autonómiát akarunk.

Ugyanakkor meg kell tisztítanunk a sorainkat a párt kiszolgálóitól. Ez volt a nagyon nehéz. Ez nagyon nehéz volt, mert nem lehetett eldönteni személyre szólóan, hogy ki volt az, aki önszorgalmú kutya volt, nemcsak azt adta meg a császárnak,

ami a császáré, hanem azt is, ami nem a császáré, de szeretné, ha az övé lenne. Ezt nagyon nehéz volt így eldönteni, és ki volt az, aki tisztán maradt. Egyáltalán tisztán maradni... Aki egyszer csak élt, az együttműködött, hogy ha fizetést kapott '89 előtt. És élni kellett. Bizonyos fokú modus vivendit ki kellett alakítani, ahogy mondtam neked, hétköznapiak vettük azt, hogy minket kihallgatnak, minket lehallgatnak, velünk tartják a kapcsolatot, és mi kénytelenek vagyunk olyan emberekkel kezdet fogni, akiktől viszolygunk, de ez volt. Ez volt az életünk, aki nem '80 után született, az nagyon jól tudja, hogy ebben telt el az életünk. Hagyjuk ki Székely Jánost az irodalomból, mert Székely János megírta az *Itthon vagyok*at, hogy kiszabadítsa az apját, és meg is vallotta, hogy büszke arra, hogy ezt megtette? Vagy tagadjuk meg Szilágyi Domokost, aki azért, hogy megjelenjen valahogy a Forrás-kötete, megírta a kommunista verseit, Lászlóffy Aladárt meg Kányádit, meg Sütőt, aki ugyancsak megírta jó bőven a maga pártos szövegeit? Hogyan disztingváljunk? Hol húzzuk meg a határt? Ez egy rendkívül nehéz kérdés, rendkívül kényes kérdés volt.

Arról beszélgettünk, mi történt Kolozsváron és Marosvásárhelyen, hol húzzuk meg a bocsánatos bűnök határát, és mi legyen a következő lépés? Mi még ebben az első időben nem gondoltunk arra, annyira előre, hogy itt választások lesznek, nyilván parlamenti párttá kell válnunk. Ez még így nem merült fel, de az már igen, hogy a Nemzeti Megmentési Frontban képviseltetnünk kell magunkat, és az is felmerült, ha jól emlékszem, január 13-án még nem, hanem a következő időszakban, hogy megindult a Magyar Szabadelvű Párt, azt hiszem, akkor Magyar Független Pártnak nevezték magukat. Azok alapították, akik az RMDSZ-ből kiszorultak. Nem kaptak ambícióiknak megfelelő

funkciót, de a Nemzeti Megmentési Frontban képviseltették magukat lényegében ugyanakkora arányban, annak ellenére, hogy összehasonlíthatatlanul kevesebben voltak, és hát más fajsúlyú emberek, mint az RMDSZ. Emlékszem, szerencsétlen Somosdi Veress Károly volt ott az egyik képviselőjük, aki meghalt. Ő különben egy idegbeteg ember volt. A másik egy Dudás nevezetű, a harmadik egy Vince János nevű, akiről kiderült, már ott, a vásárhelyi találkozón, 13-án, hogy besúgó volt, de a Nemzeti Megmentési Frontban ott ült a Magyar Független Párt színeiben. Székházat is kaptak, emlékszem, a Kistemplom téren. Az RMDSZ-nek még mindig nem volt székháza, még mindig az Igaz Szónál volt, de nekik már megvolt a székházuk. Egy gyönyörű épületet kaptak. Mi pedig szépen szerkesztettük a Látót, és mellette éltük a pártéletet. Néha azt hittem, hogy megbolondulok, mikor kéziratot olvastunk, és közben ment a szervezés, a pártélet.

Hogy volt a folytatás, a következő évek?

Na már most, én nem tudok neked a következő időszakról beszámolni. Meg kell mondanom, egyre inkább megérlelődött bennem az, hogy én idegen test vagyok, nem érzem jól magamat a saját bőrömben, a politikus bőrén. Megérlelődött bennem az, hogy a barátaim furcsa változáson mennek keresztül. Megérlelődött bennem az a gondolat, amit aztán később leírtam, naplójegyzeteimet közreadtam a kötetemben, az *Áruló monológjában*, szó szerint: „az ember nem változik, csak kikönyököl belőle az, ami eredetileg benne volt”. Kiderült, hogy a barátaim, a drága jó barátaim furcsa dolgokat művelnek, meglepő dolgokat művelnek.

Eszembe jutott Székely János mondata, aki akkor még élt, és abban az időben kerültünk meleg baráti kapcsolatba annak el-

lenére, hogy két évtizeden át összeért az íróasztalunk a folyóirat szerkesztőségében, és rengeteget vitatkoztunk. Más-más alkatú emberek voltunk, és más-más premisszákból indultunk ki, de abban az időben kezdett nagyon meleggé válni a barátságunk, körülbelül azon az alapon, amit ő mondott: ahogy az emberek politizálni kezdenek, azonnal úgy viselkednek, mint a vadállatok; és akkor még bocsánatot kell kérni a vadállatoktól. Ez így megérlelődött bennem, világossá vált, bőséges és egyre bővülő adattáram lett ebből. Úgyhogy áprilisban még elmentem az RMDSZ nagyváradi kongresszusára, hozzá is szóltam. Nem dicsekvésként, tényként mondom, hogy az én beszédemben volt először benne az, hogy Domokos Gézát javaslom elnöknek. Én voltam a kortes-beszélő, anélkül, hogy egyeztettem volna az RMDSZ-szel, mert az RMDSZ elnöksége velem már nem tárgyalt, nem vontak be, habár elnökségi tag voltam, de én magam is megpróbáltam az ülések alól kivonni magamat, mert terhemre voltak a gyűlések. Idegileg megterheltek, látva az acsarkodást, látva a dominanciaharcot, de én voltam az, aki, mint később kiderült, tervük ellenére javasoltam Domokos Gézát. Amiről a kongresszus azt hitte, hogy én egy kijelölt ember voltam, pedig teljesen spontánul szóltam hozzá. Volt még a vásárhelyi küldöttségnek 10 perce, amit kihasználhatott, és akkor Béres és én jelentkeztünk, hogy mondanivalónk van, és hozzászóltunk. Volt még 10 percünk. Mondom még egyszer, nem egyeztettem senkivel, nem engedtem volna, hogy beleszóljanak. Éppen ez volt az egyik baj, hogy nekem külön utam volt, valóban külön utam volt. Javasoltam Domokos Gézát. Egyszer még hívtak, amikor a képviselőkről volt szó, a májusi választásra, hogy kik legyenek a képviselő-jelöltjeink. De akkor, a márciusi események után illegálisba vonultunk, amit én egyébként elleneztem, lakásról

lakásra vándoroltunk, hogy ne tudják, hol kell minket agyonverni, és egy ilyen gyűlésen – emlékszem, Káli István anyjának lakásán voltunk –, azon még részt vettem, de a többin már nem.

Ami a február 10-i tüntetést illeti, abban még részt vettem. Szepessy Laci volt ennek a főszervezője, és kiválóan szervezte meg, de azt is meg kell mondanom, hogy olyan hangulatú heitek voltak azok, hogy nem kellett szervezni. Ez spontán volt, az iskoláinkért való tüntetés. Kezdődtek akkor a bolyais dolgok. Én az egészet annyiban kísérhettem közről, hogy az RMDSZ javaslatára december végétől benne voltam a városi tanács végrehajtó bizottságában. Ott magyarok négyen voltunk az RMDSZ részéről, és volt egy a Független Párt részéről, egy Molnár nevezetű kirúgott lelkész, utolsó szélhámos, aki meglógott a képével. Mindenesetre nagyon felelős állásban volt. Akkor voltunk: Weszely Tibor, ő volt az alelnök, ha jól tudom, ebben a tanácsban volt Borbély Laci, volt Káli Pista és én, az RMDSZ részéről. Úgyhogy volt szerencsém Judea ezredessel és még néhány mindenre elszánt román nacionalistával tölteni a reggeleimet. Reggel héttől voltam kilencig ott, akkor átmenni a szerkesztőségbe, RMDSZ-életet élni, mellékesen lapot csinálni. Így teltek a napjaim.

Mondom, a február 10-i ügyben benne voltam olyannyira, hogy mi, az elnökségi tagok határoztuk el, hogy mi leszünk az első sorban, mert nem tartjuk kizártnak, sőt nagyon lehetségesnek, hogy provokálnak majd, sőt belénk is lőhetnek, mi menjünk az első sorban. Erről fénykép is van, filmfelvétel is, hogy ott mentünk az első sorban Sütővel, Markó Bélával, Béressel. Persze voltak, akik odajöttek, és ott akartak mindenképpen az első sorban lenni. Semmi baj, ha oda akartak jönni. Nem volt ennek kizáró jellege. Még annyi tartozik ehhez a tüntetéshez, hogy ko-

moly vita volt, megresztkírozzuk vagy nem, de az elnökségben ez az álláspont alakult ki. Volt ellenvélemény is, de most nem akarom mondani, hogy kié. Közismert emberek, akik azt mondták, felelőtlenség, amit csinálunk. Az elnökségben az alakult ki, hogy ezt meg kell tennünk. Annyira ment ez a vita az úgynevezett mérsékeltek, óvatosak és a radikálisok között – én a radikálisok közé tartoztam, azt is meg kell mondanom –, hogy 9-én este fél kilenckor még felhívtak a lakásomon, felhívott valaki, hogy Bukarestből jön, és azt az üzenetet hozta, hogy fűjjuk le az egészet. Akkor felhívtam Andrást, Sütőt, aztán felhívtam Markó Bélát és arra a konklúzióra jutottunk teljes egyetértésben mindkettőjünkkel – ma sem tudom, hogy miért engem hívtak fel az üzenettel, hogy fűjjuk le, mert valóban a radikálisok közé tartoztam, de nem volt nekem döntő szavam, mert eléggé el nem ítéltető módon, demokratikus alapon azt mondtam, hogy együtt döntsünk, én mindig a kollektív bölcsességnek voltam a híve – szóval, úgy döntöttünk, késő már lefűjni, Bukarestből hiába utasítanak erre minket, egyrészt ne utasítsanak, mert ők nem ismerik a helyi dolgokat, Domokos Géza se utasítson minket. Másrészt pedig lefűjni veszélyesebb lenne, mint megcsinálni, mert a tömeg egy részét úgysem tudnánk kordában tartani. Azok úgyis elkezdénék a tüntetést, de szervezetlen formában. Akkor még mindig jobb, hogy mi szervezett formában tegyük meg. Amint később kiderült, rendkívül szervezeten tettük meg, csendesén, egyik legszebb emlékem marad az a gyertyás, könyves tüntetés.

Amire még emlékszem, és nagyon fontosnak tartom azokból a napokból, nemcsak a csendünket, ami hangosabb volt, mint ha üvöltöttünk volna, hanem azt, hogy sokan, nagyon jó szándékú emberek nem helyeselték ezt, hogy csendben maradunk. Beszélni akartak, dumálni, nekik duma kellett. Most is előttem

van, hogy a Sportcsarnok előtt valaki félrelökte a szónokot, talán éppen szegény kicsi Köllő Gábort, a papot – aki végtelenül rokonszenves ember volt, és nagyon szerettem, és aki később nagyon nagy segítségemre volt –, félrelökte, és elkezdett üvölni a mikrofonba, hogy Európa velünk van. Egy frászt volt velünk. Azóta bebizonyosodott, hogy nincs velünk, de az az illúzió, hogy Európa velünk van, az ott is megnyilvánult. Valahogy aztán elhallgattatták, és mi, a szervezők végigálltuk azt a négy vagy öt gyűlést, ahogy sorba megérkeztek az emberek, a különböző csoportok. Úgy emlékszem, hogy ötször telt meg a Sportcsarnok előtti tér. Köllő Gábor ötször mondta el az imáját, Sütő András ötször mondta el a beszédét. Akkor összegyűjtöttük a pannókat, a letett táblákat, többen fiatalok, egy teherautóra tettük, jött velünk egy rendőr, a rendőrök nagyon jól biztosították az egész tüntetést. Már nem emlékszem, hogy a vezetőjük magyar volt-e vagy nem volt magyar, de világos volt, hogy rokonszenvvel nézett minket. A pannókat mi vittük fel Mihály Jóska-val, később a romániai magyar Kiszgazdapártnak lett az elnöke, nagydarab erdőcsinádi fiú volt. Márciusban ő volt az egyik alapember a konfliktusban, március 19-én. Szóval vele vittük fel, leraktuk. Később, március 19-én azokat a táblákat összetörték a székházat megostromlók. Arra még emlékszem, hogy mikor felértünk, Jóska a nyakamba borult, elsírta magát: „az anyjuk Istenit, sikerült”, így tört ki az élmény belőle. Hogy „az anyjuk Istenit” és elsírta magát. Ez volt február 10.

Március. Én még benne voltam. Március 15-én együtt koszorúztunk Sütővel a Teleki-ház előtt az RMDSZ nevében. Arra is emlékszem, hogy nagyon-nagyon fontos volt, hány ember volt kint március 15-én. Tele volt a Vártemplom dombja. Emlékszem a szavalatokra a tornácról, a Teleki-ház erkélyéről. Nagyon jól

emlékszem a csendre, utána elénekeltek a himnuszt és a székelly himnuszt. Sokáig egy hangot sem szoltunk. A csend is zavaró lehetett valakik számára, mert ahogy szétszéledtünk aznap este, valakik felmászta a tornácre, betörték a házba, és szétvágták a koszorúkat. Az világos volt nekünk, hogy február 10-e után is a városi tanácsban Judea tajtékzott, bár ő egyébként egy abszolút képmutató ember volt, állandóan barátkozni akart velünk, szinte az asztal körül szaladtunk, mert meg akart ölelni. Állandóan hangoztatta, hogy ő demokrata, de akkor már volt egy nagyon éles vitánk, mert ő leváltotta a vásárhelyi televízió igazgatóját, merthogy bemutatta a tüntetésünket. Azt mondta, megengedhetetlen ez a politizálás, ez az elfogultság, hogy ott vitáztunk vele. Világos volt, hogy válaszra készülnek. Jött 16-án a gyógyszerári tüntetés. Én arra emlékszem, hogy 17-én együtt fogalmaztunk Markó Bélával gyertyafény mellett, mert az áramot elvették a székházban – akkor már fent voltunk a Táblabírószobában –, fogalmaztuk a tiltakozásunkat a gyógyszerári események miatt, de én 18-án reggel elmentem a városi tanács végrehajtó bizottsága küldöttjeként Szegedre megkötni a testvérvárosi kapcsolatot. Nos, ennek volt az a folyománya végső soron, hogy én az egész március 19-ét megúsztam, mert az történt, hogy 18-án elküldtek minket, Orbán Dezső akkori vásárhelyi polgármestert és engem, meg két románt: Gheorghe Cornelt, aki szociáldemokrata képviselő volt, a másik a Nemzeti Parasztpártnak a képviselője volt a végrehajtó bizottságban, ő a Papiunál volt történelemtanár. Válaszúti egyébként, tudott jól magyarul, Gheorghe Cornel anyanyelvi szinten beszélt magyarul. Később eltűnt az országból, elment Magyarországra.

Elmentünk, 18-án este megérkeztünk Pordány Laciék házába, ott láttak minket vendégül vacsorával, egy vendégházban

voltunk elszállásolva kitűnő körülmények között. 19-én este minket két ötvenhatos öreg magyar látott vendégül. Aznap dél előtt megkötöttük az előkészítő, tehát nem végleges szerződést. Közben kiderült, hogy ők tovább akarnak menni, mert Orbán Dezső tudtom nélkül megszervezte, hogy másnap átmegyünk Kecskemétre, és ott is tapogatózunk. Végül aztán Kecskeméttel lett a testvérvárosi kapcsolat. Ő csak annyit mondott, hogy nézzük meg Kecskemétet, mert oda is meg vagyunk hívva, és az volt a terv, hogy 20-án átmegyünk. 19-én megkötöttük az előzetest nagy ünnepélyes körülmények között. Én még városvezetésre is vállalkoztam, végigvezettem őket, felvittem a barátaimhoz, fraternizáltunk, nagyon meg voltak elégedve mindennel.

És 19-én este, ott, az öregeknél egyszer csak bejött valaki a hírrel, hogy mi történt Vásárhelyen az RMDSZ székházával. Odamentünk a tévé elé, és néztük a híreket. Gheorghe Cornel hozzám jött, és azt mondta: Gyuri ne higgyél nekik, ez a magyar tévének a provokációja. Ne higgyél nekik, ez nem lehet igaz. Aztán egy óra múlva jött, és azt mondja, hogy Gyuri, ez az igazság, nagyon rosszul érzem magam, és szégyellem magam. Nagyon érdekes volt, mert volt ennek folytatása, mert másnap ott még vitáztunk. Emlékszem, még visszamentünk az otthonba, tele volt a jégszekrényünk italokkal. Kivettem egy üveg bort, már azelőtt is ittunk, kinyitottam, töltöttem mindenkinek, és mondtam: bármi van Vásárhelyen, próbáljuk mi legalább egymás közt megőrizni a barátságot. Tökéletes egyetértés volt, de abban nem, hogy menjünk haza. Leszavaztak, hogy menjünk át Kecskemétre, és másnap aztán átmentünk Kecskemétre. 20-án hallottuk, hogy az ügy eszkalálódik, és akkor 21-én jöttünk haza.

21-én az autóban, ahogy jöttünk haza, beszélgettek ott a kollégák, és mondták, hogy ezek örültek. A Vatráról mondták, hogy

ezek örültek, és ebből baj lesz, végső soron a becsületes román törekvéseket is kompromittálják. Hát nagy feszültség volt az autóban. Mi ketten voltunk magyarok, volt egy sofőrünk is, magyar sofőr. Nagy feszültség volt az autóban. Megérkeztünk Vásárhely határába. Nyilván leintettek. Tank állt a város határában, egy tiszt leintett. Kik vagyunk? Mondtuk, hogy a városi tanács. „Maguk is menjenek az anyjukba!” Minket is elküldtek az anyánkba. A katona azt mondja, hogy hol vagyunk mi, kirándulunk, miközben a városban botrány van. Megúsza a forradalmat, és most majdnem itthagya a fogát. Tökéletesen igaza volt. Nagyon nyersen beszélt velünk, teljes joggal. Bejöttünk a városba, és láttuk a főteret szétverve. Tőlem száz méterre álltunk meg az Orbán Dezső háza előtt, a Bolgár téren, itt volt a háza, itt lakik. Először őt tettük le, aztán engem vittek haza. Szörnyű volt, amit láttunk.

Én nem voltam benne a tárgyalóbizottságban a Vatra és az RMDSZ között. Másnap már megindultak a tárgyalások. Arra emlékszem, hogy 24-én lejött Gelu Voican Voiculescu, ez az úgynevezett forradalmár, aki, emlékszel, Ceaușescuék kivégzését intézte, és vele jött le egy másik csoport is. Közülük csak egy emberre emlékszem, Mihai Șora-ra, mert őt ismertem az Írószövetségtől. Az Írószövetségnél többször találkoztunk, akkor tanügy-miniszter volt, egy nagyon tisztességes és nagy tudású ember. 24-én újjáalakították a városi tanácsot, a végrehajtó bizottságot is, és akkor engem rá akartak verni, hogy vállaljam el az alelnöki tisztséget. Az volt az elv, hogy a magyarok javasolták a románokat, a románok a magyarokat. Nem is volt rossz ötlet végső soron. Persze, mindkét oldalról a mérsékelteket javasolták. Én furcsálltam, hogy ilyen rossz hírbe keveredtem, hogy mérsékelt vagyok. Nekem az volt az óriási szerencsém, hogy volt a szegedi

út, így nem vettem részt az összetűzésekben. Ez nekem helyzeti előnyt jelentett. Másrészt ez a két román tag nagyon jó véleményezést állított ki rólam, elmondták, hogy rendesen, bajtársiasan viselkedtem azokban a nehéz órákban, és a magyar barátaim tényleg nagyon szépen látták őket vendégül. A küldöttségben a beszámolójuk alapján a legnagyobb egyetértés volt. Ezért kerültem én, máskülönben nem kerültem volna ilyen nehéz helyzetbe. Én pedig, ugyebár kétségbeesve tiltakoztam ellene, el is mondtam Gelu Voican Voiculescunak a nyilvánosság előtt, hogy én vissza akarok hátrálni a padlásszobámig és az íróasztalomig. Író vagyok, nekem hagyjanak békét. A bizalmat nagyon szépen köszönöm, de ruházzák át Borbély Lászlóra, és valóban a végén Borbély Lacit megválasztották, hiába tiltakoztak ellene a románok. Így lett Borbély Lászlóból a végrehajtó bizottság alelnöke, hogy én javasoltam.

Engem Şora akkor megismert, és kihívatott a folyosóra, ahol egy emlékezetes beszélgetésünk volt. Tehát ő azt mondta, hogy értsünk legalább mi szót, írók és szerkesztők, és odahívta Radu Ciontea, aki a Vatra tördelőszerkesztője volt, és aki csahos volt, hogy béküljünk ki. Ciontea nem tagadta meg magát, elkezdett pattogni Şora előtt. Két mondatára emlékszem. Az egyik az volt, hogy a magyarokat le kell szoktatni arról, hogy vissza merjenek ütni egy románnak. Így, szó szerint. És a másik pedig az, hogy azért sem lehet magyar iskolát, egyetemet engedi a magyaroknak, mert el tudja maga képzelni – mondta Şoranak –, hogy egy román munkásnak egy magyar mérnök parancsoljon a saját házában. Szegény Şora rám nézett sokdioptriás szemüvege mögül, bólintott, látszott a szemén, akkor értette meg, hogy itt mi van. Bólintott egyet, és békén hagyott minket a békítésünkkel. Ez az egyik legélesebb emlékem a márciusi eseményekről, ez a folyó

sói beszélgetés Şorával, aki békíteni akart, és azt akarta, hogy mi ketten lépünk fel közösen Ceonteával. Hát csak így lehetett volna Ceonteával. Én tudtam már, hogy örült, csak Şora nem tudta. Nem kellett nekem ez a két kijelentés, én tudtam már addig, kivel van dolgom. Ez volt. Számomra megmaradt ez, hogy én nyilvánosan kijelentettem, nem indulok. A végrehajtó bizottsági tagságot végigcsináltam május végéig, mert akkor jött a választás...

A vásárhelyi kongresszuson ezek szerint már nem voltál érdekelt?

Énnekem már több funkcióm nem volt. A vásárhelyi kongresszust megelőző megyei értekezleten még beválasztottak, elnökségi tag maradtam a kongresszusig. De megkértem, hogy ne jelöljenek a választmányba. Kértem, engem ne tegyenek be a választmányba jelöltek közé, nem is tettek, nem is hangott el a nevem. Akkor egy Kis Jóska nevezetű bácsi (végtelenül derék asztalosmester, csak rengeteget beszélt, mai napig is félek tőle, mikor megjelenik, mert csupa jóindulat szegény feje, de egy fontoskodó bácsi) felállt, s javasolt engem a teremből, mondván nem hallotta a nevem. Nem akartam ízetlenkedni, ha nem jelölnek, az akkor nagyon jó. Nem is jelöltek. Szép csendben, hogy ne legyen az, hogy én megtagadom a bajtársi mindenfélét. Egyik legnagyobb bűnöm volt akkor, hogy málészájúan, fáradt is voltam, borzasztóan fáradt voltam, fásult is voltam, végül nem tiltakoztam ellene. Bekerültem akkor még, de a következő konferenciára el se mentem, úgyhogy akkor ez volt, hogy nem voltam aktív. És akkor nem is jelöltek. Akkor nem így volt, hogy kétévenként vagy négyévenként. Azt hiszem, félévente volt egy-egy ilyen.

1990, '91, választások, '92, '93, brassói kongresszus...

Én a vásárhelyi kongresszusra még elmentem. Meghívtak, de mint sajtóst, nem mint küldöttet. Azért emlékszem ilyen jól, mert akkor a házamban heten laktak. Akkor nem volt csak két szobánk, de jöttek a barátaink, a magyarországi barátaim, és mindenki nálam akart lakni. Nálam lakott az MDF akkori alelnöke, most horvátországi nagykövet, Csóti György. Nálam lakott Angliából a BBC-től Pallai Péter, és mások. De a politikából kihátráltam, nem volt más mit keresnem a politikában.

Nekem főállásom az íróasztal, bár a véleményemet elmondtam írásaimbán, interjúkban, a Látó-esteken, de ez nem tényleges politikai munka. Magamat a politikára teljesen alkalmatlannak tartom, megviselnek a konfliktusok. Az egész arról szól, hogy a személyi ambíciók hogyan hazudják magukat közösségi érdeknek, és ettől távol akarom tartani magam most is és a jövőre nézve is.

Kérdezett: KÁDÁR MAGOR
(2003)

Illúziók nélkül

A 89-90-es évekre fókuszáljuk a beszélgetést, nem a korábbi időszakra. Hogy jobban felvezessük az életpályádat, s megismerhessük a 89-90-es tevékenységedet, kérném a születési adataidat: hely, szülők neve, néhány szót a családról.

1942. április 28-án születtem Marosvásárhelyen, a Jókai utca és a Vörösmarty utca sarkán levő házban, aminek a bontása éppen folyamatban van. A szülőházamban '44. szeptember 1-ig laktam, akkor a szüleim szökésbe vezényeltek. Németországba mentünk. Apám Marosvásárhely tiszti főügyésze volt, mint ilyen, el kellett hagynia Marosvásárhelyt a felső parancsra. Nem a románok ellen, elől, vagy a közeledő front miatt. A felső parancsra a tiszteknek menniük kellett. Hogy ez mennyire befolyásolta, hogy a családját is magával kellett vigye, ezt most utólag sem tudom megállapítani, de valószínű, mert az egész család ment. A szülőházamba alig 64 év után tértem vissza 2008-ban, amikor visszakaptuk.

Visszakaptátok?

Visszakaptuk, államosították 45 után. (Vannak fényképek, amelyen hárman szerepelünk, bátyámmal és a nővéremmel a kapuban.) Polgári családból származom.

Tanulmányok?

A marosvásárhelyi Bolyai Farkas líceumban voltam 10 évig és 2 hónapig, akkor kicsaptak...

Hányban?

1958 novemberében kicsaptak fegyelmi okok miatt, megpofoztam egy tanáromat, akkor Románia összes iskolájából kicsaptak. Egy év múlva újrakezdhettem a 11. osztályt, a mostani Unirea líceumban, az egykori katolikus líceumban, és ott érettségiztem 1960-ban. Felvételiztem magyar irodalom szakra, Kolozsvárra, 1965-ben végeztem. 1965 decemberétől az Ifjúságunk szerkesztőségében dolgoztam, Bukarestben, 5 évig, 1970-ig, akkor átjöttem az Igaz Szóhoz, 1989-ig dolgoztam itt, aztán 89 december 23-tól a Látó szerkesztője voltam 2008. január 1-ig, amikor nyugdíjba mentem.

Milyen körülmények fogadtak Marosvásárhelyen, kik voltak a munkatársaid, amikor átmentél az Igaz Szóhoz?

Tudtam, hogy milyen körülmények közé kerülök, és ez problémát is okozott nekem, de bizonyos megfontolásból mégis elvállaltam. Meg kell mondanom, akkor nagyon nehezemre esett. Egyébként életem legokosabb lépései közé tartozott, de általában az okos lépések az embert mindig megviselik. Szerkesztő voltam, 20 évig Hajdu Győző beosztottjaként. Le is közöltem egy részletet a 2009-es decemberi Látó számban vitáinkról, nem kommentáltam, hanem dokumentumokat közöltem a lehallgatott gyűlésekről, és abból, akinek van füle, hallhatja, hogy milyen volt a viszony közöttünk.

Személyes vagy politikai viszony?

Személyes is, de elsősorban politikai viszony volt. Emberi alapállásunk gyökeresen különbözött, viszont volt egy ok, ami ott tartott, és amiért kibírtam az Igaz Szónál. Hajdu Győzőnek érdeke volt, hogy a szerkesztőség jó lapot szerkesszen, mert ez neki presztízst és egyben felmentést is adott, nem utolsósorban olyan kiváltságos helyzetbe hozta, egyrészt a felsőbb szervek, másrészt az irodalom körében, amiből ő anyagi, erkölcsi előnyöket szerzett.

Valaki azt mondta neked a Hajdu és a Sütő közötti különbségre utalva, hogy Hajdu olyan volt, amilyen, viszont tehetséges emberekkel vette körül magát, és igyekezett jó lapot működtetni, pontosan, ahogy te is mondtad, viszont Sütő nem tűrte meg (azt mondta az illető) a tehetségesebb embereket maga mellett.

Különböző okokból – nyilván nem lehet összemérni Hajdu Győző képességeit a Sütő képességeivel – vette ilyen emberekkel körül magát Hajdu, ugyanakkor másfajta emberekkel Sütő, de azt nem lehet mondani, hogy Sütő András... így sarkítani nem lehet. Egyrészt Hajdu Győző is vett oda a laphoz műkedvelőket, főleg a pályája utolsó időszakában, s ha nem következik be december 22., akkor január 1-től tudom, kik jöttek volna a laphoz, mert már elintézték volt, és azt is, hogy ki jött volna az ő utasítására az Új Élethez Sütő András helyébe. Azért soha nem szabad elfelejteni, és ebből kell kiindulni, hogy egy adott pillanatban Sütő mellett dolgozott Kemény János, a mecénás, mellette dolgozott a szerkesztőségben. Mondjuk olyan ember is, most nem akarok nevet mondani, mert akiről tudom, akinek a dossziémban is fel van fedve a neve, aki besúgó volt ugyan, de azelőtt börtönben volt. Tehát voltak börtönviselt emberek, többen, és ott dolgoztak

mellette. Felvette őket akkor, amikor egzisztenciális problémáik voltak, és nem utasításra vette fel őket, hanem igenis megharcolva értük, mert hogy is mondjam neked, bármilyen furcsa, a hatalom még a saját besúgóí esetében is tekintettel volt azért a káderproblémákra, és mint börtönviselteknek nem könnyítette meg a felvételüket. És András megharcolt értük, ott volt a Kemény János lánya, ott volt Nagy Zsuzsa, akit alkalmazott, vagy a kedvencei közé tartozott az a Páll Árpád, akit politikai okokból távolítottak el azelőtt az Előre szerkesztőségéből, tehát szinte sportot űzött abból, hogy máshol ellehetetlenült embereknek kenyeret adjon. Ezt nem lehet Andrásnak elfelejteni, de azt sem, hogy nem tűrt ellentmondást, ennek én tanúja voltam, nem egy alkalommal vitáztam vele. Mi Andrással nagyon közeli viszonyban voltunk, főleg a 80-as években. A jelentésekben is benne van, hogy ő így is minősít, mint egyik legfőbb bizalmasát, de nem volt könnyű ember, aztán ha ivott, főleg nem. Nem az italt nem bírta, de akkor tényleg nem bírta az ellentmondást. Más szövegekből volt összetéve, mint Hajdu Győző, más minőségű ember volt, és a tehetséget, az értelmet és főleg a nemzeti érzést, a nemzeti elkötelezettséget mindenkinek fölött becsülte, ezért senkivel sem ment össze. Olyan emberekkel nem kereste a konfliktus, akiről tudta, hogy egyetért. Volt minőségi érzéke. A Győzőnek is volt, de falsul működött.

Győző pályáját illetően én találtam olyan 68-as utalásokat, iratokat, amelyben még együtt Sütővel lobbiznak például a meggyésítés során, tehát volt ilyen szakasza is a pályájának.

Nemcsak akkor, hanem később is volt, az 50-es évektől kezdve, hát egy szerkesztőségben is dolgoztak.

Azt akarom kérdezni, hogy mikor volt a törés, vagy mi az, ami...?

Amikor Győző úgy érezte, hogy a párt teljesen lemondott Sütőről, és ő saját magát tudja elébe tolni a 70-es évek második felében. Andrásnak a csillaga az 50-es években futott fel, mert hogy egy tehetséges ember volt, de a 70-es években kezdett egy olyan fordulatot venni ő írói hírneve, amikor ez már a hatalom számára tűrhetetlenné vált és Győző számára szintén. Akkor Győzőnek kimondottan az volt a stratégiája, hogy Sütő András politikai pozícióit, egyrészt a megyénél, később az országos szervezetben, rendre elfoglalja. És rendre el is foglalta, végül is központi bizottsági póttag lett. Én még most is emlékszem arra a jelenetre, amikor az ablakon néztem ki, ott volt a szerkesztőség a Városháza utcában, és Győző beszélt egy aktivistával lent a ház előtt. Egyszer csak szinte elkezdett ugrálni, mint a gyerek, átfutott az úton, már idős volt és elnehezült, de örvendő átfutott az úton, feljött a szerkesztőségbe, behívatott minket, és úgy tett, mintha csak atyáskodni akarna, de látszott, böki a begyét, hogy kimondja, most kapta a hírt, hogy központi bizottsági tag lett. Feledhetetlen számomra a jelenet, ahogy ő elkezd ugrálni, átfut az úton, és aztán minket behívat, és közli, ő most központi bizottsági tag lett. Ez volt az Andrással való viszonyában az egyik mozgató, már a 70-es évek végén, és aztán ez a 80-as évek elején nyílt konfliktussá is vált.

Tehát Hajdu személyes ambícióból fakadóan, emberi habitusából fakadóan vállalta továbbra is a párttal való együttélést, együttműködést?

Abszolút...

Amikor ez a másik számára egyre kevésbé volt ez elviselhető?

Igen, ő lett a magyar nemzetiségű román állampolgár, ő szólalt meg a legharciasabban. Hajdu Győző nem csak azt adta meg a császárnak, ami a császáré, hanem azt is megadta, ami nem a császáré, de szeretné, ha az övé lenne. Ezt ő mindig kiszímatolta, és mindent túllicitált, mert a hatalommal sokan kiegyeztek, mert a megalkuvás, ugyanakkor a túlélés keresése és az ellenállás között billegtünk, mert erre voltunk kényszerítve. Mindannyian kényszerpályán voltunk itt, nem szabad visszafele sem hazudni. Kényszerpályán voltunk, és az más dolog, hogy voltunk néhányan, akik egy sort nem írtunk le olyant... keressétek meg... amit nem vállalhattunk a mai napig is. Tehát nem írtuk meg azokat a vezércikkeket, aláírt vezércikket, vagy egyáltalán nem hivatkoztunk a hatalomra, de Győző ezt tette szinte lehetetlenné, mert mindig azt várta el, hogy ne csak ő tegye le a garast, hanem más is, hogy ő tudja bizonyítani azt, hogy ez elkerülhetetlen. Elkerülhető volt a lihegés, a túllihegés. Neki viszont nem volt ahhoz eszköze, nem volt hozzá íráskészsége, nem volt tehetsége, nem volt képessége, neki az egyetlen útja erre az volt, hogy túllicitálja a dicséretet, túl a hozsannát, előhozsannás legyen, mindig erről a hűségéről tegyen bizonyosságot. Nyilván a hatalom elpimaszkodott még jobban, és ezt várta volna el a többiektől is, ezért nyomorgatta az egész szellemi életünket. Győző erre adott többek között lehetőséget a hatalomnak. Sütőben pontosan azt gyűlölte meg, hogy Sütő lehetőséget mutatott fel arra, hogy igen, ellen lehet állni, lehet mást is csinálni, közben életben lehet maradni. Akkor is életben lehet maradni, sőt hasznosan lehet szolgálni lappal és időközben még közbenjárással is, mert neki megmaradtak az emberi számai, amik kiépültek a hatalom soraiban, és nagyon sokszor haszonnal járt.

Közbe tudott lépni, közbenjárni dolgokban?

Igen, haszonnal tudott közbenjárni emberek érdekében. Voltak alapvető bűnei Andrásnak is, olyanokat is tudok, ami számomra, az én erkölcsi mércém szerint megbocsáthatatlan, de akkor is, András mellett ki kellett állnunk, azért, mert olyan dolgokat csinált, amit mások nem tettek. Ezért jelkép volt, és segítettük annyiban a munkájában, hogy futárszolgálatban voltunk összekötői kifelé, nem beszélve arról, hogy kétségbeesésbe kergettük a hatalmat, nem tudták leleplezni a leveleket. Tudnám példák tucatjait mesélni, hogy juttattuk ki kéziratait, leveleit Magyarországra, a barátainkon keresztül.

Hatvanas évekbeli jegyzőkönyveket olvasva, különböző bukaresti levéltári forrásokban, ahol Sütő különböző bizottságoknak tagja volt, a nemzetét úgymond szolgáló, vagy közösséget szolgáló emberként ismertem meg, viszont ideológiailag elkötelezett hangszínű, hangvételű hozzászólásai voltak, amiből azt következtetem ki, lehet, hogy tévesen, erősíts meg vagy cáfolj, hogy nála egy kettőség működött. Egyrészt ideológiailag elkötelezett volt, addig míg ezt lehetett, vagy addig, amíg ez egy olyan perspektívát nyitott, ami elhihető volt és elfogadható, viszont volt egy közösségszolgálat is. Ha lefordítanánk durván, egyszerűsítve magyarra, akkor azt mondanám: kommunizmus, de magyarul. Tehát magyar keret, nyelvi-kulturális keretek között...

Pontosan erről van szó, a mi elkötelezettségünk mindenek előtt és mindenek fölött, és ezt hangsúlyozni szeretném, nemzetiségi elkötelezettség... tehát mi szolgálni akartunk, a szolgálat mint ilyen, valóban szerepelt. Én tudom, mert nekem 90-en után szememre vetették alapvetően jóindulatú vagy jóhiszemű emberek

is, hogy ők elhiszik, hogy mi, személyesen, így mondták, hogy tudják és utánanézték, hogy én tisztességes ember voltam, éppen csak objektíve vagyok gazember. Tehát szubjektíve tisztességes vagyok, de objektíve gazember, mert szolgáltam. Maga a szolgálat, mint ilyen, a bolsevik csökevény. Na, most én ezt vállalom természetesen, nagyon szomorúan, de vállalom. Ezt azért mondom most a kérdésedre válaszolva, mert nem egyedül András volt, az idősebbek, mint mi, de az én nemzedékem, a Forrás második nemzedéke is, akikkel én indultam: a Farkas Árpád, Király László, Kenéz Ferenc, Csiki László által fémjelzett nemzedék, mi valóban elkötelezett emberek voltunk. Más dolog, hogy van, aki tételesen vállalta, Farkas Árpád azt mondta: kommunis-ták vagyunk mind egy szálig, elköteleztetek, tehát szabadok. Ezt senki sem emlegeti, de hát ez volt. Szilágyi Domokos is elkötelezett ember volt, KISZ-titkár volt....

Nem akarok e beszélgetést elterelő beszédet kezdeni, de volt egy történelmi alaphelyzet, szituáció, amihez igazodni kellett, tehát ezt a választást én nem olyan jellegű választásként értelmezem, hogy most van két út, és akkor te eldöntöd, hogy jobbra térsz, vagy balra, szőkét vagy a barnát. Hanem egy út volt, amin kellett lavírozni, így vagy úgy.

Nem vagy-vagy-ként ment ez... Visszatérve a kérdésedre, hogy ne térjünk el, András elkötelezettsége is elsősorban nemzetiségi elkötelezettség volt kezdetektől fogva, ugyanakkor, és ezt ne tévesszük figyelem elől, ő egy iszonyatos leszorított létből jött, nemzetiségi létből, szórvány-létből.

Viszont társadalmi létből is?

Társadalmi létből is, tehát felemelkedett, és ennek a rendszernek köszönhetette, mert bármennyire is küldhette a tanítónő, vagy papné vagy a grófné a maga kelengyéjével Nagyenyedre, mert ha nem lett volna ez a felhajtóerő, akkor nem tudott volna kiemelkedni abból a létből, és itt emberek százezrei voltak ebben. Mondod, hogy látod az őszinte elkötelezettséget, valóban... őszinte elkötelezettség. Zoltán, a 60-as években jóval fiatalabb vagyok, mint András, ő ugye 27-ben született, én 42-ben, de a 60-as években mi elszorult torokkal olvastuk a Moszkvában, a Tarkovszkij lapjában megjelent *Ivan Gyenyiszovics egy napját*, hogy ezt így is lehet. Csak egy éjszakára kértük kölcsön a diákokthozban, Kolozsváron, és adtuk egymásnak a kezébe, és olvastuk Jevtusenkot, vagy Magyarországon Csoóri Sándoréknak, Nagy Lászlóéknak az akkori rohamozását... a rendszer, az emberarcú szocializmus, itt a lényeg nem a szocializmuson volt, hanem az emberarcúságon, a hazugságok ellen való gyűlölködésen. Ebben magunkat is áltathattuk, és amikor kételyeink... ezt Láng Guszti pontosan fogalmazta meg, azt mondja: „az elnémított kételyek nemzedéke vagyunk”. Nem némítottuk el annyira, mint Guszti mondja, mert mondtuk a kételyeinket, és kínlódtunk, iszonyatosan kínlódtunk, hogy ez hogy is van, hogy mi látjuk az igazságot, ugyanakkor e mellett a rendszer mellett, az előremutató törekvések mellett ki akarunk állni, tehát a felül-emelkedésén, a parasztság, a munkásság, egyáltalán a leszorított emberek fölemelkedésén. Másrészt voltak biztató jelek, és naivak is voltunk, illúzióink is voltak, és kellett jogos önvédelemből illúziókat táplálnunk, hogy itt lehetséges a szocializmust emberarcúvá tenni. 65-ben, Gheorghiu-Dej halála után...

Azt hiszem, még 68-ban is volt esély, akár magára a rendszer működésére, mint olyan, akár nemzetiségi szempontból.

Meg kell mondanom neked, bármennyire is furcsa, de 68-ban 26 éves voltam, már akkor, azon a – nem a Ceaușescuval való találkozón, mert nem voltam ott, – találkozón, amelyre összehívtak minket Bukarestbe, a romániai magyar írókat, és meghívtak minket, a fiatal írók közül is néhányunkat, ott mi akkor kipakoltunk, és 68 augusztusában, amikor Bukarestben beengedtek minket először a Petőfi-házba, amit addig kértünk vissza, akkor le is közölték a nyilatkozatunkat, a Ceaușescu mellett való kiállításunkat a csehszlovákiai bevonulással kapcsolatban, ott már ragaszkodtam hozzá, hangosan és izgágán, abban az időben még tudtam beszélni, és meggyőzőbb is voltam, szóval elértem azt, hogy nem volt benne az, hogy egyetértünk Ceaușescu belpolitikájával, hanem csak az, hogy egyetértünk a párt külpolitikájával. Akkor mentek be a szovjetek Prágába. Nem akarok hencegni, de az, hogy nincs benne abban a nyilatkozatban, hogy egyetértünk a politikával, hanem külön kihangsúlyoztuk: a külpolitikával, azért mondom ezt el így pontosítva, mert akkor már, bármennyire is felfutó korszaknak számított, annyira elhalványultak az illúzióink, hogy ne érezzük azt, hogy itt valami szörnyű dolog következhet. Terepjáró újságíróként tudtam, hogy mi van kint is, és egyáltalán a világban, tájékozott voltam. Visszatérve Andrásra...

A kérdést egy kicsit kibővítem András kapcsán, ha már Andrásról beszélünk, persze úgy, mint egyik reprezentáns alakja annak a generációnak. Mennyiben tévedek, vagy mennyiben van igazam abban, ha azt mondom, hogy gyakorlatilag akkor áll be egy mélyebb törés az ő, vagy akár a generáció több tagjának kapcsolata és a párt között. Amikor a párt megszünteti a Ceaușescu-rendszer második felében ezt a szolgálási lehetőséget, mint olyant. Tehát olyan fordulatot vesz a belpolitika, amikor már nem teheti meg Sütő azt, amit aztán

megtesz Hajdu Győző például. Tehát ezt a szolgálatot mint lehetőséget, ezt az ideológiába való, a saját közösségéhez való visszajárást megszünteti, vagy a lehetőségét nagyon korlátozza.

Kérlek szépen, számukra, mint előttünk járó nemzedék számára, ahogy én érzékelem, 56-ban volt a radikális fordulat, amikor 56-ban magyarként, a romániai magyar értelmiség döntő többsége kiállt a magyar forradalom mellett, és jöttek a megtorlások, visszakozásra kényszerítették őket. Hoppá... itt ezt nem tudjuk vállalni.

De akkor visszakoztak, úgymond, és még 68-ig, a 70-es évekig azért még volt, nem volt?

Nem, mert akkor már, bocsánat a durva kifejezésért, de elvált a szar a víztől, akkor már, akik világosan láttak, világos fejűek voltak, akkor már ez a nemzedék elvesztette az illúzióját, s mindezt ráadásul betetőzte az egyetemek egyesítése. Sütő számára, itt kezdődött az, hogy ő innen mást képviselt, és Hajdu Győző is mást. Hajdu Győző rátette az életét a karrierre. Nem azt mondom, hogy Sütő ártatlan bárány volt, nem volt ártatlan bárány. Még egyszer mondom, hogy olyan dolgot is tudok róla, amit sajnos kevesen tudnak, nem hogy sajnos, hanem hála Istennek, ami nem ártatlan emberileg, de politikailag más utat választott, és már nem tudott azonosulni a saját dédelgetett pártjával sem, az addig dédelgetett pártjával, mert ahogy... saját szavaival mondom: a kedvenc pártja ütötte kupán. Ő maga írta le máshol, hogy kupán vágta a párt. Őt is kezdték hurcolni, kihallgatni, fenyegetni, szorongatni. Nagyon tisztességesen viselkedett egyébként, a tisztességest úgy értem, hogy nem ment fejjel a falnak, de tartásos volt. Itt bent a

szekun, és később a szeku szorításában. Volt lehetőség, nem igaz, hogy nem volt lehetőség, volt lehetőség ellenállni. Volt lehetőség arra, hogy megérezzék, eddig mehetnek el, és innen tovább nem. Andrásnál ezt megéreztek, úgy, ahogy megéreztek Hajdu Győzőnél, hogy egy szar, emberként szar, szarból van, tehát formálni lehet. Megéreztek, hogy Sütőnél is meddig mehetnek, ahogy megéreztek Gálfalvi Zsoltnál is, hogy meddig mehetnek el. Más a három ember teljesen, sok mindenben mások, sokáig egy kompániába tartoztak, de megéreztek, hogy András más, és ezért ezt becsülni kell, mert András azért tudott hasznos lenni közügyekben és sokszor, sokban hasznosabb lenni, mint Hajdu Győző, annak ellenére, hogy Hajdu másképp állítja, mert ezt látták benne. Idézek egy, most már jegyzőkönyvben is bizonyított kifejezést, amit mondott nekem Hajdu. Nem egyszer mondta, többször is, tehát ez a rögeszméi közé tartozott, nem csak írásban fogalmazódott meg: „Gyurikám, nem te és nem a te felelőtlen barátaid, Sütő és Kányádi szeretik ezt a népet, hanem én, aki nyaltam, és nyalni is fogok érte, én sokat és sokkal többet tettem a romániai magyarságért, mint ti.”

Ezt hányban mondta?

Ezt a 80-as években.

Én még maradnék ennél a korszaknál, Sütőre még visszatérünk 90 márciusa kapcsán, meg 89 kapcsán, sajnos a forgatókönyv szerint menni kell tovább. De a 80-as évekről szeretnék beszélni, hogy milyen volt az Igaz Szónál a hangulat, és hogy mi változott az előző időkhöz, a 60-as, 70-es évekhez képest. A román rendszer agóniáját hogyan éltétek meg, hogyan láttátok, érzékeltétek? Melyik a fordulópont a lap történetében? A 71-es fordulat ténylegesen kihatással volt és érzékelhetővé vált, hogy itt azért komolyabb változások lesznek?

Érdekes módon éppen amikor odakerültem a laphoz, került sor Ceaușescu kínai útjára, amiről visszajöve meghirdette a téziseit, és mindent megszorított. De meg kell mondanom, hogy azt végző soron, ha megnézed otthon a kollekciót, ki lehetett védeni. Annyiban ki lehetett védeni, hogy formálisan eleget tettünk vezércikkkel, nyilatkozatokkal, tudtuk, hogy ez a kutyaé, tehát ez az, amit mondtam neked, hogy a császáré, és ezt megadtuk neki az elején 10 ívből, aztán 8 ívből, a végén már 6 csak ívből. Egy ívet odavágtunk a propagandának, de a másik 5 ívben megpróbáltuk a magunk koncepcióját érvényesíteni.

Meddig lehetett ezt csinálni?

Ezt a 80-as évekig lehetett érvényesíteni. Sőt, annyira lehetett, hogy 79-ben, nem tudsz róla, talán nem említi már a kutya sem, de 79-ben volt egy melléklet Fiatalok címmel. Egy mellékletünk: Tavasz, Nyár, Ősz, három külön kicsi füzet jelent meg, a Telet már be kellett fűzni a decemberi számba. Ugyanis az volt a terüünk Markó Bélával, hogy egy fiatalok lapját teremtsünk, tehát egy külön irodalmi folyóirattá nője ez ki magát.

Mit tartalmazott?

Teljesen fiatal, csak a fiatalok szerkesztették. Csináltunk egy szerkesztőbizottságot, amelyiknek a tagjai: Szócs Géza, Varga Gábor, Adonyi Nagy Mária. Ez a bizottság összegyűlt havonta, és megszerkesztette a negyedévi lapot.

Csak irodalmat tartalmazott?

Csak irodalmat.

Tehát publicisztika sem...?

Nem volt semmi publicisztika. A végén aztán a hatalom észbe kapott, és betiltotta. Kezdték nagyon jól menni, betiltotta, de akkor mi kiadtuk az *Ötödik évszakot*, akkor Győző éppen kóricált valahol Európában, és mi Jánosházyval tudtunk beszélni, ő volt a főszerkesztő-helyettes, és egy nagy kultúrájú ember, hat nyelvet beszélő, egyébként ő volt a protokollfőnökünk. A protokollfőnök azt jelentette, hogy ő kellett fogadja a vendégeket, és ő kellett írja a jelentéseket is. De mi is meg kellett írjuk a jelentéseket, ha valaki külföldi jött. Ő is írt, és kiderült a jegyzőkönyvekből, a lehallgatási jegyzőkönyvekből, hogy ő György néven, álnéven írt rólunk jelentéseket. Rólam mindig pozitívat, bár mindig ott van, hogy amikor engem még át akarnak nevelni, akkor azt mondják, hogy Győzőn, Lacin keresztül és Jánosházyt keresztül akarnak ide vagy oda irányítani.

Ezek a jelentések tehát nem besúgóí vagy hivatali jelentések?

Kellett információt is írjon, s ezt el is mondtam, nem olyan rég találkoztam vele, 90 éves lesz jövőre, és megköszöntem neki: „Neked megköszönöm, hogy jelentettél rólam. – De igaz, semmi rosszat nem írtam rólad? Persze, hogy nem, semmi rosszat...” Tehát ő ezek közé tartozott. Visszatérve, Jánosházyt felhasználva paravánként, megszerkesztettük ezt a számot. Az volt a pechünk, hogy Győző valamivel hamarabb jött haza. Egyébként

megjelenhetett volna úgy, ahogy van, hát így is megjelent, de Győző megijedt az egésztől, és írt hozzá egy fülszöveget, amiben nagyjából elmosta mindazt, amit akartunk csinálni, és a fülszövegben benne van a Román Kommunista Párt, és minden benne van, de az egészben nincsen. Tehát meg tudtuk csinálni. Az volt az illúziónk, hogy ha itt egy fiatal gárda jön, áttörést tudunk elérni, azt az áttörést, amit a 60-as években az én nemzedékem tervezett, de nem tudott végigvinni, csak egy hangnemben mást ütöttünk meg. Őszintébbet, nyíltabbat, kevésbé politikusat, a forrásosok, a második nemzedék. Mi ezzel a Forrás harmadik nemzedékével akartunk rohamozni, ezeket helyzetbe hozni. Az irodalmi körökkel külön-külön párbeszédet folytattunk, és akkor összehívtuk az irodalmi köröket, 40-45 embert, Marosvásárhelyre és nagy tanácskozást tartottunk és irodalmi estet, ahol 41 embert léptettünk fel a Színiakadémia színpadára. Zárójelben mondom, hogy az egésznek én voltam a szervezője, és akkor kezdtem öszülni, mert a társaság beült az Oroszlánba inni, én meg ingáztam az Oroszlán és a Színiakadémia színpada között, hogy még józanul színpadra rugdalhassam őket egyenként. Szóval egy ilyen társaság volt. Volt ilyen lehetőség, élet volt a szerkesztőségben, ez az, ami az élni érdemes élet illúzióját keltette.

Volt egy másik lehetőség. Én szociográfusként indultam, az első kötetem szociográfiákból állt, az Ifjómunkásnál valóságirodalmat műveltem. Elkezdtem közölni a valóságfeltáró riportokat, az Igaz Szóba áthoztam az egykori ifjómunkásos hagyományokat. Összegyűjtöttük kerekasztali értekezletre a szociográfusokat: Beke Györgyöt, Cseke Pétert, Herédi Gusztávot.

Herédi volt, aki a népszámlálásokról írt elég sokat, ha jól tudom?

Igen, ez egyik rögeszméje volt, sajnos kiderült a Kántor Lajos dossziéjából, hogy kemény besúgó volt, jelentéseket írt. Egyáltalán nem volt egy jelentős tehetségű író, de a riportjaiban sok valóságanyag volt, tehát egy jó riportter volt. A Korunknak volt harminc-valamennyi évig a szerkesztője. Szóval volt egy ilyen rohamozás, a szociográfiai rohamozásunk is. Azt kérdezted, hogy milyen volt a hangulat a 70-es években? Mozgalmas, izgalmas, tartalmas életet tudtunk élni.

Ez a 80-as években miben változott?

Abban, hogy egyrészt szétlőtték a valóságírodalmat, tehát nem lehetett többet valóságot írni, ellehetetlenítették a fiatalok csoportos felvonulását, másrészt a fiatalok is szétverték saját magukat.

Ezt hogy érted?

Hát úgy, hogy konfliktusok alakultak ki köztük és Géza között, még 82 előtt, tehát még az Ellenpontok botrány kirobbanása előtt. Gézának megvolt a maga néhány liblingje, és a többiek ezt nehezményezték, köztük jelentős tehetségek is, és a csoportos fellépésre már nem volt lehetőség, maradt mindenki a maga...

A két generáció között volt feszültség?

Volt feszültség, de nem olyan, mint később. Én soha nem éreztem azt, legalábbis személyemben soha. Markó Béla volt a legjobb barátom és munkatársam, és ő 9 évvel fiatalabb, mint én, de én semmi ilyet nem éreztem. A fiatalok közül a néhány évvel

fiatalabb Györfi Kálmánnal, nagyon tehetséges ember volt, amit megírt, az kitűnő. Néhány emberrel én nagyon jóban voltam, Varga Gáborral, aki nagyszerű ember maradt... megroppanva is, és félttem minden pillanatban, hogy mikor fog meghalni. Ezekkel én jóban voltam. Tehát én az ellentétet nem éreztem. Azt a fajta ellentétet, ami köztünk és az idősebbek között volt, amikor mi felléptünk a 60-as években, aztán elsimult, mert nekünk nem Lászlóffy Aladárékkal volt ellentétünk, hanem nyilván a státuszban levőkkel, a bátyámmal például évekig alig tárgyaltunk, mert én a rohamozó nemzedék közé tartoztam, ő a hatalomban levő nemzedékhez tartozott, de lényeges kérdésekben segített bennünket.

Arra is akartam kilyukadni, és innen nekem már fel is adta a labdát, hogy amikor Szócs Gézáék nemzedéke, valamikor a 80-as években, úgymond nem konfliktusba, hanem egyszerűen más viszonyba kerül az előző nemzedékkel, van egy olyan lehetőség is, hogy az ifjú nemzedék előtt lezárulnak a pozíciók, egyszerűen nem tudnak elhelyezkedni irodalmi lapoknál, intézményeknél?

Szó sincs róla, egyrészt a táboron belül, hatalmamon belül, intézményeken belül mindig voltak emberek, akik őket segítették.

Tényleges pozícióba nem jutottak.

Hogyhogy nem? Tamás Gáspár Miklós az Utunk szerkesztője lett 1976-ban, amikor elvégezte az egyetemet, azonnal az Utunk szerkesztője lett. Szócs Géza elvégezte az egyetemet, és miután leszolgált a katonaságot, az Igazság napilap rovatvezetője lett. Tehát nem volt az, hogy ki voltak zárva a hatalomból, ez legen-

da, higgyétek el, ez szörnyű, amikor próbálok visszanézni, és nézem, mit írnak emberek, még történészek a csoportotokból is, nem néztek utána mindennek. Ti így hallottátok vagy olvastátok, mi már így éljük át, mi így éltük át.

De van egy olyan nézőpont, ami azt mondja, hogy a rendszer már nem kínált integrációs pozíciókat ennek a nemzedéknek....

Egy frászt! Molnár Guszti kiadó volt, a Béla könyvében úgy szerepel, hogy ismeretlen. „Editorul” ismeretlen, egy frászt, nálam is Editorul-ként szerepel, az az álneve a dossziében, mint akire figyelnek, de azonnal azonosítottam. Ő az egyetemi padból azonnal a Kritérion szerkesztője lett. Egyed Péter előbb el kellett menjen Temesvárra sofőriskolai tanárnak, azt mondja, élete leghasznosabb éve volt, mert ebből az alkalomból letette a hajtásit, amit egyébként soha életében nem tett volna le.

Tehát állásban voltak, státuszban voltak ezek az emberek, nem igaz, hogy nem voltak, hogy el voltak zárva. Nekem szerencsém volt, mert felvett Dali Sanyi az Ifjúsunkáshoz. Király Laci egy fél évig tanított Felsőbányán, tehát nem azonnal, azután került az Előréhez, majd az Utunkhoz. Farkas Árpád egy-két évig tanított Vajnafalván, 68-ban alakult a Megyei Tükör. Mi később kerültünk státuszba, az én nemzedékem, ők azonnal státuszba kerültek.

S akkor mivel magyarázható a szamizdat típusú fellépésük? Más típusú...

A helyzet más kihívást kért, nekik könnyebb is volt világosabban látni azokat a visszahúzó erőket, amelyek megkerülhetetlenek.

Vállalták a mienknél nyíltabb ellenállást, bennünk a nyíltabb ellenállásra nem volt meg akkor még a lelki billentyű-feldobó erő.

Nem azért mondom, hogy védjem a te generációdát, de a ti életek nem azonos kihívásokkal szembesült, amikkel az övéké a 80-as években.

Mondtam neked, hogy rólunk le is írták, és mi is így éreztük, sokáig a kételyeinket a magunk számára sem vallottuk be.

És én mondom még egyszer, hogy a 80-as évek... főleg a második fele és a 70-es közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. Egyáltalán, más kihívások érték...

Akkor viszont már mi is benne voltunk az ellenállás közepében.

Melyek voltak azok a mozzanataik vagy részei az életednek, amely úgy mond ellenállóvá tett téged az ő szemükben?

Nézd, nem kell ezt legendásítani és nem is akarom, eleve alkati dolog az, hogy én felpofozom a tanáromat, hogy kicsapnak az iskolából. Van egy magánéleti vonása is, de arról most nem akarok nyilatkozni. 1961-ben az egyetem 12-es szobája előtt beszél Mihály Bertalan Olga, aki most Murvai Olga néven itt dékán: „Gálfalvi, keres édesapád”. Kimegyek a tanteremből, a folyósón van egy bácsi, aki nem az édesapám, hanem közli velem, hogy a Szekuritátétól vagyok, és bevisz a Szekuritátéra. Kiderült, hogy csak tanúnak, egy volt osztálytársam, Moyses Márton, hallottál róla, film is készült róla, abban is szerepeltem...

Láttam is...

Elvisznek, akkor még nem nyúlnak hozzám, de közlik velem, hogy vigyázzak, mert ingerlékeny vagyok. Tudom, azt a szót nem tudtam románul, pedig nagyon jól beszéltem románul, most már nem. 1964-ben Szilágyi István felolvasott az irodalmi körben, ahol én az egyik ilyen vezérszónok voltam és kritikus és minden, egy novellát, és ott van Nagy István, és Nagy István közli, hogy a novella írója nem ismeri a munkásosztályt. Ezt mondja Szilágyi Istvánról, aki évekig volt vasúti fűtő... Nyilván felállok és Nagy Istvánnal elkezdek vitatkozni, hogy a munkásosztály másként viselkedik most, mint amikor ő asztalos volt. Nagy István visszaszól, hogy „kérem így, kérem úgy...” én vissza kiáltok, Király Laci regényében szerepel az egész jelenet *A kék farkasokban*, ahol még két lábon járó Ádámcsutkaként ábrázol engem, ilyen vékony, 68 kilós pasas voltam. Aztán Nagy István teljesen jóindulattal ezt elmondja a következő gyűlésen. Hát, kérem, itt mik történnek, hát oda sem merek többet menni, hát velem vitatkoznak. Ezek után, hogy ez elhangzik, utánanéznak, tehát engem nem akkor, hanem csak egy hét múlva visznek el a Szekuritátéra, Kolozsváron, és kifaggatnak, hogy mit csinállok. És én elmondom a magam őszinte módján, mert mindig az volt a kulcsszó, hogy őszintén kell beszélni, és minden baj abból származik, hogy nem vagyunk őszinték. Akkor elmondom a magam élményét, a vége az lesz, hogy megkérik, álljak fel. Felállok még akkor olyan szék volt, amit ki lehetett húzni alólam, később már olyan székeken ültem, amit nem lehetett kihúzni, le voltak fixálva. És seggbe rúgnak. Dühömben, a marosvásárhelyi Kossuth Lajos utcai gyerek reflexével hátraütöttem a könyökömmel. Akkor engem nagyon megverték. Elmentem az állomásra, felültem

a vonatra, és eljöttem Vásárhelyre. Akkor házas voltam, Bándon volt a feleségem, négy évvel idősebb tanárnő, elmentem oda, és egy hétig ott dekkoltam.

Szakszerűen ütöttek?

Nem, kocsmai verekedés lett, nem ezzel a pasassal, akit megvéreztem, hanem a másikkal. Soha többet nem nyúltak hozzám, soha többet. Egyszer fenyegettek.

Vissza mertél ütni? Vagy csak egy mozdulatod volt?

Nem voltak ezek szakszerűek, ahogy nekem rontottak, nem is egyedül a pasas, a másik is...

Magyarok voltak?

Magyarok. Nem adtak esélyt arra, hogy verekedés legyen. Tehát hátraütöttem, és a társa ütött, én még ütöttem lendületből, de azt már kivédte karral. De maga az a tény, hogy ütöttem, úgy felháborította őket, hogy kiborultak, tehát ők sem voltak szakszerűek. Na, mindegy...

Nem hívtak vissza, hogy tisztázzátok ezt?

Soha, semmit...

Milyenek voltak egyrészt a te, akár a munkatársaid magyarországi kapcsolatai a 80-as évek végén? Volt-e bármilyen kapcsolatod magyarországiakkal, nagykövetséggel?

Küldtek nekem könyveket és folyóiratokat....

De információkat nem kértek?

Nem.

Nagykövetségi iratokban mindig megjelennek az úgynevezett kapcsolatok, és most nem kémkérdésre gondolok, hanem bizonyos településeken, helyeken volt nekik néhány emberük, akiktől informálódtak, csúnya szóval mondva az éppen aktuális helyzetről.

Hivatalosan nem kértek, én tudtam, hogy most éppen információt adok, de úgy, hogy az illető nem hivatalosan mondta. Az egyetlen akkori követségi kapcsolatom Alföldi Laci volt, aki akkor kolozsvári konzul volt, és ő elkövette azt a politikai vagy szakmai hibát, hogy letette a Sáros utca elején a kocsit, és úgy jött fel mindig hozzám előző feleségével, tehát ő járt hozzám.

Ez ilyen baráti kapcsolat volt?

Igen, baráti kapcsolat. Ha agyonversz, akkor sem tudom megmondani, hogy hogy alakult ki.

Nem merek hozzádnyúlni az előző történetek alapján....

Nem tudom, hogy alakult ki, viszont már az első pillanatoktól kezdve volt egy olyan bizalom és rokonszenv iránta, hogy azonnal tudtam, ő valószínűleg kémelhárító és főkéim is egy személyben. Tudtam, nem egyszerű diplomata, volt nekem ehhez szimatom, ösztönös riporter vagyok, tehát szimatomból volt...

A 80-as években Magyarország és az akkori magyar pártvezetés tudatosan építette a propagandát Románia ellen, és ehhez infókat gyűjtöttek....

Én nagyon jól tudtam, ami aztán később kiderült, hogy tudnak rólam, számon tartanak ilyen körökben is, de elsősorban íróként tartottak számon.

Az ő látogatásairól vannak nyomok?

Sehol.

Nincs?

Na látod, ez az, amit nem értek. Például a másik ide küldi Tádét, ahogy Szilágyi Matyit hívtuk, aki most kolozsvári konzul. Egy kis szőke pasas, idejön hozzám, megsúgja titokzatos pofával, hogy a követségtől van. Persze akárki jön, nekem ez volt a másik szándékom, hogy teljesen nyílt kártyákkal játszottam. Szóval ide jön a Matyi, és egy dologra figyelünk fel, kuncogunk rajta, mert kicsi szőke gyerek, jelentéktelen, de diplomatatáskával van nálam, és a diplomatatáskát mindenhova maga viszi, be a vécére is. Röhög az egész család, hogy egy-két hét múlva megérkezzen bátyám, akivel akkor már jóban voltunk a 80-as években, már nagyon jóban voltunk. Kihív engem a szilvafa alá, és közli velem, hogy azt üzenik a követségről, nagyon vigyázzak, mert a fürdőszobában is van lehallgatókészülék. Hát azzal a szerkentyűvel az aktatáskájában, azzal mérte fel. Egyedül itt, a padlásszobában nem volt lehallgatókészülék. A 80-as években elmesélte nekem valaki, meg is mondhatom a nevét, Bélának

hívták, nyugodjék, meghalt azóta, egy a Szekuritátétól kirúgott alkoholista. Egyszer a Somostetőn odakérezkedett az asztalomhoz, és a harmadik konyak után közölte, hogy ő szerelte be a lehallgatókészüléket.

Nem volt nehéz átjönni....

Ő szerelte be a lehallgatókészüléket a házamba, és megkérdeztem: a padlásszobába is? Nem, azt mondja, oda már nem tudtam bemenni. S mondta, hogy nagyon szelíd kutyám van, volt egy skótjuhász, most is az van, s az végigkísérte a házban.

Tehát erre nem találtál nyomokat...

Erre nem, és amit nem értek az egészből, a dossziében sok minden érthetetlen, de egyrészt sok mindenkiről tudom, hogy besúgott, és nincs nyoma, tehát most is védik őket. Ezeknek az adatoknak, egy részét 97-ben véglegesítették és másolták le. Kettő: amikor én fent voltam, mert én évekig nem akartam kivenni a dokumentumokat, és Béla kivette, akkor szólt nekem, hogy rengeteg dokumentum van rólam, látta a névjegyzékét, hogy 160-szor szerepelek benne.

Nem kérted ki?

Én nem kértem ki. De amikor 2004-ben főszerkesztőként kellett adjak egy önéletrajzot, hogy milyen kapcsolatban voltam a szekuval, akkor elmondtam, hogy milyen kapcsolatban voltam s kértem, hogy adják ki a dossziémat. Azóta sem kaptam választ. Azt mondja Markó Béla, nem baj, elintézem én. Csendes

Laci akkor főnöke volt a CNSAS-nak. A fia ugyanabba az iskolába járt, mint az ő fia s egyszer szól neki. S tényleg, egy hónap múlva megszólal a telefonom, Csenedes László jelentkezik és mondja, hogy a dossziém rendelkezésemre áll. Mondom, akkor felmennék, hát jó, mondja, de akkor több napra jöjjön, mert meglehetősen testes a dosszié. Felmentem, és elolvastam a dossziémat, két-három napig nem mindent tudtam elolvasni, mert hatalmas anyag, hatezer oldal. Sok lényeges dolgot, amit akkor elolvashattam ott, én marha, nem jegyzeteltem ki, és nem adták ki, kikértem, és nem adták ki.

Én is jártam így, sok más dossziéval.

Nem adták ki, a másik pedig, hogy kihúztak egy csomó dolgot, ott elolvastam, és itt van tussal kihúzva. Megint csak nem értem, Marosi Barna egyik jelentésében arról ír, hogy a bátyám nála van a 80-as években, és panaszkodik neki arról is, hogy velem mindig probléma van a Győzővel való ellentéteim miatt, meg hogy fél attól, hogy ő tüdőrákos. Hála Istennek nem volt az. Kihúzzák azt, én láttam annak idejében a jelentést, de kihúzzák azt, hogy ő tüdőrákos. Ezt szintén nem értem, hogy az ilyeneket miért.

Személyiségi jogokra hivatkoznak, vagy nem tudom, mire hivatkoznak ilyen esetben...

A kérdésed az volt, és most visszatérek rá, nem velük volt nekem kapcsolat, tehát nem a követséggel. Engem már a 60-as évek második felében megkerestek magyarországi nemzedéktársaim, akik számon tartottak minket, mint írókat, s azóta is

van, akikkel töretlen a barátság, s van, akikkel sajnos kiderült, hogy nem. Sajnos, a legjobbak ott is halálra itták magukat azóta: Simonffy András és a többiek. De megkerestek, és azok később, a 70-es években összekötőim lettek. Hogy hencegjek, én kiválóan tudok helyezkedni: pontosan emlékszem arra a pillanatra, amikor 1968-ban, az Ifjómunkás szerkesztőségében olvasok egy levelet, diáklevelet és nézem, hogy ez egy nagyon tehetséges ember. Ugyanaznap a kezembe kerül egy verse is, ma is tudom a verset. Elmentem Kézdivásárhelyre, és megismerkedtem vele, ez Markó Béla volt. Nekem az Ifjómunkásnál is fő munkatársam volt, és mikor az Igaz Szóhoz bekerültem, az Igaz Szónál is köztük a verseit. Na és őbelőle lett, aki lett...

Muszáj elmondanom, hogy amikor a népszolgálati vita volt fent Kolozsváron, nem is tudom melyik kolozsvári nagyunkról hoztak ugyanilyen példát, hogy voltak ebből a generációból olyan emberek, akik meglátták egy tehetséges költő verseit valahol, és elmentek az iskolába, s megkeresték.

Pontosan ez volt, hogy már az iskolában kerestem, ott is beszélgettünk, de utána találkoztunk az utcán is. Most is emlékszem, jött át a zebrán, és olyan lányos mozdulattal magához ölelte az aktatáskáját, ami később nem volt szokása, de úgy élveztem. Úgy előttem van a hosszú, rengeteg haja, mindig el szoktam poénkodni az irodalmi esteken, hogy Markó Bélát senki sem ismeri annyi hajjal, mint én. Ez Béla volt. A másik: 1971-ben már itt, az Igaz Szónál beállít hozzám egy vékony fiatalember, bemutatkozik, hogy ő tanító, és olvasta a Magyar Ifjúság Ifjómunkás-kollekciójában valami írásaimat, és neki az az érzése, hogy nekünk közünk van egymáshoz. Mondom, gyere el hozzánk, beszélges-

sünk el, és majd kiderül. Az illetőt úgy hívják, hogy Lezsák Sándor. A harmadik, 1967-ben, ülök a kolozsvári Pilvax kávéházban, a Béke tér sarkán van az a cukrászda sok ablakkal, úgy hívtuk, Akvárium, ülök a nyárikert asztalánál, odajön hozzám Balogh Edgár, hoz egy fiatalembert, és azt mondja: „Nektek ismernetek kell egymást”. Balogh Edgár tanárom volt, az illetőt úgy hívják, hogy Duray Miklós. Szóval én kitűnően tudtam helyezkedni, csak éppen akkor ezekből nem látszott az, hogy ki lesz, szóval volt valami a levegőben, volt valami hangulat. Ezt én úgy szoktam mondani, s ha van erre tér, röviden elmondom, hogy a „haza a mélyben”. Kialakult a magasban lebegő hazával párhuzamosan egy haza a mélyben, ami legalább olyan erős volt, és ezt nem tudnám másként megfogalmazni, mint hogy jó ügyekre kész és ugrásra kész embereknek a szövetsége, határoktól függetlenül, határok alatt átkúszo gyökerekkel. Ennek az információáradásnak az volt már a 60-as években az alapja, hogy mi tudtuk azt, hogy mi van Pozsonyban vagy Rimaszombaton, milyen írók vannak, mi történik velük. A magyarországiak tudták, hogy itt kikre kell figyelni. Mi is tudtuk, mert olvastuk, valahogy csak eljutottak a folyóiratok és a könyvek hozzánk, hogy Magyarországon ki az, aki a mi ízlésünknek megfelel. Ez elsősorban irodalmi volt, de a 70-es évektől kezdve már nem irodalmi, hanem egyre inkább társadalmasodott. Akkor már kialakult a futárszolgálat. Az a futárszolgálat, amely tényleg kétségbe ejtette a hatalmat. Így került Andrásnak is több kézírata át, de például Lezsák Sándor vitte át Székely Jánosnak a *Másik torony* című írását Magyarországra, ami csak névtelenül jelent meg. Tehát ilyen dolgokat is...

A szeku figyelt erre a „Haza a mélyben” hálózatra? Erre a hangulatra?

Abszolút figyelték, de megfoghatatlanok voltunk.

Találkoztál a dossziédban ilyen utalásokkal?

Igen.

És ők ezt nacionalizmusként fogták fel?

Persze, hogy nacionalizmusként, egyáltalán azt, hogy én....

Hogy van egy összetartozás?

Igen, van egy összetartozás, és egyáltalán fogadjuk a vendégeket, amikor megvolt a törvény, hogy nem szabad fogadni, vagy be kell jelenteni. Mi megírtuk ugyan a jelentést, amit kell, ha nótáztunk, megírtuk a nótát. Az elején ellenálltunk Bélával, emlékszem, mikor Hajdu Győző szólt ránk, mert nem írjuk a jelentéseket, hogy kikérjük magunknak, de aztán addig nyomták, hogy mi itt nem akartunk ellenállni, hanem aztán formálisan, tehát ezt a konfliktust nem úgy vállaltuk fel, hanem a nóta az így szólt. Azért mondom szó szerint, mert felolvasták, amikor a Vörös Zászló filmszínházba összehívták a kultúrában működő embereket, az összes kádert. A szeku tartott nekünk egy eligazítást, hogy kell jelentést írni, és felolvasták elrettentő példaként az én nótáimat, hogy így nem szabad. Hogy ezzel és ezzel találkoztam, elbeszélgettünk közös barátokról és az irodalomról. Na, ezt nem szabad. „Nu, Tovarăși, scenariul complet: el a spus, eu am răspuns, sau eu am spus și el mi-a răspuns. Un scenariu complet să fie.” Ők forgatókönyvet kértek. Na, ez volt, amit kértek tőlünk, és mi ehelyett fütyültünk a világra. Pajtás, olyan dol-

gok voltak, hogy 1989. november 1-jén Sütő András autójának, amíg a temetőben volt, kiszúrták a gumiját a Papiu iskola mellett. András nagyon feldühödött, és írt egy levelet aznap, még ott, és ideadta, hogy juttassam ki. Mi betartottuk az illegalitás szabályait, volt, amikor ismertük a teljes futárszolgálatot, de volt, amikor nem ismertük.

Szinte második illegalitás...

Áadtam Markó Bélának a levelet, mert kerestem az összeköttetést. Mondta Béla, hogy van nála valaki, áadtam neki. Mondom, ez nagyon hamar el kell jusson a Bródy Sándor utcába, tehát András is már így írta a levelet, hogy vigyék a Bródy Sándor utcába. A pasas elindult, erre Radnóton karambolozik. Különben kipróbált futár volt. Otthagyja az autóját valakinél, ismerős, autóstoppal megy tovább, másnap reggel a Kossuth Rádióban elhangzik a következő adás: „Ma reggel 6 órakor egy igen fáradt és megviselt fiatalember csengetett, levelet hozott Sütő Andrástól. A levél így szól...” és beolvasták. Nem tudtam, ki a pasas, viszont amikor 1990. január 7-én a kolozsvári színház próbatermében megtartottuk az első országos találkozónkat, akkor odahozta Béla nekem a fiatalembert, zömök, szőke, nem különösebben feltűnő fiatalembert, „na látod, a levelet, amit te adtál, ő vitte célba.” Rögtön az illetőt karon fogtam és odavittem Andrásához és közöltem vele: „tőled indult, és ő vitte célba”.

Ők sem ismerték egymást, András nyilván megölelte, és megköszönte. Ezek a láncok így működtek és nagyon sokszor én sem tudtam, ki viszi ki oda, vagy pedig nálam jelentkeztek olyanok, akikről a mai napig sem tudom, kicsoda. Jöttek üzenetek, jött üzenet, egy pasas hozta, és nekem borzasztó gyanús volt és ellen-

szenves az illető. Később, az első Orbán-kormány alatt ő lett az ausztráliai és dél-afrikai nagykövet, jelenleg Kanadában nagykövet, Pordány László, a szegedi egyetem angol professzora különben, és nem voltam bizalommal iránta. Úgyhogy mikor ezt ő megérezte és másodszor nem fogadtam, következő alkalommal, mielőtt jött volna, akkor üzentek nekem, hogy a Pordány Lacit nyugodtan fogadhatom, mert leellenőrzött, becsületes ember, fogadhatom. Voltak ezek a játékok.

Sütő, mondjuk, felindulásból született levelén túl, még milyen jellegű csomagokat küldtetek, milyen jellegű iratokat? Mennyire volt ez szervezett, tudatos?

Én, Gálfalvi György úgy tudom, hogy 1982-ben, a Lăncrănjăny könyv ellen, itt, Marosvásárhelyen hárman írtunk tiltakozó levelet: Sütő András, Markó Béla és én. Vagyis a levelet András írta meg, de velünk beszélte meg, hogy kéne ezt a levelet megírni. Amikor megírta, hárman néztük át, Markó Bélával együtt, s a Béla kék Trabantján vittük fel Kolozsvárra. Velünk jött Györffy Kálmán is, akit valamiért nem akartuk magunkkal vinni, de ő jelentkezett, barátunk volt, s elvittük. Ott aláírtuk még néhány emberrel, nem mindenki írta alá. Aztán visszahoztuk...

Ki nem írta alá?

Balla Zsófi és Egyed Péter, akkor házastársi kapcsolatban voltak, és Péter tiltotta meg Zsófinak. Zsófi ezt mondja, hogy neki Péter tiltotta akkor meg. Péter minden más ügyben abszolút korrekt, rendes ember, barátom volt, de ők ketten nem írták alá, de mások aláírták, akiknek megmutattuk. Bár illegálisan

hittük magunkat, mikor Balogh Edgárhoz bementünk, akkor azt mondta, hogy: „már vártalak”, és elővette a piros ceruzáját. Nekem publicisztika professzorom volt, és mondtam: „professzor úr, az Isten szerelmére, (hányszor felajánlotta, hogy tegeződjünk, de nem tudtam tegezni, másokat 12 éves koromtól tegeztem, de őt nem) ...nehogy aláhúzza!” Visszahoztuk a levelet ide, Gálfalvi Zsolt vitte repülőn Bukarestbe, ahol Domokos Éva tette le, Gere Mihály titkárságnál iktatta, mert ezt beszélték meg előre Bodor Pali sógorával, Gere Mihállyal. Tehát ez a része így ment, a levél másik változatát pedig Lezsák Sándor vitte ki Magyarországra.

Mi lett a két levél sorsa külön-külön? Célba jutottak?

Mind kézbe jutott, csak egyetlen baj volt, hogy 82-ben nekem utoljára megadták az útlevelet, nagyon nehezen, külön történet, hogy szereztem meg. A családomnak megadták és nekem nem, de a végén megszereztem én is, és mentünk kifelé. A határnál, mikor megláttak, elkezdett üvöltözni a határőr, hogy: „Mureșule, félre.” Szétszedték az autót, 80-ban kaptuk meg a Trabantot, 82-ben az első utunk volt. És ott vagyok a két lányommal, feleségemmel, félreálltunk, darabokra szedik. A kislányomnak, Ági lányomnak, a tapsifüles Ági lányomnak, 12-13 éves, elveszik a naplóját. Üvöltöznek, és én is szinte nekik rontok, és elviszik elolvasni, beleolvasni. Aztán visszahozták egy-két óra múlva. A kamasz lányom kamasztitkait elviszik, és én kérdezem, hogy mi van, mit keresnek, mondják meg, mert kiadom, mondják meg, hogy mit keresnek. Tudtam nagyjából, hogy mit keresnek. Oda-súgták nekem: „Aveți prieteni buni pe undeva...”, (jóbarátai vannak valahol) ennyit mondtak. Tehát rajtam keresték a hülyék,

hát nem én viszem, már egy hete kint volt. Itt van a jelentésben az igazolás, hogy közöljék a határszervekkel, ellenőrizték a csomagjaimat, mert valószínűleg most viszem ki, tehát tudtak róla. És most megint erre akarok visszatérni, hogy engem borzasztóan idegesít, ha valamit nem értek. Engem sok mindennél kihallgattak, ártatlan dolgokért is vittek be. Engem ezért a Lăncrănjan könyvért, a nyilatkozatomért soha ki nem hallgattak, de az összefoglaló jelentésekben, amiket háromhavonta írtak rólam, azokban benne van erről a korszakról, hogy írtam ezt a levelet, és részt vettem az aláírásban. Tudtak róla, és se útközben Kolozsvár és Vásárhely között vagy Vásárhely és Kolozsvár között, amikor vittük, nem fogták el a levelet. Utána engem nem hallgattak ki. Mai napig is csak egy magyarázatot tudok találni erre: mert így kezdődik, hogy „Mult stimăte tovarășe Nicolae Ceaușescu.” (Mélyen tisztelt N. C. elvtárs.)

Kányádi ezért nem akarta aláírni?

Nem akarta aláírni. Felmentünk a Napsugárhoz, és odaadtuk nekik: Fodornak, Aladárnak és Sándornak. Sándor mondta, nem írja alá, Fodor rászólt: „ülj le a seggedre, hülye vagy.” Aláírta a végén.

Miért nem akarta aláírni?

Ezért a mondatért, hogy mi itten megalázkodunk. Jó-jó, de mi van utána? Ismered a levelet... hogy mi van utána, és miről szól. Ez az, amit nem értek, hogy miért nem kérték rajtam számon, és csak egy magyarázatot tudok, ezt a mondatot. Azt mondták, hogy ez Ceaușescuról szól. Máshol is a lehallgatásaimban, ahol

szidjuk Ceaușescut, a név mindig ki van pontozva a jegyzőkönyvekben. Amikor megjelentek a Luceafărulban az éles támadások ellenünk, azokat az újságokat nyilván azonnal kiküldtük. Főlösképpen fontoskodtunk, mert ők is megkapták a követségben keresztül...

Tehát ti érzékeltettétek, hogy itt van egy ilyen hangulat?

Igen.

Apropó hangulat, Vásárhely nagyot változott a 80-as évek végére. Román kollégákkal, román baráti körökkel volt kapcsolatod?

Igen.

S ha igen, akkor ez a fajta propaganda és ez a fajta hangulat őket mennyire fertőzte meg, mennyire befolyásolta? Oda akarok kilyukadni, hogy majd ez egyfajta magyarázat lehet aztán 90 márciusára.

Kérlek szépen így van, ahogy mondod, magyarázat is.

Ők hogyan éltek meg?

Én Romulus Gugával és Dan Culcerrel, a Vatra szerkesztőjével jóban voltam. Elsősorban Dan Culcerrel, volt még ott közöttük egy fiú, akivel nagyon jól szót értem, aki Izraelbe ment ki, Andrei Fisoff, tökéletesen beszélt magyarul. A Vatrának, mikor indult, 71-ben volt egy olyan csoportja, ahol mindenki nagyon jól tudott magyarul, akik fordították, hiszen Guga lefordította

az *Anyám könnyű álmot ígért*, Culcer lefordította Kuncz Aladárt, Andrei Fisoff lefordította Székely János *Dózsáját*.

Kuncz Aladárt? Nagyon kellett tudjanak magyarul...

Anyanyelvi szinten beszéltek magyarul, Bukur Jóska – Tudor Baltes kevésbé beszélt jól, de a fiatal költőktől fordított. Ezek fordítók voltak. Az történt, hogy Andrei Fisoff elment Izraelbe, Bukur meghalt, Guga és Culcer maradt, melléjük jöttek már olyanok, akik nem ilyenek voltak. Az egyik egy egyetemi társam volt, most nem mondom a nevét, de tudtam róla, hogy nacionalista, a másik pedig egy Beszterce-Naszód megyei származású gyerekek volt, akkor még úgy tudtam, nincs felénk antennája, aztán 89 után kiderült, hogy van. Azaz tud ő dolgokat, de ellenséges. Én, amikor ezek elkezdtek közölni az ippa gyilkosságokról a sorozatokat...

Ők is már a Vatrában?

A Vatrában, igen.

Ami mondjuk, a legkevésbé kellene ilyesmivel foglalkozzon...

A 80-as évek második felében egyszer a tengerparton együtt nyaraltunk Gugával, egymás mellett volt a szobánk. Mi a gyerekekkel voltunk az írók házában, ő a feleségével. Egy este áthívtak magukhoz, miután a lányokat lefektettük, átmentünk, és nagyon jóízűen anekdotáztunk. Kényelmetlen ember vagyok, és megkérdeztem tőle, Guga jól beszélt, nem anyanyelvi szinten, de jól beszélt magyarul, a felesége nem, doktornő volt, megkérdez-

tem tőle: „hát mi ez, testvérem, miért csinálod ezt?” Mondom, volt Szárazajta is. Ez valahogy így párhuzamos, főleg Vásárhegyen. Azt mondja: „hát tudd meg, le fogjuk közölni azt is. S ha nem engedik? Akkor lemondok”. Ezt mondta Romulus Guga. Nyilván nem mondott le, de soha nem közöltek semmi ilyent, és nem mondott le. Közben elment Dani, Culcer Dani, de mikor ment be a szekura az útlevéért, előbb egy hátizsákkal feljött ide, ebbe a szobába, mert a padlásszoba megvolt, a többi nem, itt letette a hátizsákját, kivett belőle egy diplomatautaskát, átvonult a szekura, mikor jött ki, a diplomatautaskát betette a hátizsákba, megittunk itt egy üveg bort elsősegélyként, és így ment ki. Nagyon jóban voltunk, azóta is találkozunk, s azóta is tárgyalunk Danival. Az ő édesapja volt Culcer Sándor néven a segesvári román Petőfi-kutató.

Kulcsár?

Nem, nem Kulcsár, Culcer. Culcer Sándor. Dan Culcer pedig nagyon jó eszű író és egy nagyon értelmes ember. Most megy ez a levelezése az Új Magyar Szóban Cseke Gáborral. Van egy levelezésük, a román–magyar ügyek egyeztetése. A tavaly itt volt, nálunk vacsorázott, jóízűen elbeszélgettünk, régi módon, szóval megmaradt a barátság is, a bajtársiasság is. Mást akart, más lapot akart, de...

De a többiek, sokan, nem...

A többiek nem.

Más ütközési zóna volt a többiekkel?

Ha van egy kicsi türelmed, elmondom.

Persze, érdekel.

Dumitru Mureşannal együtt szerepeltünk a 80-as években. Nem lehetett, hogy külön, mint Igaz Szó kimenjünk irodalmi estre. Együtt kellett menni, februárban, minden este szinte kint voltunk velük együtt. A magyar falvakba ők is kellett jöjjenek velünk. Utána leültünk egy pohár pálinka mellé, bor mellé, beszéltünk, nagyon jól szót értettünk a rendszerellenes dumákban. Igen ám, de 89 december nem tudom hányadikán – december 22-én, nyilván összeölelkezünk a főtéren egymással, egymás nyakába borulunk –, lehet, hogy nem decemberben volt, hanem januárban, egyszer csak megállít ez a Dumitru Mureşan, valahova rohantam, nem tudom, hány bizottságban voltam benne. Mondom, sietek. De álljál le. Egy szót sem tudott magyarul. Azt mondja: Gyuri, beszélni szeretnék veled, nagyon komoly. Sietek, mondom. Élet-halál kérdése számomra. Kérdezzél, ha erről van szó, természetesen. Hallgatlak...Te, Gyuri, tényleg kiteszitek a magyar feliratokat? Hát persze, mondom, nyilvánvaló, hogy visszatesszük őket, miért ne tennénk vissza? Néz maga elé sötéten, azt mondja: Hát akkor nekem végem. Hát miért lenne véged? Azt mondja, Gyuri, meg tudsz érteni egy embert? Mondom, legalábbis igyekszem, megértem, eddig is megértettük egymást. Én nem itt születtem, de ahol voltam és felnőttem... (Beszterce-Naszódban született, de Craiován nőtt fel), onnan eljöttem évek óta, szüleim meghaltak, ott nincsenek barátaim. Itt ezt a várost egy ideig idegennek éreztem, aztán megszoktam, és most meg is szerettem. Ha ti kiteszitek a feliratokat, akkor nekem végem. Akkor már ez sem lesz az én városom, és nekem nincs ahova elmennem, nincs ahová hazamennem, ebbe

fogok belepusztulni. Elkezdünk vitatkozni, beszélgetni, hogy „hát itt ezek voltak, magyar feliratok voltak, én itt születtem... Mure, meg tudsz te engem érteni, egy embert? Én mindenkit megértek, aki világosan beszél... Akkor megpróbálok veled világosan beszélni. Én itt születtem ebben a városba, innen mentem el, ide jöttem vissza. Először itt, amikor születtem, és még sokáig, egy felirat volt, egy nyelven írtak, 48-ban itt még nem volt román felirat, 48-ban nem volt román felirat Vásárhelyen.... Aztán két nyelven, aztán most megint egyen, de már a másik nyelven, most miért zavarna téged, ha két nyelven...? Azért zavarna, Gyuri, beszéljünk komolyan, mint ahogy komoly emberekhez illik, mert ahol két nyelven szólnak hozzám, ott azt jelezzik, hogy nem tisztelik az enyémet, és nem is akarják megtanulni.”

Ez az ember, aki komoly filozófiai felkészültségű (nem filozófiát, hanem fizikát végzett), a legkomolyabban, véresen, halálra szántan mondja nekem, hogy akkor, ha őt nem tisztelik itt, akkor neki nincs létezési joga. Nem tudtam meggyőzni. Mondtam, hogy: De hát mondd meg, hogy miért ne? Azt mondja: Nézd, Gyuri, legyünk nagyon őszinték egymáshoz, amikor ti idejöttetek 800, na, legyen 1000 évvel ezelőtt, amikor ti idejöttetek, akkor tudtátok, hogy hová jösztek. Tudtátok, hogy ez a románok földje, és ennek mi lesz a következménye. De ti 1000 év óta nem akarjátok, nem tudjátok megtanulni ezt a nyelvet. Hát valóban olyan utálatos az én édes anyanyelvem? Nektek 1000 év is kevés volt, ahhoz, hogy megtanuljátok?” És ezt nekem előadja a legkomolyabban.

Ez az értelmiségi fazon nem olyan szinten manipulált, mint ahogy behozták a parasztokat.

Nem. Ez volt a szörnyű.

Na, ezt tartom egyik kulcskérdésnek, hogy hogyan jutott el...

Tudsz te valamit a barátság platformjáról? Hallottál róla?

Igen, persze, beszélgetünk erről is. Vegyük sorra akkor. Számomra egyik legnagyobb kihívás ebben a korszakban és ebben a vásárhelyi román-magyar balhében az, hogy nem hiszek abban a leegyszerűsített történetben, hogy igen, hozták a lerészegített parasztokat, és akkor ez volt a balhének a lényege, hogy a magyarok ezekkel vívták meg. Én úgy gondolom, és úgy érzem, látom, hogy itt volt egy másik jelenség is, ami jellemezte egyrészt a román értelmiségi nagy többségét és a vásárhelyi román lakosságot is. Nem csak egy ilyen szintű...

Nem arról van szó, hogy most jutottunk a lényeghez, tudom, hogy téged ez érdekel, ne haragudj...

Amúgy én engedtem magam elbolondítani, nagyon élveztem, tehát ha nem élvezem, nem engedem...

Eddig sem lényegtelen dologról beszéltünk és én egyenlően fontosnak tartom, de ha téged a témához ez érdekel, én elmondom. Ehhez a történethez az tartozik, hogy Mureșan elköltözött Vásárhelyről, elment a Duna-deltába, mert kiderült, hogy a felesége delta, valahol Tulcea melletti, nem lipován, de elment oda a szerencsétlen. Ott nem teszik ki a lipován feliratot, oda ment el, és éppen Dan Culcerrel tisztáztuk ezt, mert ő mondta el ezt a hírt, hogy elment, mert nem bírta.

Tehát ő nem bírta ezt?

Nem bírta. Azt mondta, ő inkább elmegy.

És nemcsak ő, sokan nem bírták.

Sokan nem bírták, hogy nem az ő hazájuk Erdély, ameddig nem egynyelvű.

Van egy olyan vonatkozása, hogy nem érezték otthon magukat? Egy másik világ, egy másik Vásárhely bontakozott volna ki?

Szóval figyeltem sajnos ezekben az évtizedekben, hogy valóban úgy jöttek ők ide, mint megszállt területre és mint gyarmatosítók, ugye, ezért, hogy ez az övék, ez az övék. Mikor ez nem ment, akkor levadultak. De ennek a pandantját is elmondom neked, hogy amikor 1940-ben bejöttek magyar testvéreink, akkor ugyanezt csinálták, mint megszállt területre, gyarmatosítani jöttek, és pont olyan bizalmatlanok voltak, ahogy 20-ban bizalmatlanok voltak a román tisztek, a Besszarábiából, Iași-ból, Moldovából, Olténiából bejött román tisztviselők. Bizalmatlanok voltak az itteni román tisztviselőkkel, akik évtizedek, évszázadok óta itt éltek, és jóban voltak a magyarokkal.

Amikor majdnem többségbe kerültek, teljesen politikai fölénybe, akkor viszont...

Akkor bejött az Azomureș, behozták ide az Azomureșt. (Az 1962-ben létrehozott vegyipari üzem több ezer fő munkaerőt igényelve közjelezte az etnikai arányok módosulásához a városban – szerk. megj.)

Akkor már nem is próbáltak alkalmazkodni, akkor nem volt olyan alkalmazkodási kényszer.

Nem volt alkalmazkodási kényszer. Úgy érezték, hatalmon vannak, és kezdték, hogy román kenyeret eszünk és „vorbiți numai în românește” (beszéljetelek románul), majd jönnek a márciusi események, ha odáig eljutunk. Később fogunk odáig eljutni, kicsit a barátság platformjáról még beszéljünk.

Maradjunk a kronológiai sorrendnél. Térjünk vissza, és vegyük a 89-es változásokat. Temesváron december 16-án kitört, ami kitört, ti mit tudtatok róla? És honnan?

Nézd, jöttek a hírek, először telefonon jöttek, és a Szabad Európából is. Mi végig hallgattuk a Szabad Európát, a BBC-t, a Vatikánt. Megint visszautalok a dossziéra, mi reggelenként beszámoltunk egymásnak, hogy ki mit hallott, és ezek oda beírták, hogy kijegyzetelni a belső információt. Mi tulajdonképpen informáltuk a Szekuritátét, amit ők lehallgattak tőlünk. Hallottuk már a Szabad Európából, ezeket tudtuk. 21-én összehívtak minket pártgyűlésre, együtt volt az alapszervezet a Vatra szerkesztőségével, és oda behívtak. Az akkori főszerkesztő, Cornel Moraru tartotta, ő volt a párttitkár, az alapszervezetnek, a közös alapszervezetnek a párttitkára. Ezúttal is hangsúlyozom, Markó Béla nem volt párttitkára az alapszervezetnek, előtte Borbély, nem Lászlónak hívták, szegénynek még a nevét is elfelejtettem, Győzőnek egy ilyen személyi titkára volt, most az egyetemen az angol katedra főnöke. Borbély István volt a párttitkár, Markó Béla nem volt párttitkára az alapszervezetnek.

Honnan veszik ezt az álhírt?

Nem tudom. Onnan esetleg, hogy amikor a Győző elment valahova három hétig 1987-ben, akkor volt egy alapszervezeti választás, és az alapszervezet pánikszerűen megválasztott egy háromtagú bürot, még külön voltunk... látod, ez akkor előbb lehetett, amikor Amerikában volt Győző. Akkor az alapszervezet megválasztott egy háromtagú bürot, így állt össze, hogy: Jánosházy, Markó Béla és Gálfalvi, a titkárság tagja. Hazajött Győző három hét múlva, és csak annyit mondott: „na, jól felsorakoztatok ellenem”, azonnal összehívott másik gyűlést, és kirúgott minket.

Visszatérve december 21-re, Cornel Moraru megtartotta ezt a gyűlést, felolvasott nagyon tisztességesen egy táviratot, amit küldünk Ceaușescunak. de anélkül, hogy bevont volna minket a munkába.

Ezt ő szerkesztette meg?

Ő írta meg, és azt mondta, hogy szóljunk hozzá. Nem szólt senki. Na, jó, akkor – mondta – ki van amellet, hogy küldjük el? Senki...

Mit tartalmazott ez?

Azt, hogy teljesen egyetértünk a párt politikájával, és tiltakozunk az ellen, hogy külföldi...

Ezt akkor belső készítés alapján írta, vagy egyfajta megfelelési kényszer miatt?

Szerintem megfelelési kényszerből, abszolút nem egy erős egyéniség, egy tudós férfi, tudós, alapos tudású ember, de aki irodalomközpontú. Nem lett volna neki ilyen ambíciója, hogy párttitkár legyen. Azt hiszem, még az az ambíciója sem volt, hogy főszerkesztő legyen. De nem volt más, úgy tették oda annak idején Guga Romulus halála után. Nem szavaztuk meg, nem emelte fel senki a kezét. Ránk nézett, nagyon fontos volt az a pillanat, azt mondja: „igen, akkor jelentem, hogy egyetértünk, és elküldjük a táviratot.” Ez ellen nem szóltunk mi, viszont amikor kijöttünk a kapun, egy páncélos ott állt a ház előtt. 21-én délben az Igaz Szó és a Vatra közös épületének a háza előtt ott volt a páncélos. Ettől függetlenül, mi nem a páncélos jelenléte miatt szavaztunk vagy nem szavaztunk. Azt kell előre vetítenem csak a következőkben, hogy 1990. március 20. körül nem egy, hanem hat páncélos állt a szerkesztőségünk előtt egy hétig.

Nagyobb volt a veszély...

És abszolút hozzá lehetett szokni a páncélosokhoz, olyan rutinosan bújtunk már át, hogy abszolút hozzá lehetett szokni, hogy az ember páncélosok felügyelete alatt szerkeszti a lapot.

Este kimentél 21-én?

Igen. Kint voltunk, de nemcsak, hogy én kint voltam, ami ennél nagyobb baj az, hogy a lányom is ki akart menni. Kint voltunk mi már délben, kint voltunk mi már akkor az utcán, és akkor érkezett meg a lányom Kolozsvárról, mind a két lányom egyetemista volt. Tehát én kimentem. Láttam feljönni a munkáso-

kat az IMATEX felől végig a Dózsa György utcán. Kint voltunk Markó Bélával, ez 21-én volt. És itt volt a baj, hogy az én tapsifüles Ági lányom tele romantikával, ő is kint volt, és őt féltettem. Nemcsak azért mentem ki, hogy hazahozzam, de kiderült, hogy farmerben fekszik a paplan alatt, mert vissza akart menni a sortűz előtt. 20 éves volt. Nyilván rászóltam, megmondom őszintén, úgy éreztem, nem ez a pillanat, hogy ő most sortűz elé kimenjen. Fel voltunk dűlva, itt van a Szekuritáté mellettünk, hát ez is elég nekünk.

Mikor kiléptél a kapun, akkor láthattad...

Te ezt nem tudod, vagy nem tudom, hogy tudod rólam, közszájon forgott határon innen és túl, itt a kertem sarkában volt egy őrtorony. Tehát nekem volt egy saját, külön bejáratú őrtoronyom, amit csak Gál Sándor barátom, aki vadász, nevezett magaslesnek. Reggel kiment, ivott előző este, s amint kiért a konyhába, kinézett, és felragyogott az arca, azt mondta: „né, magasles!” Nagyon nehezen értette meg, hogy egy oldalági rokonával van dolga. Na már most 21-én ez volt este. 22-én reggel bementünk ugyan a szerkesztőségbe, de megint csak Bélával találkoztam, és megint kijöttünk. Mi végig kint voltunk az utcán a tankok előtt. Akkor már világos volt, hogy ez több, mint tüntetés, vér folyhat, és egy adott pillanatban én háttal álltam a tankoknak, mert velem szemben a titkárnőnk, Balló Ágnes állt, beszélgettünk, és egyszer csak látom az arcán a rémületet, megfordul, és elkezd rohanni. Ösztönösen a tömeg uszályába kerülve én is futottam utána. Béla futott legelől, nem a tömeg elől, hanem hármunk előtt, Ági megbotlott, felemeltem. Addig megálltak a tankok, mint kiderült, a tankok megindultak, tettek 5-6 métert,

és megálltak. Akkor jött a hír, hogy elmenekültek Ceaușescuék. Azt mondtuk: hoppá, mi van Andrással? És lementünk Sütőhöz ketten Bélával. Lementünk Andráshoz.

Ez délelőtt volt? 12 előtt?

Ez délelőtt volt, 12 előtt. A lakásban, András és Éva, a felesége a legnagyobb izgalomban volt, mert próbálták bekapcsolni a televíziót, de valami baj történt, és a televízióban először Gobbi Hilda jelent meg. Kiderült, egy kazetta volt betéve. Aztán megjelent Dinescu, Caramitruval.

Nyilván közösen örvendeztünk, lehet, hogy meg is ittunk valamit, erre már nem emlékszem, de Bélával mondtuk, hogy jövünk vissza a főtérre, mert tudtuk, hogy az élet itt zajlik, és visszajöttünk.

András nem jött?

Akkor még nem jött, és mindjárt elmondom, mi történt utána, hogy András aztán hogy került ki, legalábbis ahogy én tudom. Azért mondom ezeket, hogy ahogy én tudom, mert az utóbbi évtizedekben, különösebben az utóbbi 20 évben teljesen megrendült a bizalmam a történetírásban, történelemírásban. Ugyanis annyira másként mondjuk el ugyanazt, ami történt, hogy most már valóban nehéz objektív képet alkotni. Meggyőződésemm szerint az emberi haladásnak a legnagyobb akadálya az, hogy az emberi tapasztalat oroszlánrésze átadhatatlan, mindenki maga kell megélje, megtapasztalja, de azt sohasem gondoltam volna, eddig legalábbis, hogy a történelemben is, a történetírásban is kételkedjek, de az utóbbi könyvekben...

Mondj egy példát.

Személyesen tudom, hallottam, azt hiszem neked is volt előadásod a Házban, itt, a Deus Provideus Házban, és szóba került, hogy 90. márciusban itt valami verekedés volt. Ezt különben nem te írtad le, hanem Parászka Boróka írta le, hogy verekedés volt a főtéren. Ez nem verekedés volt, ez pogrom volt, előre megszervezett pogrom. Ezt tudom, mint városi tanácsos, tudom, hogy Judea készült előtte. Ezt úgy feltüntetni utólag, hogy egyenlő (tudom, most bementem a te utcádba, és akarattal mentem be a te utcádba, előre megfontolt szándékkal), hogy egyenlő indulatok vagy egyenlő szándékok csaptak össze, vagy egyenlő súlyú a felelősség, ezt én nem történelemhamisításnak tartom, hanem legalábbis olyan vaskos tévedésnek, ami eltorzítja azt a képet, ami bennem, Gálfalvi Györgyben kialakult. Nyilvánvaló, hogy meg vagyok győződve, és azt hiszem, ez természetes, hogy az én képem amellet, hogy szubjektív elképzelés, de az objektív igazsághoz közelebb áll, és kétségbeejtőnek tartom, ha ez így történt, hogy valaki így emlékezzen vissza a márciusi eseményekre. Utána részt vettem a vitákban, nem voltam a tárgyalóbizottság tagja, csak a városi tanács tagjaként ezzel a szakállas „mosuval”, Gelu Voican Voiculescuval, sajnos ott belevontak az egészbe, és mikor megjelent a bíróság....

Térjünk oda vissza, hogy Bélával visszamentetek a főtérre.

A tömeg még hullámozott, és egyesek mondták, hogy jöjjünk fel a Szekuritatera, szabadítsuk ki a foglyokat. Én feljöttem a tömeggel, feljöttünk a Bolyai utcába. A tömeg egy Sipos nevezetű, Sipos János fordító irodai vezetőt vezetett középen, hogy majd

ő szóljon. Mai napig sem tudom, miért, aztán később kiderült, hogy ő politikai fogoly volt valamikor, nagyon nem akart jönni, de nem volt ereje nem jönni, félt nem bátornak lenni. Félt nem bátornak lenni, és jött középen. Én a második sorban voltam Bé-lával... Ott kettéváltunk, én jöttem haza. Nekem...

A csoport két részre szakadt?

Igen, két részre, az egyik jött erre, s a másik ment arra, ott, elől történt az, amikor Szepessy Laci kihozta a kabátja alatt a rend-
őrparancsnokot. Így kezdődött a politikai karrierje, hogy ő ki-
hozta. Én nem abba a csoportba tartoztam, hanem ebbe, ame-
lyik itt jött. Én megmondom neked őszintén, nem vagyok bátor
ember, de évek alatt megtanultam, hogy nem szabad túlságosan
félteni. Ez, amit tudtam. Amikor befordultunk ide az utcába, ak-
kor féltem. Kétszer féltem. Egyszer, amikor ide befordultunk, és
aztán február 10-én, a tüntetésen, amikor mi, az elnökség úgy
döntöttünk, hogy az első sorba állunk. Akkor úgy tudtuk, be-
lénk fognak lőni a tüntetésen. Akkor mi úgy döntöttünk, az el-
nökség legyen az első sorban, és úgy jöttünk ki az elnökségi gyű-
lésről. Ott állt a tömeg, és mi még elnökségi gyűlésen voltunk,
s a tömeg már várta a tüntetőket és akkor az utolsó percekben
álltunk elől, és úgy indultunk neki a tüntetésnek.

Erre majd visszatérünk.

Én, amikor mi ide befordultunk, azt hittem, hogy most belénk fog-
nak lőni. Erre mi történik, megállunk itt, a kapu előtt öt méterre...

Katonák voltak, nem?

Senki sincs, egyszer csak megjelent a kapu tetején a Puskás Gyu-
ri nevezetű szekus, aki iskolatársam volt, felettem volt, és azért
tartom fontosnak, hogy ezt így kiemeljem, mert a kapu tetejére
felemelték a többiek, tudták, hogy milyen jellegű, témába is vág,
ez az egész megmozdulás tehát magyar többségű, mert egy ma-
gyart tettek oda, és magyarul szólalt meg.

A tömeg magyar többségű volt?

Én csak magyar szót hallottam magam körül.

Ez is egy fontos mozzanat.

Én csak magyar szót hallottam magam körül. Lent a skandálás, 12
óra előtt, az két nyelven folyt, de többségben román nyelven. A ma-
gyarok is románul kiabáltak: „le Ceaușescuval”. Én nem kiabáltam,
Béla sem, csendesesen ott voltunk, nem kiabáltunk. De itt fent én
csak magyar szót hallottam. S akkor kiállt ez a Puskás Gyuri, és a
következőt mondta: „Emberek, egyezzzünk meg, értsünk szót.” Ezek
mondják, hogy piszkos szekus, hogy értsünk szót? „Kiengedjük a
politikaiakat, de a köztörvényeseket bent tartjuk. Erre a tömeg kó-
rusban: „mész te az anyád picsájába, hol vannak nálatok köztörvé-
nyesek”, és neki a kapunak, benyomták a kaput, és bementek.

A fiúkkal mi történt, menekültek?

Elmenekültek, futottak, mégpedig hátra, fel, a kerítésen át a te-
metőbe.

Ezt mesélte el Lázok János. Ez igaz?

Ez így volt.

Egyenruhában voltak?

Nem, civilben.

Még egy kérdést engedj meg, hogy tisztázzuk, ez egy fontos momentum. Tehát ez a Puskás Gyuri szólt, és abszolút magyarul a tömeghez.

Csak magyarul.

Románul nem?

Nem. Egy román szó nem hangzott el. Viszont ide bejöttek a kertembe nagyon kétes elemek, azzal az ürüggyel, hogy innen akarnak átmászni, de hát a kapu nyitva volt, és addig nem jöttek be. Bejöttem a kertemet védeni, nagyon udvariasan kitereltem őket, a feleségemmel együtt kitettük az ablakba a televíziót, akkor a sövénykerítés olyan alacsony volt, mint most, kitettük az ablakba a televíziót, és közvetítettük a bukaresti dolgokat. Egy adott pillanatban azon vettem észre magamat, hogy ebből az ablakból az unitárius kispap beszédet akar tartani a tömegnek, de az nem hallgat rá. Nem tudom, hogy hívták azt a kispapot, nem Nagy Laci volt, aki volt valamikor kispap, azelőtt.

Ő is volt egyszer kispap...

Ő is volt kispap itt, de nem ő volt ...és én kiálltam oda a kapuba, és jött már kifele mindenki egy-egy rúd szalámival és kenyérrel.

Én arra emlékszem, hogy Kádár Tünde, aki a lányom osztálytársa volt valamikor, ifjú forradalmár, később a forradalmi ifjúság egyik vezetője volt, hozott egy kenyeret magával, és tört belőle, s ideadta nekem: „Nézze meg, Gyuri bácsi, még meleg”, és tényleg meleg volt. Ezek december 22-én reggel vagy sültöttek, ha volt itt bent sütőde, azt nem tudom, de még meleg kenyérük volt. Na most, hogy bemenjél a Szekuritátéra fosztogatni vagy akármi, nem ízlésem szerint volt. Utoljára december 10-én voltam bent a Szekuritátén a parancsnoki szobában, ahol Marieş arra kért, ne fenyegetsem. Tehát én, Gálfalvi György a parancsnokot ne fenyegetsem, akkor volt az, amikor rám szólt, hogy „eddig túrtük, de most vége, nem tűrjük tovább a disznóságait.” Mondtam, hogy „megmondtam önöknek, hogy nem okos dolog a szomszédból ellenséget kreálni”, mire rám szólt, hogy ne fenyegetsem. Én fenyegetem? – mondom, „itt vagyok két ember között”, nem akartam mondani, hogy két sintére között állok, és fenyegetem magát? Szörnyű, sötét gazember volt. Az előzőek sem voltak bárányok, de én az Ágoston elvtárssal egyszer emberséges hangon tudtam beszélni. Sőt 89 után egyszer találkoztunk, és emberségesen beszélgettem el vele. Eddig ez történt, a tömeg...

Jöttek szalámival...

Igen. Hozták a szalámit és azt mondták, hogy Sütőt nem találjuk. Mondom: „Sütő András otthon van, emberek.” No, most itt akartam ezt elmondani, hogy én így tudom, legalábbis a tömegnek ez a része, amelyik itt volt, ez kereste Sütőt bent. Mondtam, Sütő András otthon van. Honnan tudja? Mert ott voltam nála egy félórával ezelőtt. A tömeg akkor ment le a lakására, és hozta ki. Aztán a történet külön része, nekem legalábbis nagyon meg-

maradt vizuális emlékként, hogy egy katonai őrzőjárat, három katonából állt, egy tizedesből és két kiskatonából, fegyverrel a tömegben át jött be a kaszárnyába, vissza a kaszárnyába, ahonnan ki voltak küldve. Kiküldték őket, és halálra szántan visszajöttek. De erős volt a kötelességtudat, ezeket megtépték s letépték a ruhájukat róluk, a kabátjukat. A fegyverüket nem vették el. A kabátjukat letépték róluk. Nekem nagyon visszatetsző volt az, hogy akármik, akárkik, akárhol, bennem az volt az érzés, hogy a fene ott enné meg, miféle atavisztikus ösztön jön fel bennem, hogy abban a pillanatban nem vállaltam fel a szolidaritást a felkelőkkel.

Az embert láttad...

Letépték a ruhát róluk s meg kell mondanom, néztem itt, a kapuból, s mérlegeltem, mekkorák az esélyeim, hogyha közbelépek. Még ráadásul a fegyverük ott van a vállukon, és elveszik a fegyvereket, ha ezeket meg akarják lincselni, mekkora az esélyem, hogy ezeket megvédjem, hova hívjam őket, hívjam be a lakásba? Borzasztó, erre a kavargásra emlékszem, nagyon homályos érzés volt bennem, hogy ezek mennek vissza, szekus katonák, itt katonaság, sorkatonaság volt. Volt benne valami tiszteletreméltó, hogy nem elmenekülnek, nem elbújnak, hanem azt tudják, hogy vissza kell menni, mert minket kiküldtek, és vissza kell menni, ez bennem nagyon erősen megvan.

De megúszták?

Megúszták, csak a kabátjuk széttépvén itt volt az utcán még néhány órát. Tehát ez 22-e. Aztán délután kimentünk megint a fő-

térre. Én nem hallottam András beszédét, de az, ahogy zúdultak ki a papírok a városházából, érthető volt, de nekem megint nem volt rokonszenves. Az emberek raboltak bent a városházán, nem volt számomra rokonszenves. Délután 6-kor...

Akkor tudtad, hogy hatalomváltás lesz? Volt valami előérzeted? Mi történhet, mi lehet, mi lesz?

Nyilvánvaló, hogy mindannyian reménykedtünk, de a novemberi beszélgetésünk Markó Bélával a szerkesztőségben... 89 novemberében arról beszélünk, hogy megy ez Csehszlovákiában, hogy megy Németországban. Csehszlovákiában akkor már zajlott a változás, erről beszéltünk, hogy a demokratikus hagyományok erősebbek, mint nálunk. Én attól félttem, hogy ha nálunk valami történik, akkor vér fog folyni, nagyon sok vér, szó szerint itt van: „vér fog folyni, nagyon sok vér.” Azt mondta Béla, itt nem fog történni semmi, nem akarom, hogy ez így maradjon.

Volt beszélgetésem Jánosházyval is, németországi viszonylatban ugyanezt ismétlem, hogy itt vér fog folyni, és azt mondja, hogy nem hiányzik ez nekünk, de úgy látszott, ő inkább lehetségesnek tartja. Én annyit éreztem, hogy ha itt lesz valami, nagyon-nagyon drasztikus lesz, tehát véres lesz. Ismertem a hatalom természetét, nem ismeritek ti az írást, 1968-ban jelent meg a Valóságban Ludvig Vaculiknak egy tanulmánya, nagyon fontos volt, legalábbis számomra, a hatalom természetéről a prágai tavasz előtt, körülbelül ez volt benne. Bejött neki a prágai tavasz, hogy mi fog következni. Előre látta. Ez jutott nekem eszembe, a Vaculik-írás, hogy ez itt most bekövetkezik.

Aznap délután 7 óra körül nagyon fontos gyűlés zajlott le itt a kapuban, ketten voltunk a gyűlés résztvevői, Markó Béla

és én. Na jó-jó, de most mi lesz, és mit csinálunk? Hát holnap, ugye, szerkesztőségi gyűlést tartunk. Jó-jó, de mit csinálunk? Más lesz az Igaz Szó. Hogy Győző elmegy, ez természetes volt a számunkra, az is természetes volt számomra, Béla számára is, hogy ő lesz a főszerkesztő. Minek nevezzük a lapot? Ezt nem tudtuk. Beszélünk, s mondom, de mit szólnak majd a megyénél, a megye előtt is meg kell tárgyaljuk, kik lesznek a megyeiek? Gyuri, azt mondja, holnaptól itt más világ lesz. Mondja Béla. Mondom, nem lesz más világ. Hogyhogy nem lesz más világ? A románok pont így itt maradnak, mi itt vagyunk, nézd meg, kezdődik majd a hacacaré. De Gyuri, azt mondja, hát megújul a világ. Mondom, jó, „vidulj gyászos elme, megújul a világ.” Én így tudom, megint csak azt mondom, lehet, más másként tudja, hogy a Látó így jött szóba. Gondolkoztunk azon, hogy Helikon, gondolkoztunk, hogy Pásztortűz, de hát azt elvetettük azonnal, hogy két világháború közötti címetek találjunk. A Korunk, hát nyilvánvaló, természetes, hogy megy tovább. Be kell vallanom, hogy eszembe jutott a Termés. A Termés számomra rokonszenves folyóirat volt, mert Böződi Gyurka szerkesztette Kiss Jenővel és Szabédi Lászlóval 1940 és 44 között. Ez a Termés is felmerült, de így lett a Látó másnap. Különben megtudtuk azt, felhívtuk a kolozsváriakat, hogy ők a Helikont választják. A Látót akarta választani a székesfehérvári lap, de mondtuk, hogy mi már ezt foglaltuk. Értesítettünk minden szerkesztőséget, hát így lett a Látó. Erre nagyon konkrétan emlékszem, erre a kicsit felszikkasztó pillanatra Béla és köztem, hogy itt más világ lesz. Évekkel ezelőtt, szinte 20 évvel ezelőtt, megmondtam, hogy a románok nem változnak, s Béla azt mondta, dehogy nem, ők sem tudják azt csinálni. Akkor is ezt csinálják majd, mondtam. Azért fontos számomra, és azért hangsúlyozom ki

és vállalom, mert valamikor 2010 táján Markó Béla kijelentette, hogy „Az ördög vigyen el, már megint igazad volt.” Miben? Abban, amiket akkor mondtál. Nem változnak. És akkor radikalizálódott Béla, akkor jelentette ki azt, nyilvánosan és vállalta azt, hogy „Nem lehet politizálni demokratikus utat keresve, nincs más út, csakis etnikai alapon.” Tehát azt mindig hangsúlyozni kell, hogy etnikai politizálás elsőbbségben, az etnikai szempont elsőbbségét. Én is pont ezt mondtam, említettem s az elmondottakból látszik, hogy én Bélával sokszor kerültem vitába, a 90-es évek elején néha élőben is, de végtelen szerénységének tartom a romániai magyarságnak, hogy az első években Domokos Géza és utána Markó Béla volt itt, és azt, hogy amit elértünk egyáltalán, nagyon kevés, és borzasztó szerénynek tartom, azt nekik köszönhetjük, mert nem volt más választás. Kivételesen mind a kettőjüket jól ismerem, mindketten a barátaim voltak. Szinte egészen kivételes idegrendszerű emberek, mert volt, van bennük bölcsesség, és azt is tudom, hogy mindketten nagyon megszenvedték saját bölcsességüket. Nem gyávaságból csinálták, amit csináltak, és azt, ami most elhangzik mindkettőjük címére, amellet, hogy gyalázatnak tartom, amellet végtelenül veszélyesnek is tartom. Valamikor engem közismerten optimista embernek tartottak, mert mindig a cselekvés pártján voltam, a „cselekvés megszállottja”, írták rólam, hát ha én most pesszimista vagyok, akkor éppen azért, mert ennek az értelmes cselekvésnek látom nagyon komolyan a hiányát, és nem elsősorban a románságban, hanem saját magunkban, a magyarságban.

Nekem is vannak hasonló gondolataim, de ezt majd megtárgyaljuk egy másik alkalommal. Tehát 22-én nagyjából ebben vettél részt?

Igen, ez volt. Estig ez volt.

De közben megalakult a Front?

Az még nem alakult.

Nem a front, hanem...

Béla tudta, hogy én Király Károllyal ugyancsak összekötői kapcsolatban voltam, s ő másnap reggelre összehívott minden intézményvezetőt, de hát még nem voltunk intézményvezetők. És Béla akkor még ismeretlenebb volt, mint én, mert idősebb vagyok, ezen az alapon és nem másért. Tehát abban egyeztünk meg, hogy reggel 8-kor bemegyünk a városházához. Be is mentünk, a kapuban Crisztján András fogadott. A városházára nem mindenkit engedtek be, de ez a Crisztján András meglátott minket, egyébként szekus is volt, tehát kettős játéku ember, nem tudom, akkor hogy került oda, aztán el is tűnt a képből, de szekus volt. Feleségem falujából való, Magyaróról. Ő fogadott csókkal a kapuban és azonnal a karunkra tett egy-egy kokárdát, és felküldött a tanács-terembe. Ott kezdődött a gyűlés, és minden intézményt kezdtek sorolni, hogy ki lesz az igazgató. És ott mindenki mondta, amikor hozzánk került a sor, én bekiabáltam, hogy Markó Béla, ami azért volt érdekes, mert a szerkesztőségben csak két óra múlva volt az a gyűlés, ahol Bélát megválasztottuk főszerkesztőnek, és ahol engem megválasztottak szerkesztőségi titkárnak. Ahol nem is voltam ott, mert addig elküldtek engem, már delegáltak a városi tanácsba, és elmentem a városi tanács alapító ülésére,

Tehát elkezdődött a gyűlés, Király Károly vezette?

Király Károly vezette, ez természetes volt mindenki számára. András nem volt ott, Sütő András nem volt ott.

Királynak volt olyan presztízse, annyira ismert is volt, hogy a románok is elfogadták?

Nem. Ott elhangzott a fiatal forradalmárok részéről, egy hölgy részéről, hogy „nem látja, Király úr, hogy az események már meghaladták Önt, a forradalmi események már meghaladták Önt, álljon félre!” Tehát már ott elhangzott, 23-án reggel fél 9-kor, hogy egyáltalán, hogy képzelem, hogy magyar létére a megye élére kerül. Akkor a tömeg a nőt lehurrogta, a románok is lehurrogták, de elsősorban a magyarok. Borzasztó zavarban voltak, nem tudták... Király románul is beszélt, magyarul is, vegyesen, de románul kezdte a beszédet. Ez a hölgy, ez a forradalmár hölgy, nem tudom, hogy ők mivel töltötték az éjszaka használható részét, azt én nem tudom, hogy 22-ről 23-ára mit szervezkedtek. Mi ott 22-én este, mielőtt elváltunk volna, ott volt egy Man nevezetű tanár, attól megkérdezték, tartott ott egy beszédet, és attól megkérdezték, hogy...

Nem Man Nistor?

Man Nistor... hogy mi lesz a nemzetiség kérdése, azt mondja, hogy most megoldódott, itt nem lesz semmi különbség. A tömeg nem volt erről teljesen meggyőződve. Én megmondom neked őszintén, hogy akkor éjszaka, azon az estén én gondolkoztam, nem akartam az eseményekben mint forradalmár részt venni. Ráadásul Béla hazament. Az a helyzet, bármennyire kellemetlen, de az történt, hogy rosszul időzítette az az évi disznóölést, aznap öltek disznót. A disznóját éppen otthon dolgozták föl, a

feleségén kívül Ábrám Noémi és Ábrám Zoli, hárman dolgozták fel a disznót, mert Béla forradalmárkodott.

Aznap este én nem vettem részt semmiben, 22-én, 23-án dél előtt, aztán Lázok Jancsi elkapta a kabátujjamat, és közölte velem, hogy délután megalakítjuk az RMDSZ-t.

Már RMDSZ-t mondott akkor?

Hát, azt hiszem, a magyar szervezetet, nem tudom, mondta-e, hogy RMDSZ vagy mi, de a Demokrata Szövetséget megalakítjuk, és egyetértek ezzel... „Jó, de kik azok?” S akkor mondta, hogy Markó Béla és Béres András. Elgondolkoztam egy kicsit, csodálkoztam egy kicsit, mert a Jánost én tisztességes embernek tartottam, de hogy is mondjam, alkatilag nem forradalmárnak, ahogy elnézem, nem forradalmárnak. „Majd aztán hívunk másokat, de most csak négyen.” Jó, mondtam. Én ilyen összeesküvést csak megbízható cinkosokkal szeretek kötni, de felmentünk... Most, hogy hol alakítottuk, hogy alakítottuk meg, lásd az előző eszmefuttatásomat, a történelemírásról és a tapasztalat-átadásról, ez sem biztos, mert vannak, akik azt mondják, legalábbis Jancsi azt mondja, hogy a konyhájukban. Én úgy tudom, hogy a szobában.

Mondjuk, ez már elenyésző részlet...

Én így tudom, hogy a szobában alakítottuk meg. János benne volt a földalatti mozgalomban, és abban is benne volt, hogy azt a pénzt, amit 1982-ben Szócs Géának szántak, azt ő gyűjtötte össze, és én adtam át Szócs Istvánnak, Géza apjának. Csak egy kicsit megyek vissza 82-be, amíg Géza Vásárhelyen dekkolt, addig én voltam az összekötője. Attól függetlenül, hogy rossz lel-

kiismerettel tettem, mert napközben Géza kijárt a cukrászdákba, éjszaka pedig dekkolt. Én tudtam, hogy neki a pénzforrásai megvannak, és itt összeadtuk a pénzt, és vittem fel és odaadtam az apjának. Nem arról van szó, hogy nem voltam biztos, hogy átadja, csak nem voltam teljesen biztos, hogy éppen erre van most neki szüksége. Az ember hallgatja a Szabad Európában, hogy Szócs Géza éppen valahol Tölgyes körül bujkál, és azelőtt öt perccel vált el tőle. Akkor bizonyos fajta fenntartásaim vannak az egész ügygel kapcsolatban, még néhány részletet tudnék mesélni, s a lányom is, aki szintén összekötő volt, hogy a kabátujjában vitte neki a levelet. Ilyent szerveztünk meg, kicsit visszatérek a futárokhoz. Megszerveztük a Géza 82-es átszökését a határon. Ketten lopták volna át Gézát, a már emlegetett Kozma Huba és Koszó Péter, aki most Hódmezővásárhelyen alpolgármester. Lefizettek háromszázezer forintot a határon, de Géza visszalépett. Ott tartunk, hogy megalakul az RMDSZ.

Milyen alapelvek alapján, mi volt az alapkoncepció, kell egy szervezet?

Kell egy szervezet, egy reprezentatív szervezet, és ezt a szervezetet úgy kell összeállítanunk, hogy az eddigi szervezeteknek a hibáit valahogy elkerüljük, és valóban a magyarságot képviselje.

Modellként, előzetes tapasztalat...?

Abszolút semmi, a Magyar Népi Szövetség nem került szóba. Januárban Edgár bácsi hozta fel, hogy azt kellene újraalakítani, de letácsoltuk, azt mondtuk, semmilyen modell ne legyen. Amire nagyon konkrétan emlékszem és nagyon pontosan, mert számomra nagyon fontos volt: 1. Ne legyen Bukarest-központú

2. Ne legyen Kolozsvár–Vásárhely ellentét, mert jött a hír, hogy a kolozsváriak is alakítják, vagy nem is jött, ez onnan indult ki, hogy Lázok közölte, ő az egésznek a megszervezéséhez Bukarestből, Domokos Gézától kapta nem az utasítást, hanem a készíttést. Ő ezt közvetítette felénk, és vele egyeztetett, hogy kiket hívjon meg az alapításra.

Tehát Domokos ezek szerint, már 22-én...

22-én már, legalábbis János ezt mondta, ezt Jánostól kérdezd meg, én így emlékszem, hogy János ezt sugallta, hogy ezt ő Gézától kapta.

Ezek szerint ő kapcsolatban volt Gézával?

Igen.

Géza naplójában úgy emlékszem, 22-én ő távol volt, tehát...

Ez az, amit nem tudok.

Forradalmat csinált.

Hát forradalmat csinált, de hogy lehetett elérni őt, igaz, nem egyedül csinálta.

Úgy emlékszem, sőt a napokban olvastam a naplóját meg a visszaemlékezését, hogy 23-án kopogtak az ajtaján, és...

Belépett az ajtaján a történelem Lányi Szabolcs, valamint Verestőy Attila személyében, a történelem is válogathatott volna,

ez a magánvéleményem, hogy kiknek a képében kopogjon, de ez a magánvéleményem.

Tehát akkor ő is 23-án...

Ezt nem értem, az egészet. Mindenesetre...

Egy későbbi beszélgetésben mosódik össze Jánosban ez az emlék?

Nem tudom, nem is tisztáztuk azóta, ha hiszed, ha nem, azóta sem tisztáztuk.

Abból a szempontból lenne fontos, mert nekem úgy tűnik, sok helyi RMDSZ-szervezet spontán módon, a helyi elit kezdeményezésére alakult, és később vált eggyé és fogott kezét Bukaresttel.

Nézz ide, helyi kezdeményezés annyiban volt, hogy mi itt a kápuban a villámgyűlésen ezt Bélával mondtuk már. Egymásnak ilyent mondtunk már, hogy meg kell nézni, ki legyen benne, sőt nevekre is emlékszem, akik felmerültek, és ezek közül rajtunk kívül a másik kettő nem szerepelt. Szintén ne legyen ez vita tárgya, hogy mi magunkat toljuk előre, vagy én Bélát és Béla engem. Ez nem szerepelt a 22-ei tervünkben, mert mi először, megint a rögeszméink miatt, mert mi annyira lapközpontúak és folyóirat-centrikusak voltunk, hogy azt akartuk egyszer tisztára mosni, hogy az egyszer legyen meg, és akkor majd délután meglátjuk, mi lesz.

Felteszem szándékosan, provokatívan a naiv kérdést, miért nem a Front, és miért külön az RMDSZ?

Miért nem a Front?

És miért külön RMDSZ?

Megmondom neked őszintén. Bennem, s nem tudok mások nevében beszélni, bennem Iliescu az első pillanattól kezdve nem volt bizalomkeltő. Iliescuval volt Ifjúnunkás-szerkesztőként találkozásom, amikor KISZ-titkár volt.

Személyesen?

Igen személyesen, találkozáson. Attól függetlenül, hogy ő akkor megmentett engem a kirúgástól, nem volt rokonszenves. A másik pedig, mindazt, amit láttam a televízióban 22-én este, amit még visszavetítettek, az a csoportkép, amelyik ott összejött, mint kislányok a zsúrban, a forradalmárokból, az nekem nem volt rokonszenves. Mircea feltétlenül, Dinescu, mert Mircea már ismertem a 70-es évekből az Írószövetségtől, mindenhol, de a Caramitru nem volt ismerős számomra. Emberként nekem Mircea jelentett garanciát, a többi nem.

Bruca meg Maziliu?

Egyik sem, aztán a Voican Voiculescu akkor is ellenszenves volt, és aztán itt, amikor egy kicsit még a sorsomba is majdnem beleszólt, mert engem ki akartak nevezni március nem tudom hányadikán a városi tanács alelnökének... Ott volt a vita, és én javasoltam Borbély Lacit magam helyett, mondtam, hogy értsék meg, emberek, én vissza akarok hátrálni egészen a padlásszobáig, ahol dolgozok, ide az íróasztalomhoz. Vissza akarok hátrál-

ni, nekem hagyjanak békét, és javasolom, mindazt a bizalmat, amit nagyon szépen köszönök, magyarok és románok részéről, azt ruházzák át Lacira. Lacit nem szerettem.

Miért nem a Front, és miért az RMDSZ?

Nem, semmiképpen sem akartunk, lásd az előbb mondottakat, beolvadni a Frontba. Nem akartunk mi akkor a Frontba olvadni, volt egy illúziónk, legalábbis bennem volt, hogy a külön magyar utat, ennek az esélyét megvizsgálni, hogy mennyire lehet, és megtárgyalni ezt másokkal is. Később, január 7-én összeült a tanácskozás, minden úgy sikerült, ahogy szerettem volna.

Jó, tehát akkor ez nem volt 23-án...

Nem volt egy ilyen, hogy a Frontba. Tudom, hogy nagyon furcsa az utókor számára, tehát nem azt gondolom, hogy a szeparatizmus elv, a szeparatizmus csak abban az értelemben, hogy a románok mondják. Mi egy külön utat kerestünk, és tudtuk, hogy mi külön kell szerveződjünk, a mi magunk külön szerveztét kell először megszervezni, és majd utána tárgyalni a román szervezetekkel, Frontnak hívják, vagy akárminek.

A Frontot te már eleve román szervezetnek tartottad? Itt, Vásárhelyen is?

Igen.

Annak ellenére, hogy a megyei elnöke Király Károly volt?

Elnézést kérek, ott reggel, amit én láttam, hogy „Király úr, nem látja, hogy a forradalom túlment magán, hogy maradhat itt, magyar létére, milyen alapon vezeti, vagy nevezi ki saját magát”, azt én nem tudtam vállalni.

Amúgy Királynak volt egy egyfajta legitimitása, hisz munkások élén jött, volt egy olyan kvázi ellenzékiisége, az a korszaka, tehát én úgy láttam a forrásokban, hogy volt egyfajta tekintélye azokban az első napokban.

Zoltán, ismertem Királyt, összekötője voltam, sőt vásárra is vittem a bőrömet érte kétszer-háromszor. Én Királyt elsősorban nem tartottam olyan súlyú intellektusnak, aki...

Félreértés ne történjen, beszélgettem vele kilenc órát, tudom, hogy milyen, de ennek ellenére volt egy nimbusza.

Volt egy nimbusz. Azt a nimbuszt ismertem.

És szét is foszlott 90-92-ig el.

Szét is foszlott, és teljes joggal.

Persze. Csak azt mondom, akkor, abban a percben.

Abban a pillanatban is volt egy ellenérzésem. Nem vele kellett volna, nem melléje állni, hanem Sütő mellé, akit szintén, még egyszer mondom: a rossz természetem miatt őt se tudtam teljesen elfogadni. Nem láttam én olyan embert akkor, akibe teljes bizalmat helyezhettünk volna egy ilyen fordulat esetében.

De most másról kérdeztél engem, tehát én biztos voltam abban, hogy Király nem marad a Front élén, vagy egyáltalán a megye élén. Ez számomra teljen világos volt, hogy ilyen helyzetet a románság nem fogad el. Ha belehalnak, akkor sem fogadnak el az életben még egyszer olyat, hogy itt a megyében magyar vezető legyen, ezt nem fogadják el. Számomra teljesen világos volt akkor is és most is. Belehalnak, akkor se. S ez az, amit sajnós a magyarság sem lát be, még mindig illúziókkal él. Vagy abban az időben, mikor még valamelyest figyeltek ide Európában, még akkor sem látták ezt be, hogy itt erősebb az ellenérzés irántunk annál, hogy bármire is lehetne őket, nem kényszeríteni, készíteni. Készíteni sem lehet őket se pénzzel, semmivel. Legalábbis ez az érzés nagyon erősen, évtizedek óta bennem van, ez évtizedek alatt alakult ki. Éltem öt évig Bukarestben közöttük, végigcsináltam az életemet, katonasággal, egyetemi évek alatt, riporterként, terepen, rengeteg beszélgetéssel. Nem nacionalizmus ez, úgy érzem, tárgyilagos helyzetfelmérés. És én sokkal erősebbnek érzem és tragikusnak érzem azt az illúziót, ami még él időnként a magyarságban, hogy itt valami ilyesmit meg lehet teremteni úgy, hogy velük kiegyezni. Nem lehet kiegyezni. Nem azt mondom, hogy összecsapásokra fog sor kerülni, bár az is megtörténhet. Mások nem érzik, én úgy fogalmaznám, hogy én a bőrömmön érzem, satuba szorult idegeimen, érzem azt az állandó veszélyeztetést most is. Itt, pajtás, nem a gazdasági okok miatt, ezek ha kell, tudnak éhezni, tényleg tudnak éhezni. Most próbálják a terjeszkedésüket esetleg visszafogni, de nézd meg, mit csinálnak Kovászna megyében onnan, ahogy kerítenek, megvolt ez a terv szépen és erről nem fognak lemondani. Először ugye elfoglalták a határszélt, bebiztosították magukat, aztán a nagyvárosainkat és

jön most Hargita megyében az utolsó roham. Jönnek, és őket is megértem. Képzeld el, itt vannak most már 90 éve, itt vannak, és mi még mindig magyarul beszélünk.

Gyakorlatilag minimálisat faragtak le.

Igen. És ez az indulat, hogy is mondjam, bennük nagyobb az indulat, mint bennünk, pedig mi védekezünk, mi veszíthetünk többet, de ők frusztráltabbak.

23-án tehát az RMDSZ megalakul. RMDSZ néven?

Erre nem emlékszem, én úgy tudom, hogy Magyar Demokrata Szövetség.

Jegyzőkönyv nincs, vagy nem írtatok róla?

Semmit az égvilágon. Egy frászt. Magyar Demokrata Szövetség. Annyi, hogy a bajuszom alatt morogtam egy kezdő mondatot: „Ismét alkalmunk van elrontani valamit, lássunk hozzá.” Ennyi volt az avató beszéd.

23-án még történt valami? Hogy kerültél te a városhoz? Mert felmentetek...

23-án délelőtt átküldtek, annyi történt, hogy Béla szólt nekem, akkor már világos volt, nem is értem, hogy ez hogy alakult azon az alapon, hogy ő a főszerkesztő és én a szerkesztőségi titkár, ő a megyéhez megy, a megyei tanácsnak lesz tagja az RMDSZ nevében, és én átmentem a városhoz.

Kik voltak ott a városhoz?

Hogy kik voltak ott pontosan, teljesen nem emlékszem. Akkor ismertem meg Tîrnoveanu Emilt, aki tudod, hogy ki, ellene szavazott még augusztusban, szeptemberben Ceaușescu újraválasztásának. Később együtt dolgoztunk a városi tanácsban, és a mai napig zavartalan jó barátságban vagyunk. Benne nem csalódtam, végtelenül tisztességes volt végig, és akiben tényleg nem érzem...

Ő ott volt a városi tanácsnál egészen 90 utánig?

Igen, 90 után is ott volt a városi tanácsban és a városi tanács végrehajtó bizottságában.

Előtte mi volt?

Mérnök volt valamelyik üzemnél és feltaláló. Kitűnő mérnök, és azóta néhány szabadalmát, találmányát szabadalmazták világszinten. Egy kicsi, szerény fiú egyébként, van benne magyar vér, de a magyar vért úgy hívják, hogy Budáker. Tehát Budáker Totyi egykori iskolatársamnak, aki sváb, a sógora.

Beszéltél vele magyarul?

Nagyon szépen beszél, nem hibátlanul, de szépen beszél, és velem mindig magyarul akar beszélni, de románra fordítom, mert így jobban megértjük egymást. Rá emlékszem, hogy ott volt, és ott volt Cornel Moraru. Akkor mindenki el kellett mondja, hogy kicsoda.

Katonák ott voltak?

Katonák akkor nem voltak ott, és éppen ez a probléma, hogy Ioan Judea akkor nem volt ott. Nem volt ott.

23-án?

23-án Ioan Judea nem volt ott. Akkor még nem alakítottuk meg a végrehajtó bizottságot, csak a városi tanácsot. Hogy ő hogy került oda, egyszer csak ott volt a végrehajtó bizottság élén, a hadsereg delegálta, és kinevezték. Én arra emlékszem, hogy akkor, aki ott volt, és elfogadtunk vezérnek, az a későbbi polgármester, Orbán Dezső volt, tehát magyar tanácselnök volt az első ülésen. Ő, akire emlékszem. Tanárookra emlékszem románok közül is, Cornel Moraru felállt, és amikor kellett volna szólaljon, azt mondta, „az, hogy én milyen ember vagyok, arról kérdezzék meg Gálfalvi urat, hogy én mit csináltam.” Igen, mert mondták, hogy párttitkár volt. Én felálltam, és kiálltam mellette, elmondtam, hogy két nappal ezelőtt egy olyan pillanatban, amikor nagyon nehéz volt, tisztességesen viselkedett, egyébként is nagyon tisztességes embernek, tudós embernek ismerem, és a magam részéről garanciát vállalom érte. Ennyit mondtam. Magyar hangulat volt a városi tanácsban, többségben voltunk, jóval nagyobb többségben, a végrehajtó bizottságot már ott megválasztottuk, de nem emlékszem pontosan, hogy Judea hogy került később oda. Beválasztottuk Veszely Tibort a vezetőségbe, beválasztottuk Borbély Lacit, akit én ugyancsak ott ismertem meg, akit delegáltak az üzemből. Úgy jött, ahogy engem az Igaz Szótól, őt az üzemből delegálták. Emlékszem még románokra, a Papiuból a tanár, Bazil Ceacoi, akivel aztán márciusban érdekes kalandunk volt együtt. Ezekre emlékszem. Később kooptáltuk a megalakult pártokat, még a szegény Somosdi Veres Károlynak a pártját is,

ez a Somosdi kétségbeejtően örült volt, dilettáns költő, később felakasztotta magát. Mindnyájunkat, mint magyarokat kompromittált. Na, ez volt. Volt még egy George Cornel nevezetű, a szociáldemokrata pártól delegálták, aki viszont derék fiú volt.

23-án volt szociáldemokrata párt?

Nem. Te 23-át kérdezed, de a pártok embereit majd később kellett kooptálni.

Ja igen, értem.

De ott 23-án a megalakult tanácsban románként csak a Bazil Ceacoi volt, míg mi magyarok, Veszely, Borbély Laci, én és Orbán Dezső. Ennyit tudok.

Aztán jött Judea, és akkor az arány megváltozott?

Megváltozott. Jött George Cornel is, de nem változott meg lényegesen. Csak hárman voltak Tîrnoveanu Emillel, tehát többségben voltunk, azt hiszem. Nyolc volt a tagság, és voltunk 5/3, ha jól emlékszem. Megvan valahol az igazolványom is, a belépési igazolványom, de semmilyen más iratom nincs meg.

Ezt az arányt nem sérelmezték?

Nem. Látod, ebben akkor nem volt vita. Abban volt vita, hogy Judeat mindig leszavastuk, akkor ő azt mondta, hogy erre kapott felhatalmazást. Egyszer leváltottuk, és azt mondta, hogy ő nem megy. Tehát mi januárban és februárban leváltottuk, ami-

kor láttuk, hogy ez így nem mehet tovább, és veszélyes lehet, február 10-e után váltottuk le, erre azt mondta, hogy őt nem lehet leváltani. Ez volt a demokrácia.

Mert a hadsereg...

Mert őt a hadsereg delegálta ide, és a hadsereget nem lehet leváltani. Akkor Bélának mondtam, hogy hát ez hogy van, és azt mondja, hogy mit csináljak, tehetetlenek vagyunk. Béla abban az időben sokszor tárta szét a kezét, ő nem is volt még pozícióban akkor, ő a megyei tanács tagja volt, de nem volt, azt hiszem, még alelnök sem.

A tanács tagja volt, nem volt benne egyik bizottságban sem.

Szóval nekem az volt a meggyőződés, hogy ide tiszta kezű és tiszta fejű emberek kellenek, és Bélát tiszta kezű, tiszta fejű embernek tartottam. De ott, a városban én nagyon-nagyon egyedül éreztem magam, annak ellenére, hogy volt bizonyos szimpátia, éreztem, hogy kedvelnek. Mindig, amikor megválasztottak, nagyon nagy szavazattal választottak meg, később is az ilyen bizalmi szavazáskor elsőik között voltam, de gyakorlatilag teljesen tehetetlen, semmit sem tudtam elérni. Semmit az égvilágon, annyit értem el, hogy sikerült összehozni a Vásárhely–Szeged testvérvárosi kapcsolatot.

És miről zajlott a vita? Mik voltak az első lépések, amit az új városvezetőséggel meg kellett tennetek? Ellátás, közbiztonság?

A közbiztonság megszervezése, a Milícia új vezetőségének a kinevezése. Ebbe az ügybe itt jön be végső soron a kép, hogy

Szepessy Laci azzal, hogy kilopta a milícia főnökét a kabátja alatt, ezen az alapon ő volt a miliciaszakértő, a rendőrségszakértőnk, de ő nem a városi tanácsban volt, hanem a megyénél, de városi ügyekben is hozzájuk fordultunk. Hozzájuk fordultunk, Szepessy Lacihoz, és néztem, ahogy növi ki magát. Laci egyszerű laboráns volt a vajgyárban, és néztük, hogy növi ki magát. Nem emlékszem konkrétan a szervezési dolgokra, elosztás, adományok, a legfontosabb dolguk volt az adományok elosztása.

Mondom tovább hát. Ezeken a napokon az történt, hogy 24-én tartott Lázok lakásán az RMDSZ még egy gyűlést, de akkor már 8-an voltunk.

Kik voltak még ott?

Akikre biztosan emlékszem, ott volt Kolozsvári Zoltán, ott volt Szepessy Laci, és itt nem emlékszem teljesen biztosan, hogy ott volt-e már Káli Pista vagy sem, de emlékezetem szerint ott volt Kikeli Pali és talán ott volt Tófalvi Zoltán. Így jön össze a nyolcas.

Tófalvi már akkor megpróbált fennforogni?

Igen, ez van. Én így emlékszem, már akkor ott volt. Tehát ez volt a 24-i, és elmondtuk Bélával, hogy ettől kezdve nincs helyiségünk, a Hajdu Győző szobája lesz a Látó.

Hajdu elhúzott, vagy mit csinált?

Én Hajdu Győzőt december 14-én láttam utoljára, amikor felelősségre vont, hogy miért tettem be a decemberi számba Kántor

Lajos és Gyimesi Éva írását és tudom-e, hogy ezeket az embereket letartóztatták. Mondtam, hogy ez nem igaz, házi őrizetben vannak, ami nem meríti ki a letartóztatás fogalmát, mondtam. És nem szólt, máskor ilyenkor üvöltöttünk egymásnak, most csendben lehajtotta a fejét, és nem szólt egy szót sem.

Akkor ő elment?

Én tudom, hogy hol volt.

Hol volt?

Bözdön volt, a Sánta Mózsi lakásán, ezt onnan tudtam meg később, hogy amikor január 12-én temettük Bözödi Györgyöt, akkor, mint kiderült, a temetés néhány résztvevője bement Hajdu Győzőhöz, és tárgyalt vele. Sütő András is.

Oda visszavonult Hajdu?

Visszavonult Hajdu, már előre megmondtam, hogy nincs olyan rendszer, amiben ne fogadtassa el magát. Megírtam interjúban 1989 augusztusában. Azóta is köszöni kérdésem, megvan és...

De neki itt volt a lakása és családja is itt volt, Vásárhelyen?

A 70-es évektől kezdve neki a Bulevardon volt egy többszobás villája, kétszintes villája, ahol a feleségével élt. Ezt úgy szerezte, hogy egy Gyöngyösi nevezetű doktornak megszerezte az útlevelet a kitelepedéshez azzal a kikötéssel, hogy ő költözik be a helyükre. Beköltözött, és az ő lakását, ami itt volt a Bolyai té-

ren, megkapta Romulus Guga barátunk, aki segített, támogatta a Győző akcióját, hogy odakerüljön. Amit a történetről tudok, Győzővel 14-én beszéltem utoljára, utána eltűnt, a szerkesztőségbe sem járt be.

Nem járt be 16-a után?

Nem volt a pártgyűlésen sem, azon az ominózus pártgyűlésen sem. Sokszor tűnt el, és örvendtünk, ha nincsen. Azelőtt két hétig Moszkvában volt egy küldöttséggel, és onnan nagyon csendesen jött vissza. Azelőtt is szidta Gorbacsovot, de akkor egy írószövetségi küldöttséggel volt kint, úgy látszik, amit tapasztalt, hihetetlenül jó szimatú ember volt, érezte, hogy itt valami...

Ő peresztrojkaellenes volt?

Persze, teljesen felelőtlennek tartotta a Gorbacsovot, és aztán különösen felelőtlennek tartotta a magyarországi történeteket.

Részben igaza volt, széthullott a nagy Szovjetunió.

Igen, ebből a szempontból neki igaza volt. Teljesen felelőtlennek tartotta a magyar pártvezetést, és mindig elmondta gyűlésen, ott van jegyzőkönyvben, hogy ő, mint becsületes ember, természetesen a párt mellé áll, és arra kér minket, hogy ne kommentáljuk az eseményeket. Nagyon reméli, hogy a párt bölcs politikája következtében a helyzet megoldást nyer, de ha nem, akkor fel kell készülnünk arra, hogy 8-10 évre is befagyasztsódna a román-magyar kapcsolatok. Ezt mondta még 1989 novemberében nekünk.

Szóval, akkor eltűnt, és 22-én...

Eltűnt, annyit tudunk, hogy 22-én este megjelent egy tömeg a háza előtt, és fel akarták gyújtani. Csíky Boldizsár, aki szemben lakik Hajdú Győzővel, azt állítja, hogy ő beszélte le a tömeget arról, hogy felgyújtsák a házát. Azok elvonultak, állítólag a Győző anyósa is kiállt az ablakba, nézték, hogy egy vénasszony ott áll, hogy hát mit akarnak maguk?

Sokan ismerték őt?

Hát Győzőről mindenki tudta, hogy egy közismert gazember, ő egy közismert gazember volt, nem csak politikai közegeben, hanem közismert és közutálatnak örvendő. Borzasztó rossz volt nekünk elmenni és lapot terjeszteni az iskolákba, jártunk körbe, és akkor mindig azt mondták nekünk, hogy titeket ismerünk vagy magukat ismerjük, és tudjuk, hogy maguk kicsodák. Ameddig a gazember ott van, mi nem fizetünk elő.

Értem.

Ő már nem jelenhetett meg emberek között irodalmi esten sem. Közutálatnak örvendett az írásaival.

Azt nem tudom, hogy ki lopta ki, hallottam, hogy egy Kálmán nevezetű barát, azért mindig voltak neki lakásai, akiket megfizetett jól. Befolyással, lakáshoz juttatással. Szóval volt egy a kombinátnál dolgozó barátja, állítólag az lopta ki Bözödre. Később kiderült, hogy Bözödön aznap este nem volt villany, mert leoltották a lámpákat, hogy úgy menjen be észrevétlenül ehhez a Mózsához, ahol ő sokat ivott annak idején. Ott volt január elejé-

ig. Január 12-én, Bözödi György temetésén még ott volt. Nem a temetésére jött ki, hanem ott volt. Ott volt, ott lakott. Hogy később mi lett, nem tudom, azt tudom, hogy írt egy levelet Andrásnak, amiben azt bizonygatta, hogy „András, te tudod, ismersz engem, hogy ha valamilyen ellentétünk is volt, azért én jó magyar ember vagyok, és hát ne engedd, hogy engem félresodorjanak.” És aztán egy kicsit szaladjunk előre, január 7-én, amikor volt ez a gyűlésünk Kolozsváron, az RMDSZ országos első tanácskozása, akkor Sütő megkért, hogy menjek el vele Bajor Bandihoz, mert Bajor Andor akar velem beszélni. Én elmentem Bajor Bandihoz vele, az ő autójával mentünk fel, és aztán az ő autójával jöttünk át a Mezőségre, lementünk Pusztakamarásra, az édesanyjához, Berta nénihez. Szóval akkor Bajor Bandi engem elővett, hogy hiszek-e neki, mondom, hát persze, Bandika, hiszünk. Ha hiszek neki, jó, mert higgyem el, hogy Győző egy jó magyar ember, és arra kér, ő kér engem, Bajor Bandi barátilag, hogy én álljak ki Győző mellett barátilag, mert ez egy rendes magyar ember, ő tudja, és kér, hogy segítsen Győzőt, legyen ő továbbra is főszerkesztő a lapnál, és ne legyen semmi bántódása. Mondtam Bandinak, hogy bármilyen barátok vagyunk, ezt azért nem lehet megtenni. Nem tudom, hogy képzeled, hogy naiv ember vagyok? Szóval, akkor mi összementünk, és szegény Bandi meg is haragudott rám, beszéltünk azután, de nagyon megharagudott rám. Volt egy lobbí Győző mellett 89 után is, nagyon erős lobbí.

Sütőnek mi volt a véleménye amúgy?

Hallgatott erről, Sütő annyit nyelt Győzőtől akkor már, nem azért, hogy a funkcióiba Győző ment be, hanem az írásai ellen annyit áskálódott Győző...

Akkor csak zárójelben jegyzem meg, hogy – nem szekus szinten – ha érdekel, én el is hozom neked, van két nagyon jó feljelentésem, tőle...

Sütő ellen, Győzőnek?

Nemcsak ellene, hanem mindenki ellen.

Igen, persze, tudom.

De ez hivatalos, nem besúgás, hanem ő írt egy hét-nyolc oldalas levelet a pártnak...

Általában nem voltak terjedelmi korlátai, természetesen ezt már nem merte megkockáztatni, de András nem is akarta. Akkor vérig volt András sértve. Volt egy olyan, hogy 87-ben, a vendéglőben egyszer majdnem ráborította az asztalt, mikor leült az asztalához Győző, és valamit magyarázkodott neki. Visszafordíthatatlan volt ez a kapcsolat.

Nos, akkor visszatérünk, tehát megalakult az RMDSZ...

Visszamegyünk 24-re. 24-én megalakul...

Ki volt a vezérek?

Ott, 24-én még nem választottunk vezért. Semmit, még vezetőséget sem. 25-én a szerkesztőségben, arra emlékszem, hogy ott ültünk, akkor már huszan. Ott volt Lohinszky, ott volt Hunyadi András, erre emlékszem. Ott voltak a színháztól, ott volt Kikeli Pali, ott volt Káli Király István, ezekre mind emlékszem, akkor

megválasztottak egy elnökséget. Hogy kiből állt az elnökség, ez Szepessy Lacinál megvan, én tudom, benne voltunk mi, az alapítók mind a négyen. Az alapítókön kívül talán benne volt Kolozsvári Zoltán, benne volt Kikeli Pali, azt hiszem, és Káli István. Megalakult egy ilyen elnökség, és akkor Sütőt díszelnöknek és Bélát elnöknek választottuk. Ott volt már akkor Kincses Előd, ő 25-én ott volt, 24-én még nem.

Úgy emlékszem, hogy Kincses nem volt RMDSZ tag.

De igen, az volt, fenn is tartja, hogy ő alapító tag. Sőt egyszer a feleségem egy társaságban rászólt, hogy nem voltál ott, mert csak négyen voltak. Azt mondja, hogy az nem úgy számít, hogy kik voltak ott az alapításkor, hanem azok az alapító tagok, akik akkor voltak ott, amikor hivatalosan is megalakult.

Akkor térjünk rá a Barátság Platformjára. Azt mondtad, hogy Moraru kezdeményezte. Mit mondott, miért?

Hozzám jött, hogy kellene egy ilyent csinálni. Ő kezdeményezte.

Mert?

Mert, hogy itt együtt kell éljünk, és ő hozza a románokat és én hozzam a magyarokat. Én hozom a magyarokat.

Azért mind pedzegetem ezt, mert akkor ezek szerint te is úgy érezted, vagy ő is úgy érezte, vagy többen úgy érezték, hogy azért nincs minden rendjén, hogy ez hamis illúzió, hogy a forradalom..., de valami nincs rendjén.

Persze, az előbb mondtam neked, hogy én 22-én is azt mondtam Bélának, és 23-án azon a gyűlésen, hogy ez még nem oldódott meg.

Mondanám még naivabban, hogy ha van egy normális helyzet, akkor mi a francért kell most tanácskozzunk megint...

De igenis kell, és mint kiderült, nagyon is kellett....

Ahhoz akarok kilyukadni, hogy csak valami van tehát, mert ha nem lenne semmi, nem kellene tanácskozni.

Neked igazad van, hogy te most a tényekről beszélsz, én a másnapról is beszélnék. Tehát 26-án Moraru jött hozzám, hogy kellene egy ilyen rendezzünk. 25-én tárgyaltunk erről, és azt mondta, hogy tartsunk egy ilyen. A Vatra főszerkesztői szobájában gyűltünk össze másnap.

Az újságban meg is jelent egy névsor.

Megjelent egy névsor, hogy mi, ezek és ezek aláírtuk a Barátság Platformját. Azért érdekes az egész ügy, mert ott kezdődött egy szincerizálás, ahogy nevezem ezt a kibeszélést. Oltyán Laci volt ott, emlékszem, külön történet szegény Oltyán Laci, meghalt azóta, ő is ott volt.

Szóval...

Az írók sem mertek megszólalni oldottabban, vagy nem próbálták áthidalni az ellentéteket. Ugyanakkor ott volt a viszály almá-

ja közöttünk, de akkor még megpróbáltunk egy *modus vivendi*t teremteni, és hát három órás szócséplés után, amikor világos volt, hogy nem tudunk megegyezni, akkor úgy döntöttünk, kiadunk egy közleményt mindenről, ami itt történt, és megválasztottak egy szövegszerkesztő bizottságot, magyar részről Kincses Elődöt és engem delegáltak bele, román részről pedig Cornel Morarut és Mihai Sint. És mi másnap délelőtt valóban összeültünk fent, a mi szerkesztőségünkben, akkor már az RMDSZ főhadiszállása volt a Hajdu Győző szobája, tehát a főszerkesztői szobába, és emlékezetem szerint nagyon jó hangulatban megegyeztünk a szövegben, nem volt közöttünk éles vita.

Ettől függetlenül esetleg mindkét táborban voltak töréspontok, vagy belső véleményegyesítések?

Voltak belső töréspontok. Hogy ők, a románok miről beszéltek, azt nem tudom, de emlékezetem szerint ezt már elmondtuk akkor, hogy hát itt ebből nem lesz gállickő, tehát itt nem fogunk tudni egymás mellett élni. Emlékszem arra, egy Goethe-idézet jutott eszembe, az ördög se tudja, hogy honnan olvastam, csak megmaradt, a szöveg körülbelül így szólt, hogy ha szeretni nem is tudják, próbálják meg egymást elviselni, eltérni az emberek. S tudom, hogy én az eltérni helyett a fordításban magamban azt mondtam, hogy nem eltérni, hanem elviselni, amit árnyaltosabbnak tartottam, és pontosabbnak, s ezt mondtam a fiúknak is, hogy ezt a szellemet fogom képviselni másnap a szövegelésnél.

Közöttetek, a magyar táboron belül – nevezzük most így – voltak egymástól markánsan eltérő vélemények, irányvonalak, elképzelé-

sek? Hogy meddig menjünk el, vagy mi az a kompromisszumos határ, amit meghúzhatunk, meg hasonlók?

Nézd, nem, nem emlékszem, hogy már akkor tételesen is összecsapott volna...

...mondjuk Kincses és...

Kincses és Markó, na most ezt tudnod kell, bocsánat, megint félremegyek, mindig félremegyek háttérbe. Kincses Előd nekem osztálytársam volt a Bolyaiban 10 éven keresztül. És jóban voltunk, írtam is róla annak idején, mint sportolóról, mint újságíró, írtam róla. Béla akkor, tehát 1989-ben, már másfél évtizede, sőt két évtizede közeli barátom volt. S azonnal éreztem, hogy ez a két ember, akivel nekem együtt kell dolgoznom, zsigerileg nem állhatják egymást.

Már akkor.

Akkor, az első pillanattól kezdve. Tehát a Béla nyugodt érvelése és megfontoltsága, s az Előd rendkívül éles ítélőképessége és ugyanakkor izgágasága már akkor más stílust képviselt. És...

Elnézést, muszáj megkérdezni, hogy ez a politikai koncepciójukban is kiütközött?

Igen, igen, igen.

Azért teszem föl a kérdést így, ha már Elődről beszéltünk, akkor hadd maradjunk Elődnél, hogy én úgy tapasztaltam dokumentumokban

is, hogy például az úgynevezett rendszerváltás, káderváltás mélységeit, milyenségét Előd kritizálta a legvehemensebben magyar részről, ezért volt neki több személyes afférja is különböző katonatisztekkel.

Te; ez így volt, ő volt a frontember, aki ütközött, Béla akkor még kevésbé vállalta az ütközést. Mondtam neked, biztos mondtam, pár napja beszélgettünk, itt, amikor tárgyaltunk a kapuban, hogy hát itt holnaptól más világ lesz, és én mondtam, hogy nem lesz más világ, mert ugyanezekkel kell együtt élnünk, és ugyanúgy nehéz lesz. Béla akkor még azt mondta, hogy dehogy, hát fel fog oldódni a román-magyar ellentét is. Tehát Bélának voltak illúziói, és mint ilyen, nagyon nem szerette a hepciáskodást, ahogy nevezte a tényleges összeütközéseket, és amennyire lehetett, próbálta elkerülni. Aztán az évek és évtizedek során felhalmozódott benne annyi indulat, keserűség és sértés, mert egy önérzetes ember, hogy eljusson oda, – amit tételesen is kijelenthetünk –, hogy itt nincs más megoldás, etnikailag kell különálljunk, és etnikailag állunk szembe, tehát nem csak ideológiák alapján, hanem etnikailag, s annak privátusa van minden ideológiával szemben. De nagyon nehezen jutott el eddig, nem elégtétel nekem, hanem szomorúságom, hogy azt kellett mondja, hogy neked mindig igazad van, már megint igazad volt, tényleg nagyon nehezen tudta ezt elmondani, szóval nagyon nehezen tudott idáig eljutni, és ezt felismerni. Nem engedte magához közel a felismerést. Halogatta, halogatta, és szerintem ez nagyon sok bonyodalmat is okozott, ameddig idáig eljutott. Előddel szemben pedig vérmérsékleti különbségek, és nem stratégiai, hanem taktikai különbségek voltak, tehát a taktikai lépéseket illetően. Nekem mindig volt egy illúzióm, az én létezés technikám az az, hogy barátilag megbeszélni dolgokat, és nem hivata-

losan megbeszélni, és főleg nem úgy tárgyalni, még ha elnökségi gyűlés van, hogy ez most ez egy hivatalos gyűlés, hanem baráti beszélgetés. Na most az én szándékom teljesen kudarcot vallott, és abszolút nem ment kettőjük között – és mások között sem.

Összecsaptak, mondjuk RMDSZ-gyűléseken, és azokon a napokon is voltak már ilyen viták?

Igen, igen, igen, igen.

Mondj egy-két konkrét példát, hogy min?

Látod, megint ott vagyok, hogy a konkrétumokat nem tudom.

Jegyzőkönyv hiányában.

Ilyenek voltak, hogy elmenni tárgyalni a Scriciuékkal, vagy nem tárgyalni. Mert volt olyan, hogy mi megmondjuk nekik, hogy mi mit akarunk, és ők üzenjék meg, hogy ők mit akarnak. Előd szóhasználata élesebb volt, és ezt Béla helytelenítette. Nem kell fölöslegesen hergelni, ilyesmik voltak, én ilyesmikre emlékszem.

Te is úgy gondold, hogy úgynevezett hergelésről beszélhetünk esetenként?

Nem, egészen másról van szó. Arról van szó, hogy az ingerküszöböt...

Én is erre értettem, nem kimondottan, most a...

...az ingerküszöb, hogy más volt nekik a hergelés, a...

...nem a szándékosság...

...a román katonai vezetésnek, már akkor volt az a Târa, biztos hallottad, surmó, ugyanakkor egy nagyon kemény komisszár volt, aki, ha én beszéltem vele, vagy én ott voltam, mert nem külön beszéltem vele, megmondom neked őszintén, inkább nem vettem részt, mert féltem, hogy megütöm. Kétszer vagy háromszor rájuk üvöltöttem, fenyegetőztek, egyáltalán mi hogy mérünk beszélni vele. Emlékszem egy ilyen vitára, amikor Târaék elkezdtek fenyegetni, hogy letartóztatják az egész magyar vezetést. S milyen alapon? Tehát fenyegetőztek, szabályosan.

Azt akarom kérdezni, hogy ugye a román elit is kitermelte a maga új vezetőit, vagy oda nevezték ki. Ott se volt egységes a tábor, vagy...

Nem tudom névleg azonosítani, voltak az úgynevezett forradalmárok, akik melléálltak, és pont úgy szájaltak, de ezeket a forradalmárokat, Zoltán, én kinn voltam 21-én, 22-én is a tüntetésen, de ott ezeket nem láttam. De ezek voltak a lehangosabbak Târaék mellett, és ezek akkor már üvöltöztek arról, hogy itt mi 1940-ben jöttünk be. Például a pasast, a Feltalálók Szövetségének későbbi elnöke – egy különben jámbor ember, egykori Papius-diák, velem egykorú, akkor nagyon harcias volt, később megszelídült, és Varga Gabi barátom azt mondja, hogy a világ legrendesebb embere. Én soha nem tudom elfelejteni neki, amikor üvöltözött ránk. Tehát a magyarok általában 1940-ben jöttünk be. A mostani konzervatív pártnak az elnöke, dr. Morariu, diákként, kis dundi diákként ugyancsak ezt üvöltözte, hogy szeretne min-

ket tisztelni, mint öreg embereket, de ő fiatakként, 21 éves gyerek volt, azt mondja, hogyan tiszteljen minket, ha mi így hazudunk, tehát arról beszélünk, hogy nekünk itt jogaink vannak, mert mi itt voltunk '18 előtt is, és hogy 1000 éve itt vagyunk, hát hogy tiszteljen ő, ha így, élesen hazudunk. Tehát voltak ezek a csahosok, akik Ţăraékkal együtt üvöltöttek és Screciuékkel. De menjünk vissz, mert onnan lovagoltunk el, Előd és Béla viszonyához. 26-án este vége volt a lenti tanácskozásnak Morariu szobájában, felmentünk Hajdu Győző szobájába, beszélgettünk, hogy hogy is lesz holnap, és ott hangzott el, hogy hát tartásosan kell fogalmaznunk. És másnap mi Előddel – az a szöveg nekem valahol meg kell legyen, – teljes egyetértésben, tehát Moraruékkel is teljes egyetértésben fogalmaztuk meg a szöveget, Mişu Sin, vagy Moraru írta le egy papírra, legépeltettük a titkárnővel, és szó nélkül mi ott aláírtuk.

És a két újsághoz elküldtéték.

És akkor lehetett csatlakozni hozzá, nagyon sokan csatlakoztak is. És nem volt, én legalábbis nem hallottam ellenhangot akkor, csak később megtudtunk, hogy ugyanebben az órában Ceontea megalakította a Vatrát a Papiu tanári szobájában. Később mindig azt mondták, hogy februárban alakult meg a Vatra, a tüntetésünk után. Nem igaz, 27-én alakult meg, és Ceontea valahol nyilatkozta is, hogy ő akkor értette meg, azon a 26-án, hogy mi itt nem fogunk tudni békességben együtt élni, azért kellett a Vatrát megalakítsa. Tehát még egyszer mondom, nem február 8-án, vagy 10-én, ahogy ők mondták, ...

Akkor volt a nagygyűlés.

Akkor volt a nagygyűlésük. Közben az történt, 26-án este lehetett, az már a harmadik éjszaka volt, 26-án este a gyűlésre bejöttek, beszóltak nekem, hogy menjek ki, mert megérkezett az MDF segélykonvoja, 146 autóval. Kimegyek, és az első autóból kiszáll Lezsák Sándor barátom, s elkezdjük irányítani a forgalmat, tudja az ördög, hogy honnan vettem elő, hogy a gyülekezőhely a Hadsereg téren legyen, ami most az orosz piac, ott a gyülekezőhely. Még arra is emlékszem, hogy az első autóban is Furmann Imre ült, aki azóta szegény meghalt, és aki később is nagyon áldásos tevékenységet folytatott futárként, aztán a cigány jogvédelemnek volt a harcosa, ügyvéd volt, költő volt. Azért mondom ezt, mert hozzátartozik a következőhöz, ők elmentek, leálltak a Hadsereg téren, elintéztük a szállásukat a Continental szállóban, éjszaka itt megismerkedtem az MDF vezérkarával, mert én nem ismertem őket, csak névről.

Kik voltak itt?

Itt volt az akkoriak között Csóti György, aki most került, úgy tudom, valamelyik televízió élére, ott volt a hódmezővásárhelyi MDF elnöke, Jézus Mária, lapszusom van, az apja a Kincskeresőnek volt a főszerkesztője, orvos volt, nem jut eszembe most a neve. Azért is érdekes, mert ő beszédet mondott másnap a Bălcescu-szobor előtt. Szóltam Morarunak, hogy jöjjön ki, s köszönje meg ő is az adományt, és szó nélkül jött Moraru, és nagyon szép beszédet tartott. Részünkről én beszéltem. Tehát megtartottuk a beszédet, nagyon jó hangulatban, felmentünk együtt az ortodox fatemplomhoz, megtömtük adományokkal, a végén a pápa felemelt kézzel könyörgött, hogy hagyjuk abba a behordást, mert a hívek nem férnek az adománytól. Lementünk

a tankkaszárnnyába, na, ott a parancsnok nem volt hajlandó elfogadni az adományokat.

A katonaság nem fogadta el?

A katonaság nem fogadta el az adományokat. Próbáltam Lezsáknak fordítani a katonaságnál, kategorikusan elutasították az adományokat, és azt hiszem, utána mentünk a szoborhoz a beszédet megtartani, ahol összegyűlt több száz ember, románul beszélt Moraru, magyarul beszélünk mi ketten a hódmezővásárhelyi doktorral, és nagyon jó hangulatban voltunk.

Ez a csomagosztás nem ébresztett kételyeket, hogy nagyon sok magyar csomag érkezett, és hogy esetleg a magyarok többet kaptak, mint a románok?

Nézd, azzal, hogy a templomban kezdtük, az ortodox templomban, és utána a hadseregnél, ez ilyen kételyt nem ébresztett. Persze, biztos vagyok benne, hogy nem tudtam én áttekinteni az egészet. Akkor Szepessy Laci már átvette az adminisztráció vezetését, az ő gondja volt, és nem tudom, hogy miféle preszióknak volt kitéve, de én akkor még nem hallottam ilyesmit. Később aztán hallottam, mert később még jöttek csomagok, és jöttek adományok, amikor már megkaptuk a Királyi Tábla épületét, és jöttek a csomagok. Hogy ott hogy ment a szétszétadás, azt én már nem tudom.

Az MDF-esekkel politikai kérdésekről beszélgettetek? Adtak egy-két tanácsot, hogy hogyan szerveződjetek?

Itt volt Bába Iván, későbbi államtitkár. Ő itt is maradt, onnan tudom, hogy szilveszterkor Vásárhelyi Máriával együtt jött, az is egy érdekes páros volt, szilveszterkor, még fél 12-kor együtt voltunk Fülöp Déneséknél, onnan rohantunk autóval Bélával Balássy Péterékhez, mert ott szilvesztereztünk. Akkor Bába Ivánnal beszélünk, és Iván rögtön mondta, ennyit javasolt nekünk, hogy a társnemzeti státust célozzuk meg.

Mondjuk, ez elég meredek volt.

Igen, azt is mondtam, hogy ezt hagyjuk az időre, és ezt bizzatok ránk. Azt válaszolta, jó, de itt a pillanat, és rögtön le kell szögezni, eleve magasan kell kezdeni. Mondom, itt most nem olyan alku lesz egymás között, és ezt meg kell tárgyalnunk.

Én is úgy látom, hogy sokan túlzottan nagy dolgokat vártak el ettől a pillanattól.

Igen, és a mi ösztönünk pedig a realitás, az erdélyi realitás. Meséltük nekik is, mi éltünk itt ezekkel, és nagyon jól tudtuk, hogy milyen ellenérzések vannak, és hát ott volt a tapasztalat a Barátság Platformjával, tudtuk, hogy mit lehet kialkudni, de erről a társnemzeti státusról, azt tudtuk, hogy irreális. Ez attól függetlenül, hogy egyetértünk, én legalábbis személyesen egyetérték, beszéltem a barátainkkal, és egyáltalán ott az elnökség tagjaival én egyetértettem, csak mondtam, hogy ez most irreális.

Én láttam több FSN-s jegyzőkönyvben, hogy Kincses már az első napokban szinte asztalra csapva mondta, hogy le kell váltani a had-

sereg teljes vezetését itt Vásárhelyen, miliáriát, stb.-t, meg aki részt vett a 14. Kongresszuson.

Igen, igaza volt elvileg, csak éppen nem volt reális.

Nem volt reális, ezt akarom mondani.

Akkor még akkora megdöbbenést keltett, amikor a televízióban megszólaltattak a térről embereket, akik eléggé mérsékeltlen fogalmaztak, de egy lány, egy olyan utcai harcos nő, közölte, hogy a kommunizmust mint ilyent végleg el kell törölni. És az egész ország megrendült. Az első pillanatban még inkább az emberarcú szocializmus felé fordulást jelentette személyében Iliescu is.

És Király bátyánk is.

És Király bátyánk, mintsem a teljes radikális fordulatot, a kapitalizmusra való áttérést. Tehát ez nagyon nehezen ment az emberek fejébe.

Az sem volt tiszta még az első napokban, hogy itt...

...hogy a mozgalomnak mi a lényege. Hogy a mozgalomnak mi a lényege, és meddig megyünk el.

Lesznek platformok egy adott nagy tömörülésen belül, vagy tényleg többpártrendszer.

Igen, tehát meddig megyünk el. Én személyesen másképp éreztem, mondtam neked, hogy nekem a kulcsszavam mindig az

őszinteség volt. Az volt az írásaimban is, publicisztikámban is mindig a fő kifogás, hogy nem vagyunk őszinték, nem beszélünk nyíltan a hibákról, nem lehet semmit megmondani. A szekun is azt mondtam, látták, hogy én fel vagyok háborodva, és mondtam, hogy az én bírálatom, értsék meg, ez, hogy miért nem vagyunk őszinték. És miért kell ezt a személyi kultuszt csinálni, mert ez a jóérzést sérti. Megmondom őszintén, hogy baloldali meggyőződésű ember voltam, és baloldali érzelmű ember voltam, a mai napig is az vagyok. Tehát attól függetlenül, hogy a jobboldalhoz soroltak mindig azon az alapon, hogy nemzeti tekintetben viszont radikális voltam, és azt tekintettem, abba a keretbe helyeztem minden mást, minden mást. Tehát én se láttam teljesen tisztán, és mások se láttak körülöttem se tisztán, hogy meddig fogunk elmenni. Azt tudtam, hogy nem lesz olyan radikális változás, hogy most aztán ez nem az a holnap, amivel megforgattuk az egész világot, és megforgatjuk. Ilyen nem lesz, hogy megforgatjuk, a törvények, azok ugyanazok maradnak, tehát a világ – Székely Jánosnak van ez a mondása, hogy a világ szerkezete megváltoztatható, de a törvényei nem. Hát ez volt, amit én akkor már teljesen elfogadtam, évtizedeken keresztül összeért az íróasztalunk a Székely Jánoséval. Sokat vitatkoztam vele, nagyon sokat, de élete végén teljesen összebékültünk, a vitáink is más tartalmat nyertek, mert elismertem az igazát, hogy ez így van, valóban, a világ törvényei nem változtathatók meg. Én azokban a napokban is ezt éreztem, hogy itt olyan radikális fordulatot, amit Előd mondott, vagy akik jöttek nagy hangon, hogy minden szekust agyon kell verni, egyrészt ízlésem ellen való az agyonverés, mint módszer, és egész életemben két tűz között vagyok. Tehát ott voltam, a mérsékeltnek túlságosan radikális voltam, a radikálisoknak pedig gyáva, megalkuvó, mert azt mondtam, hogy nekünk ezt nem szabad.

Akkor ki számított, úgymond, most már nevezzük így, radikálisnak az első napokban? Tehát Kincses mindenképp...

Kincses mindenképp, bár akkor nem volt itt ugye Vásárhelyen...

Arra gondolok, hogy a megütött hangnem alapján.

Főleg olyanok, nem tudom nevekre lebontani, mert olyan emberek, akik közben eltűntek a süllyesztőben, és háttérbe kerültek. Emlékszem egy Csata Ernő nevezetű emberre, aki aztán vállalkozó lett, jónevű vállalkozó lett, akkor rendkívül radikális volt, radikálisabb volt, mint én. Vagy Oltyán Laci, a barátom, akit nagyon kedveltem, nagyon derék embernek tartottam, és aztán én búcsúztattam egy fél év múlva, mert a szívét eltalálta a halál, hogy költőien fejezzem ki magamat Váci Mihály szavaival, 55 éves korában meghalt. Itt volt az új világ, és megkért, hogy segítsen abban, hogy őt nevezzék ki a napilaphoz főszerkesztőnek, mert Makkait akarják kinevezni, aki a volt párttitkár stb., s akkor itt mondtam, hogy hát ezt megbeszéljük majd. Azt mondja, ha ez így lesz, akkor itt nem változott semmi, akkor itt nem változott semmi, ha a párttitkárok veszik át az intézmények vezetését.

A román forradalmárok között nem voltak ilyen jellegű radikálisok?

Megmondom neked őszintén, nem tudom. A gyűléseken igen, néha betört a gyűlésre a fiatal forradalmárok csoportja, és követelték, hogy a vállalatok éléről mindenkit rúgjanak ki, és közülük nevezenek ki újat. Emlékszem egy kellemetlen dologra, fenn voltam éppen a Király Károly folyosóján, nem mentem nagyon

sokat be, csak akkor, amikor a szegedieket például vittem be, már akkor megbeszéltük a Szeged és Marosvásárhely közötti testvér-városi kapcsolat létrehozását. Ott álltam, s hozták az egyik volt osztálytársamat, Czintos Sándor nevezetűt, aki KISZ-titkár volt. Én tudtam, mert dolgoztam az Ifjúsunkás szerkesztőségében, és mint ilyen, jártam le a KISZ-be, hogy ez egy jámbor, jóindulatú ember. Őt mint vállalati KISZ-titkárt hozták fel a gallérjánál fogva, hogy rúgják ki azonnal az állásából, és valaki mást tegyenek oda – nem volt ő vezető, de mint KISZ-titkár valamilyen kiskfőnök, szabólegény volt valamikor fiatal korában. Sándor kétségbeesve nézett rám, és mondta, hogy Gyuri, segítsél, ezek megölnek, hát te tudod, hogy milyen ember vagyok. Hát rossz ember voltam én, hát szar ember voltam én? S mondtam nekik, hogy engedjék el. Hát maga is, azt mondja valaki, védi? Maga is, Gálfalvi úr, maga is védi? Magát becsületes embernek tudtuk. Mondom, nem vagyok becsületes ember akkor, ha agyon akarnak maguk verni itt egy embert. Miért, azt mondja, most megint az ő világuk jött el? És tényleg, láttam az arcukon, hogy borzasztóan csalódottak, hogy itt most nem tudnak leszámolni egy volt KISZ-essel, aki, mondom, rendes ember volt. Tehát ilyennek voltunk tanúi, hogy a népharag azt akarta, mindenkit elsöpörjön.

A rendszer sem tett meg szinte semmit annak érdekében, hogy egy-fajta katarzisélményben részesítse a román társadalmat.

Egyáltalán nem.

Persze, hülyeség lett volna mértani pontossággal kiszabni, hogy ki az, aki bűnös, ezt nem lehet megállapítani. De azért csak kellett volna módot találni arra, megadni a katarzisélmény lehetőségét.

Te, a katarzis igénye megvolt, például ott ülünk a Városi Tanácsban, és egyszer csak behoznak egy embert, akiről úgy tudták, hogy – Ungurnak hívták a legutolsó megyei titkárt –, s ezt elkapták, né, itt van az Ungur, és össze-vissza verték szerencsétlent, ameddig tisztázta, hogy egy jámbor banktisztviselő volt, és nem az az Ungur volt, az utolsó titkár. Tehát a leszámolás igénye megvolt, tudom, hogy sok pof elcsattant, és nem mindig teljesen jogosan.

Én tudom, magamról tudom, a fiúk között is mindig azt mondtam, hogy nekünk nem szabad elkövetni azt, hogy méltánytalanok legyünk, éppen azért, mert annyi méltánytalanság ért minket. És azt is tudom, hogy ezért nem voltam rokonszenves, szóval egyre inkább éreztem azt, hogy ilyen választásokkor, mert mindig, állandóan szavaztunk egymásról, akkor megkaptam a szavazatokat mindkét oldalról, a románok részéről is, de éreztem, hogy idegen vagyok, és egyedül vagyok, szóval ez nem az én világom. Az is igaz, nagyon hamar ráéreztem arra, hogy belül vagyok, de kívül állok, a belül állókhoz tartozom valahol érzelmileg, és alkatilag közöm van hozzájuk, személyiségem meghatározó jegyei miatt is közöm van hozzájuk, de én ebbe nem tudok elmerülni. Nem tudok, másba akarok, a munkámba akarok, én szerkesztő vagyok, és a szerkesztésbe akarok elmerülni.

A városi tanács gyűlésein az igazgatóváltások kérdése előkerült többször?

Hogy többször került-e elő, azt nem tudom, előkerült, és mindig azt az álláspontot képviseltük többen is, hogy a legnagyobb körültekintéssel és tapintattal kell ezeket kezelni.

Román–magyar vita is lett ebből?

Ez akkor még csak szőrmentén került elő, hogy az arányszámokat tartsuk be. Inkább arra emlékszem, hogy halasztgattuk, hogy ez nincs kiforrva, a helyzet maga, a változás is képlékeny volt. Arra emlékszem, hogy Borbély Lacit bíztuk meg, mert üzemben dolgozott közgazdászként, hogy ezeket ő bonyolítsa le Gheorghe Cornellal. Ő egy román fiú volt, szocialista párt delegálta, alapvetően nagyon rendes ember volt. Ezelőtt néhány hónappal itt, a Bernády Házban a Sütő András Társaság emlékülésén találkoztam vele évek után. Ő volt az, aki – nem akarok előreszaladni, – amikor megtudta Sütő András megveretését, éppen együtt voltunk Szegeden, hogy megkössük a Vásárhely–Szeged testvérkapcsolati szerződést, akkor azt mondta nekem, hogy Gyuri, én innen elmegyek. Mondom, hova mész, hova akarsz elmenni? Magyarországra, azt mondja, és nutriát fogok tenyészteni, és abból fogok megélni. És ezzel el is tűnt, elment Magyarországra valóban. Most megkérdeztem, hogy vannak a nutriái, röhögött, azt mondta, nem ezzel foglalkozott, magasfeszültségű árammal foglalkozott, technikus volt. Ez a Gheorghe Cornel volt az, akit mi elküldtünk Borbély Lacival a különböző igazgatói cseréket lebonyolítani. Ketten mentek és szót értettek, valóban sok helyen történt ilyen, hogy román igazgatót magyarral váltottak. Az IMATEX-nél emlékszem, hogy ez történt. Valamiért, s most már nem tudom, hogy miért, a Bőrgyár magyar igazgatója ellen volt kifogás, idős igazgató volt, és azt akarták lecserélni román igazgatóra, tehát ilyesmi is előfordult, de ez nem ezekben a napokban volt, tehát a városi tanácsban nem ezen a vonalon voltak a nyílt összecsapások. A nyílt összecsapások a tanügyet érintették.

Az lesz a következő témánk, de mielőtt rátérnénk arra, megkérdezném, hogy a Barátság Platform összeült-e még, és ha igen, akkor hányszor, és mi lett a kifutása a dolognak?

Egyszer vagy kétszer ültünk le, de nem is hivatalosan, hanem csak így baráti alapon Cornellal és Mihai Sinnel, és azt mondtuk, hogy ez egy sikertörténet és megy, Elődöt nem tudtuk elkapni, Előd benne volt annyira a megye vezetésében, és a politikában, hogy ő már velünk nem ült le, de mi hárman azt tudom, hogy beszélünk erről konkrétan, hogy ez megy, és ők sorolták, hogy ki az, aki jelentkezett, de ezt követni is lehetett, mert néhány napig az újság tele volt, az első oldalakon közölték, hogy innén csatlakoztak, s külföldről, tehát nem csak itt Vásárhelyen, hanem külföldről nyugati románok és nyugati magyarok is csatlakoztak. Úgy nézett ki, hogy ez egy sikertörténet.

Még akkor is, ha a nyugdíjas katonatisztek egyesülete nem csatlakozott.

Igen, a nyugdíjas katonatisztek, az világos volt, hogy ezek bajt okoznak majd, és az is világos volt számomra, hogy itt a házam előtt masíroznak fel-alá a régi kihallgató tisztjeim, ugyanazok, és nem csak a kihallgató tiszt, hanem az is, aki házkutatáskor még a régi lakásomban, a Tudor negyedben, az akciót biztosítva az ajtófélfának dőlve nézte a házkutatást. Erős fizikumú ember volt, és a fizikai létével meg akart félemlíteni, és itt az utcán '89 után ugyanazzal a gesztussal mért engem fel, és látszott rajta a tehetetlen fogcsikorgató düh, mert a kicsi Grama kedvesen próbált törleszkedni, a Bătaga ezredes, aki tökéletesen beszélt magyarul, előre köszönt, az Ágoston elvtárs előtti parancsnok

is szintén előre köszönt, de azért láttam a masírozásukon, hogy megint nyeregben érzik magukat. És annak, hogy ők nyeregben érezhették magukat, egyrészt már Bukarest is alájuk játszott, Iliescuék határozatlansága, másrészt az általam említett nyugdíjas katonatiszteknek a szervezkedése a hadsereg házában. Világos volt, hogy itt készül valami. És amikor a Városi Tanácsban a tüntetések kapcsán Judea kezdett fenyegetőzni, mert ő már 10-e előtt elkezdett fenyegetőzni, hogy a bolyaisok és az egyetemisták tüntetéséből baj lesz, és ez felelőtlenség, s mi próbáljuk ezt csillapítani, mondtuk, hogyan csillapítsuk, hát egyetértünk velük. 10-én úgy mentem ki oda, nemcsak én, hanem többen is, hogy elsősorban az elnökség tagjaira, közénk fognak lőni.

Ezt honnan vettétek?

Judea szavaiból, bár nem fenyegetőzött konkrétan ezzel, de azt mondta, gondoljunk a románság jogos felháborodására.

...hogyha kimentek annyian.

Azt el se tudta képzelni, sőt, még mi se tudtuk elképzelni, hogy ennyien leszünk, de másnap, emlékszem Judeara, bejött, és az első dolga az volt, hogy közölte, leváltjuk a helyi televízió adásának a vezetőjét, amiért leadta ezt az egészet, azért, mert felduzzasztotta a tömeget. Mondtuk, hogy hát mi ez, erre ő, hogy csak a realitásokat közölte. Látszott rajta, hogy tombol, bár mézes-mázos figura volt, és nagyon uralkodott magán, de tombolt.

Jó, akkor áttérhetünk az iskolaügyre, ami a román-magyar ügy egyik fekélyes pontjává vált. Akkor ti hogy láttátok, tudom azt, és be

is vallo, hogy 20 év távlatából nagyon könnyű okosnak lenni, és másképpen látni, modern kifejezéseket használni. Tehát nem szabad eltekinteni attól, hogy egy kemény diktatúra utáni első napokról, hetekről van szó, de arra lennék kíváncsi, akkor a vásárhelyi magyar elit úgy látta, hogy ez lenne a legfontosabb kérdése a magyar oktatásnak, hogy a Bolyait meg a...

Mi azt szerettük volna, hogy a leánylíceumot is, a katolikus gimnáziumot is kapjuk vissza.

Tényleg nem köztözködésképpen kérdezem, ez lett volna az első lépés, és nem az esetleg, hogy bármily alulról építkezve a magyar oktatást erősíteni? Hogy képzeltétek ti el ezt az egész Bolyai-ügyet? Mert a románok teljesen másképp élték meg.

Mindenekelőtt az első szempont az volt, hogy az emberek méltányosságérzetét kell kielégíteni.

Tehát nem csak az oktatásról szólt ez elsődlegesen?

Nem csak, de itt a vásárhelyieknek világos, hogy a sok sérelem mellett ez volt a legkézzelfoghatóbb, hogy elvették az intézményeinket. Mi, nemzetiségi sorban élők intézményes emberek vagyunk, azzá tették minket, elvették az intézményeinket, és tudtuk, hogy amit egyszer elvesznek, azt nem tudjuk visszaszerezni már többet. Tehát azért védtük körömszakadtáig azt a kicsit is, ami maradt, azt a fél intézményt is, hogy ne szoruljunk háttérbe, mert ez az egész lakosság közérzetét alapvetően meghatározta. Ha fel is merült bennünk, hogy várni kéne, fokozatosan, és a románokat sem mehökkenteni, ezt nem is mertük kimondani.

Én sem mertem volna kimondani ezt, hogy legyünk tekintettel, empátiával az ő érzékenységre, mert tudtam a választ, hogy ők tekintettel voltak a mi érzékenységre, amikor elvették az iskoláinkat? Hát én marosvásárhelyi vagyok, aki tudtam azt, hogy 1948-ban itt volt a városban 3000 román, szinte név szerint ismertem őket, és tudtam a két iskolájukat, a Papiut és a Leánylíceumot, valamint az egyetlen általános iskolájukat, a Jókai utcából, hogy hova jártak. S egyszer csak elkezdenek terjeszkedni, és ott vannak már a Lánylíceumban, amikor érettségiztem, a Bolyaiban még nem voltak párhuzamos osztályok, amikor '58-ban kicsaptak, de 1959-ben, amikor odakerültem a Leánylíceumba, ott párhuzamos román és magyar osztályok voltak, és románul ment az iskola szellemi élete. Tehát az ünnepélyek, minden román volt. Világos volt mindnyájunk számára, hogy valamit vissza kell kapni ezekből. És itt nem volt lehetőség kompromisszumra, mert azt mondtuk, ha nem most, ebben a pillanatban, akkor mikor? Ha számunkra ez nem természetes most, hogy ezt visszakapjuk, akkor hogy várjuk el a románoktól, hogy számunkra is természetes legyen, hogy nekünk ez jár, ehhez jussunk van. Voltak, akik azt mondták, tényleg voltak az RMDSZ-en belül, főleg az alakuló körzeti gyűléseken, hogy miért nem megyünk fel a Lánylíceumba, és miért nem dobáljuk ki a románokat, vagy miért nem megyünk el a Bolyaiba... Tehát voltak ilyenek. Ezeket is féken kellett tartani, hogy nem, nem ez az eljárás, de követeljük, hogy ezt oldjuk meg, nem kidobással, hanem egyszerű osztálycserével, és átszervezéssel, az osztályok átszervezésével. Úgyhogy ez volt a legégetőbb mindenhol. S ezt nem a vásárhelyi politikai elit kérte. Ezt kérték a körzetnél az emberek, ez volt a legfájóbb. Nézd, nem voltak konkrét elképzelések arról, hogyan szerveződik meg ez az élet. Egy dolgot akartunk: amit lehet, visz-

szaszerezni, ha nem is különállóan, de respektusban, a magunk jogait respektusban tartva kapjuk meg az életteret. Tehát élettér. Ez bármilyen csúnya szó is...

Tudjuk, hogy kell érteni, milyen kontextusban.

Bármilyen csúnya szó is, amiért lejáratták, azért itt életteret akartunk magunknak teremteni. És nagyon éreztük a tétjét ennek. És ők is nagyon érezték, ők is nagyon érezték.

Ez egyértelműen le is jött?

Ott, a Barátság Platformja gyűlésen, ott is megvolt, értelmes emberek is ezzel kezdték, hogy külön járdákat akarunk?

Itt van az a pont, ahol megtört a dolog, és a kettő nem tudott találkozni. Külön járda?

Igen, ez volt rögtön, hogy mi azt akarjuk, külön járdákat. Megmondtuk világosan, hogy értsék meg, arról van szó, hogy nem akarunk vegyülni, mert az számunkra veszélyes. Veszélyesebb a vegyülés az iskolában, elveszítjük a nemzeti önazonosságunkat. Mi elhisszük, hogy ők jóindulatúak, mármint a tárgyalópartnereink, de akarva, akaratlanul, az a tény, hogy a románság ekkorra tömegben van jelen, még nem is tudtuk akkor, hogy többségben vannak, asszimilációhoz vezet.

Úgy éreztük, hogy sokkal többen vannak, mert a Főtéren, ha végigmentél, akkor beszédben most már a román beszéd volt több. De a negyedek nagy része, s a külváros azért még a magyarságé volt. Én a Tudorban éltem '70-től '84-ig, gyalog jártam

be, én magyarok közt éltem a tömbházban, amelyikben éltem, a 24 lakásból 6 vagy 7 román család volt, és 17 magyar, tehát magyarok közt éltem, ha végigjöttem az ONCSA-házak között a szerkesztőségig, akkor ezek még többségében magyar házak voltak. Tehát én úgy tudtam, talán pesszimistábbak vagyunk a kelleténél, és nincs még átfordulva, de a tendencia, az világos volt, hogy afelé megy, hogy átfordul a románság javára.

Tehát akkor úgy éreztétek, van még olyan háttérországok, egy olyan háttér, ami megengedi, ami fel is jogosít, sőt arra késztet, hogy ezeket a lépéseket megtegyétek.

Igen, alanyi jogon is, mert a miénk volt a város, mert valamit elvettek tőlünk, és valamit továbbra is el akarnak venni. Éreztük, tényleg éreztük a tétjét akkor is, ha látszott rajtuk, hogy ez hőkkenti meg őket a leginkább, és a mai napig is, meg kell mondanom neked, a mai napig is ezt érzem, ez a legveszélyesebb, hogy mi veszíthetünk többet bármely konfliktusban. De ők a feszültebbek, őket izgatja jobban, van bennem annyi empátia, s néha elmondják, de nem mindig hangoztatják, hogy itt állunk 90 évvel Trianon után, és itt még mindig magyarul beszélnek. Hát mi lesz ebből? Ezek még mindig magyarul beszélnek, és magyar kultúrát akarnak, és védik a maguk életstílusát, szóval ez még nem román. És nem akarnak románul érezni, ezt nekem a szemembe mondták, hogy én nem érzek románul. Persze, hogy nem érzek, én magyar vagyok. Azt mondja, hogyhogy? A legintelligensebb embereknek is mindig el kell magyarázni, hogy én elsősorban magyar vagyok, ez a lényeges, Romániában élek, ez teljesen esetleges. Történhetett volna jobban is, lehet, hogy történhetett volna rosszabbul, ehhez nincs fantáziám. De értsük

meg, hogy ez a sorrend: magyar vagyok, és Romániában élek. Nem magyarul beszélő román vagyok, nem magyar kifejezésű, ezt mindig kikértem magamnak itt is, az Írószövetségben, ha tudnád, hogy a román írószövetségben nekem milyen vitáim voltak mint vezetőségi tagnak magasan képzett emberekkel.

Gyakorlatilag azt várták el, hogy te azonos mentalitású, érzelmű, érzésű ember legyél, aki magyar szavakkal fejezi ki ugyanazt az érzést. Most ne menjünk bele abba, hogy a nyelvnek milyen belső logikái vannak, az a nyelv is behatárol bizonyos kérdéseket, vagy kifejezési lehetőségeket.

A Stoiciu nevezetű kiváló költőjük mondta: értsd meg, értsd meg, te fafejű, én a javadat akarom, hát képzeld el, ha te románul írnál, hamarabb bekerülhetnél a világirodalomba, mint ha magyarul írsz. Mondom, miért gondolod, hogy az én nyelvem, a magyar irodalom kevésbé esélyes, ha én éppen a világirodalomba akarok fejest ugrani? Miért gondolod? Tehát ez bennük volt, és itt is, ezekben a vitákban ez volt végig, ugyanakkor ott volt az indulat is, a nacionalizmus vádja. Mondván az önvédelem, az önkifejezés, a mi önkifejezésünk az nacionalizmus, az övék pedig hazafiság.

Gyakorlatilag ezek a viták, és az ilyen jellegű viták arról is szóltak, hogy milyen lesz az elkövetkezendő Vásárhely.

Pontosan erről volt szó, Vásárhely jövőjéről volt szó. S meg kell mondanom neked, hogy ha lényegében nem is győztünk, de az biztos, hogy a február 10-i tüntetés, a márciusi események, és ez az egész folyamat, ami azért valamelyest éreztette hatását, lé-

nyegesen lelassította az asszimilációt. Nem lehet visszafordítani, ne legyenek illúzióink, ez egy visszafordíthatatlan folyamat, sajnos, ez van, ez a történelmünk, s ez a sorsunk, de az ellenállást, az ellenállás értelmébe vetett hitet az emberekben, a magyarságban megerősítette. Hogy igenis, van értelme ellenállni, és erőt is adott, ugyanakkor a románság falánkságát, türelmetlenségét valamelyest mérsékelte.

Sszámotokra aztán egy idő után nyilvánvalóvá vált, hogy ez az iskolaiügy a románok számára mit jelent? Hogy ők nem úgy fogják föl?

Nyilvánvaló volt, mielőtt elkezdtük, akkor is. Számunkra arról volt szó, hogy ők Tamási Áron szavával „kézhez vettek minket”, Tamási Áronnak nem az a legjobb mondása, hogy „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”, hanem az a mondata, ahogy az Ábel kezdődik, hogy „a románok kézhez vettek minket”, ez a lényeg, ez a legpontosabb kifejezés. Kézhez vettek minket, és ezt éreztetni is akarják, amikor ők itt hordákkal jöttek, és „limba română să fie stăpână”, és leverték a magyar feliratokat, és mindent összetörtek, nagyon pontosan tudták, ez a magyar nyelv ellen szól, a magyar identitás ellen szól ez. Ez a mai napig sem halt ki, itt van, s amit a mai napig sem győzők eléggé hangsúlyozni, és félek, hogy nem tudatosítottuk még mindig eléggé magunkban, hogy ez az, amiről ők nem tudnak lemondani. Képtelenek lemondani erről, hogy mellettük éljen egy ilyen nyelv is, ami nem az ő nyelvük, és amelyik ráadásul segíti a tőlük való elkülönülést. Tehát pontosan azt akadályozza – a kezükben mozgunk, ficáinkolunk, kézhez vettek minket, de mi ficáinkolunk. Ezt a ficáinkolásunkat nem tudják elviselni. Bo-

csánat, hogy ez nacionalista dumának látszik, ez a pontos helyzet az én megítélésem szerint.

S ez a Városi Tanácsban hogyan alakult, hogyan ment egy bizonyos irányba? Ez érzékelhető volt? Vagy fokozódott az osztályharcban a feszültség?

Ez érzékelhető volt, 20-a után ott volt még inkább a feszültség, de elsősorban a városi tanácsnak szerencsés volt az összetétele, mert volt ugyan egy-két ilyen fiatal, ez a Moraru, s ott volt mindig mérsékelő eszököként a kicsi Tărnăveanu Emil, aki mondtam neked, hogy egy végtelenül becsületes, rendes ember volt, aki nagyon normálisan látta ezt a helyzetet, és mindig ugyanarra figyelmeztette őket, amire én, tehát a méltányosságra. Ugyanarra figyelmeztette, ugyanazt a szempontot hangsúlyozta. Azóta is szinte ösztönösen, ha találkozunk az utcán, összeölelkezünk. Nagyon szerettem, és úgy tudom, ő is nagyon szeretett engem, és szeret engem, és én is nagyon szeretem, mert végtelenül tisztességes ember. Tehát nem lehetett egyértelmű határozatokat hozni, nem is próbálkoztak, hogy elítéljék a magyarságot, mint ahogy mi se ítéltük el a románságot, hanem a nyilatkozatainkban, amit adtunk a sajtónak, mindig elmondtuk, hogy mi ezt sérelmesnek tartjuk, jogainkhoz pedig ragaszkodunk. Február 10-e után ez még élesebbé vált, a márciusi események után viszont olyan felfordulás volt, jöttek a különböző bizottságok, nemcsak Voiculescuék, de itt volt, pont március 19-én egy nagyon rendes ember, egy Nicolae Dumitru nevezetű politikus, aki végtelenül tárgyilagosan viselkedett, s itt volt Mihai Şora...

Te részt vettél ezeken a tárgyalásokon?

A Dumitruval nem, a Mihai Şorával valón igen. Şora felszólított minket, mindkét felet, a román felet is, a magyar részt is, hogy tárgyilagosan mondjuk el az álláspontunkat. Elmondtuk. Én is hozzászóltam. Ceontea is hozzászólt. Azért maradt ez ilyen élesen bennem, mert Mihai Şorával a romániai írószövetség választmányában együtt voltunk. Jellegzetes arcú, vastag szemüvegű ember volt, megnézett ott, amikor hozzászóltam, és gyűlés után odajött hozzám, kihívott a folyosóra, de odahívta Ceonteat is, és azt mondta, látja, hogy mind a ketten szerkesztőségekben dolgozunk, és hát engem ismer, Ceonteat nem ismerte, ő grafikus volt, a Vatra folyóirat grafikai szerkesztője volt, egy őrült volt, mint később kiderült. Mellékesen kajánul megjegyzem, hogy Markó Béla megvette egy képét '89 előtt és a szobája falán tartotta, nem volt teljesen tehetségtelen, színérzéke volt. Ezért mindig húztam is Bélát. Szóval kihívott kettőnket Şora, és azt mondja, mi ketten, mint aki kultúrember és kultúrában dolgozik, próbáljunk valahol egyezséget kötni, amit aztán előterjesztünk a többieknek. És Ceontea elkezdett toporzékolni, szabályosan elkezdett toporzékolni Mihai Şorara, hogy képzeli ön, hogy egyezséget kössek iskolaügyben, hogy képzeli azt, hogy a magyarok tanulhatnak, egyetemet végeznek, és akkor előfordulhat az, hogy egy gyárban, egy üzemben egy román munkásnak magyar mérnök lesz a főnöke. Şorának megmerevedett az arca, rám nézett, bólintott, jelezte, hogy az eset reménytelen, és abbahagyta a békítést.

Hogyan ünnepeltétek meg március 15-öt? Az ország új törvényei úgy mond ünnepé tették, vagy megengedték?

Megengedték, nem is kértük, éppen ez volt, hogy kitől kérjük, hát mi bejelentettük, hogy megünnepeljük. Miért kérjünk mi

engedélyt? Bejelentettük, hogy megünnepeljük március 15-ét. Nem is jelentettük be, szó szerint a rendőrségnek. Szepessy Laci a rendőrséget megkérte, hogy biztosítsák a Petőfi téren a forgalom leállítását. Egyetlen ilyen kérés volt, tudtommal. Hogy Szepessy Laci ezt bejelentette, mert Laci volt a rendőrség felé a kapcsolatunk, azok után, hogy kilopta a rendőrpáncsnokot a hóna alatt, a kabátja alatt.

Hogy hívták?

Fogalmam sincs, itt a sarkon lakott.

Gambrea volt akkor? '89 után, de előtte is ő volt?

Igen, igen.

Szepessy őt mentette ki?

Őt mentette ki.

S maradt is.

Maradt. A Mărieș, aki engem december 10-én még megfenyegetett, a Szekuritáté főnöke, ő azonnal átkerült a Szatmár megyei szeku élére, és még évekig ott volt. Na, szóval bejelentette a rendőrségen, hogy lesz egy ünnepség, a forgalmat állítsák le. Arra emlékszem, hogy én Sütő Andrással együtt koszorúztam, négyen koszorúztunk, és utána volt egy műsor, ahol Ferenczi Pista, Mózes Erzsébet, mások, nem tudom kik, szavaltak az erkélyről, elénekeltük a Himnuszt. Nekem a legemlékezetesebb az

egészből nem a vastaps volt a versekre, nem a hatalmas tömeg fel a vároldalig, hanem amikor elénekeltük a Himnuszt, és utána csendben maradtunk. A mai napig is bennem van az a csend, mert az emberek akkor érzik fesztelenül jól magukat, amikor hallgatni is tudnak egymás mellett. Érződött a levegőben, hogy ugyanarról hallgatunk. Nekem az a pár perc, amíg együtt voltunk csendben, az maradt meg a legélesebb emlékként, volt bennem egy felszabadulás. Ez volt az első ünnep, amit én szabadon megéltem, ez volt az első ilyen emlékem, nagyon-nagyon bennem volt.

Milyen etnikai szimbólumokat használtak? Zászló?

Ott voltak a kokárdák, és a követség is koszorúzott, nem csak mi. Fenn az erkélyen volt egy tábla, azt. Nem volt akkor még meg a Bernády-szobor. Tehát ők is koszorúztak, de állj meg, valami nem stimmel. Az RMDSZ nevében négyen koszorúztunk, Béla, Előd, András és én. Szétosztottunk, de mi még együtt maradtunk, visszamentünk a Királyi Tábla épületébe, és este 7-kor én hazajöttem, itthon hívtak fel, hogy mi történt. Feldúlták, jött egy horda, felmentek az emeletre, a koszorúkat szétdobálták, az irodát feldúlták.

Tehát 15-én, a koszorúzás utáni estén.

Igen, igen. Bementem – anélkül, hogy valakinek is telefonáltam volna – bementem az RMDSZ-székházba, tudom, hogy jött Béla, ott volt Káli Pista, és ott volt Kikeli Pál, akinek a nevét nem említettem. Palinak volt egy, hogy is mondjam, tudóskodó elképzelése, hogy most számítsuk ki, hogy ők mire számítanak, mi mit

teszünk, és ne azt tegyük. Na, tehát volt egy ilyen elképzelése Palinak, erre emlékszem, és mi ott voltunk tanácstalanok, hogy ezt a helyzetet most hogy kezeljük, hogy azokat a munkásokat, akik '89 december 21-én, 22-én kijöttek, mi most hogy tartjuk otthon. Azt mondtam, hogy nem lehet, lehetetlen visszafogni őket, mert az egyik felét visszafogjuk, de a másik felét, akiket nem tudunk visszafogni, ezzel védtelenebbé tesszük. Másnap reggel valóban kijött a tüntető tömeg.

Hova?

A Városháza elé, de nem fajult el a tüntetés.

Ez magyar tüntetés volt?

Magyar tüntetés volt 16-án, kijöttek, de nem fajult el a tüntetés. Nem fajult el, ez délelőtti volt. És délután...

Volt egy másik.

Volt a provokáció a Tudorban. Azon ott voltam, s miután megtudtam, hogy van ez, akkor Zsolt lányának az akkori férjével, ugyancsak egy jól megtermett ember volt, bementünk a tömegbe.

Nem szúrták ki a bajuszod?

Nem, nem. Ő is egy jó nagydarab ember volt, s látszott rajta, hogy magyar, kinézésre, de nem bajuszos volt, nem szóltak hozzá, csak elmentünk a gyógyszertárig tájékozódni.

Azok tudorosok voltak?

Tudorosok voltak, de szerintem az is provokáció volt, világos volt, az a pasas, aki ott elkezdett randalírozni, az egy ilyen lökött ember volt.

Amikor provokációról van szó, mindig akkor lehet provokálni, ha van egy olyan tömeg, egy olyan hangulat, amit elő lehet mozdítani, amire hatással lehet lenni, nem?

Igen. Ez igaz, de...

Tehát van egy olyan, nem azt mondom, hogy teljesen tömeghisztéria, mert nem jellemez mindenkit, de van egy olyan mozgatható embercsoport, akit lehet manipulálni.

Zoltán, ez elkezd ordibálni, hogy mi ez, hogy magyarul írják ki a „Gyógyszertár”-t, mert amennyire én tudom, a gyógyszerésznő, az akkor írta ki, tehát írás közben.

Igen.

Tehát nem akkor, hogy egyszer csak kitette, hanem írta ki, az közben elkezd komédiázni, botrányt rendezni, és percek alatt, spontánul összegyűl a tömeg. Tehát ez nem olyan tüntetés, hogy gyors tüntetés, amelyik összeáll, összeáll a tömeg, és elkezdenek üvöltözni, és 20 perc múlva több száz ember van ott. Világos volt, hogy készenlétben álltak. Amikor én odamentem, még világos volt délután, március 16-án vagyunk, tehát 7-kor sötét van, amikor odamentem, világosság volt, akkor már több ezer ember

volt. Már túl voltunk azon, hogy a lányokat, akik kifüggesztették azt a feliratot, már lecibálták az emeletről, tehát azon már túl voltunk. Sőt azon is túl voltunk, hogy Cselényi Lacit megpofozták, aki filmezte ezt az egészet. Mi végigmentünk, láttuk, hogy magyar nincs közöttük, tehát nem volt akit csillapítani, nem verekedni mentünk oda, hanem tájékozódni, egyáltalán, hogy nézzük meg, mi van. Akkor úgy tűnt ott, hogy lecsillapodtak, megvolt a botrány, de úgy tűnt, csendben vannak, megelégedtek azzal, amit csináltak, összetörték az üveget. Csendben voltak, ezt mondhatom, én ezt láttam. Nagyon rossz hangulatban hazajöttünk, vendégeim is érkeztek Magyarországról, nem akartam őket kivinni, mondták, hogy menjünk ki, mondom, nem, nem, mi ne provokáljunk, ne menjünk oda. Másnap arra emlékszem, hogy Bélával kettesben fogalmaztunk egy nyilatkozatot, amit a sajtóban közreadtunk. Azért emlékszem ilyen pontosan, mert elvették közben a villanyt a Tábla épületében, sehol máshol, a környéken nem, de a Királyi Tábla épületében vagy a biztosítékot verték ki alul, vagy elvették az áramot. Emlékszem, mi ott gyertyafényben fogalmaztuk meg Bélával azt a nyilatkozatot, amit Béla vagy megmutatott a többieknek, vagy nem, de másnap, 18-án ő kellett menjen Budapestre, tanácskozásra, én pedig ültem be az autóba és mentem Szegedre és Kecskemétre is. Egyeztettünk, hogy akkor mit fogunk ott mondani, mert akkor nekünk ez nagyon fontos volt, ez a testvérvárosi kapcsolat. Úgyhogy én másnap elindultam Szegedre, nagyon rossz előérzettel, megmondom őszintén, nagyon-nagyon rossz előérzettel.

Tehát számíthattál arra, hogy ennek lesz folytatása?

Igen, lehet folytatása, a városban nem fog elülni a nyugalanság.

Amikor 15-e után látszott, hogy most már tényleg nyilvános provokációk vannak, akkor sem ültetek össze, az RMDSZ-vezetősége, hogy mit lehet erre tenni? Vagy már sodródtak az események?

Én most nagyon őszintén megmondom neked, hogy 15-én öszszegyűltünk este, de akkor olyan tanácstalanok voltunk, és annyira megzavart ez a terve Palinak, Kikeli Palinak, hogy mi fogjuk vissza a munkásokat, hogy ne menjenek ki. Őszintén szólva alapvető véleménykülönbség alakult ki egy részünk között, akkor már Káli Pista egyre nagyobb befolyást kapott, mint szervező, alelnök volt az RMDSZ-en belül, és Kikelinek feltétlen híve és óriási tisztelője volt.

Másrészt nagyon furcsa hangulat alakult ki akkor, volt egy feszültség Béla és András között is, éppen azért, mert András egy ideig Elődre játszott. András a tényleges vezetésben nem vett részt az RMDSZ-nél, a tanácskozásokra is ritkán jött el, mert más dolga volt, ő fogadta a lakásán a magyarországi, vagy a nyugati vendégeket, de a gyűlésekre nem nagyon jött el. Folyt a hatalomért való harc, a hierarchia-harc az RMDSZ-ben, és ez nekem borzasztóan kínos volt. Bélához is, Andráshoz is és Elődhöz is fűzött barátság, úgyhogy amennyire lehetett, én akkor már tudtam, tehát 20-a előtt tudtam, hogy ki fogok ebből az egészből maradni. András nem az az ember volt, aki megszokta, hogy neki ellentmondjanak. Na most, ha Kikeli mondta csendesen, amit mondott, ugyanazt elismételte Káli Pista.

András melyik álláspontot képviselte?

Feltétlenül azt, hogy nem szabad visszafogni az embereket, igenis, jöjjenek ki.

Tehát, most ez nagyon őszinte és emberi dolog, és örülök, hogy így szó került, hogy e viták mögött már húzódott egyfajta...

Személyes ambíció, amit mondtam neked...

Ez emberi dolog.

A politikában ez megvan. Mi már akkor Bélával egy platform voltunk, de egy adott pillanatban azon vettem észre magamat, hogy az én kedves barátom valahogy más hangot üt meg, tehát nem csak a baráti hangot, a bajtársi hangot. S akkor mondtam neki, hogy álljunk meg egy pillanatra, Béla, ismerjük egymást, nagyon jól tudod, hogy én barátnak mehetős vagyok, de alattvalónak teljesen alkalmatlan. Azt mondja, hát ez most nem az a helyzet, azt mondja, nekem mondta, hogy nem ez a helyzet, hogy itt most alattvaló, vagy... itt van egy hierarchia, mondom, az RMDSZ egyrészt szövetség, nem párt, de másképpen is, ahogy a mozgalomban cinkosok voltunk, és én összeesküdni nagyon szerettem veled, megbízható cinkosokkal szeretek összeesküdni, ez ment is, de ez itt most nem megy. Ezt nem csak Béla vonatkozásában értettem, hanem a többiek vonatkozásában is.

Igen, mert kialakultak bizonyos helyzetek.

Kialakultak, és én pedig teljesen alkalmatlan voltam, hogy én valakire hallgassak. Én elmondom külön a véleményemet, de azt, hogy nekem utasítást adjon bárki, azt nem bírtam. Voltak is ebből bonyodalmak, de hát Hajdu Győzővel is voltak ebből bonyodalmak.

De lehet, ez nem csak a te érzésed volt, hanem ezek több ember-ember közti viszonyt meghatároztak.

Igen, és szenvedve néztem, hogy nagyszerű emberek, barátaim közt sértődések vannak, és kezdenek a csoportok, az érdekcsoportok kialakulni a hatalomért való küzdelemben. Láttam történni a történelmet. Nem csak körülöttem, hanem velem is történt meg a történelem ott, és néztem, hogy a történelem során ezek hogyan alakulhattak ki a francia forradalomban, vagy kezdték nyakazni egymást. Hát magamban elgondoltam, hogy ennek most a következő lépése, hogy itt nyakazni kezdjük majd egymást, és hogy itt nincs, amit javítani a helyzeten, ez abban az időben, március 15-től kezdve nagyon éles volt, abban a 2-3 napban is láttam. Tehát mi is tanácstalanok, kezdő, egészen kezdő politikusok voltunk.

Andrásnak viszont lett volna politikai tapasztalata, ő rengeteg gyűlést végigtalpalt.

Rengeteg gyűlést, András, de mint ahogy azokon a gyűléseken se vett ő teljes szívvel részt, ő elsősorban író volt, aki, ha kellett, politizált, de azt muszájból elvállalta. Itt ezt pedig úgy érezte, hogy nem unja, de nem az a dolga, hogy ő most részt vegyen ezekben. Egyszer tett kivételt, és szerencsétlennek ráment a fél szeme, amikor rászóltak, hogy na most akkor gyere ide 19-én. Az elnökség fele Magyarországon van, nincs elég ember, próbálj te beszélni a tömeggel. Szóval jó ösztöne volt neki, hogy neki nem az a dolga, hogy odamenjen és részt vegyen.

De azért a nyilvánosság előtt az ő neve alatt jelentek meg nyilatkozatok az újságban.

Persze, az ő neve alatt, vagy átnézte azokat, vagy nem, azokat az írásokat, a nyilatkozatokat, vagy csak elmondta, hogy mi kell benne legyen.

Tehát magukat a döntéseket, a stratégiákat nem ő dolgozta ki.

Nem ő dolgozta ki, nem, ő nem vett részt. Ő nagyon ritkán vett részt ezeken a tanácskozásokon, ritkán volt jelen.

Most mondom megint, hogyha ő elnök, tapasztalattal bíró ember, akkor a fenébe, azért illett volna ott lenni és a tapasztalatait felhasználni.

Hát illett volna ott lenni, de idősebb volt, nehezebben mozgott. De például konkrét döntés, és nagyon jelentős döntés volt február 9-én. Este 9-kor felhív Csíky Boldizsár azzal, hogy ő most jön Bukarestből, s Domokos Géza azt üzeni, fűjjuk le a 10-i tüntetést. Így mondta ezt nekem Csíky Boldizsár. S ezt, mondom, most miért nekem mondd? Azt mondja, neked is mondom, másnak is mondom. Én mondtam, az a véleményem, hogy nem szabad lefűjni. Felhívom Andrást, és mondja András, hogy neki is telefonált Boldi, szó se lehet róla. Ott álltam, vagyis itt ültem lent a konyhánkban, erre is emlékszem, a konyhánkban volt akkor a telefon, hogy én most mit mondjak, óriási felelősség, mert hát azt nem láttuk mi se előre, hogy 100 000 ember fog kijönni, de azt tudtuk, hogy több ezer ember fog kijönni, és akkor én most hova álljak.

A tüntetés vagy a felvonulás előkészítése során ezek a hatalmi belső mozgások már érzékelhetőek voltak akkor, februárban is, vagy inkább később?

Nézz ide, csírájában már 7-e előtt, amikor Kolozsváron a próbaterebben az első gyűlésünk, az országos gyűlésünk volt. 6-án telefonált András, hogy „gyere le, itt van egy magyarországi csoport, itt van Csoóri”, na és lementem. Sokan voltunk a szobában, Csoórral jóban voltam, de nem tudtam beszélni, mert az ő egyik szárnysegéde átvette a szót, és az beszélt végig. A sarokban ült egy szomorú ember, komolyan figyelt, de egyedül volt, nekem mindig van egy ilyen ösztönöm, hogyha társaságban valaki egyedül van, akkor amellé ülök le. És szokásom szerint kitűnően helyezkedtem, az az ember, aki mellé leültem, Antall József volt, akivel nagyon jól elbeszélgettünk. Amikor aztán két év múlva Lakiteleken találkoztunk, akkor azt mondja Antall, né, egy ismerős arc, és ő jött hozzám.

Akkor Csoóriék mit akartak?

Tájékozódni akartak, hogy mi van Vásárhelyen, és hogy mi várható holnap. Másnap reggel mentünk át Kolozsvárra. Nem akartak befolyásolni, mi se engedtük volna, hogy befolyásoljanak.

Kolozsváron megszavaztuk, hogy ők ne jöjjenek be. Se ők, se Antall, akkor még Antallnak nem volt ez a súlya, se Csoóri, se Bodor Pali, aki odajött. Őt se engedték be magunk közé, hogy ne legyen egy ilyen, hogy minket most a határon túlról irányítanak. De a kérdéssre visszatérve, én akkor éreztem már a teremben, a szobában, a Sütő szobájában, hogy világos az, már akkor világos, hogy Sütő Kincsesre játszik, és ez nem mindenkinek tetszik a vásárhelyiek közül.

Ők honnan ismerhették egymást Kincsesrel?

Kincsesnek az édesapja Sütőnek volt a barátja...

Ügyvéd korában, vagy...

Ügyvéd korában, a Mikszáth téren laktak itt, ott laktak Elődék is, és ott lakott András is. És jártak át egymáshoz, Elemér bácsi kiválóan zongorázott, András is, amit tanult az enyedi tanítóképzőbe. Ahányszor berúgott, annyiszor megpróbált zongorázni, ha egy zongora került, akkor már mindnyájan menekültünk, mert akkor tudtuk, hogy ebből zongorázás lesz. Egy biztos, '89 november 30-án, amikor Andrásához mentünk András-napozni, akkor az elvtársak következő csoportja ment be: Gálfalvi Zsolt feleségével, Gálfalvi György feleségével, Lászlóffy Aladár a feleségével. Más nem mert akkor bemenni. Szekusok sorfala között mentünk be, és egyszer csak kopogtattak, és bejött egy közismert vásárhelyi képzőművész házaspár, akikről tudtuk, hogy bedolgoznak, maradjon titokban a nevük, és elkezdtek minket fényképezni. Abszolút világos volt a szerepük, hogy ők azt a feladatot kapták, hogy minket ott lefényképezzenek. Előd nem jött be ilyenkor, tehát András-napkor. Én legalábbis Előddel ott nem találkoztam Andrásnál, pedig elég sokat jártunk Andrásához a 80-as években.

Andrásnak mondjuk tetszett az Előd keménysége?

Igen. Határozottan tetszett, benne látta azt az energikus embert, aki jogot tud, akit itt helyzetbe kell hozni. És megmondom neked őszintén, hogy bennem is ez volt, mint barátjában, Előd barátjában, sőt bajtársában, '89-ben, Előd segítségével levetkőztetünk a jobbágytelki milicistát – '88-ban történt –, aki a katolikus

papot hozzábilincselte a templom kerítéséhez, és hátulról rugdosta a fenekét részegen a falu szeme láttára. S akkor elmentem Elődhöz, és elmondtam, elvállalod-e, s Előd elvállalta, a végén nyertünk, tehát Előd nyerte meg a pert, s valóban '88-ban egy milicistát levetkőztettek ezért, mert megbotránkoztatta a falut, és politikailag ez nem volt helyes. Nem voltunk mi akkor, se én, de András se már abban a helyzetben, hogy politikai súlyunk legyen, de harsogtuk a világba a hírt, a Szabad Európa Rádiót megtöltöttük vele, a Kossuth Rádiót megtöltöttük az eseménynyel, mindenkit megtöltöttünk ezzel a dologgal, a ténnyel, hogy né, mi történt ott. Előd tehát vállalt ilyen dolgokat.

Előd, most nem teljesen jó értelemben használom tehát ezt a kifejezést, tehát Előd a nacionalizmusát, vagy ezt a nemzeti érzését otthonról hozta?

Egy történetet mondok el. Második osztályban jött át Előd Nyáradszeredából, mert ott volt az édesapja ügyvéd. Néztük a nyurga fiút, aki az anyjával jött. Nem is tetszett nekünk, hogy az iskolába az anyjával jön be. Jó, körülszagoltuk, hogy milyen lehet, nem tudjuk. De a tekintélyét ezzel alapozta meg: a tanítónő feltett egy kérdést, hogy gyerekek, ki tudja, ki volt Széchenyi István? Feláll az új fiú, s válaszol: Kossuth szerint a legnagyobb magyar, mondja a második osztályos. Ez az első képem Kincses Elődről. Tehát ez első hétről az, hogy az anyjával ott van, de az első ilyen nyilvános szereplése ez volt: Kossuth szerint... s azután is minden iskolai műveltségi versenyen a Bolyait hol vele, hogy Csíky Csabával képviseltem, a Lánylíceummal, Kopacz Marival és Tóth Marival szemben, tehát ők a Lánylíceum, ez a két versenyzője volt, s mi voltunk a Bolyai versenyzői a műveltségi és

irodalmi versenyeken, és mindig hihetetlenül tájékozott, olvasott ember volt, pedig őt az atlétika lefoglalta, de otthonról hozta, apjától, anyjától, ahogy mondják Vásárhelyen, „jó magyar emberek voltak”.

Értem, jó. Tehát visszatérve a Sütő András...

Ezt akartam mondani, hogy akkor már érződött, ez a két ember nem állhatja egymást, s az ambíciók ott voltak másokban is, mindenki Jani akart lenni, na, Jani akart lenni mindenki. Én akkor még, azt is meg kell mondjam, hogy az Előd híve voltam. Bélának a felkészültségét és képességeit abszolút elismertem, de Béla abban az időben még nagyon rossz szónok volt. Nemcsak románul, magyarul se tudott beszélni. Mi életünkben részt vetünk ezer irodalmi esten legalább, de Béla nagyon nem tudott beszélni, a verse kitűnő volt, de amikor prózába kellett beszélnie, akkor dadogott, hümmögött, Előd pedig flottul, az ügyvédi rutinjának megfelelően, tehát úgy nézett ki, hogy ő lesz a jövő embere, sokáig így nézett ki. Én azt, hogy Előd talán politikusként mégsem rátermett, később éreztem meg, amikor már ellenzékben volt, miután visszajött a budapesti száműzetéséről. Budapesten még együtt mentünk fel a Márton Áron Kollégiumba nem a '90 májusi, hanem a '92-es választáskor, és szerveztük meg a magyar diákok hazajövetelét. Kórházban voltam, ő megkeresett a kórházban, és megkérdezte, együtt megyünk-e fel. Tehát együtt voltunk Előddel sok mindenben. Később jöttem rá, amellet, hogy továbbra is végtelenül egyenes, becsületes embernek tartom, aki persze meg van kenve az ügyvédi hájjal, de nincs helyzetelemző képessége, ez később vált számomra világossá, mert nincs. És arányérzéke. Elvakult lett egy csomó dologban. Annyira, hogy

Sütővel is összekülönbözött, eltávolodtak egymástól, mert magában úgy érezte, hogy Sütő gyáva, amikor Markóhoz csapódik, és nem hozzá, és nem őt képviseli, úgyhogy eltávolodtak egymástól. Nagyon sajnálom, mert ettől függetlenül barátomnak érzem, csak nem értünk egyet. Hát nem mindenki értünk egyet. Nem mondta meg, tehát nem beszéltük ezt ki egymással, néha érettségi találkozókön váltunk erről szót, szurkál, hogy hát ő nem várta el tőlem, hogy én Markóhoz csapódom. mondom, nem csapódtam, hát ott vagyok, természetemnél fogva. Na, mindegy, ha már ez szóba került, akkor annyit mondhatok erről, becslöm Elődöt, de helyzetelemző készsége nincsen. Innen lovagoltunk el, már a januári, Sütő András lakásán folytatott beszélgetésen, ahol Előd vitte a prímet, érezhető volt, hogy akadnak majd itt problémák, erőviszonyok felmérésében is, és egyáltalán a gyakorlati döntések meghozatalában. Előd különben, érzésem szerint, nagyon becsületesen vitte végig '90 márciusának az eseményeit, ahol lemondatták, de – egyedül maradt, mert Király Károly otthagya egyedül, s ezt megbocsáthatatlan véteknek tartom.

Károly otthagya őt egyedül, mert elment Király Károly az arcideg-zsábájának a kezelésére, közben nem ezért ment el – bocsánatot kérek a gyanúért –, azért ment el, mert nyilván a sok évi elnyomatás után ünnepeltetni akarta magát Magyarországon. Sorsdöntő lett volna, ha ő itt van, ő éppen arra való lett volna, hogy az a tekintély, amit ő összekutyult magának, azt pontosan akkor kellett volna felhasználnia, 1990. január, február, márciusában. És magára hagyta Elődöt.

Én úgy gondolom, hogy a románok előtt neki volt a legnagyobb tekintélye. Láttam olyan jegyzőkönyvet, városi FSN jegyzőkönyvet, ahol a Tárát is leülteti.

Igen.

A Târa nekimegy, valami indokkal, most mellékes, hogy milyennel, és leszereli.

Más dolog az, hogy megérzésem szerint neki is nekimentek volna. Világos, mert ott morogtak, hogy magyar vezeti a megyét, nekimentek volna, de sokkal nehezebb lett volna a dolguk.

Jó kapcsolatai voltak Bukarestben is.

Igen, jó kapcsolatai voltak a bukaresti vezetéssel, egyáltalán megvolt a nemzetközi tekintélye, tehát nehezebben tudtak volna vele elbánni, nehezebben tudták volna ezt az egész márciusi cirkuszt, pogromot végigcsinálni, ha Király itt van. Előd így valóban magára maradt. Az Előd helyzete iszonyatos volt akkor, és nagyon szépen és keményen vitte végig a márciusi napokat. Óriási disznóság volt, és az volt a véleményem akkor is, a mai napig is az a véleményem, hogy őt az RMDSZ magára hagyta. Beleértve a budapesti éveit, amikor elment száműzetésbe, és nem tettek meg mindent, hogy visszajöjjön. Az más dolog, hogy ott, Budapesten viszont a kekeckedő természete kijött belőle, összekülönbözött Csoórral, a Magyarok Világszövetségében át akarta venni a hatalmat. Csoóri ugyanaz volt, mint itt András, tehát megszabjuk az irányt, hogy merre menjete, de ténylegesen nem veszünk részt a tárgyalásokon vagy a megbeszéléseken. Ő is nagyon rosszul választotta meg általában a bajtársait, Andrásnak is megvoltak a maga félrenyúlásai a bizalmasai tekintetében.

Tehát ez a fajta törésvonal már érzékelhető volt akár februárban is.

Igen...

A gyertyás tüntetés előtt, és aztán később, márciusban is.

Igen, igen.

És akkor Sütőt mondjuk Kikelivel, vagy a Kikelit követő Kálival szemben a munkások, az embertömeg használatát tekintve egyfajta radikalizmus is jellemezte? Ezt se a szó legszorosabb értelmében kérdezem.

Mindenesetre rájuk akart alapozni feltétlenül, az emberek...

Tehát Sütő azt mondta, hogy kell használni, bátran ki kell állni...

Igen, hogy bátran kell őket használni ezekben a pozícióharcokban, mármint úgy, hogy a románsággal szemben tüntető tömegként is, de másrészt azt is nagyon jól tudta, hogy az emberek ezt is várják el tőle. András sokkal jobban érzékelte, annak ellenére, hogy nem volt a mindennapokban olyan kapcsolata az emberekkel – mert nem járt már annyira ki az utóbbi évtizedben –, mint amennyire mondjuk Káli Pistának volt, aki üzemi mérnök volt, de jobban tudta, hogy hogy gondolkodik a munkás, és mit érez, főleg, hogy mit érez a magyarság, ehhez volt neki érzéke. Kitűnő érzéke volt, hogy ezt is várnák el az RMDSZ-től. Az RMDSZ-től a munkásság azt várta volna el végig, permanensen, hogy igenis tüntetésre és még radikálisabb fellépésre buzdítsák őket is, és főleg használjanak más terminológiát a vitákban. A szövegeket puhának érezték, az RMDSZ-t akkor is, februárban is puhának érezték az emberek.

Pedig nem volt...

Pedig nem volt, de puhának érezték.

Kik számítottak idézőjelben puhának? Azt mondták, hogy tárgyalni kell...

Igen.

Kik voltak azok az RMDSZ-emberek?

Végő sorban az RMDSZ-ben volt ott néhány szelíd filozopter, de a tagság a tárgyalást annyira nem akarta, az volt az elképzelésük – gyönyörű, érted, mint hogyha mi lettünk volna forradalmár korunkban –, hogy a hatalmat utasítani kell. Tehát az utasított hatalom...

A FSN-t...

Igen, a hatalmat utasítani kell, kényszeríteni, vagy legalábbis készíteni. Ezt a hatalmat nem lehet se kényszeríteni, készíteni is csak abban az értelemben, hogy esetleg megvillantjuk előtte azokat a nagyon szerény eszközöket, amik voltak. Tehát a külfölddel való fenyegetőzést. Jellemző volt, hogy február 10-én a tüntetés előtt minden utcafelelősnek elmagyaráztuk, ez néma tüntetés. Ez váltotta ki a legnagyobb ellenkezést, nem akartak néma tüntetést, hanem azt, hogy mi üvöltözve, jelszavakat skandálva vonuljunk fel, és amikor a végén az első csoporttal odaérkeztünk a Sportcsarnok elé, és Gábor atya elmondta a Mi Atyánk-ot, és Sütő elmondta a beszédet, akkor végre egy csoport

felmászott, nem a pódiumra, mert azt őrizték a szervezőink, hanem egy fára, és elkezdtek üvöltözni, hogy Európa szeme rajtunk van. És Európa velünk van. Nem tudták elfogadni, hogy mi ezt ne mondjuk ki. Azt, hogy Európa mit csinált velünk, azt most nem akarom részletezni.

Európa újra csendes volt.

Igen, Európa újra csendes volt, újra csendes, de végig csendes volt, tehát ezt nem akarták elfogadni. Ilyen feszültség volt a vezetőségen belül. De András tudta, hogy ezt akarják, tudta, hogy azt várja el a tagság tőlünk, hogy lármásabbak legyünk, radikálisabbak legyünk, keményebbek legyünk, ugyanakkor ő is belátta, hogy nem lehet annyira. De nem azért látta be, mert a másik csoport kezdett erről beszélni, hogy legyünk taktikusak, és úgy viselkedjünk, ahogy ők várnák el tőlünk, tehát lepjük meg őket valamilyen húzással. Hogy milyen húzással, azt nem részletezték soha, csak azt mondták, hogy ne azt csináljuk, amit ők várnak el tőlünk.

Pofonra pofonnal válaszolunk, s akkor...

Őszintén megmondom neked, én akkor ilyen választ, hogy bármilyen szép gesztust teszünk, ők szép gesztussal válaszoljanak, én akkor már nem éreztem. Az az eufória, ami 22-én megvolt, az, hogy összeölelkezünk, és tényleg összeölelkeztünk, őszintén, összeölelkeztünk velük, vagy még 26-án a Barátság Platform, minden, én akkor már tudtam, világos volt, nem kellett ehhez felkészültség vagy nagyobb tapasztalat, hogy ez nem fog menni. Itt ebben kibékíthetetlen az ellentét, és ne legyen nekem igazam,

mondom, ma, 2011. szeptember 6-án, ne legyen nekem igazam, most is ott érzem a robbanás veszélyét. Nagyon örvendek, hogy ezeket a csinos egyetemista lányokat, akik sétálnak fel-alá az utcán, nem provokálták, s nem verték még meg, de ez bármikor kijöhet. Ez bármikor kijöhet.

A diáknapokra gondolsz?

A diákokra, igen. Ebben én érzem ezt a robbanásveszélyt, a lehetőséget, s nem igaz az, hogy az anyagi gondok előbbre valóok számukra, mint a nemzetiségi ügy. Az, ami bennünk volt, ami Ceaușescuban benne volt, hogy ha füvet eszünk, akkor is kifizetjük az adósságot, és nem hagyjuk magunkat megalázní. De ez nem csak Ceaușescuban volt benne, ez benne volt a Ion Lăncrănjan-könyvben is szó szerint.

Elovestad elejétől végig a könyvet?

A Ion Lăncrănjant? Persze. Meg is mondom neked, hogy miért nincs nekem meg: Száraz Györgynek küldtem ki – egy kitűnő szerkesztő volt és publicista –, aki írt is a Lăncrănjan-könyvről, mai napig se emlékszem, hogy ki fordította le neki magyarra, de én Száraz Gyurinak küldtem ki annak idején a könyvet.

Miért vált Sütő András egyik célpontjává a román félnek?

Azért, mert '89 előtt is a románságban benne volt, mint író, küldi a leveleit a Szabad Európának, a darabjait, és tudták, hogy a Szekuritáté figyel, tehát támadták a román sajtóban, a román párt-sajtóban Andrást már akkor támadták.

Ő valamikor a Görgény-völgyi körzetnek volt a nagy nemzetgyűlési képviselője '89 előtt...

Igen.

Tehát őt ismerték abban a térségben.

Ismerték, de egyrészt a Görgény-völgyiek meglehetősen rossz néven vették, kivéve a görgényüvegcsúriek – magyar falu –, hogy ők egy magyar képviselőt kaptak, annak ellenére, hogy András tökéletesen beszélt románul. Anyanyelvi szinten beszélt románul, és ízesen is tudott a nép nyelvén beszélni, ha egyáltalán kiment. Csak az a helyzet, hogy oda se ment ki. Ő nem volt az az alkat, aki elmerült volna a politikában. Megválasztották, kellett is a pozíciójához, mármint a lap főszerkesztői pozíciójához, akarta is tartani a szintet, hogy valaha még ezt fel tudja használni az írói pályáján is, de elsősorban sok embernek segített András. Nem ő konkrétan, hanem mindig megtalálta a pilléret, az apparátusban megvoltak a kapcsolatai. Kellett is szerintem, ez is volt a dolga többek között, hogy kapcsolatokat teremtsen, akiken keresztül jó ügyekben tudott intézkedni, hasznos, jó ügyekben. Nem csak a maga ügyeiben, nem emlékszem, hogy a maga ügyeiben intézkedett, de a szerkesztőségéről, az embeireiről gondoskodott. Ha valakinek a barátja vagy rokona bajba került, próbált közbelépni, s az elején még ment is, a 80-as években már nem. A hatalom is tudta, hogy András egy jelentős író, a hatalom világosan tudta, hogy az, amit ír András, az valóban sokak számára támasz lelkileg, még akkor is, ha nem az *Anyám könnyű álmot ígérre* gondolok, hanem a drámáira. Azok valóban olyan metaforák, amelyeket ha kibontunk és értelmezzünk, ak-

kor az ellenállást erősíti. Nem véletlen, hogy itt őt a tömeg kereste a szekun, és nem véletlen, hogy őt vitték ki szónokolni a Kultúrpalota erkélyére.

19–20-a után még Sütő mellett volt néhány név, akiről a románok hangoztattak fenemód, hogy ők a kerékkötői az együttélésnek. Ott volt a Kincses neve, a Jaki, Jakabffy Attila, és aztán Tőkés Andrásnak is le kellett mondania a főtanfelügyelő-helyettesi tisztségéből. Ők miért kerültek célpontba? Miért ők vitték el a balhét? Kincsest mondjuk értem, de a másik kettő.

Kérdezted, hogy kik voltak a radikálisak. Szövegben Jaki, nyugodjék, radikális volt, és egyértelműen Kincses mellett volt. De gyakorlatilag az a helyzet, hogy Jaki nem sokat dolgozott, ő egy kedves fiú volt, aki az életét nagyjából a Tutunban töltötte el. Kapcsolatteremtő képessége volt, hála Istennek, ez volt a legpozitívabb vonása, úgy nézett ki, hogy fontosabb kerék, mint amilyen volt. Csinált egy káprázatos dolgot december 23-án, amikor még lőttek a terroristák, akik ha voltak, ha nem, elment Bukarestbe, hason kúszva megközelítette a televíziót, és a végén 24-én ő volt az első, aki magyarul megszólalt, és Boldog Karácsonyi Ünnepeket kívánt magyarul az ország népének. Ezt nem lehet tagadni.

Jól beszélt?

Jól beszélt. Jaki kitűnő előadó volt már középiskolás korában, tájékozott és olvasott, csak azt, hogy ő Párizsban végzett politológiai szakot, látogatás nélküli tagozaton, ezt egy kicsit túlzásnak tartom. Említetted még Tőkés Andrást.

Az ő presztízse hamar lement már januárban...

Nagyon hamar lement. András nem volt különösebben hangos, de alapvetően radikális vonalat képviselt, amivel meg kell mondanom, egyet is lehet érteni, nem beszélve arról, hogy András egy népszerű ember volt itt Vásárhelyen, mert kitűnő tanár volt, rengeteg embert juttatott be a mérnöki szakra.

Románokat is...

Románokat, magyarokat is, kitűnő tanár volt. Úgyhogy őket jó érzékkel szemelgették ki, ezeket a kulcsembereket. Érdekes módon Bélát, pedig ő is a Megyei Tanácsban volt, soha nem emlegették, s a többieket sem, tehát nem véletlenül ezeket választották ki.

Ezeknek az embereknek ekkor gyakorlatilag véget ért a politikai pályájuk.

Igen, látod, ez akkor is megvolt, hogy valakit egyszer félreállítanak, és nem lehet visszahozni. Nem tudják visszahozni most Nagy Zsoltot, pedig teljesen világos, hogy ártatlan ebben az ügyben, és nem lehet visszahozni.

Tehát akkor kiveséztük ugye a belső törésvonalakat, s február 10-re mégiscsak győzedelmeskedett az az irányvonal, hogy föl kell vonulni.

Igen.

Ez meg is történt, akkor beszéltünk március 15-ről, a nyilvános anyanyelvhasználat került előtérbe. Onnan lovagoltunk vissza a

gyertyás tüntetéshez is, s hogy március 15. után szintén összezsaptak ezek a vélemények, hogy a munkásokat használjuk vagy sem..

Igen.

Valahol innen kellene folytatnunk az elbeszélést. Kikeli Pál, meg Káli Király volt az, akik azt mondták, ne...

Ne mozgassuk meg, hanem próbáljuk az üzemben tartani a munkásokat, és kerüljük az utcai összezsapásokat, egyáltalán a lehetőséget a konfrontálódásra. Ezt mindenképpen kerüljük. Csak hát ezt, mint kiderült, nem lehetett. Hogy utána 19-én, illetve 18-án, mi történt, azt én is csak olvasmányból tudom, mert nem voltam itthon.

Hányadikán tértél vissza?

21-én. Valamit akarok mutatni. Senki sem ismeri. Jézus, Mária! Nemcsak, hogy senki nem ismeri, még én se találom meg mindjárt a *Fehér Könyvet*, te ismerted az RMDSZ által kiadott *Fehér Könyvet*?

Igen.

Azelőtt az anyag megjelent a '90 decemberi Látóban, azt ott közzétűk először.

A teljes?

Nem az egész szöveget, de az Oltyán Laci, Nemes Laci, Káli Pista és Tófalvi szövegét.

Tófalviról beszéljünk néhány szót. Neki milyen szerepe volt '90-ben, meg akkor az RMDSZ-ben?

Nem tudom.

Mert őt az erkélyen is láttam, az egyik filmrészletben, amit a 20-i erkélyi szónoklatokról készítettek, ott is ott van egy adott pillanatban, ott is feltűnt.

Ő a rádiónál dolgozott, és mint rádiós ott volt, tehát mikrofonnal a kezében. De egy adott pillanatban, most nem tudom neked elmondani, hogy 24-én vagy 25-én, egyszer csak megjelent az RMDSZ vezetőségében is. Nem volt az elnökségben, de a választmányban igen. Fennforgó volt, de olyan fennforgó, akinek tulajdonképpen szerepe nem volt, befolyása nem volt, és hangja se, annak ellenére, hogy rádiós volt. Viszont, ami lényeges, hogy amikor felmerült, hogy az RMDSZ indítson egy lapot, akkor Tófalvit bíztuk meg. Ő vállalta, nyújtotta is a kezét, „Itthon” címmel egy heti közlőnyt indítottunk, nagyon rövid életű volt, ezt Tófalvi szerkesztette. Maga az a tény, hogy ő az RMDSZ közlőnyét szerkeszti, nyilvánvaló, hogy súlyt adott neki, szerepet adott neki, lapot osztottunk neki. Igazából nem főszerkesztette, hanem egyedül szerkesztette ezt a lapot.

Térjünk vissza március 21-re, amikor a város határában a katona felelősségre vont, hogy hol jártatok.

Elmondtuk, hogy hol, akkor elkezdett káromkodni, s elmondta, hogy ő '89-ben Bukarestben volt, azt megúsza, de itt azt hitte, ezt nem ússza meg, mármint a március 19-et.

Tehát a román tiszt...

A román tiszt vont minket kérdőre, hogy hol jártunk...

S volt félsz benne? Feszültség?

Nem, indulat volt. Indulat. Kimondottan számon kérte a polgármestertől és a városi tanácstól, a tanács 4 tagja ült az autóban, hogy hol jártunk, és miért mentünk el, amikor itt cirkusz van. És mit mondjak neked, igaza volt. Akkor még nem is tudtuk, hogy mi van, de bejöttünk a városba, s ahogy közeledtünk a központ felé, egyre inkább törmeléken jártunk. Elmentünk a Grand előtt, elsőnek Orbán Dezsőt tettük le a lakásánál, aki a Bolgárok terén lakik.

A kiégett buszok még ott voltak?

Ott voltak a kiégett buszok, és ott voltak a ládák és az üvegek, szörnyű dolgok. Hazahozott a sofőr, egy fiatal sofőr volt velünk, rögtön Orbán Dezső után engem hozott haza, a Főtér volt még szennyezett, a Bolyai tér nem volt az. Másnap reggel az első utam a székházhoz vezetett.

Tehát 22-én.

Igen, 22-én.

Tüntetés volt akkor a központban?

Nem volt semmilyen tüntetés. Ez este volt, éjjel volt, semmilyen tüntetést nem láttam.

Másnap?

Másnap reggel volt tüntetés, de én azon nem vettem részt.

A románok két-három napig még kijöttek.

Ez így bennem nem él. Erről nekem nincs élményem. Én másnap átmentem a Királyi Tábla épületébe, tehát az RMDSZ-hez, egy embert kaptam ott, meg a romhalmazt. Láttam szétverve az irodákat, s csak Mihály Jóska-t kaptam ott, aki nagydarab fiú, erdőcsinádi, nagyon derék ember, a csatában részt vett, és meg is sebesült, a szeme be volt dagadva, kővel megdobták. Ott, a hulladék között próbált valamit válogatni az iratok közül. Akkor én is néztem, hogy mit lehet menteni, aztán jöttek fel még emberek, ismeretlenek, és kimondottan olyanok, akik fosztogatni akartak. Ezt éreztem, hogy fosztogatni akarnak.

Magyarok voltak?

Magyarok is, románok is. Néztünk ott egymásra, hát azt mondtam, hogy „Poftiți afară” (Távozzanak!), hát mit mondjak, nem volt se ajtó, se ablak, minden ki volt törve. Az a tartály, amit Mihály Jóska odagördített, s ami megmentette a fent lévőknek az életét, mert nem tudtak felmenni az ostromlók, az még ott volt a feljáróban, Jóska ismertette velem a történeteket, én kedveltem Jóska-t különben, nem volt egy észkombájn, de derék ember volt, s később a Kisgazdapárt megszervezésében nagyon komoly szerepe volt, aztán önként visszahúzódott az egészből, a politikából. Nem is mentem tovább, hanem hazajöttem, és kezdtem telefonálni, hogy mi van, próbáltam kapcsolatot teremteni, de

senkivel se sikerült. Senki se volt otthon, még talán Káli Pista sem.

Ők tárgyaltak, nem?

Ők 22-én már tárgyaltak. Én azért csak 23-án kerültem be a tárgyalásokba, mert előtte nem hívtak, s ha nem hívtak, nem mentem. 23-án hívtak.

Ki hívott?

Azt hiszem, Béla. Béla 22-én hazajött már, és ő mondta, hogy menjek, tehát ő küldött abba a terembe, mert több terem volt, ahol a Mihai Şora volt. Több helyen is folyt a tárgyalás, külön mentek a tanügyi és kulturális képviselők, emlékszem, bennem volt is egy kicsi sértődöttség, hogy én nem vagyok benne abban a tárgyalócsoportban, amelyik délelőtt tárgyalt. Azt hiszem, hogy Gelu Voican Voiculescu délelőtt ezekkel is tárgyalt, és délután jött át hozzánk, amikor a Városi Tanács újjászervezését levezette.

Az oktatásügyről tárgyalt?

Az oktatásügyről.

Lett valami eredménye annak a tárgyalásnak?

Az égvilágon semmi. Azon kívül, hogy a tüntetést abba kell hagyni, tehát az orvosok hagyják abba a tüntetést. Şora nagyon tisztességesen és számomra illúziót keltően azt mondta, van megoldás, ő elfogadhatónak tartja az álláspontunkat, miszerint

az orvosin a magyar tagozatot létre kell hozni. És borzasztóan sajnálkozott mindazon, ami történt, és nagyon normálisan viselkedett. Tehát az én szememben Şora bizalomkeltő volt.

Akkor átmentél a Városi Tanácsba?

Ott volt egy mozzanat, amire ki akarok térni. Nem azért, mert érdekelt vagyok személyesen benne, hanem nagyon élesen emlékszem a gesztusra, hogy jelölni kellett. Az volt, hogy a románok jelöljenek magyarokat, és a magyarok románokat, és szégyen, nem szégyen, az történt, hogy a románok engem jelöltek a tanács alelnökének. Addig az alelnök Veszely Tibor volt, aki különben végtelenül rendes ember és ügybuzgó. Mi, a magyarok Tárnáveanut jelöltük a románok közül elnöknek. Mikor engem jelöltek, erre felálltam, és elmondtam, hogy én szerkesztő vagyok, író vagyok, én ezennel ki akarok hátrálni az egész politikából, mondtam, egészen fel a padlásszobámig, az íróasztalomig, és hagyjanak nekem békét. Viszont nagyon köszönöm a román barátainknak a bizalmat, de kérem, hogy ezt a bizalmat, ami irányomba megnyilvánult, azt ruházzák át Borbély Lászlóra.

Te megbíztál benne?

Én megbíztam. Laci úgy került közénk, hogy nem ismertem '89-ig, nem is tudom, mikor jelent meg, s azt se, hogy ki hozta, talán őt is Káli Pista javasolta, de nem 24-én, nem 25-én, vagy 26-án, tehát egy későbbi fázisban. Laci a románokkal való tárgyalásban hasznos volt egyrészt a kiváló nyelvtudásával, románul végezte az egyetemet, másrészt vitakészségével. Nagyon jó vitázó, én nagyon tudtam ezt becsülni benne, és nagyon keménynek mutat-

kozott. Akkor elkezdték a románok, hogy nem őt jelölték, s ezzel elkezdődött a huzavona. Ekkor folyamodtam Voiculescuhoz, aki abszolút ellenszenves volt nekem végig, az is maradt, nem is volt okom, hogy rokonszenvesebb legyen. Mondtam, ha ő tényleg itt közvetíteni akar, akkor engedjék meg nekünk, hogy mi határozzuk meg magunk közül, ki kerüljön oda, még akkor is, ha a játékszabály alapvetően az volt, hogy a románok a magyarokat, s a magyarok a románokat. Mi elfogadjuk a románok jelöltjeit, ha erről van szó.

Jelöltek volna mást a románok?

Látszott, hogy nem hajlandóak, s nem hajlandóak Lacit elfogadni. Végül is győztem. Gelu Voican Voiculescu azt mondja: „Dacă domnule redactor spune așa, eu zic, ca să fim de acord” (Ha a szerkesztő úr ezt mondja, akkor járuljunk hozzá.). S csodák csodája ez megoldódott így, úgyhogy Laci lett az alelnök. Én pedig vettem a táskámat, s eljöttem.

Többet városi tanácsos sem maradtál?

Nem, semmi. Ha én azt mondtam, hogy vissza akarok menni az íróasztalomhoz, nem fogadom el az alelnöki posztot, mert szerkesztő akarok maradni, ez volt a logikus lépés.

A közélet iránt éreztél csömört, vagy egyszerűen a politikai élettől akartál távol maradni?

Én beláttam azt, hogy erre teljesen alkalmatlan vagyok. Nem csak az van, hogy párttagságra alkalmatlan vagyok, tehát alatt-

valónak alkalmatlan vagyok, de a közéletben való részvételemmel ellentmondásba kerültek az én eszményeim. És bár megvolt bennem a beavatkozási viszketegség, mindazok után, amit itt láttam, amit tapasztaltam, főleg a márciusi események után elhatalmasodott rajtam a tehetetlenség érzet. Éreztem, tehetetlen vagyok, nem tudok beleszólni gyakorlatilag semmibe. Azok az eszmények, amiket én vallok, elméletben gyönyörűek, de gyakorlatban kivihetetlenek. Nem tudom képviselni, vagy képviselem, de erőtlenül, nem tudok érvényt szerezni nekik. És az ösztön is, a jogos önvédelem, az diktálta nekem, akkor már világossá kezdett válni, hogy a szerkesztőségben valaki azt a lapot meg kell csinálja, és Béla, akit ugye én javasoltam főszerkesztőnek, kitűnő főszerkesztőnek is tartottam, de az is világos volt, hogy ő elmegy a politika felé. Maradt még három évig, a '93-as brassói kongresszusig, de csírájában benne volt már akkor, hogy ő a politika fele lép. Ennyi volt, nem mondta senki a szemembe, hogy ez megfutamodás, tehát én szemrehányást nem kaptam. Béla mondott ilyent, hogy ezt a kettőt lehetne egymás mellett csinálni, én azt mondtam, erre képtelen vagyok.

Az RMDSZ-ben meddig maradtál?

'91-ben kértem, hogy ne jelöljenek tovább, de akkor a már említett Jóska bácsi a teremből jelölt, és akkor bekerültem továbbra is a választmányba, de az elnökségbe nem, csak a választmányba...

'90-ben még az elnökségben maradtál?

Igen, ott évente voltak a tisztújítások. '90-ben még benne voltam az elnökségben, '91-ben már kértem, hogy ne jelöljenek tovább,

de a választmányba még beszavaztak, pedig azt szerettem volna, hogy a választmányban se legyek benne. Úgyhogy én tulajdonképpen '92-ben kerültem ki teljesen a választmányból is. Még kaptam feladatokat, a *Fehér könyvet*, azt akartam végigcsinálni. Nagyon kemény dolog volt, nem csak a szerkesztés, hanem az emberek nem írták meg, például Verestőy Attila, aki itt volt a márciusi eseményeket vizsgáló bizottságban. Megígérte, hogy megírja, de nem tudtam belőle kivájni, pedig nagyon fontos lett volna az ő tanúskodása. Óriási ügy volt a könyv kiadása. Nem kaptam rá pénzt. A Püski Kiadóval tárgyaltam, és Püski Sándor nagyon becsületesen vállalta is, csak kellett rá pénz. Én azt hittem, az RMDSZ segítségemre lesz abban, hogy a magyar hatóságokkal tárgyaljak, akkor még nem volt Határon Túli Magyarok Hivatala. Tehát, hogy pénzt szerezzenek, és nem segítettek. Ott hagytak engem a szarban, jött a márciusi évforduló, akkor Lézsák Sanyi nevezetű amerikai nagybátyám szerzett pénzt, ki fizette Püskinek. Nem is volt kevés, másfél millió forint. Abban az időben az sok volt.

Hány példányban jött ki?

Tízezerben.

S el is fogyott, gondolom, gyorsan.

El is fogyott. Az első 300 példányt Kozma Huba barátom a már említett Furmann Imrével hozta át március 16-án úgy, hogy Huba még a Parlamentben volt, országgyűlési képviselő volt, délelőtt még szavaztak, délben beültek az autóba, este megérkeztek ide. Kicsi gyenge autó volt, Furmann Imre vezetett.

Megvacsoráztunk, és ők vágtattak vissza, s másnap ültek be a parlamentbe. Szóval futárbravúr volt a javából. Elsőre azt a 300 példányt tudták kinyomtatni Püskiek, azt szétszítottuk március 19-én a résztvevők között, akik jelen voltak a padlásra, aztán egy hét múlva megérkezett egy mikrobusz ide a házam elé, tele a tízezer példánnyal, s kiszállt belőle Grosics Gyula. Kölyökkori eszményképem volt Grosics. Vele hoztuk fel, a többiek is segítettek, de ő vett két cukorspárgával átkötött csomagot, s megindult: hova kell vinni? A világ legtermészetesebb módján felhoztuk a padlásra, leültünk a fiúkkal, Kozma Huba is itt volt, megittunk egy pohár bort, aztán átadtam Szepessy Laciéknak, telefonáltam, innen már vigyék ti. Aztán átjött, s elvitte. Hogy hogyan osztották szét, vagy hogy árulták, azt nem tudom. Ez volt a *Fehér Könyv*. Nekem nagyon szomorú emlékem erről, hogy felmérhettem, egyrészt pontatlanok vagyunk, másrészt, micsoda hiúságok élnek az emberekben.

Még arról szeretnék néhány dolgot kérdezni, hogy milyen közvetlen utóhangja volt a te politikusi, családi, vagy akár városi környezetben március 20-nak? És persze benned: milyen illúziókat rombolt szét, vagy milyen újakat ébresztett?

Nem először és nem utoljára mondom neked, hogy nem voltak illúzióim. Nekem ezzel óriási szerencsém volt, mert illúzióim többet romboltak bennem, mint a tények. Tehát a saját illúzióim többet romboltak bennem, mint a tények. De itt a román-magyar együttélést illetően nekem nem voltak illúzióim. Ami áll, s nagyon is tényleges, az megint az elkeseredés, a bénító tehetetlenség. Nekem életemben a legszörnyűbb élményem kölyökkoromtól kezdve a fogcsikorgató tehetetlenség,

említettem már, én beavatkozási viselkedéssel megátkozott ember vagyok, mindig be akartam avatkozni mások ügyébe. Az osztályban is mindig azt kerestem, ki mellé kell odaállni, ki mellett kell kiállni, világéletemben ez volt, később jött a Balázs Ferenc-i eszmény, tehát a társulási ösztön a génjeimben az átlagosnál jóval erősebb. Na most itt az történt megint, hogy éreztették velem, bármerre fordulhat a kocka, tehetetlen vagyok, nem tudok javítani. Vannak dolgok, amik a világon változtathatatlanok, és én nem tudok ezen változtatni. Ez nekem borzasztó sokk volt. Nem az illúzió, hanem az, hogy '89-ben jön egy ilyen fordulat, ami valóban lényeges, esély, és ezt az esélyt sem tudjuk kihasználni, ami történt, annak az utóvizén sem tudunk megoldani semmit. Ott voltak a tárgyalások, akkor még nem is volt biztos, hogy a Bolyai ügye végül is megoldódik évek múlva.

Gyakorlatilag azok a szimbolikus dolgok, amiért ugye kipattant a konfliktus, azok nem oldódtak meg.

Annyi, hogy a Bolyai különvált. Évek múlva. Az orvosin 21 év után is itt vagyunk, s alapvetően a gondolkodás kérdőjeleződött meg, hogy a sorsunkat alakíthatjuk, a kezünkbe vehetjük.

Ha mérlegre kellene tennünk, akkor a te megítélésed szerint mi az, ami pozitívat hozott, s mi az, ami negatív előjelű?

Az, hogy az ellenállásnak értelme van, mindig ezt mondtam, gyerekkoromtól kezdve...

Volt egy győztes csata.

Igen, tehát mindig értelme van az ellenállásnak. Hogy úgy mondjam, csúnya kifejezéssel, ezt hozta a konyhára, tehát valamelyest az önérzetünkben erősített, de a tény, a pusztán tény az, hogy 21 év múlva itt vagyunk, az orvosin még mindig elemi dolgokért kell harcolni, és emberek tízezrei a márciusi események után kapták az utolsó lökést arra, hogy innen menekülni kell, innen el kell menni, mert a gyerekeink, unokáink, ivadékaink számára nem biztosított a jövő. Itt nagyon nehéz élni, érdemes életet kialakítani. Én maradtam, és maradok, mert nem rendítette meg bennem a hitet, az értelmes munkának azért mindig is van jogosultsága, és meg lehet teremteni erre a lehetőséget a magam körében. De arra, hogy én biztonságban tudjam a családom sorsát, arra nincs remény. Több mondatot mondtam itt neked, aforizmákat, hogy végsősorban '89 előtt ott voltunk üldözötten, és állandó fenyegetettségben, mégis óriásikat röhögtünk, mégiscsak éltünk, otthontalannak éreztük magunkat, de az otthontalanság bizonyossága nekem nagyobb biztonságot nyújtott, mint ez a bizonytalan otthonosság. Most otthonosnak kéne lenni, nem verik be az ablakomat, nem visznek át a Szekuritátéra, itt élek viszonylag nyugodt környezetben, nyugdíjba mentem, megértem a nyugdíjkort. Sohasem gondoltam volna, hogy megúszom az életemet, megúsztam eddig az életemet, de mégis ott van bennem a bizonytalanság, most is ott van a bizonytalanság, és a kulcsmondat az, hogy nem félek, hanem féltek. Félttem az enyéimet, a családomat, féltem a közösségemet, a magyarságot, féltem ezt a várost, a hangulatát, féltem ezt a világot, tágabb értelemben is féltem attól, hogy örültek felrobbantják. Felrobbanthatják Marosvásárhelyen, s felrobbanthatják Európában, és felrobbanthatják Amerikában, vagy Afrikában, vagy Ázsiában, vagy valahol felrobbanthatják. Tehát bizonytalan vagyok. Bizonytalan vagyok. Most kicsit mesz-

sze lovagoltam attól, amit te kérdeztél, hogy mi volt az egésznek a hozadéka, és mi volt az utóhangja. Ez volt, a bizonytalanságban erősített meg minket, hogy ilyesmi megtörténhet. Ha ilyesmi megtörténhet, hogy emberek agyonvernek a magyarságukért, azért, mert magyarul akarnak beszélni, egyáltalán meg mernek szólalni, akkor bármi megtörténhet.

A románságban nem okozott törést ez?

Én nem tudom, a románsággal ezt nem beszéltem meg.

S mást beszéltél kollégáiddal, vagy barátaiddal később?

Időnként egy-két emberrel. Kevesen vannak, akikkel egyáltalán kedvem van leülni őszintén beszélni, de akár Dan Culcer barátommal itt, a lakásomban, akár Alexandru Cistelean kiváló esztétával és kritikussal, a Vatra egykori főszerkesztő-helyettesével egy pohár pálinka, több pohár pálinka, és több pohár sör után, ha beszéltem, úgy éreztem, bennük is ez az intellektuális féltés van. Féltés, ők is megrendültek ebben, hogy ez előfordulhatott. Megrendültek szabályosan, és nem zárják ki a megisméltetés lehetőségét. Nem zárják ki. És én sem zárom ki, ez itt előfordulhat, olyan a közeg. Tehát annak ellenére, hogy nem itt született román Cistelean, vagy Dan Culcer, jó, hát ő segesvári, de tudja, hogy hol vannak a patronok elrejtve, amelyeket csak éppen hogy ideig-óráig dugtak el, tudja. Nem azt mondja, hogy működhethet, a nagyobb baj az, hogy ezeket nem muszáj működtetni, működnék maguktól. Benne van az emberekben, így teremtdődött meg az ember, irigységben, gőgben egyrészt, másrészt az évszázadok során így nevelődött beléjük, hogy ha a másiknak is annyi van,

mint nekem, akkor az igazságtalan, mert nekem előjogom van. Énnekem előjogom van. Nem értik meg, hogy közösen lehetne ugyanazzal a joggal élni.

Vannak hídembereink, vannak hídembereink, csak ők is olyan magányosak, mint amilyen én vagyok, vagy amilyennek tudom magamat. Az a baj, hogy nem arany középuton vagyunk, amit én utáltam mindig, az arany középutat, de néha arany középpontban érzem magamat, mert annyi felől jönnek a gyanakvások és a teljes értetlenség. Beszéltem neked arról, hogy annak idején, nem ide tartozik lényegében, Hervay Gizi nekem élettársam volt a 60-as években. Jó nyolc év volt közöttünk, ő volt az idősebb. Úgy kezdődött a kapcsolatunk, hogy kritikát írtam egy kötetéről és megkeresett, tehát kellett volna kommunikálnunk, de nem tudtunk kommunikálni. Még mi se tudtunk kommunikálni, egy ágyban aludtunk, együtt éltünk hónapokig, de nem tudtunk kommunikálni. Na, ez az elmondhatatlanságunk, ez bennem nagyon erős, és a márciusi események, s az utóbbi évek is ezt erősítették meg, hogy nem tudjuk megérteni egymást. Az én jóim, nem a másiknak a jója. Az én fenntartásom, különbségem, az igényességem, esetleg az, amit én a természetes önértetnek tartok, az szerintük rátartiság, magyar rátartiság, grófi rátartiság, vagy az én polgári származásom miatt való fölényeskedés. Pedig hát életemben én úgy tudom, nem fölényeskedtem senkivel, de a szemembe mondták néha a román kollégák, hogy ez fölényeskedés. Vagy azokon a vitákon, amikor mondtam, hogy én egyszerűen azt akarom, hogy magyarul beszéljek, és az számomra pont olyan természetes, mint ahogy maga, vagy ti románul beszéltek. Nem, az nem olyan természetes. Azt én értsem meg, hogy az nem olyan természetes. Tehát, ami nekem természetes, az másnak nem az. Ide jutottam vissza, be vagyunk zárva

a saját elmondhatatlanságunk bilincsébe. Itt ebben a helyzetben vagyunk, egy csapdában vagyunk, a nyelvben. Király Lacinak a négy sora ugrik most be nekem, nagyon szeretem Király Lacit, egyik legjobb barátom: „A nyelvbe bezártak, / Távozás nincs, / Hitted nagy mező, / De ketrec bilincs.” Kész, ez van.

Kérdezett: NOVÁK CSABA ZOLTÁN
(2011)

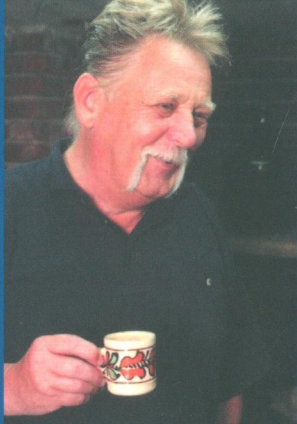
A beszélgetés a Kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet
Dokumentációs Tára számára készült

Tartalom

Számolok a kiszámíthatatlansággal.....	5
Csobbanó szavaink	47
A 11/4-es adó jelenti	91
A gazember, aki voltam.....	135
Átjárások.....	169
Múltunkkal szimbiózisban élünk.....	205
Adjátok vissza az őrtornyomat. Vagy talán mégse.....	211
Kacagásaink.....	217
Barátnak mehetős, alattvalónak alkalmatlan.....	223
Illúziók nélkül.....	277

X²⁴⁷⁰⁶³

fotó Kaiser Ottó

GÁLFALVI GYÖRGY (Marosvásárhely, 1942. április 28.) József Attila-díjas romániai magyar író, szerkesztő. Marosvásárhelyen született, iskoláit a Bolyai Farkas Líceumban végezte, az Unirea-Egyesülés Líceumban érettségizett. Magyar irodalom szakot végzett Kolozsváron a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1965-ben. 1965-től a Bukarestben megjelenő Ifjúsági munkás szerkesztője, 1970-től az Igaz Szó (1989. december 23-tól Látó) irodalmi folyóirat munkatársa 2008-ig (1993 januárjáig főszerkesztő-helyettes, 1993 januárjától megbízott főszerkesztő, 2005-től kinevezett főszerkesztő). Tagja volt a Romániai Írószövetség Választmányának, a Magyar Írószövetség Választmányának. 1995-től az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány elnökségének tagja. A hévízi Csokonai Társaság díszelnökségének tagja.

Kötetei: Szülőföldön, világszélien (1974), Marad a láz? (1977), Találkozásaink (1989), Egy áruló monológja (2000).

Micsoda képtelenség: néha még kacagtunk is a diktatúrán.

Ki nem tapasztalta, hogy amikor már nem tudjuk abbahagyni a nevetést, egyszerre csak élesen belenyilallik a tarkónkba, nem pontosan középen, hanem egy kicsit fennebb, jobbra vagy balra? Mint egy reszkető kézzel elsütött pisztolyból a tarkólövés. Mert hát a hatalomnak nincsen humorérzéke, következésképpen semmitől sem fél jobban, mint attól, hogy kinevetik. Kínunkban neveltünk, sírnunk kellett volna inkább. Erről szól ez a könyv: valamiféle belső szabadságról. Tudom, mert tanúja és sok mindenben társa voltam Gálfalvi Györgynek, láthattam, hogyan lázadta végig közös szerkesztőségi évtizedeinket. Nem volt elég egyszer megszenvadni, most újra át kell élni mindezt, titkosszolgálati dossziét lapozva megeleveníteni a lezárt múltat? Hát éppen ez az: semmi sincs lezárva. És nem is lesz, ha nem próbáljuk elmondani, hogy milyen is egy zsarnoki rendszer, hitelesen, pontosan, meggyőzően, ahogy ő teszi. Egyébként ismét feltámadhat a múlt. Egyetértek vele, 1989 után nem lett igazán más a világ. De lehetett volna, és még mindig lehetne.

Az író és szerkesztő Gálfalvi György sorsa elválaszthatatlan az irodalmi élettől, ám nem egyenértékű fogalmak ezek nála: nem az élet van az irodalomért, hanem az irodalom az életért. Esztétikának kevés ez? Lehet. Életműként viszont kivételesen fontos, sok-sok jelentős tanulsággal. Csak legyen, aki megszívlelje...

MARKÓ BÉLA

HOLNAP EGYESÜLET

www.aholnap.ro

e-mail: holnap2015@gmail.com

NORAN LIBRO

www.noranlibro.hu

kiado@noranlibro.hu

www.facebook.com/noranlibro

2990 Ft
32 RON